

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FEMTEN AAR I UDLANDET

1864-1879

AF

J. HANSEN

KJØBENHAVN

ANDR. FRED. HØST & SØNS FORLAG

1880

Den danske Udgave er besørget af
Hr. Prof. *Vald. Schmidt*.

SALLY B. SALOMONS BOGTR.

Fortale.

Da jeg i April 1864 forlod Kjøbenhavn for at gjøre en Reise til Paris, var det min Hensigt kun at forblive nogle Maaneder i Udlandet. Men Maanederne bleve til Aar, og Aarene bleve mange. I det Øieblik, jeg nedskriver disse Linier, ere ikke mindre end femten Aar forløbne, siden jeg forlod mit Fædreland.

Under denne min lange Fraværelse har jeg, navnlig i Frankrig, nydt en Velvillie og Tillid, som vistnok kun er bleven faa Fremmede til Deel. Derved har jeg paa draget mig en Taknemlighedsgjæld, som jeg aldrig vil kunne afvikle; men da nu flere sammenstødende Omstændigheder have foranlediget mig til at afbryde min politiske Virksomhed, har jeg anseet det for en Pligt mod mine mange Venner i Udlandet, saavelsom mod

mine Landsmænd, at gjøre Rede for den Maade, hvorpaa jeg har benyttet den skjænkede Tillid og Hjælp. Hertil vil knytte sig en Beretning om de Erfaringer, jeg har kunnet indhente paa forskjellig Maade, og som mulig kunne bidrage til at oplyse et og andet hidtil Uklart i den senere Tids Begivenheder.

Det er disse Tanker, som nærværende Bog skylder sin Tilværelse. Selvfølgelig har det ikke været min Hensigt at skrive de sidste femten Aars Historie; men for at komme til en korrekt Redegjørelse, har jeg dog maattet danne en historisk Ramme, i hvilken de Begivenheder, hvortil min politiske Virksomhed nærmest har været knyttet, paa en naturlig Maade kunne fremstille sig for Læseren.

Paris i Mai 1879.

J. Hansen.

INDHOLD.

- Side
- Første Kapitel.** Ankomst til Paris. Mine første Forbindelser med den franske Presse. Spørgsmaalet om en fransk-englisk Alliance for at komme Danmark til Hjælp. Forskjellige Udtalelser herom fra fransk Side. Fem Breve fra Lord Palmerston. Keiser Napoleon fra-raader under Londoner-Konferencen Danmark at fortsætte Krigen. Han anbefaler Flensborg-Tønder Linien som Fredsbasis. Grev Moltke-Hvitfeldts Rapport af 3die Juni til den danske Udenrigsminister. De uheldige Følger af Londoner-Konferencens Afslutning uden Resultat. 1
- Andet Kapitel.** Udvidelse af mine Forbindelser i Pressen. De neutrale Magter opgive aldeles Danmarks Sag. Grev Moltke-Hvitfeldts Depeche af 7de Juli 1864. Mit Bekjendskab med Grev de Chaudordy. Jeg beslutter at virke af al Magt for Nordslesvigs Tilbagegivelse til Danmark. En Deputation af danske Slesvigere ankommer til Paris. Jernstøber Klewing og jeg have Audiens hos Drouyn de Lhuys den 5te Oktober. Ministerens Ytringer. Min første Samtale med Bismarck i Biarritz. Hans Udtalelser om Hertugen af Augustenborg og om Nordslesvig. Bismarcks Brev til mig af 26de Oktober. Angreb paa mig i den tyske Presse. 28
- Tredie Kapitel.** Audiens hos Bismarck i Berlin den 16de December 1864. Den preussiske Minister-Præsident forlanger en territorial Kompensation i Tilfælde af Nordslesvigs Tilbagegivelse. Muligheden af et Brud med Østerrig. Jeg kommer til Kjøbenhavn den 24de December. Min Rapport til Geheimeraad Bluhme. Vanskeligheder fra Regjeringens Side ved min Begjering om en Forlængelse af min Permission. Den

15de Februar kommer jeg tilbage til Paris. Audiens hos Drouyn de Lhuys den 26de Februar. Reise til Berlin i April 1865. Samtale med Hr. v. Keudell. Brev fra Hr. v. Keudell af 11te Mai. Bismarck interpelleres den 2den Juni i den preussiske Landdag angaaende sit Forhold til mig. Konventionen i Gastein. Drouyn de Lhuys' Cirkulærnote af 29de August 1865, offentliggjort i Journal de Bruxelles. Bismarcks Ankomst til Biarritz den 2den Oktober. Hans Samtaler med Keiser Napoleon. Min Audiens hos Bismarck i Paris den 4de November. Østerrig søger at vinde Frankrig 44

Fjerde Kapitel. Indledende Underhandlinger mellem Kabinetterne i Berlin og Florents om en offensiv og defensiv Alliance. Keiser Napoleon vakler mellem Østerrig og Preussen. Adressediskussion af 2den Marts i det franske Deputeretkammer. Thiers' Brev til mig af 30te Marts 1866. Den danske Kronprinds kommer til Paris. Alliancen mellem Preussen og Italien afsluttes den 8de April 1866. Fortrolige Meddelelser angaaende en Samtale mellem Keiser Napoleon og Hr. v. Goltz. 65

Femte Kapitel. Dagbog over Reise i Tydskland i April, Mai, Juni og Juli 1866. Besøg i Frankfurt, Mainz og München. Samtale med Bismarck den 25de Mai. Han erklærer sig imod Afstaaelsen af tysk Territorium til Frankrig. Hjemreise til Paris. Min første Samtale med Thiers den 28de Mai. Han udtaler sig bestemt for Fredens Bevarelse og tillige meget velvilligt overfor Danmark. Ny Samtale med Thiers den 3die Juni. Thiers' Bemærkninger om Venedigs mulige Afstaaelse til Italien. Tilbagereise til Berlin. Den 8de Juni vigtig Samtale med Bismarck, der erklærer sig beredt til at forhandle om Nordslesvig. Han anseer Krigen imellem Østerrig og Preussen for nærførestaaende. Grev de Chaudordy meddeler mig den 23de Juli, at Freden vilde indeholde en Bestemmelse om Afstaaelse af en Deel af Nordslesvig ifølge fri Folkeafstemning. Fortrolig Meddelelse om Uenigheden mellem Keiseren og Drouyn de Lhuys. Keiseren paabegynder Mæglingen mellem de krigsførende Magter. General Raasløffs Mission angaaende Mexikos Rømning af de franske Tropper. 73

Sjette Kapitel. Hemmelig Konvention af 12te Juni 1866 mellem Frankrig og Østerrig. Dens forskellige Stipu-

III

- lationer. Frankrigs Kompensationsfordringer afslaaes af Bismarck den 7de August. Jeg afsendes til Berlin med et fransk Memorandum, gaaende ud paa Opretelsen af et neutralt Rige af samtlige Lande ved den venstre Rhinbred. Samtale med Hr. v. Keudell. Min Mission mislykkes fuldstændigt. Drouyn de Lhuys indgiver sin Demission. Benedettis Depeche om Nord-slesvig. Pragerfredens femte Paragraf. Side 115
- Syvende Kapitel.** Marquis de la Valette undertegner som interimistisk Udenrigsminister Cirkulærdepeschen af 16de September. Bedømmelse af dette Aktstykke. Mit Besøg i Wien og Samtale med Grev Belcredi. Ophold i Biarritz. Samtale med en fransk Diplomat om Situationen. Det preussiske Deputeretkammers Udvalgs Udtalelse om § V. Bismarcks Yttringer herom i Tale af 20de December 1866. Hans sendte Omtale af Baron Scheel Plessen. Samtale med Thiers. 129
- Ottende Kapitel.** Rustninger i Frankrig og Preussen. Det luxemburgske Spørgsmaal antager en truende Karakter. Min Samtale med Keiser Napoleons Privatsekretair Conti. Det luxemburgske Spørgsmaals fredelige Løsning. Preussen notificerer Pragerfredens Art. V i Kjøbenhavn og indleder Underhandlinger om dens Udførelse. Keiseren af Rusland og Fyrst Gortchakoff ankomme til Paris 1ste Juni. Fire Dage senere indtræffe Kong Wilhelm og Fyrst Bismarck. Fyrst Gortchakoff ønsker at nærme sig til Frankrig. Grev Bismarck forhindrer Udførelsen af denne Plan. Jalousi mellem de to Kantslere. Det franske Keiserpars Kondolencebesøg i Salzburg. Frankrigs Stilling i Slutningen af 1867. Samtale med Grev de Chaudordy 143
- Niende Kapitel.** Yttringer af Sympathier for Danmark. Subskription til Fordeel for udvandrede slesvigske Familier. Franske Deputerede og Journalister reise til Kjøbenhavn. Baron Blixen-Finecke i Paris. Mundtlige Underhandlinger i Berlin om Udførelsen af Pragerfredens § V. Den danske Udenrigsministers Depecher af 17de December 1867 og 9de Marts 1868. Preussens uantagelige Garantifordringer. Underhandlingernes Ophør. Grev Beust's Depeche af 1ste April 1868. De forenede Staters Senat negter at samtykke i Traktaten om Kjøbet af de dansk-vestindiske Øer. Den danske Krigsminister, General Raasløffs Mission til Washing-

IV

	Side
ton i November 1868. Præsident Grants Regjering lader Traktaten falde.	161
Tiende Kapitel. Udsigt over Aaret 1868. Den bevæbnede Freds Periode. Frankrig og Preussen ruste stærkt. Kongen af Preussens krigerske Yttringer i Kiel. I Sommeren 1868 stærk Frygt for Krig. Hannoveransk Agitation i Frankrig. Den welfiske Legions Dannelse. Den preussiske Regjering forsøger forgjæves paa at faae den opløst. Min Audiens hos Dronning Isabella i Paris.	185
Ellevte Kapitel. Min Afsked af den danske Statstjeneste. Jeg indtræder i Redaktionen af Moniteur universel. Rundreise i Mellem-Europa. Samtale med La Guéronnière i Brüssel. Ankomst til Berlin den 27de Juli 1869. Audiens hos Grev Beust i Wien den 9de August. Audiens hos Kongen af Hannover den 13de August. Beretning om det hannoveranske Kongeriges sidste Dage. Ophold i München og Baden-Baden. Hjemkomst til Paris.	196
Tolvte Kapitel. Ministeriet Ollivier dannes den 2den Januar 1870. Det liberale Keiserdømme inaugureres. Mit Forhold til det franske Udenrigsministerium. Plebiscitet af 8de Mai. Interpellation i Anledning af St. Gotthard-Spørgsmaalet. Prindsen af Hohenzollerns Kandidatur til den spanske Throne. Keiser Napoleon erklærer Tydskland Krig. Hvem bærer Skylden for Krigen? Hertugen af Gramonts Politik. Havde Keiser Napoleon Udsigt til Alliancer? Alliance-Forhandlingerne med Østerrig og Italien. Grev Beust's Depeche af 21de Juli 1870. Hertugen af Cadores Mission til Kjøbenhavn. Chevandier de Valdrômes energiske Plan opgives. Ministeriet Olliviers Afgang den 9de August.	221
Trettende Kapitel. Min Mission til London. Situationen sidst i August. Kapitulationen ved Sedan. Stemningen i England mod Frankrig. Mission for at erfare de virkelige Fredsbetingelser. Tydskland fordrer Elsass i September 1870. Mine Bekjendtskaber med engelske Journalister og Politikere. Times' tydskvenlige Artikler. Lord Granville gaaer Bismarcks Ærinder. Breve fra Bordeaux. Sympathi-meetings for den franske Sag. Frankrigs militaire Stilling sidst paa Aaret. . .	241

- Side
- Fjortende Kapitel.** I Januar 1871 stærke Sympathier for Frankrig i London. Regjeringen opfordres til at intervenere til Fordeel for Frankrig. Interpellationen i Underhuset den 17de Februar. W. M. Torrens's Tale. Min Mission i London ophører. Hertugen af Broglie ankommer som fransk Gesandt. Jeg afreiser til Brüssel i Marts Maaned. Spændt Forhold imellem Hertugen af Gramont og Grev Beust. Foreløbig Udsoning imellem dem. Jeg afreiser til Versailles i April. Hjemkomst til Paris den 28de Mai. 259
- Femtende Kapitel.** Gambetta ankommer fra St. Sebastian til Paris. Hans Valg til Deputeret. Min Samtale med ham den 4de Juli 1871. Gambetta's Huusstand. Mine Forsøg paa at lære ham Tydsk. Den europæiske Politik i Sommeren 1871. Keiserne Wilhelm og Frants Joseph mødes i Salzburg, ledsagede af deres to Rigskanslere. Grev Beust's Afskedigelse som østerrigsk Kantsler. Andrassys Udnævnelse. Thiers' Vanskeligheder ved at grundlægge en maadeholden Republik. Mit Bekjendtskab med Casimir Périer og Grev de Rémusat. 270
- Sextende Kapitel.** Det første franske Nationallaan. De franske Kvinders patriotiske Subskription. Det sidste store Nationallaan af 28de Juli 1872. 44 Milliarder tegnes. Min Reise til Tydskland i 1872. Besøg hos Baron Blixen-Finecke i Baden-Baden. Samtale i Kjøbenhavn med den danske Udenrigsminister Baron Rosenørn-Lehn. Min Mission til Grev Arnim i Anledning af Pragfredens Paragraph V. Fyrst Bismarcks Vrede. Trekeiserforbundet stiftes i Berlin i September 1872. Keiser Fants Josephs udenrigske Politik. Keiser Napoleon den Tredie dør den 9de Januar 1873. . . 280
- Syttende Kapitel.** Spliden imellem Thiers og de Konservative forøges. Barodet besejrer Rémusat ved Valget i Paris den 27de April 1873. Nationalforsamlingens Majoritet beslutter Thiers' Fald. Interpellationen af 23de Mai. Thiers indgiver sin Demission. Marschal Mac Mahon vælges den 24de Mai til Republikens Præsident. Hertugen af Broglie's Ministerium. Min Samtale med Gambetta. Forsøg paa en monarkisk Restauration i Frankrig. Greven af Chambords Vægring. Fusionens Stranding. Hertugen af Broglie modificerer sit Ministerium den 26de November. Kongen af Hannover ankommer til Paris. Min Audiens hos ham. 290

VI

Attende Kapitel. Hertugen af Decazes som fransk Udenrigsminister. Spændt Forhold til Tydskland i Anledning af de franske Biskoppers Optræden. Vanskeligheder med Italien og Spanien. Hertugen af Decazes' fredelige Erklæringer i Nationalforsamlingens Møde den 20de Januar 1874. Mine Missioner i Anledning af Czarens Besøg i London. Vanskelighederne med Spanien udjevnes. Grev de Chaudordy Gesandt i Madrid. Orénoque tilbagekaldes. Fyrst Hohenlohe-Schillingsfürst afløser Grev Arnim som tydsk Gesandt i Paris. Grev Arnim mistænkes for hemmelig Forbindelse med mig. Min Reise i Tydskland i Oktober 1874. Forskjellige Besøg i Berlin og i Baden. Dagbog. En Liebhaber af Konchylier. 304

Side

Nittende Kapitel. Hjemkomst til Paris i November 1874. Jeg udgiver Brochuren: A travers la Diplomatie. Fire Breve om denne. Parlamentariske Kampe i Frankrig i Begyndelsen af 1875. Wallons Forslag om Frankrig som Republik vedtages den 30te Januar. De nye Forfatningslove vedtages endelig den 25de Februar. Loven om de franske Cadres. Krigerske Artikler i den officieuse Berlinerpresse. Frygt for Krig i Frankrig og England. Mærkelig Pariserkorrespondance i Times for 4de Mai. Englands diplomatiske Intervention. Czarens Ankomst til Berlin den 10de Mai 1875. Freden sikkres. 327

Tyvende Kapitel. Min Audiens i Paris hos Erkehertug Albrecht i Juli 1875. Polakkens Forudsigelser. Det orientalske Spørgsmaal begynder at blive truende. Min politiske Rapport af 10de November 1875. Udgivelsen af l'Europe diplomatique i Februar 1876. Bladets Holdning. En fremmed Politikers Forpligtelser i Frankrig. En ny Fyrstinde Lieven i Paris. Det ægyptiske Spørgsmaal. Prinds Halim. Kort Udsigt over de store Begivenheder 1875—78. 345

En og Tyvende Kapitel. Rygter om Fyrst Bismarcks Demission i Foraaret 1877. Interessant Brev fra Berlin af 4de April 1877. En Soirée hos Fyrstinde Anton Radziwill. Det polske Paaskelam. Principløsheden i Fyrst Bismarcks indre og ydre Politik. Hans eksempelløse Held. Hans Sympathier og Antipathier. Hvorledes han med Haardhed forfølger alle sine Modstandere. Majunkes kunstige Blomster. Wagensers Fald og Laskers Unaade. Fyrst Bismarcks Ungdom og

VII

Manddomsalder. Hans religiøse Anskuelse. Bismarcks Privatliv.	Side 359
---	-------------

To og tyvende Kapitel. Samtale med en Russer. Karakteristik af Fyrst Gortchakoff. Grunden til, at han beholder sin Post. Hans voxende Mistillid til Fyrst Bismarck. Tydskland opmuntrer Keiser Alexander til Krig. General Schweinitz reiser til Livadia. En fremmed Strategis Plan. Finantsminister Reuterns Mémoire. Fyrst Gortchakoff arbejder i Efteraaret 1876 for-gjæves paa Fredens Overholdelse. Krigspartiet seirer i Livadia. Czarens Tale i Moskov den 11te November 1876. Krigen begynder i April 1877. Den fremmede Strategis „Kavalcade“ til Balkan udebliver. Uheldene foran Plevna. Rumæniens Optræden. Østerrigs tve-tydige og Englands fjendtlige Holdning mod Rusland. Tydskland bevarer nu Tausheden. Russernes dristige Tog over Balkan i Januar 1878 lykkes. San Stefano-Traktaten møder Modstand hos de andre Magter, selv hos Tydskland. Grev Münsters Aaben-barelser. Fyrst Bismarcks Holdning paa Berliner-Kongressen. Han begunstiger Østerrig paa Ruslands Be-kostning. Bindet falder fra Czarens Øine. 381

Tre og tyvende Kapitel. Kongen af Hannovers Død og Jordefærd i Juni 1878. Min personlige Stilling under Verdensudstillingen. Udsigt over det nord-slesvigske Spørgsmaals forskellige Phaser i Perioden 1868—79. Den danske Befolknings Demonstrationer. Fyrstelige Besøg. Forhandlingen den 19de April 1877 i den tydske Rigsdag om Krügers Forslag. Krügers Tale. Statsminister Bülow's Erklæring. Konventionen af 11te Oktober 1878. Spørgsmaal om dens Tilblivelse. Hvorledes den bedømmes i Europa. Dens Virkning i Danmark og Nordslesvig. Den danske Note af 12te Februar 1879. Ulykken kommer. Jeg beslutter at af-bryde min politiske Virksomhed. 406

Første Kapitel.

Ankomst til Paris. Mine første Forbindelser med den franske Presse. Spørgsmaalet om en fransk-engelsk Alliance for at komme Danmark til Hjælp. Forskjellige Udtalelser herom fra fransk Side. Fem Breve fra Lord Palmerston. Keiser Napoleon fraraaeder under Londoner-Konferencen Danmark at fortsætte Krigen. Han anbefaler Flensborg-Tønder Linien som Fredsbasis. Grev Moltke-Hvitfeldts Rapport af 3die Juni til den danske Udenrigsminister. De uheldige Følger af Londoner-Konferencens Afslutning uden Resultat.

Henimod Slutningen af Marts 1864 var Danmark som bekjendt meget ilde stillet. Krigen, dette næsten enestaaende Exempel paa Vold og Overgreb, som de to tyske Stormagter paaførte den lille danske Stat, havde, som man maatte vente, taget en meget ugunstig Vending for vort Fædreland. Den 8de Marts var Fjenden trængt ind i Jylland, den 17de Marts var Dybbølstillingen fuldstændig indesluttet, og den danske Hær havde ikke som i Krigsaarene 1848—50 vundne Seire at knytte Forhaabninger til.

Og ikke bedre var den politiske Situation for Danmark. Europa var i politisk Henseende splittet og deelt; Spørgsmaalene om den europæiske Ligevægt og Staternes Integritet, der tidligere havde spillet en saa stor Rolle, vare trængte i Baggrunden. Særdeles Meget var forandret, siden Keiser Napoleon III i 1857 selv instruerede sin Gesandt i Petersborg om at fastholde og ved enhver Leilighed, der tilbød sig, accentuere, at Frankrig saavel som England og Rusland stærkt holdt paa det danske Monarkies Integritet og vilde betragte ethvert Angreb paa samme som en casus belli. Frankrigs Holdning under den polske Opstand havde dybt krænket den russiske Regjering, fjernet den fra Frankrig og nærmet den til Preussen. Englands Tilbageholdenhed overfor Napoleons Kongresidee havde stærkt kølnet det tidligere saa venskabelige Forhold mellem Vestmagterne, saa at man næsten kunde sige, at Alliancen mellem dem var brudt. Hertil kom, at Expeditionen til Mexiko havde lammet Frankrigs Magt, noget som Franskmændene dog paa dette Tidspunkt ikke vare villige til at indrømme.

Under disse Omstændigheder var det ikke til at undre sig over, at en saa dristig og energisk Politiker som Preussens Udenrigsminister, Hr. Otto v. Bismarck-Schönhausen, følte Mod til at benytte sig af Kong Frederik den Syvendes Død og den i Tyskland i lange Tider kunstig fremkaldte Agitation mod Danmark, for under subtile Paaskud at falde over det. Derimod maatte det forbause, at Øster-

rig lod sig lokke af den snilde Preusser til at tage Deel med ham i en saadan Krig, og Enhver kunde allerede dengang sige sig selv, at Straffen hurtig vilde komme over Habsburgerne.

Ganske vist var der i den øvrige Deel af Europa udenfor Tydskland en ikke ringe Sympathi for det lille Danmark, men man forstod dog ikke Stridens Kjærne og fattede følgelig heller ikke, i hvor høj Grad uretfærdigt det tydske Overgreb var. I det Land, hvor Sympathien deels paa Grund af Traditionen, deels paa Grund af Folkets høimodige Karakter, var stærkest for os, nemlig i Frankrig, herskede der saaledes en ikke ringe Uvidenhed om Forholdets egentlige Natur. Hertil bidrog det især, at den franske og overhovedet hele Udlandets Presse i en ikke ringe Grad paavirkedes af tydske Journalister; de virkede ganske vist navnlig for augustenborgske Interesser, men fyldte dog ogsaa ellers Bladene med mange for Danmark skadelige Artikler. Jeg skal saaledes blot bemærke, at to store Blade i Paris, nemlig den officieuse *Le Constitutionnel* og den af Elsasseren Nefftzer redigerede *Le Temps* under hele den dansk-tydske Krig paa en iøinefaldende Maade støttede Tydsklands Interesser. Dette hidrørte ganske naturlig derfra, at hvert af disse Blade havde en tydsk Medarbejder, og da de franske Redakteurer selv ikke kjendte meget til det dansk-tydske Stridsemne, overlode de denne Deel af Bladets Indhold til Folk, som de antog vare vel underrettede.

Dette for Danmark saa uheldige Forhold var i Marts Maaned 1864 Gjenstand for en Deel Samtaler i en Kreds af Mænd, der følte varmt for vort Fædreland. Man var enig om, at det vilde være heldigt, om den fremmede — særlig den franske — Presse ogsaa kunde blive paavirket noget fra den modsatte Side, hvorved Udlandet vilde faae et mere uhildet Blik paa Situationen, og da Regjeringen ikke syntes tilbøielig til at tage Sagen i sin Haand, dannede der sig indenfor ovennævnte Kreds af Mænd en lille Komitee, i hvilken nu afdøde Etatsraad, Overretsprokurator Nyholm var Sjælen, og hvis Formaal var at fremme denne Sag.

En af de sidste Dage i Marts henvendte Etatsraad Nyholm sig til mig med Forespørgsel, om jeg var villig til at overtage en saadan Mission. Jeg bad om nogle Dages Betænkningstid. Jeg var ingenlunde blind for Vanskelighederne ved et saadant Foretagende; thi deels forstod jeg kun ufuldkomment det franske Sprog, deels havde jeg aldrig været og bliver forøvrigt heller aldrig, hvad man forstaaer ved en Journalist, Grunde nok til at jeg frygtede for ikke at besidde de Egenskaber, der udkræves for at kunne arbeide i Dagspressen. Der til kom, at min daværende Virksomhed som Embedsmand i den kgl. Landsover- samt Hof- og Stadsret, var meget forskjellig fra den, der nu aabnede sig for mig; jeg kunde da nok med Rette nære Betænelighed ved at modtage Etatsraad Nyholms Tilbud. Han opmuntrede mig imidlertid ved at minde

mig om det smukke Formaal, for hvilket jeg skulde arbeide, og overvandt saa tilsidst mine Skrupler. Jeg modtog Hvervet og søgte nogle Maaneders Permission, hvilken med stor Beredvillighed tilstodes mig af den daværende Justitsminister, Etatsraad Casse.

Den 2den April bragte Nyholm mig en Sum Penge til Bestridelse af de foreløbige Udgifter ved mit Ophold i Paris og tog samtidig Afsked med mig uden at give mig anden Instrux end den: paa bedste Maade at virke for den danske Sag i Udlandet, navnlig i Frankrig.

Den 3die April Eftm. Kl. 2 indskibede jeg mig i Henhold til dette Mandat i det senere saa sørgelig bekjendte Dampskib »L. I. Bager«. Da det seilede under svensk Flag, kunde det uhindret føre Passagerer fra Kjøbenhavn til Lübeck, hvorfra Reisen saa kunde fortsættes til Paris. Det eneste Mærkelige, der hændte os paa Søreisen, var, at vi ved Morgengry imellem Femern og Traven bleve praiede af en dansk Kanonbaad, der vilde undersøge, om vi havde Krigskontrabande ombord; til Krigen og dens Gang sporede man ellers ikke det mindste, og uagtet Fjenden allerede den 17de Marts fuldstændig havde inde-sluttet Dybbølstillingen, og Beskydningen af Sønderborg begyndte faa Dage efter, hørte vi paa vor Vei intet Kanonskud.

Den 6te April om Morgenen ankom jeg til Paris og tog ind i Hôtel Montesquieu, der ligger lige tæt ved Palais royal. Jeg antog, at det maatte være heldigst for den Virksomhed, hvortil jeg vilde hellige

mig, at boe midt i Byen og navnlig ikke langt fra de Kvarterer, hvor de store Blade havde deres Bureauer.

Hvorledes skulde jeg nu gribe Sagen an? Det var for mig, der Ingen kjendte i Paris, hverken Danske eller Franske, et vanskeligt Spørgsmaal; men handles maatte der, og der var ingen Tid at give bort.

Morgenen efter min Ankomst gik jeg derfor ind i en Café i Palais Royal, hvor der fandtes næsten alle franske Blade, og her opskrev jeg Adresserne paa mindst en halv Snees Redaktionsbureauer.

I Betragtning af at Frankrig var et Keiserdømme, ansaae jeg det for rettest først at forsøge min Lykke hos Redaktionen af Le Pays, journal de l'Empire, der havde sine Bureauer i Faubourg Montmartre i Nærheden af Boulevarden. Noget efter Kl. 11 indfandt jeg mig derfor i dette Blads Bureau og bad om en Samtale med Redaktionschefen, idet jeg sendte ham mit Kort, hvorpaa jeg havde skrevet, at jeg ønskede at tale med ham om den danske Sag. Tjeneren bragte mig det Svar tilbage, at det var overdraget en Medarbejder ved Navn Lomon at tale med mig, og jeg blev da strax ført ind til ham.

Til alt Held forstod den brave og skikkelige Lomon, der bestandig senere har viist den danske Sag megen Sympathi, en Deel Tydsk, saaledes at det lykkedes mig halvt paa Tydsk, halvt paa Fransk at gjøre ham forstaaeligt, hvad jeg ønskede.

»Nu vel«, sagde han, »lad os gjøre et Forsøg

og see, hvad De duer til. Kan De give os gode Nyheder fra Krigen og navnlig give os en Skildring af den Maade, paa hvilken 60 Millioner Tydskere bekrige to Millioner Danske, saa skal De være velkommen.«

Jeg tog da Plads og fortalte ham, hvad jeg vidste om Forsvaret af Dybbøl, om Danskhedens Undertrykkelse i Slesvig og om den Maade, hvorpaa Krigen førtes i Jylland.

Lomon var langt fra, hvad man kalder en stor Skribent; han udførte et mere underordnet Arbejde i Redaktionen, men han var en ihærdig og stræbsom Mand, en god Kammerat og beviste mig, i de Aar jeg kjendte ham, mange Tjenester. Jeg forlod ham efter at have talt med ham en Timestid og vendte tilbage til mit Logis, meget spændt paa at erfare, hvilke Følger dette mit første Besøg hos en fransk Journalist vilde have, og om jeg overhovedet havde udrettet noget. Man kan derfor tænke sig min Glæde og Overraskelse, da jeg, ved nogle Dage efter at købe Le Pays, opdagede en temmelig lang Artikel om Krigen og Forholdene i Slesvig, undertegnet med Navnet Hansen. Saadan ere nu engang Franskmandene! Naar de begynde med at have Tillid til En, gaae de hurtig vidt i denne Tillid og tage det ikke saa nøie med Formerne. Lomon, der var en sand Kæmpe at see til, døde forøvrigt for nogle Aar siden af en Brystbetændelse og opnaaede saaledes ikke at være Vidne til den Triumf, hans Søn feirede ved som et ganske ungt Menneske

at nyde den store Ære, paa Théâtre Français at faae opført et Drama, Jean Dacier, der gjorde megen Lykke.

Dagen efter at jeg havde læst Artiklen i Le Pays, gik jeg til Lomon og takkede ham for hans Elskværdighed, og de følgende Dage bragte jeg ham mange Nyheder, som han benyttede dels til Le Pays, dels i sine Korrespondancer til Provindsbladene.

Isen var saaledes brudt, og gjennem Lomon gjorde jeg snart Bekjendtskab med endeel Medarbeidere af andre Pariserblade, saaledes af La France og La Patrie. I sidstnævnte Blad bleve alle Artikler om Danmark skrevne af Louis Bellet, som nogle Aar iforveien havde udgivet en Brochure om danske Forhold. I La France, der dengang nærmest betragtedes som Udenrigsministeriets Organ, fik jeg snart en god Støtte i en af dets politiske Medarbeidere, M. Escudier, der havde et meget udbredt Bekjendtskab, navnlig i de diplomatiske Kredse, og særlig ogsaa havde Adgang til Drouyn de Lhuys' Kabinet. Escudier, der uagtet han næsten er 70 Aar gammel, endnu den Dag idag er meget virksom som Medarbejder af flere Blade, er en ganske mærkelig Personlighed. Han har i de 40 Aar, han har beskæftiget sig med Journalistiken, havt Leilighed til at lære saagodtsom alle Frankrigs ledende Mænd at kjende, lige fra Louis Blanc til Hertugen af Decazes. Han er en særdeles arbeidsom Mand, der, uden at besidde noget stort Talent, ved sin Tjenstvillighed og Ihærdighed har erhvervet sig mange

Velyndere, særlig i de høiere Kredse, og veed Beskeed om meget, der ikke er blevet bekendt for det store Publikum.

Mange Gange har jeg seet denne lille, ivrige Mand, der ligesom Thiers er født i Marseille, fare omkring i sin med en lille Pony forspændte Kurvevogn, i hvilken han Kl. 8 om Morgenen forlader sit Hôtel i Avenue du Bois de Boulogne for at begynde sine Besøg hos de forskjellige Politikere, en Kjøretour, som i Reglen varer til langt op paa Dagen.

Ved Escudiers Hjælp blev jeg sat istand til at give Meddelelser til La France, der paa den Tid havde megen Indflydelse og blev meget paaagtet i de diplomatiske Kredse. Senere reiste jeg til Tydskland som dette Blads Korrespondent, og et Par Aar efter blev jeg fast Medarbejder af det.

Foruden disse officieuse keiserligsindede Blade traadte jeg ogsaa snart i Forbindelse med Oppositionsbladene, der havde en langt større Læsekreds, og i hvilke man kunde udtale sig anderledes aabent og kraftigt end i Regjeringspressen. Her traf jeg sammen med Léon Plée, der særlig beskæftigede sig med le Siècle's Artikler om Udlandet, og med Alexandre Bonneau, der skrev i Opinion nationale. Til denne sidste blev jeg snart paa Grund af hans vindende og aabne Karakter knyttet med Venskabsbaand.

Imidlertid indskrænkede jeg mig ikke til at gjøre Bekjendtskab med franske Journalister. Ved mine hyppige Besøg i Redaktionsbureauerne traf jeg ofte

sammen med Korrespondenter for de store udenlandske Blade og havde med dem mange interessante Samtaler om danske Forhold. Blandt disse skal jeg saaledes nævne Fouché, en Svoger til Victor Hugo, der var Korrespondent for Indépendance Belge og gjorde sine daglige Runder i en Mængde Blades Bureauer, hvor han samlede Stof til sine Breve. Ogsaa Browne, Morning Post's mangeaarige Pariserkorrespondent, og Korrespondenterne for Kölnische Zeitung stiftede jeg Bekjendtskab med; blandt de sidste skal jeg kun nævne den endnu levende Cramer, der vistnok er Nestor for de fremmede Journalister i Paris. Han er en velvillig Mand, der trods sin tyske Fødsel har vidst at tilegne sig en uhildet og temmelig upartisk Mening om franske Forhold, hvorfor han ogsaa efter Krigen i 1870 uden store Vanskeligheder erholdt Tilladelse til at vende tilbage til Paris, hvilket blev negtet en Deel af hans Kolleger.

Det vil heraf sees, at jeg i forholdsvis kort Tid havde været saa heldig at stifte Forbindelser, ved hvilke jeg sattes istand til efter ringe Evne gennem Pressen at give Udlandets store Publikum Oplysninger om Danmarks Sag som en Modvægt mod den alt Andet end upartiske Indflydelse fra tysk Side, hvorfor den franske Presse hidtil havde været Gjenstand. Det vilde være i høi Grad utaknemligt af mig, om jeg ikke udtalte min Tak for al den Forekommenhed og Velvillie, jeg mødte under min besværlige Omvandren fra det ene Pariserblads Bureau til det andet. Det blev mig ved denne Leilighed

ret klart, hvilket høisindet Folk det franske er; naar En henvender sig til Franskmand i Patriotismens Navn, kan han altid være sikker paa at blive vel modtaget.

Men naar der nu skal tales om det reelle Udbytte af mine Bestræbelser, da maa det vel desværre siges, at dette i Øieblikket kun var ringe. Fra Hjemmet selv lød der kun Hjobsposter: den 18de April var Dybbøl faldet i Fjendens Hænder, og den 29de s. M. maatte Fredericia opgives. Og ikke bedre Udfald for os fik de Forsøg, der ad diplomatisk Vei og i Kabinetternes Lønkamre vare gjorte for at skaffe Danmark materiel Hjælp under Krigen. Paa Grund af Sagens store Vigtighed skal jeg her forsøge saa godt som muligt at gruppere de forskjellige Oplysninger, jeg i denne Retning har kunnet forske mig.

Det er vist, at der i Foraaret 1864 har været alvorlig Tale om, at Frankrig og England vilde hjælpe Danmark og erklære Tydskland Krig, men hvorvidt de respektive Regjeringer ere gaaede i saa Henseende, og om de vare komne videre end til foreløbige Aftaler, det er vanskeligt bestemt at sige. Dog kan jeg indestaae for Rigtigheden af efterfølgende Fremstilling.

En af de sidste Dage i Februar 1864 havde den engelske Gesandt Lord Cowley Audiens hos Keiser Napoleon, ved hvilken Leilighed Hertugen af Persigny var tilstede. Under Samtalen trængte Cowley meget stærkt ind paa Keiseren for at bevæge ham til

at hjælpe Danmark quand même, idet han bestemt til-
sagde ham Englands Bistand. Persigny støttede ivrigt
Gesandtens Anmodning, og Keiseren blev i høi Grad
paavirket deraf uden dog at tage nogen endelig Be-
slutning. Omtrent ved samme Tid blev Budget-Ud-
valget i det franske corps législatif pludselig sammen-
kaldt til et hemmeligt Møde, i hvilket en af Mini-
strene erklærede, at Keiseren havde besluttet at
erklære Preussen og Østerrig Krig; hertil vilde ud-
fordres 80 Millioner Frs., 5 à 6 Millioner vare alle-
rede medgaaede til foreløbige Udgifter, og Keiseren
ventede, at corps législatif vilde yde ham sin Bistand.
Udvalgets Medlemmer ønskede at vide, om det virke-
lig var Keiserens endelige Beslutning at paabegynde
Krig; dette Spørgsmaal blev af Ministeren besvaret
med et bestemt Ja.

Imidlertid fik Medlemmerne af Udvalget nogle
Dage efter Meddelelse om, at Krigen var opgivet,
fordi England havde trukket sig tilbage.

I disse samme Dage havde Frankrigs Gesandt
i Kassel, Marquis'en af Chateaurenard, der var
kommen til Paris en congé, en Audiens hos Kei-
seren, som var meget spændt paa at vide, hvorledes
Stemningen var i Tydskland og navnlig, hvorledes
Frankrigs mulige Neutralitet vilde blive opfattet
og vurderet i Tydskland. Hertil svarede Gesandten,
at Tydskland ganske vist hellere saae Frankrig neu-
tralt end trædende i Skranken for Danmark; men
at dog Overbevisningen om, at det tidligere eller
senere maatte komme til Krig mellem Tydskland

og Frankrig, var saa stærk paa den anden Side af Rhinen, at Tydskerne i Grunden ligesaa gjerne toge Krigen strax. Og Gesandten tilføiede endnu Følgende som Beviis paa Stemningen: »Førend jeg reiste, havde jeg en Samtale med en katholsk Præst i Kassel, der da Talen faldt paa Muligheden af en Krigserklæring fra Frankrigs Side yttrede: »Saa meget desto bedre, hvis Frankrig blander sig i den dansk-tydske Strid; thi hvilket end Udfaldet af Krigen da maatte blive, ville nogle af vore mange smaa tydske Fyrstethroner forsvinde«. Jeg anfører dette tillige som et Vidnesbyrd om, hvor stærk Eenhedstanken allerede dengang var i visse tydske Stater.

Samme Aften havde Marquis'en af Chateaurenard en Samtale med Drouyn de Lhuys, der fortalte ham, at han daglig maatte kæmpe stærkt mod Cowley og Persigny, der absolut vilde have, at Frankrig skulde erklære Tydskland Krig, hvorimod Keiseren var tvivlraadig. Drouyn de Lhuys benegtede ikke, at England var tilbøielig til at forene sig med Frankrig for at hjælpe Danmark, men han paastod, at England kun vilde hjælpe med sin Flaade og saaledes overlade til Frankrig at tage imod Stødet tillands fra de forenede tydske Armeer. Herpaa vilde den franske Udenrigsminister ikke gaae ind, idet han bestemt maatte holde paa, at England skulde staae Last og Brast med Frankrig baade tillands og tilvands. »Jeg forlanger kun«, sagde den franske Udenrigsminister, »at England skal sende een Division over paa Fastlandet; hvis ikke,

fraraader jeg ubetinget Alliancen med England og jeg haaber at kunne vinde Keiseren for min Mening«.

Paa den anden Side har en forhenværende fransk Udenrigsminister en Deel Aar senere meddeelt mig Følgende med Tilføielse, at han havde al Grund til at troe, at det ialfald i alt Væsenligt var sandt:

I Foraaret 1864 fik Lord Cowley Ordre til at foreslaae Frankrig en offensiv og defensiv Alliance med England med det Formaal at komme Danmark til Hjælp. England skulde agere tilsøes og om fornødent tillands med et Landgangskorps i Forening med de franske Armeer, og for at opnaae Frankrigs Indvilligelse vilde den engelske Regjering give sit Samtykke til en Grændseregulering, hvorved der i Frankrig inkorporeredes den Deel af Rhinprovindserne, som ligger imellem Darmstadt mod Syd, Rhinen mod Øst, samt mod Nord begrændses af en ikke nøie angivet Linie, der skulde udgaae fra Bonn og løbe ud til den nordligste Grændse af Luxemborg. Lord Cowley henvendte sig i sine fortrolige indledende Forhandlinger ikke til Udenrigsministeren, men til Rouher, hvis særlige Stilling paa dette Tidspunkt gav ham en betydelig Indflydelse. Rouher modtog disse Forslag med megen Reservation; thi Alt vel overveiet løb Frankrig en langt større Risiko end England, fordi hele Tydskland følte sig interesseret i det danske Spørgsmaal, og det første Resultat af en saadan Alliance vilde være, at Frankrig maatte føre Krig med den hele samlede tyske Krigsmagt, derunder ogsaa Østerrigs.

Paa den anden Side burde Englands Medvirkning ikke alene bedømmes efter, hvor mange Mand det kunde stille i Marken, og de to Landes Flaader dannede paa Havet en uimodstaaelig Magt, som vilde lægge et tungt Lod i Vægtskaalen. Uden derfor at tilbagevise Forslaget fra Kabinettet i St. James, optog Rouher det ad referendum og udbad sig Tid til at meddele Keiseren det. Denne Prøvelse varede tre Dage, efter hvis Udløb det blev bestemt, at man vilde gaae ind paa Englands Forslag. Den største Hemmelighedsfuldhed havde hvilet over disse foreløbige Forhandlinger, og da Beslutningen var tagen, blev den meddeelt umiddelbart til Frankrigs Gesandt i London, Fyrsten af La Tour d'Auvergne, for at denne strax kunde underrette Lord Russell om den. Depechen blev sendt til Fyrsten i en særlig Chifferskrift, til hvilken Gesandten alene havde Nøglen. Han modtog Depechen om Morgenens mellem Kl. 7 og 8 og satte sig strax til selv at dechifrere den uden sin Sekretairs Medvirkning, for ikke at sætte Nogensomhelst ind i Hemmeligheden. Saasnart han var bleven færdig med Dechifreringen, begav han sig til Lord Russell for at meddele ham, at Keiseren antog hans Forslag. Men Chefen for det engelske Foreign Office svarede ham, at det var forsilde, og at han Aftenen i Forveien, efter et i den Anledning afholdt Ministerraad, havde meddeelt Kabinetterne i Udlandet, at England havde fast besluttet at forholde sig pas-

sivt og ikke med Vaabenmagt understøtte Danmark i dets Kamp mod de tydske Stormagter.

Saaledes lød denne mærkelige Meddelelse.

Jeg maa imidlertid hertil bemærke, at Drouyn de Lhuys, med hvem jeg har talt flere Gange om denne Sag, betvivlede Rigtigheden deraf, idet han bestemt paastod, at England aldrig havde tilbudt Frankrig anden Bistand end med sin Flaade.

Paa dette Sted vil jeg endnu tilføie, at Prinds Napoleon, der i Aaret 1877 viste mig den Ære at modtage mig i Audiens, i Samtalens Løb yttrede, at man i Almindelighed, og da navnlig i Danmark, bedømte Keiser Napolebn for haardt paa Grund af hans Forhold under den dansk-tydske Krig.

»Det er sikkert«, sagde Prindsen, »at min Fætter var fast besluttet paa at ville hjælpe Danmark, hvis England vilde have gaaet ind paa en fornuftig Alliance, men da England ikke vilde det, blev Følgen, at Danmark ikke blev hjulpen.«

Endvidere vil det være af Interesse at see, hvad Lord Palmerston mener om de tydske Stormagters Overfald paa Danmark og om den Hjælp, som kunde være ydet dette Land. Den berømte engelske Statsmands Anskuelse i denne Sag findes klart udtalt i følgende fem Breve fra ham til tvende samtidige Statsmænd og til Kongen af Belgien.

En Skrivelse, dateret Piccadilly 94, den 13de Februar 1864 til Lord Russell lyder saaledes:

„Min kjære Russell, jeg deler fuldkommen Deres berettigede Harme. Preussens og Østerrigs Adfærd er

skammelig, og begge disse Magter ville komme til at angre den, førend denne Sag er bragt tilende. Jeg nærer imidlertid Tvivl om, at de foreslaede Forholdsregler netop i dette Øieblik ville være heldige. Den franske Regjering vil sandsynligvis ikke gaae ind paa dem, medmindre den blev fristet ved Udsigten til at kunne concentrere en Armee ved Rhingrændsen i Tilfælde af en Vægning fra Østerrigs og Preussens Side — en Vægning, som vi næsten kunne ansee for given.

De Vanskeligheder, som Udførelsen af de fremsatte Forslag ville frembyde i Tilfælde af en Vægning fra Østerrigs og Preussens Side, ville kunne formuleres som følger:

For det Første ville vi i de nævnte Uger ikke kunne sende en Eskadre til Østersøen, og selv en saadan Demonstration vilde ikke udøve stor Indflydelse paa Tydskland, medmindre den kunde ansees for Indledningen til en yderligere Indgriben. Sandt at sige vilde det være et alvorligt Foretagende saaledes at begynde en Krig med hele Tydskland. I Forening med Danmarks og Sverigs Stridskræfter vilde vore 20,000 Mand vel kunne udrette meget, men Østerrig og Preussen vilde kunne sende 200 eller 300,000 Mand i Marken og vilde desuden have alle de smaa tyske Stater paa deres Side.

For det Andet, selv om det kunde være meget nyttigt i al Fortrolighed at minde Østerrigerne og Preusserne om den Fare, de ere udsatte for i deres egne Lande (— i Italien og Galicien for Østerrigs, i Rhinprovincerne for Preussens Vedkommende —) vilde det hverken være klogt eller i vor Interesse at raade Frankrig til at angribe de preussiske Provincier ved Rhinen. Det vilde være imod vor Interesse, om Frankrig erhvervede dette Territorium, der vilde kunne true Holland og Belgien alvorligt. Alt vel overveiet, er jeg der-

for af den Mening, at det vil være bedst for os at vente nogen Tid, inden vi for Alvor bestemme os i denne Sag.

Deres o. s. v.

Palmerston.

Den 20de Februar 1864 skrev Lord Palmerston til Hertugen af Somerset, første Admiralitets-Lord:

Jeg tilstaaer, at jeg fuldstændig deler Lord Russells Mening, at vor Flaade bør afseile til Kjøbenhavn, saasnart Aarstiden tillader det med Ordre til at forhindre ethvert Angreb paa Sjælland og Kjøbenhavn. Det er ikke umuligt, at Østerrig og Preussen, idet de stole paa vor passive Holdning, tænke paa at besætte Kjøbenhavn for at gjøre om igjen, hvad den første Napoleon gjorde i Wien og Berlin, nemlig diktere Fredsbetingelserne i den danske Hovedstad. Man vilde med Rette kunne gjøre sig lystig over os, hvis vi lode dem gjøre det og selv roligt forholdt os som Tilskuere.

De to følgende Breve vise, hvad Lord Palmerston mente der burde foretages, dersom Østerrig sendte sin Flaade ind i Østersøen.

Piccadilly 94, 1ste Mai 1864.

Min kjære Russell, jeg var saa lidet tilfreds med Kabinettets Beslutning i Lørdags, at jeg bestemte mig til at gjøre et Skridt paa egen Risiko. Jeg skrev derfor imorges til Apponyi og bad ham komme til mig og tale med mig. Han kom. Jeg sagde, at jeg ønskede at indlede en venskabelig og uforbeholden Samtale med ham, og at det ikke var en engelsk Minister, der vilde

tale med en østerrigsk Gesandt, men Palmerston, der vilde tale med Apponyi. Det, jeg havde at sige ham, var ganske vist meget alvorligt, dog bad jeg ham indstændigt ikke at optage noget af det som en Trudsel, men kun som en aabenhjertig Forklaring mellem Venner om saadanne Spørgsmaal, der senere kunde føre til Uoverensstemmelser. Ved ikke itide at forsøge ad Forhandlingernes Vei at klare de mulige Følger af visse Begivenheder, vilde man senere kunne komme til at bebreide sig ubehagelige Resultater, som Forklaringer, givne i rette Tid, kunde have forebygget.

Jeg sagde ham, at vi lige fra Begyndelsen havde udiist stor Sympathi for Danmark — ikke paa Grund af Familieforbindelser, som kun have megen liden Indflydelse paa den engelske Politik, og som undertiden tyngte saare lidt i Vægtskaalen — men for det Første, fordi vi lige fra Begyndelsen saae, at Danmark havde været haardt og uretfærdigt behandlet, og for det Andet, fordi vi betragte det som vigtigt for England, at en Stat, der behersker Adgangen til Østersøen, bevarer sit Territorium udeelt og uafhængigt. Vi have afholdt os fra at træde i Skranken for Danmark af flere Grunde: som Følge af Aarstiden, vor Hærs ringe Styrke og de store Farer i Tilfælde af et uheldigt Udfald ved en Kamp tillands imod Tydskland. I en Krig tilsøes vilde Forholdet derimod være det omvendte: Her ere vi stærke, Tydskland svagt, og de tyske Havne i Østersøen, i Nordsøen og det adriatiske Hav vilde være aldeles i vor Magt.

Hvis jeg kun skulde udtale min personlige Anskuelse, vilde jeg sige ham lige ud, at dersom en østerrigsk Flaade vilde passere vore Kyster og Havne og begive sig til Østersøen for paa hvilkensomhelst Maade at understøtte Tydskland mod Danmark, vilde jeg betragte dette som en grov Fornærmelse mod England; jeg hverken

vilde eller kunde taale et saadant Skridt, og jeg vilde ubetinget fratræde min nuværende Stilling, hvis ikke en overlegen engelsk Flaade blev sendt efter den østerrigske, med Ordre til at handle efter Omstændighederne.

I dette Tilfælde vilde en Kollision — eller rettere en Krig — være sandsynlig, og efter min Mening vilde Tydskland og i Særdeleshed Østerrig komme til at betale Omkostningerne ved en saadan Krig. Jeg vilde dybt beklage et saadant Resultat, thi England ønsker at staae sig godt med Østerrig; men jeg vilde have den offentlige Mening med mig, derom var jeg overtydet.

Jeg bad ham paany om endelig ikke at ansee denne Meddelelse for en Trudsel, men simpelthen for en venkabelig Antydning af de mulige Følger af en eventuel Bestemmelse fra Østerrigs Side i nævnte Retning.

Efter at have hørt mig med den største Opmærksomhed, svarede Apponyi, at de Betragtninger, jeg havde udviklet, paa ingen Maade vare nye for ham; at de havde været fremsatte allerede tidligere med megen Styrke, blandt andre ogsaa af Kongen af Belgien. Han vidste fuldt vel, at dersom de østerrigske Skibe seilede ind i Østersøen, vilde de blive efterfulgte af en engelsk Flaade, og at der efter al Sandsynlighed vilde skee et af to: enten vilde den østerrigske Eskadre blive ødelagt, eller den vilde blive tvungen til efter den engelske Admirals Ordre at forlade Østersøen. Østerrig vilde altsaa udsætte sig for en Katastrofe eller en Ydmygelse; det ønsker naturligviis hverken det Ene eller det Andet. Følgelig, hvad Rechberg end har kunnet sige i sin Note, saa kunde man være vis paa, at den østerrigske Flaade ikke vilde gaae ind i Østersøen.

Dette er tilfredsstillende for os, forsaavidt Apponyi kan betragtes som et Organ for den østerrigske Regjering; men jeg troer, at vi burde have en mere positiv skriftlig Forsikring end den, vi have modtaget.

Jeg agter imorgen at meddele Kabinettet Hovedindholdet af min Samtale med Apponyi.

Deres etc.

Palmerston.

Paa samme Tid skrev han til den første Admiralitetsslord, Hertugen af Somerset:

Min kjære Somerset, jeg synes, at vi burde holde fast paa, at intet østerrigsk Krigsskib under nogen Omstændigheder kommer ind i Østersøen, saa længe Krigen varer. Vi have aldrig erklæret os neutrale under denne Krig. Vi have negtet, af Hensyn til os selv, at tage Deel i den, men vi have gjort vort Bedste for at hjælpe Danmark ved vor diplomatiske Mellekomst.

De Grunde, der modsætte sig en militair Intervention fra vor Side, have ikke Hensyn til en Hjælp tilsøes, og derved, at vi forbyde Østerrigerne at komme ind i Østersøen under Krigen, yde vi Danmark en uvurderlig Tjeneste, uden at den koster os stor Anstrengelse.

Jeg vilde være meget tilbøielig til at lade Danmark faae sit Panterskib udleveret. Jeg er overbeviist om, at et ydre Beviis paa Velvillie fra vor Side overfor Danmark vilde bidrage meget til at gjøre Tydskerne rimeligere i deres Foretagender og Forhandlinger. De ere hidtil blevne drevne fremad ved Overbevisningen om, at Intet kunde bringe os til at intervenere. Denne Overbevisning er ulykkeligviis bleven bestyrket ved de Noter og Forslag, der ere udgaaede fra England.

Deres o. s. v.

Palmerston.

Senere, da Fjendtlighederne mellem de krigsførende Magter vare ophørte, skrev Palmerston til Kongen af Belgien, Leopold den Første:

Den 28de August 1864.

Sire!

Jeg beder Deres Majestæt modtage min Undskyldning, fordi jeg ikke tidligere har takket for Deres Skrivelse af 15de Juni. Vi vare ved dette Tidspunkt midt i en overordentlig travl, parlamentarisk Session, der lagde Beslag paa al min Tid, og den ulige Kamp mellem Danmark og Tydskland var endnu ikke afgjort, uagtet der kun var lidet Haab om at see Retten seire over Magten.

Den danske Stat har uden Tvivl saavel under den foregaaende som under den nuværende Regjering begaaet Feil ligesaa meget ved at handle som ved at undlade at handle. Den har i hele denne Sag fra Begyndelsen til Enden viist hele den Uduelighed til at behandle store Spørgsmaal, som man vel maa vente sig hos en Nation, der er beliggende i en fjern Afkrog af Europa, og der kun lidt beskjæftiger sig med og bliver deelagtig i den store Verdenspolitik. Det har ikke desto mindre været en uværdig Misbrug af Magt, naar Østerrig og Preussen have draget Fordeel af deres Overlegenhed i Retning af Indsigt og Magt til at knuse en Modstander, der var aldeles ude af Stand til at modstaae dem, og Begivenhederne i denne Krig mod Danmark udfylde i Tydsklands Historie en Side, som ingen ærlig eller hæderlig Tydsker i Fremtiden vil kunne betragte uden at rødme.

Jeg vilde ønske, at Frankrig og Rusland havde samtykket i at forene sig med os for at give denne hele

Sag en anden Retning, og jeg er overbeviist om, at det havde været tilstrækkeligt, dersom tre Magter af saa stor Indflydelse blot havde talt, og at intet Sværdslag havde været nødvendigt.

Følgen heraf vil imidlertid ganske sikkert blive den, at dersom vor gode Ven og Nabo i Paris satte sig i Hovedet at berøve Preussen dets Provindser ved Rhinen, saa vilde der ikke blive rørt en Finger, ikke en Stemme vilde hæve sig, der vilde ikke blive offret en eneste Mand eller en Shilling i England for at forhindre, at en Landsdeel nu til Gjengjæld paa en anden Kant berøves den preussiske Monark; og dersom Frankrig og Italien fik Lyst til at befrie Venedig fra det østerrigske Aag, saa vilde Glæden, der fra den ene Ende af England til den anden vilde hilse et saadant Foretagendes heldige Udfald, fordobles ved Erindringen om Holsteen, Lauenborg, Slesvig og Jylland.

Jeg har den Ære, Sire, at være Deres Majestæts underdanige og lydige Tjener.

Palmerston.

Af disse Udtalelser af den engelske Premierminister fremgaaer det utvivlsomt, at hvis England har havt isinde at forene sig med Frankrig, saa har det hurtigt opgivet denne Tanke. Danmark blev saaledes overladt til sig selv, og Resultatet af den ulige Kamp var let at forudsee.

Heller ikke paa Londonerkonferencen havde Danmark Held med sig. Den blev som bekjendt aabnet den 20de April 1864 og sluttedes uden Resultat den 26de Juni s. A., og dog maa det indrømmes, at der under samme gaves Leilighed for Danmark

til at opnaae en nogenlunde taalelig Løsning hvad Slesvig angik

Det vil erindres, at Lord Russell den 28de Mai fremkom paa Konferencen med det Forslag, at Danmark skulde beholde af Slesvig Alt, hvad der laae Nord for Danevirke-Sliliniën, medens Resten af Slesvig samt Holsteen og Lauenborg skulde afstaaes til Tydskland. Hvis dette Forslag var blevet gennemført, kunde Danmark efter Omstændighederne vel have været tilfreds; men de tyske Magter vilde aldeles ikke gaae ind derpaa. De danske Befuldmægtigede paa Konferencen gjorde sig den yderste Flid for at faae de neutrale Stormagter til at støtte det engelske Forslag. Saaledes skrev en af de danske Befuldmægtigede allerede den 29de Mai til den danske Gesandt i Paris, Grev Moltke-Hvitfeldt, og bad ham om at anvende al sin Indflydelse hos den franske Regjering for at faae den til at fastholde den nævnte Grændselinie. Næste Dag gik Gesandten i Henhold hertil til Drouyn de Lhuys og underrettede ham om, at han vilde søge Audiens hos Keiseren for at meddele ham, hvorledes Sagerne stode, og hvad Danmark ved Fredsslutningen ønskede. Den franske Udenrigsminister billigede dette Skridt af Gesandten, som strax derefter skrev til Keiserens Sekretær, Mocquard, med Anmodning om en Audiens, der beredvilligt blev ham tilstaaet den 31te Mai Kl. 6^{1/2} i Tuilerierne. Gesandten fandt Keiseren med et Slesvigs Kort foran sig, og Sidstnævnte var aabenbart *au courant* med hele Sagen. Efterat Grev

Moltke-Hvitfeldt havde udviklet ham Alt og fremført Danmarks Ønsker, svarede Keiseren ham Følgende: »Ja alt dette er meget godt; Danmark forlanger, at der skal vises det Retfærdighed, men jeg beklager i høi Grad at maatte sige Dem, at det ikke vil være muligt at opnaae den af Dem omtalte Grændselinie. Jeg veed meget vel, hvad der taler til Fordeel for, at Danmark beholder de blendede Distrikter, men hellere end at fortsætte Krigen, maa Danmark opgive disse og nøies med Grændselinien Flensborg-Tønder. Den betragter jeg det som muligt at opnaae, medens Danmark ogsaa vil tabe den sidste Rest af Slesvig, hvis det fortsætter Krigen. England vil Intet gjøre for Danmark. Personlig har jeg ligesom ogsaa det franske Folk stor Sympathi for Eder, men jeg maa varetage mit eget Lands Interesser forud for Danmarks, og jeg kan ikke forsvare at føre Krig alene, for at hjælpe Eder.«

Dagen efter denne høist alvorlige Samtale med Keiseren reiste Grev Moltke-Hvitfeldt til London og meddelte de danske Befuldmægtigede Resultatet af Audiensen, og den 3die Juni dikterede han den nu afdøde Legationssekretær Baron Güldenchrone en samme Dag fra Londen dateret Rapport til den danske Udenrigsminister, hvori han meddelte denne alt det Ovenanførte og anbefalede Antagelsen af Linien Flensborg-Tønder.

Det er tilstrækkelig bekjendt, at den danske Regering i Henhold til en Statsraadsbeslutning erklærede ikke at kunne gaae ind paa en saadan Afgjørelse.

Den gjorde utvivlsomt Regning paa det engelske Ministeriums Fald og Afløsning af et Toryministerium, der formodedes at ville yde Danmark materiel Bistand. Hvorvidt dette Haab vilde være gaaet i Opfyldelse, derom skal jeg ikke udtale mig med Bestemthed; kun forekommer det mig overordentlig tvivlsomt efter Alt, hvad man allerede da kjendte til den engelske Politik, der saa godt som udelukkende lededes af egoistiske Tendenser, for ikke at tale om Dronning Victorias bekjendte tyske Sympathier.

Faktum blev, at Londonerkonferencen sluttedes uden Resultat; den engelske Flaade blev liggende ved Dünerne; Krigen fortsattes; Als blev taget den 29de Juni, hvorefter al videre Modstand maatte opgives af Danmark, der kort efter anmodede om Fred.

Den danske Regjering, der styrede Landet paa Londonerkonferencens Tid, har ikke kunnet undgaae stærke Bebrejdelser for sin Optræden under denne. Hvorvidt den handlede i Overensstemmelse med den offentlige Mening i Danmark selv, turde være vanskeligt at bedømme; vist er det, at en stor Deel af det danske Folk vægrede sig ved Tanken om at opgive de blandede Distrikter, saalænge der blot var det ringeste Haab tilbage om en bedre Løsning. Men det danske Folk kjendte ikke Udlandets Stemning og vidste ikke, hvad Diplomaterne og den danske Regjering vidste. Det bliver derfor i hvert Tilfælde denne sidste, der kommer til at bære den største Deel af Ansvarret, om end visse uoverlagte

engelske Indskydelser i sidste Øieblik have deres Part i samme.

Endnu kan bemærkes, at idetmindste een dansk Mand, nuværende Geheimekonferentsraad Hall, opfattede Situationen forskjelligt fra Regjeringen, idet han endnu i sidste Øieblik gjorde Anstrengelser for, at Londonerkonferencen ikke skulde blive opløst paa Grund af Danmarks Vægning ved at modtage Magternes Tilbud. Destoværre have Begivenhederne udviist, at hans Bestræbelser vare uden Held.

Andet Kapitel.

Udvidelse af mine Forbindelser i Pressen. De neutrale Magter opgive aldeles Danmarks Sag. Grev Moltke-Hvitfeldts Depesche af 7de Juli 1864. Mit Bekjendtskab med Grev de Chaudordy. Jeg beslutter at virke af al Magt for Nordslesvigs Tilbagegivelse til Danmark. En Deputation af danske Slesvigere ankommer til Paris. Jernstøber Klewing og jeg have Audiens hos Drouyn de Lhuys den 5te Oktober. Ministerens Ytringer. Min første Samtale med Bismarck i Biarritz. Hans Udtalelser om Hertugen af Augustenborg og om Nordslesvig. Bismarcks Brev til mig af 26de Oktober. Angreb paa mig i den tydske Presse.

Sommeren 1864 gik hen for mig med Arbeide i Pressen. Jeg var efterhaanden bleven forestillet for nogle af Frankrigs meest fremragende Publicister, saaledes navnlig for Senatoren Vicomte Arthur de la Guéronniere, der som bekjendt paa den Tid spillede en betydelig politisk Rolle og var den egentlige Leder af Bladet La France. Ved hans Velvillie fik jeg min første større Artikel optaget i dette Blad

for den 4de Juni 1864. Jeg forsvarede i denne Danmarks ubetingede Ret til Slesvig og paaviste, i hvor høi Grad den øvrige Deel af Danmark, saavel som det danske Folks Frihed og Uafhængighed vilde være udsat for Fare, hvis Danmark mistede Slesvig.

Af Bladet *Le Pays* var jeg snart bleven saa godt som daglig Medarbejder, og Brødrene A. og Th. Grandguillot, der dengang stode i Spidsen for dette meest fuldtro af alle de keiserlige Organer, viste mig, skjønndt Fremmed, en stor Tillid og Imødekommenhed, hvorfor jeg bestandig vil blive i Taknemligheds Gjæld til dem.

Danmarks Sag var imidlertid nu bleven aldeles opgiven af de neutrale Magter, og der kunde ikke længere være Tale om nogen Intervention til dets Fordeel. Hvor fortvivlet Stillingen var bleven for Danmark, fremgaaer maaskee tydeligst af følgende Beretning fra den kongelige danske Gesandt i Paris til den danske Udenrigsminister, dateret den 7de Juli 1864.

Hr. Minister.

Jeg har igaar havt den Ære at tilstille Deres Excellence et Telegram af følgende Indhold: — — — — —

Hvor smerteligt det end var for mig, har jeg dog anseet det for min Pligt uden Ophold at tilstille Deres Excellence denne telegraphiske Meddelelse, som sammenfatter Hovedpunkterne af en lang Samtale, jeg et Øieblik iforveien havde havt med den keiserlige Udenrigs-

minister. Uden at meddele mig nogen ny Begivenhed, har Hr. Drouyn de Lhuys igaar udtalt sig for mig i saa bestemte Udtryk, at det synes umuligt at gjøre sig Haab om, at den nærværende mørke Horizont vil opklare sig. Vi lide under Trykket af den almindelige Tilstand i Europa, saaledes som den for Øieblikket foreligger og som den er bleven os aabenbaret ved den personlige Tilmærmelse, der har fundet Sted mellem de nordiske Hoffers Souverainer. Det synes utvivlsomt, at den hellige Alliance, som det var lykkedes Frankrig at bryde ved Hjælp af Krimkrigen, for Øieblikket mere eller mindre er en fuldendt Kjendsgjerning, ligeoverfor hvilken Keiseren, forladt af England eller idetmindste uden at kunne gjøre Regning paa denne Stat, har bestemt sig til at indtage en endnu mere tilbageholdende Stilling end tidligere. Det er ikkun paa denne Maade, at man kan forklare sig, jeg vil ikke sige, den Tilbageholdenhed, men den Svaghed, som den keiserlige Regjering udviser ved at tilstede Tabet af hele Slesvig og tillade, at Udplyndringen af Danmark antager en saadan Udstrækning, at hele Norden for Fremtiden staaer magtesløs og ude af Stand til at sætte nogen alvorlig Modstand mod Tydscklands sandsynlige Udvidelsesplaner.

Jeg har igaar meddeelt Hr. Drouyn de Lhuys disse Betragtninger, som under normale Forhold sikkert vilde udøve en afgjørende Indflydelse paa den franske Politik; men mine Ord vare forgjæves, og jeg er nødsaget til at bemærke, at man her synes fast besluttet paa at tage fortrinsviis Hensyn til Europas Tilstand og en Koalitions virkelige eller indbildte Farer. I denne Henseende, jeg gjentager det, tilsteder det af Hr. Drouyn de Lhuys igaar førte Sprog ikke nogensomhelst Tvivl. Ved at udtrykke sin Beklagelse over, at Kabinettet i Kjøbenhavn ikke nogensinde havde fulgt Frankrigs Raad, navnlig det, som Keiseren senest gjennem mig

havde givet det, udtalte Ministeren den Mening, at hele Slesvig var tabt for os, og paa mit Spørgsmaal tilføiede han, at Frankrig ikke vilde modsætte sig Slesvigs Inkorporation i det tyske Forbund. „Vi ville nok,“ sagde Hr. Drouyn de Lhuys mig, „herom gjøre Forestillinger, men fæst ikke for stor Lid til os i dette Spørgsmaal. Vi ville ikke for Alvor sætte os til Modværge, især dersom det virkelig er Tilfældet, at Beboerne i Slesvig ønske at forblive forenede.

Efter hvad Hr. Drouyn de Lhuys sagde mig, angaaer den iøvrigt lidet betydelige Uenighed, der bestaaer mellem Østerrig og Preussen, flere forskellige Punkter. Tvertimod Preussens Ønsker er Østerrig tilbøielig til at drage det tyske Forbund med i en fælles Optræden mod Danmark; Prindsen af Augustenborg ansees som den af Wiener-Kabinettet begunstigede Prætendent, medens Storhertugen af Oldenburg er Bismarcks Kandidat. Endelig er Berliner-Kabinettet tilbøieligt til at føre Krigen over til Fyen og lade den østerrigsk-preussiske Flaade løbe ind i Østersøen for at angribe Kjøbenhavn, medens Wiener-Kabinettet er uvilligt til at give Kampen en saadan ny Udstrækning.

Jeg har den Ære o. s. v.

L. Moltke-Hvitfeldt.

Hvor forskjelligt var ikke nu den franske Udenrigsministers Sprog fra det, Frankrig førte under Londonerkonferencen, og hvor klart og rigtigt havde ikke Grev Moltke-Hvitfeldt i sin tidligere omtalte Rapport af 3die Juni til den danske Regjering opfattet og meddeelt den franske Regjerings Hensigter. I det Hele taget kan der kun være een Mening om, at vor Gesandt i Paris bestandig samvittigheds-

fuldt og nøiagtigt har tilstillet vor Regjering sande og paalidelige Meddelelser. Hans lange Ophold i Paris, hans meget udbredte Bekjendtskab med de betydeligste franske Politikere, og jeg kan tilføje, hans klare Forstand har gjort ham det muligt at faae det rette Blik paa Situationen selv under vanskelige Forhold. Grev Moltke-Hvitfeldt kan det ganske vist ikke i mindste Maade lægges til Last, at vi mistede hele Slesvig i 1864.

Efter den 2den Vaabenstilstands Afslutning begyndte Fredsunderhandlingerne; Danmark blev nødt til at bøie Nakken under Aaget og afstaae Slesvig, Holsteen og Lauenborg, det vil sige en Trediedeel af sin Befolkning, til de allierede Stormagter.

Fra nu af var det klart, at den eneste mulige Udsigt for Danmark til at gjenvinde den dansk-talende Deel af Slesvig laae i en Uenighed mellem de Allierede. Det blev snart tydeligt, at Preussen og Østerrig ikke vilde kunne enes i Længden om en Deling af Hertugdømmernes *condominium*, og Preussen maatte som nordtydsk Stat nødvendigviis søge at beholde den størst mulige Deel af Byttet. Kunde der opstaae en alvorlig Uoverensstemmelse, maaskee endog en Krig mellem de tyske Stormagter, da kunde en Situation fremkomme, hvorved det vilde blive muligt for Danmark at gjenvinde idetmindste en Deel af Slesvig.

Det stod saaledes klart for mig, at det for Øieblikket maatte være min Opgave at minde Frankrig og hele Europa om, at mere end Halvdelen af

Slesvig var dansk og at Befolkningen i denne Deel kun tragtede efter at vende tilbage til Danmark. Men for at naae dette Maal var det ikke nok for mig at vinde Bistand i Pressen, jeg maatte ogsaa stræbe at vinde den franske Regjerings og indflydelsesrige Mænds Velvillie for Sagen; uden det vilde alt Arbeide i Pressen ikke føre til noget Resultat. Her var jeg nu saa heldig at opnaae en uvurderlig Støtte i en fransk Diplomat, der dengang beklædte en meget vigtig Post i det franske Udenrigsministerium. Den 2den September 1864 blev jeg forestillet for Grev de Chaudordy, hvis Navn fortjener at nævnes med Taknemlighed af hver Dansk; thi fra den første Dag jeg gjorde hans Bekjendskab har han uafbrudt anvendt sin Indflydelse til Gunst for Danmark, og for mig har han været til uvurderlig Nytte under min Virksomhed. Grev de Chaudordy havde i nogen Tid været ansat ved den franske Legation i Kjøbenhavn og kjendte i det Hele taget godt til Forholdene i det nordlige Europa. Hans senere diplomatiske Virksomhed under den fransktyske Krig, derefter som Gesandt i Bern og Madrid, og endelig som Frankrigs Delegerede paa Konferencen i Konstantinopel, har skaffet Grev de Chaudordy Navn af en af Frankrigs dygtigste Diplomater. Han udmærker sig i Særdeleshed ved sin Ro og Koldblodighed under vanskelige Forhold, samt ved en meget betydelig Routine, hvilken han har erhvervet sig under sin lange diplomatiske Løbebane.

Under den Samtale, jeg den nævnte Dag havde med Grev de Chaudordy, yttrede han sig skarpt om Tydscklands ubillige Adfærd mod Danmark og udtalte Haabet om, at en gunstig politisk Situation maatte indtræde for vort Land. Han bemærkede, at den franske Udenrigsminister var bleven opmærksom paa de mange Artikler om danske Forhold, som jeg havde meddeelt den franske Presse, og at jeg kunde gjøre Regning paa Drouyn de Lhuys' Sympathi under min fortsatte Virksomhed i samme Retning.

Det skulde ikke vare længe, inden jeg fik Beviis herpaa.

Den 2den Oktober 1864 ankom til Paris en nordslesvigske Deputation, bestaaende af 5 Medlemmer, nemlig Jernstøber Klewing fra Flensborg, Brygger Hansen, Gaardeierne Nielsen og Høyberg og Stiftsfysikus Ulrich, hvis Hensigt det var at søge Audiens hos Keiseren eller Udenrigsministeren for at anraabe om Frankrigs Bistand til en Forandring i den utaalelige Tilstand, der ved den tydske Erobringskrig var skabt i Slesvig. Redaktør Bille var faa Dage iforveien indtruffen til Paris for at være Deputationen behjælpelig. Da man anmodede mig om at virke for, at Deputationen kunde erholde den ønskede Audiens, gik jeg til Grev de Chaudordy og forebragte ham Deputationens Ønske. Han sendte mig kort derefter en Billet, ifølge hvilken den franske Udenrigsminister var villig til at modtage eet Medlem af Deputationen, ledsaget af mig.

Den 5te Oktober indfandt Jernstøber Klewing, der af Deputationen var udnævnt til at repræsentere samme, og jeg os da i det berømte Palais paa Quai d'Orsay, hvor vi øieblikkelig bleve førte ind til Ministeren, der modtog os meget forekommende og erklærede, at da Keiseren var forhindret fra selv at modtage os, var det blevet overdraget ham at høre, hvad vi havde at forebringe. Jeg fremsatte da i Korthed, hvor utaalelig Tilstanden var for de danske Slesvigere, hvis Nationalitet haardt kuedes, og som Intet hellere ønskede end at gjenforenes med Danmark. Jeg udtalte Haabet om, at de store europæiske Magter og navnlig Frankrig vilde gjøre noget for at raade Bod paa denne sørgelige og ufortjente Ulykke. Det danske Folk var altfor lille til at kunne bære Tabet af væsentlige Bestanddele. Deputationen bad i de danske Slesvigeres Navn Stormagterne, særlig Frankrig om, saasnart Leilighed gaves, at forsøge en Mellemkomst til Gunst for de danske Slesvigere.

Hertil svarede Drouyn de Lhuys:

at Keiser Napoleon havde stor Sympathi for Slesvigerne, ligesom han overhovedet havde Medfølelse for ethvert undertrykt Folk; at den politiske Situation i Europa dog ikke tillod ham i Øieblikket at gjøre noget for de danske Slesvigere; men at der maaskee kunde findes en Leilighed til atter at bringe den slesvigske Sag frem, hvis nemlig saadanne Begivenheder maatte indtræde i Europa, der vilde give Haab om, at Frankrigs Raad vilde blive

hørt; og endelig at Keiseren maatte beklage, at Danmark paa en ufornuftig Maade havde modsat sig Frankrigs Raad paa Londonerkonferencen, da det ellers efter al Rimelighed vilde have reddet hele den danske Deel af Slesvig, om end Danevirke-
linien havde maattet opgives.

Ministeren anmodede mig derefter om at oversætte hans Yttringer paa Dansk for Klewing og gjorde os endnu en Deel Spørgsmaal om Tilstanden i Slesvig og Hertugdømmerne overhovedet. Klewing var dybt bevæget over den velvillige Maade, hvorpaa Ministeren havde modtaget os, og jeg troer, at han saavel som de øvrige Medlemmer af Deputationen vare særdeles tilfredse med Udfaldet af Audiensen.

I de følgende Dage forestillede jeg de slesvigske Afsendinge for Redaktionerne af de forskjellige Blade, som havde talt Danmark's Sag, og inden Deputationens Afreise gave nu afdøde Grosserer D. B. Adler og Redaktør Bille til Ære for Deputationen en Middag, til hvilken endeel franske Journalister — vel en halv Snees — vare indbudte; det behøver neppe at siges, at Stemningen ved denne Sammenkomst havde et smukt og hjerteligt Præg.

Jeg havde nu faaet Vished for, at Frankrig var velvillig stemt overfor Slesvigerne. Men hvilke vare Preussens og dets ledende Ministers, Bismarcks Hensigter? Det var af høieste Vigtighed at lære disse at kjende, og med dette Formaal for Øie søgte jeg og erholdt nogle Dage efter Slesvigernes

Afreise en Samtale med Grev de Chaudordy, hvem jeg søgte at vinde for den Idee, jeg havde fattet, personlig at henvende mig til Bismarck, der dengang opholdt sig ved det sydfranske Badested Biarritz. Greven ikke alene billigede min Plan, men skaffede mig endog en Introduktionsskrivelse fra Vicomte de la Guéronnière.

Forsynet med denne Skrivelse afreiste jeg til Biarritz, hvor jeg indtraf d. 12te Oktober. Efter strax at have sendt en Anmodning til Ministeren om en Audiens modtog jeg næste Dags Morgen ved Bismarcks Feltjæger Meddelelse om, at Ministeren var beredt til at modtage mig samme Dag Kl. 1.

Den preussiske Udenrigsminister beboede Stuetagen i det bekjendte *Maison rouge*, der ligger umiddelbart ved Bredden af den biscayiske Bugt, lige under den Høi, paa hvilken den keiserlige Villa er beliggende. Da jeg traadte ind i hans Arbeidsværelse, var han i Samtale med Fyrst Orloff, dengang russisk Minister i Bryssel; denne trak sig imidlertid snart tilbage og lod mig alene med Bismarck.

Kong Wilhelms Premierminister stod foran et stort Bord, paa hvilket et Kort over Slesvig var udbredt; i Haanden havde han en lang catalonsk Kniv af det Slags, enhver Fremmed, der besøger Biarritz, køber hos de spanske Bissekræmmere, der flakke om i Landet.

Det var første Gang, jeg saa Bismarck, der

dengang ikke gjorde det samme stærke Indtryk paa mig som ved senere Leiligheder; han forekom mig næsten forlegen for at finde Ord til at begynde Samtalen.

Endelig tog han Ordet og begyndte, efter at have læst den af mig overrakte Skrivelse, med et Angreb paa Vicomte de la Guéronnière.

»Jeg kan ikke«, sagde han, »indrømme denne Herre Ret til at anbefale Nogen til mig. Han har navnlig med Hensyn til det polske Spørgsmaal fortalt mange grove Usandheder om mig i La France. Jeg modtager Dem, fordi De er dansk, og uagtet Vicomten har kaldt Dem Hausen istedetfor Hansen. Deres Navn er mig ikke ubekjendt; jeg veed meget vel, at De har været haard mod os Preussere i den franske Presse.«

»Det er fuldkommen rigtigt«, svarede jeg, »jeg har gjort Alt hvad jeg har formaaet for at gjøre Preussens Forhold til Frankrig saa ubehageligt som mulig.«

»Ja, naar Alt kommer til Alt, kan dette jo kun regnes Dem til Ære«, replicerede Ministeren, »men siig mig nu, hvad der egentlig er Hensigten med Deres Besøg.«

Jeg fremsatte da for ham mit Ønske om af hans egen Mund at erfare, hvorvidt han betragtede den nærværende Tilstand i Slesvig som definitiv, eller om han ikke, af Billighedshensyn og for at aabne Muligheden for et venskabeligere Forhold mellem Tydskland og Danmark, vilde være tilbøielig til at

gjenafstaae den danske Deel af Slesvig. Jeg slog paa, at Stormagterne vilde være Preussen taknemlig for en saadan Ordning af Sagen og at i Særdeleshed Frankrig, hvis Politik hvilede paa Nationalitetsprincipet, vilde see det med Glæde.

Hertil svarede Bismarck:

»Jeg havde allerede længe før Krigen udbred Følelsen af, at Universiteterne i Kjøbenhavn og Kiel, der stode paa en spændt Fod overfor hinanden, vilde ende med at bringe de to Nationer i Krig sammen. Personlig har jeg aldrig været nogen Velynder af hele det tyske Professor-Skraaleri; men Frederik den Syvendes Død og Gjæringen i Tydskland nødte os til at begynde Krigen. Jeg selv for mit eget Vedkommende vilde være tilfreds med Flensborg-Tønder Linien, og paa Londonerkonferencen var Preussen tilbøielig til at give Danmark Gjelting-Bredsted Linien. I militær Henseende kunde vi være tilfredse med Slinien, men derved vilde c. 70,000 Tydkere forblive under dansk Herredømme. Danmark indtog imidlertid paa Londonerkonferencen en Stilling, der gjorde en Overeenskomst om Delingen af Slesvig meget vanskelig, og Fjendtlighedernes Gjenoptagelse har bevirket, at enhver Kombination af den Natur ikke længere ligger for. Nu er det ikke mere muligt, overfor det tyske Folks og Kong Wilhelms Stemning, at forandre Fredens Betingelser. Kongen af Preussen betragter Prindsen af Augustenborgs Arveret som begrundet og erklærer følgelig, at Prindsen har Ret

til hele Slesvig, lige saa vist som han har Ret til den mindste Deel af det. Ellers vilde der efter Kongens Mening ikke have været nogen Grund til at berøve Kong Christian den Niende hans Besiddelser. Kongen af Preussen og hans hele Slægt ere venlig sindede mod Prindsen af Augustenborg. Hvad mig angaaer, da nærer jeg nogen Tvivl om dennes Ret, og jeg troer, at Sagen i det Mindste vil trække i Langdrag. Hvis jeg havde Valget imellem de to Alternativer, enten at inkorporere Hertugdømmerne indtil Flensborg i Preussen eller at give Hertugen af Augustenborg hele Slesvig og Holsteen, vilde jeg uden Tøven vælge det første. Jeg troer, at hverken Frankrig eller Rusland vilde modsætte sig en Ordning, der overlod Hertugdømmerne til Preussen, og Østerrig vilde betænke sig paa at føre Krig for den Sags Skyld. Men der er en anden, langt alvorligere Hindring, og det er Kong Wilhelm. Han troer, at en Anden har Ret til Hertugdømmerne, og jeg kan ikke være mere royalistisk end Kongen. Imidlertid erkjender jeg, at der i Slesvig findes mere end 100,000 Danske, der i Fremtiden ville beklage sig paa en meget høirøstet Maade, og at det vil være vanskeligt at bevare et godt Forhold mellem Danmark og Tydskland, saalænge de Danske i Slesvig ere skilte fra deres Landsmænd. Jeg vilde derfor ikke betragte det som en stor Ulykke, hvis Nordslesvig ved given Leilighed tilbagegaves Danmark.«

Jeg svarede ham, at jeg i det, han nu havde

fremSAT, fandt Støttepunkter for den Politik, jeg havde foresat mig i Fremtiden at forsvare i Pressen, og jeg udtalte Haabet om at see den danske og preussiske Regjering komme til en Forstaaelse, og det i en ikke altfor langt fjernet Fremtid.

Hertil svarede Bismarck, at dette jo vel var muligt, og at han ikke havde noget imod en Overeenskomst med Frankrig om dette Spørgsmaal, dog ikke i den allernærmeste Fremtid. Endelig yttrede han, at han Intet vilde have imod ved en anden Leilighed at udvekle Anskuelser med mig i denne Retning.

Hermed var Samtalen tilende, og jeg vendte samme Aften tilbage til Paris.

Fra dette Øieblik var min Beslutning fattet, at arbeide i den franske Presse og i alle de udenlandske Blade, hvortil jeg havde Adgang, for Ideen om det danske Slesvigs Tilbagegivelse til Danmark. Det slesvig-holsteenske Spørgsmaal blev i sin Tid i det Væsentlige skabt gennem Pressen, hvorfor skulde da ikke et nordslesvigsk Spørgsmaal kunne skabes ad samme Vei?

Paa samme Tid maatte jeg vaage over den augustenburgske Prætendents Virksomhed og søge at bringe hans Planer til at strande; thi jeg var overbevist om, at det ikke laae i hans Plan lige saa lidt som det vilde staae i hans Magt at give nogen Deel tilbage af de af Tydskland erobrede Provindser. Hvis han opnaaede den hertugelige Krone, vilde han ikke turde vove at trodse den offentlige Me-

ning i Tydskland ved at afstaae en Deel af det ved tyske Vaaben erobrede Land. Den eneste Mulighed for Nordslesvigs Gjenerhvervelse maatte søges i en Annexion af Hertugdømmerne til Preussen, der vilde være stærkt nok til at faae Opinionen i Tydskland til at gaae ind paa en deelvis Afstaaelse. Den augustenburgske Prætendent maatte saaledes ansees for vor værste Modstander. Han havde, som jeg allerede har bemærket, faaet Indpas i et Par franske Blade, og ham gjaldt det derfor om at bekæmpe i de franske Blade, der stode til min Raadighed.

Den 24de Oktober kom Bismarck fra Biarritz til Paris og tog Bolig i det preussiske Gesandtskabs Hôtel. Jeg sendte ham nogle Dokumenter om Prindsen af Augustenburgs foregivne Rettigheder, og anden Dagen efter tilskrev jeg ham et Brev, hvori jeg fremstillede Gemytternes Tilstand i Hertugdømmerne, idet jeg lagde meget Eftertryk paa det Punkt, at den danske Befolknings Ønske om at vende tilbage til deres forrige Fædreland Dag for Dag aabenbarede sig mere tydeligt. Jeg modtog til Svar følgende Brev:

Paris, den 26de Oktober 1864.

Høistærede!

Jeg har modtaget saavel Deres Brev af Dags Dato, som hvad De sendte mig igaar; jeg takker Dem meget derfor og vil med Fornøjelse gjense Dem i Berlin.

Med Høiagtelse Deres

v. Bismarck.

Nogle Dage efter afreiste den preussiske Minister til Berlin, hvor han ankom samtidig med Afslutningen af Freden i Wien mellem Danmark og Tydskland (den 31te Oktbr. 1864). I Anledning af Freden skrev jeg nogle Uger efter (den 13de November) under Navn en længere Artikel i Bladet La France; den gjorde en ikke ringe Opsigt, navnlig i Tydskland, hvor Bladene nu begyndte at bære mig med Tilnavne som »dansk Agitator«, »nordisk Stormfugl«, »dansk Presseagent« o. lgn.

Artiklen, der blev anbefalet i en Indledning, skreven af Bladets Redaktør, tog bestemt Ordet for Tilbagegivelsen af den danske Deel af Slesvig og paaviste, at en saadan Løsning ikke alene stemte med Befolkningens Ønsker, men ogsaa med det af Frankrig og nylig ogsaa af Preussen anerkjendte Nationalitetsprincip.

Tredie Kapitel.

Audiens hos Bismarck i Berlin den 16de December 1864. Den preussiske Minister-Præsident forlanger en territorial Kompensation i Tilfælde af Nordslesvigs Tilbagegivelse. Muligheden af et Brud med Østerrig. Jeg kommer til Kjøbenhavn den 24de December. Min Rapport til Geheimeraad Bluhme. Vanskeligheder fra Regjeringens Side ved min Begjæring om en Forlængelse af min Permission. Den 15de Februar kommer jeg tilbage til Paris. Audiens hos Drouyn de Lhuys den 26de Februar. Reise til Berlin i April 1865. Samtale med Hr. v. Keudell. Brev fra Hr. v. Keudell af 11te Mai. Bismarck interPELLERES den 2den Juni i den preussiske Landdag angaaende sit Forhold til mig. Konventionen i Gastein. Drouyn de Lhuys' Cirkulærnote af 29de August 1865, offentliggjort i Journal de Bruxelles. Bismarcks Ankomst til Biarritz den 2den Oktober. Hans Samtaler med Keiser Napoleon. Min Audiens hos Bismarck i Paris den 4de November. Østerrig søger at vinde Frankrig.

Henimod Slutningen af 1864 var jeg paa det Rene med, at Frankrig var stemt for den af mig tilstræbte Løsning og, som det vil sees af det Foregaaende, var den ledende Minister i Preussen heller

ikke utilbøielig til at gaae ind paa den, naar Begivenhedernes Udvikling vilde tillade ham det. Tilbage stod nu at faae at vide, hvorvidt den danske Regjering vilde acceptere en saadan Løsning. Thi det kunde lidet hjælpe, at en enkelt Dansk, som tilmed intet officielt Mandat havde, arbeidede for at hidkalde en Løsning, der, hvis den eventuelt maatte kunne naaes, ikke vilde blive accepteret af den danske Regjering. Jeg besluttede derfor midt i December at reise til Kjøbenhavn, men lagde Veien om ad Berlin for om muligt ved en Audiens hos Bismarck at lære dennes Hensigter yderligere at kjende. Ved min Ankomst til Preussens Hovedstad den 16de December om Morgenen tilskrev jeg øieblikkelig Udenrigsministeren og fik kort efter et Svar, hvorefter jeg opfordredes til at besøge ham samme Aften Kl. 8 i hans Embedsbolig i Wilhelmsstrasse.

Jeg indledede Samtalen med den Bemærkning, at efter hvad jeg havde erfaret paa kompetente Steder i Paris, vilde Frankrig ikke alvorligt modsætte sig Elbhertugdømmernes Inkorporation i Preussen, forudsat at Nordslesvig blev givet tilbage til Danmark. Hvad England og Rusland angik, havde jeg Grund til at troe, at de ikke vilde modarbeide en saadan Ordning, hvorimod Østerrig naturligviis ikke vilde høre Tale derom. Preussen vilde altsaa eventuelt være stillet mellem Østerrigs Fjendskab og de andre Magters, især Frankrigs Imødekommenhed.

»Ja«, svarede Bismarck, »jeg troer virkelig, at

De har Ret, med Hensyn til de forskjellige Regjeringers Stemning i det slesvigske Anliggende; følgelig maa Preussen vel betænke, om det vedblivende skal støtte sig til Østerrig eller søge at drage Fordeel af de Sympathier, det maatte kunne erhverve sig hos de andre Stormagter. Men Tiden til at vælge mellem disse to Alternativer er endnu ikke kommen, og Spørgsmaalet er endnu ikke sin Løsning nær. For det Tilfælde, at Preussen imidlertid engang vilde give Danmark Nordslesvig tilbage, anseer jeg det dog for nødvendigt, at Preussen faaer en Kompensation derfor i Syd eller Nord.«

»Dette maa«, svarede jeg, »i Sandhed overraske mig ikke lidet, hvis Deres Excellence da mener en territorial Kompensation. Jeg finder dog, at den tydske Deel af Elberhertugdømmerne vilde være en ret anseelig Udvidelse for Preussen.«

»Ja, ganske vist«, replicerede Ministeren, »tænker jeg paa en territorial Kompensation. Danmarks Konge har jo definitivt givet Afkald paa alle tre Hertugdømmer; giver Preussen altsaa noget af dem tilbage, maa det have Andet istedet, hvor det end saa bliver.«

Hertil yttrede jeg: »Men Deres Excellence maa dog erindre, hvor vanskeligt det allerede vil være for Preussen at blive Eneherre i Hertugdømmerne; det vilde vel været et Offer værd at blive hjulpen dertil. Preussen deler nu Herredømmet med Østerrig; ved at afstaae Nordslesvig til Danmark vilde det imidlertid vinde de andre Stormagter og kunne stole

paa disses Passivitet under et eventuelt Brud med Østerrig.«

»Ja«, svarede Bismarck, »for den Sags Skyld kan der udbryde Krig mellem Østerrig og Preussen om en Maaned, om to Maaneder eller om et Aar. Det lader sig ikke bestemme. Iøvrigt, maa jeg sige Dem, sympatiserer jeg med Danmarks nuværende konservative Regjering, og jeg skal gjøre hvad der staaer i min Magt for at hjælpe den ud af dens vanskelige Stilling; vi see naturligviis hellere en konservativ end en demokratisk Regjering i Danmark. At Svenskerne holdt sig tilbage under den dansk-tydske Krig har sin Grund dels deri, at de ansee det for umuligt at forsvare den jydsk Halvøe, dels i, at det svenske Aristokratie ikke vil have noget at gjøre med det danske Demokratie; det har allerede nok af det norske. Danmark har i Sverig kun Sympathi hos Kongehuset og Universiteterne. Om nogle Dage vil Kong Wilhelm sende en Skrivelse til Kong Christian den Niende for at besvare dennes Notifikation i Anledning af hans Thronbestigelse, og med det Første vil Preussens nye Gesandt, Hr. v. Heydebrand und der Lasa, afgaae til Kjøbenhavn. For imidlertid at komme tilbage til vor Samtale, saa indrømmer jeg, at der gives ca. 200,000 Danske i Nordslesvig; de ville volde os mange Vanskeligheder, idet de ville hæve et forfærdeligt Ramaskriig. Imidlertid er der ikke noget ved den Ting at gjøre for Øieblikket; dette Spørgsmaal vil maaskee først om lang Tid finde sin endelige Løsning. De er ung

endnu og mener derfor strax at kunne naae Maalet. Jeg har lært at vente, det maa De ogsaa.«

Efter at have vexlet nogle Ord angaaende Halls sidste Taler i Rigsdagen og om Baron Blixen-Finecke, der var en god Bekjendt af Bismarck, tog jeg for denne Gang Afsked med den preussiske Minister.

Dagen efter skrev jeg til en formaende Franskmand i Paris og meddelte ham Hovedindholdet af min Samtale med Bismarck, idet jeg bad ham om at meddele mig sin Mening. Herpaa fik jeg følgende Svar:

»Lad Dem ikke afskrække af de Vanskeligheder, der mulig kunne stille sig iveien for Deres Opgave, og læg Mærke til de Indrømmelser, Bismarck i Grunden har gjort. Reis til Kjøbenhavn og meddeel Deres Landsmænd Alt hvad De for Danmarks Sag har virket i Paris og Berlin. Forøvrigt troer jeg, at den franske Gesandt i Kjøbenhavn, Hr. Dotézac, har underrettet den franske Regjering om, at man i Danmark var kjendt med Deres Virksomhed i Berlin og Paris og var vidende om den gode Hjælp, De havde ydet den slesvigske Deputation under dens Ophold i Frankrigs Hovedstad. Drouyn de Lhuys har seet den Rapport, De har afgivet om Deputationens Audiens hos ham, og han har udtalt sin fuldkomne Tilfredshed med dens Affattelse. Efter Deres Afreise fra Paris har jeg erfaret, at Rusland ikke vil modsætte sig den af Dem fremsatte Kombination, der sikkert maa vinde Bifald hos den danske

Regjering efter at Forholdene have udviklet sig som de have.«

Den 24de December 1864 ankom jeg til Kjøbenhavn, hvor jeg efter Samraad med flere af mine Venner den næste Dag afgav en fuldstændig Rapport om min Virksomhed i Udlandet til Danmarks daværende Konseilspræsident, Geheimeraad Bluhme. Da den mig tidligere tilstaaede Permission var udløben og jeg som kongelig Embedsmand ikke uden Regjeringens Tilladelse atter kunde reise bort, ansøgte jeg om fornyet Permission til en Reise til Paris, hvor jeg antog, at jeg kunde udrette Noget til Gavn for mit Fædreland ved at fortsætte min der begyndte Virksomhed, særlig i Pressen, hos hvis Medlemmer jeg var sikker paa ved min Tilbagekomst at blive godt modtaget. Min Ansøgning stødte imidlertid paa mange Vanskeligheder, da der blandt Ministrene herskede delte Meninger om min Virksomhed. Den daværende Justitsminister, Hr. Heltzen, tilligemed andre af mine Landsmænd vuggede sig endnu i det Haab, at en eller anden politisk Kombination kunde bringe de tre tabte Hertugdømmer tilbage under Danmark i en Personalunion. Han fandt det altsaa urigtigt, at jeg fortsatte mine Bestræbelser i Udlandet for kun at gjenvinde den danske Deel af Slesvig. Maaskee har den Idee tillige forsvævet ham, at jeg skulde have havt Deel i et Slags skandinavisk Sammensværgelse i Udlandet, hvilket var grebet ud af Luften og at betragte som et Hjernespind, ligesaavel som den Tanke, at Dan-

mark nogensinde skulde kunne gjenvinde de tabte Hertugdømmer.

Den lange Uvished, idet man stadig udsatte at give mig den begjærede Orlov, blev mig tilsidst altfor piinlig, især da jeg stadig i Breve fra Frankrig anmodedes om snarest at vende tilbage og fortsætte min Virksomhed, idet man udtalte stor Forbauselse over, at den danske Regjering kunde lægge mig Hindringer iveien.

Under 31te December udsendte Drouyn de Lhuys en Cirkulærnote til Frankrigs diplomatiske Agenter i Udlandet, hvori disse anmodedes om overfor de Regjeringer, hos hvem de vare akkrediterede, at udtale, at Frankrig var stemt for en national Løsning, en Sondring mellem den danske og tyske Deel af Slesvig. Dette Aktstykke var altsaa et Beviis for Rigtigheden af mine Indberetninger, og man skulde troe, at dette maatte støtte min Begjæring hos den danske Regjering. Imidlertid var Justitsminister Heltzens Modstand tilstrækkelig til at forhale Sagen endnu i længere Tid, og det lykkedes mig først midt i Februar at overvinde denne Modstand. Efter vidtløftige og piinlige Forhandlinger meddelte man mig endelig den ønskede Permission, idet man dog betingede sig, at Paris skulde være Maalet for min Reise og min Virksomhed udgaae derfra.

I Anledning af Ministeriets Adfærd mod mig stillede der forøvrigt nogle Uger senere i Rigsdagen en Interpellation, der navnlig var rettet mod Justits-

minister Heltzen. Der udbrød en Ministerkrise, som Følge af hvilken denne Minister indgav sin Demission, da samtlige øvrige Ministre havde gjort hans Udtrædelse til et Kabinetsspørgsmaal.

Ved min Tilbagekomst til Paris den 16de Februar 1865 fandt jeg en overordentlig god Modtagelse hos Grev de Chaudordy, der lykønskede mig i Anledning af min Tilbagekomst og udspurgte mig nøie om Tilstanden i Hertugdømmerne. Han fra-raadede mig at indlade mig med den preussiske Gesandt, Hr. v. Goltz, da denne endnu bestandig var stemt for Augustenborgeren og formentes at have Andeel i de Artikler, der navnlig i Le Constitutionnel bleve offentliggjorte til Fordeel for denne Prætendent. Han meddeelte mig, at Drouyn de Lhuys vilde forunde mig en Audiens, som jeg ogsaa fik den 26de Februar.

»Det er klart«, sagde Ministeren, »at hvis Prindsen af Augustenborg faaer Hertugdømmerne, har Danmark intet Haab om at gjenerhverve nogen Deel af Slesvig. Hvis derimod Preussen annekterer dem, vil der være en Mulighed for, at det, for at tilfredsstille Frankrig og England, vil afstaae den Deel af Slesvig, der har det bestemte Ønske at vende tilbage til Danmark. Jeg troer, at Hr. v. Bismarck er vel stemt for denne Idee, og Frankrig vil ikke have Noget imod en rimelig Udvidelse af Preussen. Desuden vil en saadan Løsning være i Tydsklands velforstaaede Interesse. Hvorfor skulde Tydskland forøge Antallet af de smaa tyske Fyrster? en saadan lille Fyrste vilde dog kun blive en Vasal af

Preussen. I selve Hertugdømmerne vilde til Landets Skade to Indflydelser gjøre sig gjældende, hvortil kommer, at de vilde blive betyngede af en betydelig Statsgjæld.«

Derefter tog Ministeren et Slesvigs Kort frem og yttrede: »Hvor megen Uleilighed vilde Danmark ikke kunne have sparet sig og Andre, hvis det havde modtaget, hvad der blev det tilbudt paa Londoner-Konferencen. En Afgjørelse, der havde givet Danmark Flensborg-Tønder Linien til Grændse, maatte dog efter Omstændighederne kaldes en god Løsning«. Hermed tog jeg Afskeed med den franske Udenrigsminister.

I de følgende Maaneder blev Stillingen i Hertugdømmerne mere og mere indviklet, og Gjæringen mellem Preussen og Østerrig tiltog stærkt. De preussiske Autoriteter satte sig fast som i en definitiv preussisk Besiddelse, og Bismarck bekjæmpede aabenlyst Hertugen af Augustenborgs Fordringer. Paa samme Tid faldt ogsaa de tydske Kronjuristers Votum om Augustenborgerens Ret til Hertugdømmerne, hvilket som bekjendt dannede et ret komisk Element i denne mærkelige Tidsperiodes Historie.

Under denne Sagernes Stilling ansaae jeg det for rigtigst paany at reise til Berlin for at undersøge Jordbunden og erfare, om Bismarck ikke nu maatte ansee Tidspunktet for gunstigt til aabenlyst at bryde med Østerrig, tilbagegive Danmark Nordslesvig og selv inkorporere Resten.

Ved min Ankomst til Berlin først i April 1865

søgte jeg strax Audiens hos den preussiske Premierminister, men fik det Svar, at hans mange Forretninger hindrede ham i personlig at modtage mig; han overdrog derfor til Legationsraad v. Keudell at gjøre det. Jeg indfandt mig da den 4de April hos denne; hans Udtalelser gik ud paa, at Preussen ikke fandt Øieblikket gunstigt til Løsningen af det nordslesvigske Spørgsmaal. Han mente, at Preussen ingen Grund havde til at forhaste sig, at Frankrig og England vel ønskede Nordslesvigs Tilbagegivelse til Danmark, men at russiske Noter i den senere Tid ikke syntes stemt for en saadan Løsning, at man i Wien ikke vilde høre Tale om den, og endelig at det maatte være de andre Magters Sag at bestemme, hvorvidt de fandt Tidspunktet gunstigt til at begynde diplomatiske Skridt i denne Anledning; Preussen hverken kunde eller vilde tage Initiativet.

Dagen efter denne Sammenkomst vendte jeg tilbage til Paris, hvor jeg snart opdagede, at den franske Regjering var misfornøiet med Sagernes Udvikling i Europa og navnlig befrygtede den Tilnærmelse, der alt i længere Tid utvivlsomt havde fundet Sted mellem Rusland, Preussen og Østerrig. En Fornyelse af den hellige Alliance vilde isolere Frankrig, der ikke mere kunde gjøre Regning paa England. Det maatte altsaa ligge i Frankrigs Interesse at svække den gode Forstaaelse mellem de tre nævnte Stormagter, og hertil frembød Spørgsmaalet om Elbhertugdømmerne og den indre Til-

stand i Tydskland en gunstig Leilighed. De franske Statsmænd ventede derfor med en vis Utaalmodighed Udbruddet af en stor Krise i Tyskland.

Imidlertid var Stillingen i det Hele taget bleven vanskelig for Keiser Napoleon. Han maatte paa den ene Side tage Hensyn til Stemningen i Frankrig, hvor man var misfornøiet med, at Danmark var bleven ladet i Stikken, hvorved hans personlige *préstige* havde lidt et Knæk; paa den anden Side kunde en Krig mellem de tyske Stormagter gjøre Kombinationer mulige, der kunde blive farlige for Frankrig selv. Endelig kom der et Spørgsmaal til, som kunde blive af største Betydning for Frankrig og mulig komme til at spille Hovedrollen i de store Begivenheder, der øiensynlig stode i Begreb med at udvikle sig. Dette Spørgsmaal var det venetianske, hvortil jeg senere skal komme tilbage.

Denne Situationens Usikkerhed sporedes tydeligt ved en Forstemthed hos de ledende franske Statsmænd, og den forplantede sig videre ned til de dem underordnede Embedsmænd.

Jeg mente, at jeg burde benytte mig af denne Situation, og tilskrev derfor under 6te Mai Bismarck følgende Brev:

Deres Excellence. Igaar har en fransk Statsmand sagt mig Følgende:

„Preussen er paa Nippet til at miste sin gunstige Stilling, fordi det ikke tydeligt vil udtale sig i den ene eller den anden Retning. Hr. v. Bismarck har ikke villet erklære sig tilbøielig til at tilbagegive Nordslesvig,

hvilket er en *conditio sine qua non*, for at Frankrig og England give deres Samtykke til Hertugdømmernes Annexion. Preussens Stilling er bleven meget vanskelig ved Forbundsdagen i Frankfurt. Baiern er tilbøieligt til at udtale sig for energiske Skridt fra Forbundsagens Side. Østerrig begynder at vise sig meget fjendtligt overfor Preussen. Kamrene i Berlin negte Regjeringen alle de Pengebevillinger, den forlanger. Som Følge af disse Vanskeligheder er der kun en eneste Vei, Preussen kan slaae ind paa, det er at udtale sig for en klar og bestemt Politik. Hvis Øieblikkets uvisse Stilling skulde vedvare, vilde Annexionspolitikken blive opgivet af dem, som nu ere gunstig stemte for den. I hvert Fald vilde Frankrig da erklære sig til Fordeel for Hertugen af Augustenborg.“

Jeg kan tilføie, at den Mand, jeg talte med, er saa høit stillet, at han tilbunds kjender de Anskuelser, der gjøre sig gjældende i det franske Keiserdømmes ledende Kredse.

Jeg har den Ære o. s. v.

J. Hansen.

Sex Dage efter modtog jeg følgende Svar:

Berlin, den 11te Mai 1865.

Efterat have forelagt Deres Velbaarenheds Skrivelse, har jeg faaet den Beskeed, at Deres Hidkommen nu ikke vilde kunne føre til Noget. Sagen er endnu ingenlunde moden. Det er muligt, at Omstændigheder ville indtræde, der kunne give Sagen det af Dem ønskede Udfald. Men dette hviler endnu i Fremtidens Skjød, og for Tiden er det ikke muligt at underhandle derom.

Med Høiagtelse

Keudell.

Omtrent paa samme Tid erfarede jeg, at Hertug Karl af Glücksborg havde havt Audiens hos Keiser Napoleon, hvem han havde anmodet om at understøtte den augustenborgske Prætendent. Hertil skal Keiseren have svaret, at man i dette Spørgsmaal burde følge Befolkningens Ønsker og at han, der altid havde hyldet Nationalitetsprincippet, maatte be-
trachte Nordslesvigs Gjengivelse til Danmark som den heldigste Løsning. Krig vilde han dog imidlertid ikke føre for at hævde dette Princip.

Under 12te Juli 1865 tilstillede jeg paany den preussiske Udenrigsminister en Skrivelse, der var af følgende Indhold:

Deres Excellence.

Igaar havde jeg en Samtale med en fransk Statsmand, der blandt Andet yttrede Følgende:

„Spørgsmaalet om Hertugdømmerne er ikke længere et tydsk, men et europæisk eller, om man vil, et internationalt Spørgsmaal. Ingen kan negte, at der i Nord-Slesvig gives en dansk og dansk-sindet Befolkning. Den, der først, aabent og bestemt, erklærer sig beredt til at give Nord-Slesvig tilbage til Danmark og til forsaavidt at hidføre en Modifikation af Wiener-Traktaten, vil blive Herre i Hertugdømmerne. Det vil Preussen kunne blive, naar det vil erklære sig ligesaa bestemt herfor, som Kongen og Hr. v. Bismarck ere fuldt bestemte paa at fastholde de preussiske Fordringer. Hr. v. Bismarck har rigtignok erklæret sig for *disposé*, men ved andre Leiligheder f. Ex. i Kamrene har han udtalt sig derimod. Hvis Augustenborgeren erklærede sig beredt til at tilbagelevere Nord-Slesvig, vilde man ikke kunne negte ham Hertugdømmerne; han vilde have hele Europa

for sig, undtagen Preussen. Endogsaa Stater som Baiern vilde antage denne Betingelse for Nord-Slesvigs Tilbagegivelse, i Glæden over at sætte deres Villie igjennem mod Preussen. Selv Østerrig vilde, hvis det udtalte sig for en national Løsning af Spørgsmaalet, blive „*maitresse de la situation*“ i Hertugdømmerne, og Preussen vilde da føle sig isoleret.“

Til disse Ytringer føiede den samme Person endnu Følgende: „Dersom De vil meddele denne Samtale til En eller Anden, saa kan De tilføie som Bekræftelse, at den officiose Pariser-Presse sandsynligviis snart vil udtale sig i denne Retning.“

Da jeg endnu stedse betragter det som den bedste Løsning for mit Fædreland, at Preussen efter Tilbagegivelsen af, hvad der er dansk og vil vedblive at være dansk, inkorporerer Resten, anseer jeg det for min Pligt at meddele Deres Excellence Ovenstaaende — saameget mere, som jeg maa tillægge denne Persons Ord den største Vægt.

Jeg tegner etc.

J. Hansen.

Imidlertid fortsatte Prindsen af Augustenborg og dennes Venner deres Propaganda paa det Ivrigste og lode det ikke mangle paa Angreb paa min Person. I det preussiske Deputeretkammers Møde den 2den Juni 1865 interPELLEREDe saaledes Dr. von Bunsen den preussiske Udenrigsminister i Anledning af min Samtale med ham i Biarritz i 1864, samt angaaende en Artikel i et kjøbenhavnsk Blad, der havde begaaet den beklagelige og upatriotiske Indiskretion, at omtale min Virksomhed for den nordslesvigske Sag og endog offentliggjøre min tidligere omtalte Rapport

til Geheimeraad Bluhme, uden dertil at have den fjerneste Berettigelse.

Bismarck erklærede som Svar paa Interpellationen, at det meste af hvad der var blevet fortalt om hele denne Sag var usandt, og at han vel havde modtaget mig i Biarritz, men ikke givet mig noget bindende Løfte eller truffen endelig Aftale med mig med Hensyn til Nordslesvigs Skjæbne.

Kort Tid herefter var Uenigheden mellem de tyske Stormagter om Fordelingen af Magten i de erobrede Hertugdømmer bleven saa stærk, at der maatte gjøres Noget for at forhindre et aabenbart Brud mellem dem. Hverken Østerrig eller Preussen vare dengang færdige til at begynde en Krig. Af en gjensidig Frygt dreves de derfor til at undertegne den bekjendte Gasteinerkonvention, der afsluttedes først i August 1865 og hvorved Østerrig solgte Lauenborg til Preussen. Konventionen ordnede ikke Forholdet endeligt og for den, der havde noget Indblik i Sagerne, fremtraadte den ogsaa kun som en Afslutning af en Vaabenstilstand, alene beregnet paa at vare, indtil en af Parterne følte sig stærk nok til at kaste sig over den anden. Det skulde senere vise sig, at Preussen havde forstaaet at benytte Tiden bedst.

Gasteiner-Konventionen vandt imidlertid ikke Bifald i Frankrigs officielle Kredse, hvor man var yderst misfornøiet med, at der aldeles intet Hensyn var taget til Frankrigs tydeligt nok udtalte Ønsker. Jeg aflagde netop i disse Dage et Besøg i Drouyn de Lhuys'

Kabinet og mindes ikke nogensinde at have hørt et heftigere Sprog end det, der her førtes mod Preussen. Den franske Udenrigsminister gjorde sig da ogsaa til Tolk for denne Misstemning ved at udsende sin bekjendte Cirkulærnote af 29de August 1865 til Frankrigs Gesandter i Udlandet. En Kopi af denne Note blev overgivet mig til Offentliggjørelse i det belgiske Blad Journal de Bruxelles. Aktstykket blev ogsaa strax optaget i Bladet og gjorde derefter sin Runde i hele den europæiske Presse, uagtet Bismarck, hvem den var en slem Torn i Øiet, gjorde alt Sit for at vække Tvivl om dets Ægthed. Jeg meddeler her Cirkulærnoten in extenso; Enhver vil lægge Mærke til den energiske Tone, hvori den er affattet:

Paris, den 29de August 1865.

Min Herre, Bladene have meddeelt Texten til Overenskomsten i Gastein. Jeg har ikke isinde at undersøge dens enkelte Bestemmelser, men det kan have sin Interesse at prøve de Bevæggrunde, der have ledet de to tyske Magter under disse Underhandlinger.

Er det de bestaaende Traktaters Berettigelse, som de to Magter have villet garantere? Ganske vist ikke, thi Wienertraktaterne havde ordnet Betingelserne for det danske Monarkies Tilværelse, og disse Betingelser ere omstyrtede. Londonertraktaten var et nyt Vidnesbyrd om, at Europa vaagede over dette Monarkies Tilværelse og Udelelighed, og den er sønderreven af de to Magter, som havde undertegnet den. Er det for at forsvare miskjendte Arverettigheder, at Østerrig og Preussen have slaaet sig sammen? I Stedet for at give den omstridte

Arv til den meest berettigede Prædendent, dele de den indbyrdes. Er det da Tydsklands Interesser, der haves for Øie? Nei, thi dets Forbundsfyrster have først gjennem de offentlige Blade erfaret Overeenskomsten i Gastein. Tydskland ønskede en udeelig Stat Slesvig-Holsteen, der var skilt fra Danmark, og som regjeredes af en Fyrste, hvis Fordringer det havde gjort til sine; nu er den folkelige Kandidat sat til Side, og Hertugdømmerne ere adskilte i Stedet for at være forenede, og de gaae under to forskjellige Benævnelser. Er det Hertugdømmernes Interesse, som de to Magter have villet garantere? Ganske vist ikke, eftersom man havde paastaaet, at deres uadskillelige Forening var den væsentlige Betingelse for deres Velvære. Har Delingen mellem Østerrig og Preussen i det Mindste til Hensigt at adskille to rivaliserende Nationaliteter og faae disses indre Tvistigheder til at ophøre ved at sikkre enhver af dem en uafhængig Existens? Dette er ikke Tilfældet; thi vi see, at Skillelinien lader Danske og Tydske blandes sammen, uden at der tages noget Hensyn til Raceforskjellen. Har man paaagtet Befolkningernes Ønske? De have ikke været raadspurgte under nogensomhelst Form, og der er ikke engang Tale om at sammenkalde Hertugdømmernes Stænder.

Paa hvilket Princip hviler da den østerrigsk-preussiske Kombination? Vi beklage at maatte tilstaae, at den er begrundet udelukkende i »*la force*« og i de to Delingsmagters »*convenance*«. Dette er en Fremgangsmaade, hvortil det nuværende Europa var uvant, og man maa søge Exempler derpaa i Historiens sørgeligste Tider. Vold og Erobringer tilintetgjøre Erkjendelsen af Ret og Samvittighed; de blive et Element til Forvirring og Opløsning og kunne blot forstyrre den tidligere Orden uden at etablere en ny paa en solid Maade.

Det er disse Betragtninger, min Herre, som de Be-

givenheder, Tydskland for Øieblikket er Skuepladsen for, indgyde den keiserlige Regjering. Ved at meddele Dem disse Indtryk, er det ikke min Hensigt at opfordre Dem til at henvende Bemærkninger i den Anledning til det Hof, ved hvilket De er akkrediteret, men kun at antyde det Sprog, De maa føre, naar Leiligheden frembyder sig til at give Deres Mening tilkjende.

Modtag o. s. v.

Drouyn de Lhuys.

Som allerede bemærket gjorde Bismarck Alt for at udlette det ubehagelige Indtryk, dette Aktstykke havde vakt overalt i Europa. Han lod den preussiske Gesandt i Paris afgive Forklaringer; han bebudede, at han snart selv vilde komme til Paris; kort, han forstod at berolige Frankrig, hvis Mistænksomhed var bleven vakt i meget høi Grad ved Gasteiner-Konventionen.

Den 2den Oktober 1865 ankom Bismarck til Biarritz, hvor Keiser Napoleon dengang opholdt sig. Han havde forskjellige Sammenkomster med Keiseren, men hvad der blev udtalt ved disse, er endnu bestandig forbløvet en Hemmelighed. Der er efter al Sandsynlighed blevet talt meget om Italien, noget om Hertugdømmerne, og rimeligviis har ogsaa Belgien været paa Tale som Kompensations-Object; dog dette er kun Gisninger, og kun det er vist, at Keiser Napoleon, paa hvem den preussiske Ministers „franchise“ og hele Fremtræden iøvrigt gjorde et ganske godt Indtryk, dog ikke indlod sig paa at

give bestemte Løfter med Hensyn til Frankrigs fremtidige Politik overfor Preussen.

Da Bismarck i Begyndelsen af November ankom til Paris, søgte og opnaaede jeg en Samtale med ham. Den fandt Sted den 4de November i Hôtel du Rhin paa Vendômepladsen.

Det var tydeligt at mærke, at Ministeren var i en trykket Stemning og i daarligt Humør efter de Samtaler, han i Mellemtiden havde havt med Drouyn de Lhuys. Han var sikkert vidende om de Bestræbelser, Østerrig gjorde for at vinde Frankrig, navnlig ved Afslutning af en Handelstraktat i dette Lands Faveur, ligesom der netop paa den Tid førtes Underhandlinger om Stiftelsen af et østerrigsk Statslaan i Frankrig, hvis Kapitalister saaledes paa en vis Maade vilde føle sig interesserede i Østerrigs Skjæbne. Tilmed var Bismarcks Politik bleven modarbejdet af hans egen Gesandt i Paris, Hr. v. Goltz. Alt dette var, som man kan tænke sig, ikke skikket til at opmuntre den preussiske Premierminister.

Forøvrigt gik dennes Udtalelser til mig ud paa, at hans Anskuelse med Hensyn til det nordslesvigske Spørgsmaal vare de samme som tidligere, men at han nu mere end nogensinde vilde holde paa, at visse strategiske Punkter forbleve i Preussens Besiddelse. Han ønskede vel en Ende paa Sagen, men kunde Intet gjøre for Tiden uden derved samtidig at fremkalde et Brud med Østerrig,

et Brud, der dog tidligere eller senere vilde komme, da Preussens og Østerrigs Interesser kolliderede. Østerrig modarbejdede overalt Preussens Politik, navnlig i Paris, hvor Fyrst Metternich gjorde Alt for at vinde den franske Presse.

Ministeren beklagede sig i det Hele over Pressens Holdning og over enkelte bestemte Journalister: »Giver man den ene Dag en Journalist 2000 frcs., saa skriver han aldeles som man ønsker det; men kommer Dagen efter en Anden, der byder 3000 frcs., saa sadler han aldeles om, snakker nu denne efter Munden og forraader sin tidligere Velgjører.«

Jeg kunde ikke lade være at smile over disse hans Yttringer om Pressen, da det allerede dengang var en bekjendt Sag, at ingen Statsmand i Europa i høiere Grad end Bismarck benyttede den til sit Forsvar og forstod at manøvrere med Journalister efter Tid og Omstændigheder.

Et Par Dage efter reiste den preussiske Udenrigsminister tilbage til Berlin og det blev snart efter evident, at Østerrig var dengang som Seierherre gaaet ud af den diplomatiske Kamp, der i nogen Tid var ført i Paris. Den østerrigske Regjering negtede kategorisk for nogensomhelst Priis at afstaa sine Fordringer paa Holsteen og Slesvig, en Holdning, der tydeligt viste, at den var sikker paa Frankrigs Venskab.

Slutningen af Aaret hengik med fredelige Sysler og Forberedelser til den store Verdensudstilling, der

var paatænkt i 1867. Keiseren havde store Besparelser for Øie, ikke alene i den indre Forvaltning, men ogsaa i Armeen, hvor man tænkte paa en Reduktion og indskrænket Udskrivning. Keiseren ønskede dengang aabenbart Freden bevaret.

Fjerde Kapitel.

Indledende Underhandlinger mellem Kabinetterne i Berlin og Florentz om en offensiv og defensiv Alliance. Keiser Napoleon vakler mellem Østerrig og Preussen. Adressediskussionen af 2den Marts i det franske Deputeretkammer. Thiers' Brev til mig af 30te Marts 1866. Den danske Kronprinds kommer til Paris. Alliancen mellem Preussen og Italien afsluttes den 8de April 1866. Fortrolige Meddelelser angaaende en Samtale mellem Keiser Napoleon og Hr. v. Goltz.

Den gunstige Stemning for Østerrig blev ikke af lang Varighed i de franske Regjeringskredse. I Begyndelsen af Aaret 1866 var det aabenbart, at Frankrig atter havde gjort en Svingning over mod Preussen, der ikke lod det mangle paa Løfter om at ville anerkjende Nationalitetsprincippet i Slesvig og, hvad der var Hovedsagen, om at ville forhjælpe Italien til at komme i Besiddelse af Venedig.

• Allerede fra Begyndelsen af August 1865 havde Bismarck indledet Underhandlinger med Kabinettet

i Florenz om en offensiv og defensiv Alliance imellem Italien og Preussen. Den italienske Ministerpræsident, den djærve og loyale General La Marmora afviste ingenlunde dette Tilbud, men ønskede dog først at erfare Keiser Napoleons Mening om en saadan Alliance, ligesom han ogsaa maatte have Sikkerhed for, at Preussen virkelig vilde staae Last og Brast med Italien i Tilfælde af en Krig med Østerrig og ikke blot vilde benytte sig af Italien til at udøve en Presssion i Wien til Fordeel for sine egne Interesser.

Med Hensyn til det første Punkt, hvorvidt Keiser Napoleon vilde være tilfreds med en saadan Alliance, da var det aldeles vist, at han i høi Grad ønskede Venedigs Afstaaelse til Italien; men han mente dog og haabede stadig, at Østerrig ved diplomatiske Forhandlinger og ved de andre Magters Tryk skulde kunne bevæges til uden Krig at opgive Venedig. Keiseren ønskede altsaa en fredelig Løsning; men hvis Østerrig ikke vilde give efter med det Gode, var det rimeligt — og de senere Begivenheder godtgjorde Rigtigheden heraf — at Keiseren ikke vilde modsætte sig en Alliance mellem Preussen og Italien.

Gasteiner-Konventionen gjorde vel Italien for nogen Tid meget mistænksomt, men det lykkedes snart Bismarck at berolige den italienske Regering, og i Begyndelsen af 1866 vare Underhandlinger mellem Preussen og Italien i fuld Gang;

deels om en Handelstraktat, deels om en offensiv og defensiv Alliance.

Den italienske Regjering sendte i den Anledning i Marts Maaned 1866 General Govone til Berlin for at bestemme de nærmere Betingelser for Alliancen, og nogen Tid efter Grev Arese, der fra tidligere Tid var en god Ven af Keiser Napoleon, til Paris for at vinde Frankrig for Italiens Planer.

Rygterne om disse Verdensfreden truende Underhandlinger kom ud blandt Publikum i Marts og fremkaldte Panik paa Børserne. Samtidig blev Uenigheden imellem de to tyske Stormagter mere og mere evident paa Forbundsdagen i Frankfurt og det saaes bestandig tydeligere, at en blodig Afgjørelse af Uoverensstemmelserne imellem Østerrig og Preussen ikke var fjern.

Keiser Napoleon kunde paa det Tidspunkt aabenbart, ved at erklære sig for den ene eller den anden Magt, endnu forhindre Krigen, men han nølede med at udtale sig bestemt; han manøvrerede for at bevare sin Neutralitet og derpaa, naar det var kommet til Krig, optræde som Voldgiftsmand og hæste Lønnen for sin Voldgift.

Midt under disse Intriguer fandt der den 2den Marts en interessant Adressediskussion Sted i det franske Deputeretkammer, hvorunder Morin de Mal-sabrier, Deputeret for Drôme Departementet, talte Danmarks Sag med megen Varme. Denne Mand, hvis Bekjendtskab jeg havde gjort nogle Maaneder tid-

ligere, havde allerede forhen viist stor Interesse for det danske Spørgsmaal og sat sig grundigt ind deri. Danske Læsere ville vide, hvor vigtige Tjenester denne fortræffelige Mand har ydet Danmark. Dagen efter Mødet, den 3die Marts, foreslog Morin tilligemed fire andre Deputerede, Piccioni, Goerg, Haentjens og Tillancourt, et Ændringsforslag til Adressen, ved hvilket Huset bifaldt den franske Regjerings Ønske om at see Elbhertugdømmernes Befolkning raadspurgt om Ordningen af deres endelige Skjæbne. Dette Ændringsforslag fik rigtignok kun tredive Stemmer for sig, deriblandt Thiers'; men der faldt under Diskussionen mange velvillige Yttringer om Danmark, og det var aabenbart, at den lovgivende Forsamling og den offentlige Mening vilde støtte den keiserlige Regjering i at gjøre Noget for Frankrigs gamle Allierede.

Morin de Malsabriers Tale forblev dog ikke uimod sagt, idet Kammerets Vicepræsident, de Parieu, i et senere Foredrag udtalte sig i slesvig-holsteensk Retning; af dette Foredrag var det Bedste hentet fra en Artikel om Elbhertugdømmerne, der nogle Dage forinden fandtes indrykket i Revue contemporaine, og hvis Forfatter utvivlsomt var den preussiske Konsul i Paris, Hr. Felix Bamberg. I en Artikel, som La France optog i sit Numer for den 12te Marts, imødegik jeg udførligt de Parieus Foredrag. Til Affattelsen af denne Artikel maatte jeg gjennemlæse den officielle Beretning om Adressediskussionen og saae af denne, at Thiers gjentagende havde

tilkjendegivet sit Bifald under de Parieu's Tale, der dog aabenbart gik i tydsk Retning. I den Anledning tog jeg mig den Frihed at tilskrive den berømte Statsmand for at udtrykke min Forbauselse herover, og sendte ham ved samme Leilighed nogle Brochurer angaaende det slesvigske Spørgsmaal. Til Svar herpaa modtog jeg følgende Skrivelse:

Paris, den 30te Marts 1866.

Min Herre!

De maa ikke troe, at jeg deler Hr. de Parieu's Mening, fordi jeg har ydet hans Talent min Anerkjendelse. Jeg betragter Frankrigs Adfærd imod Danmark som uklog, Preussens Adfærd som ubillig, og Krigen, der nu truer Europa, som en Tugtelse for den Uret, der er øvet. Jeg kunde ønske at udtale mig angaaende denne Sag, og naar det ikke er skeet, har det sin Grund i, at jeg ikke har fundet Leilighed dertil. Jeg takker Dem for de tilsendte tre Dokumenter, som jeg allerede var i Besiddelse af, og De vil forbinde mig ved fremdeles at sende mig dem, der maatte fremkomme ved given Leilighed.

Forbindtligst

A. Thiers,

Deputeret for Seine-Departementet.“

I Mellemtiden, vel midt i Marts, var den danske Kronprinds ankommen til Paris for at aflægge et

Besøg ved det keiserlige Hof, hvor han snart kom i høi Yndest ved sin vindende Personlighed. Senere aflagde han Besøg hos Drouyn de Lhuys, Lord Cowley og Thiers. Keiserinden foranstaltede en Fest til Ære for Prindsen i Tuilerierne, og Udenrigsministeren gav en Galadiner til Ære for ham.

Den 20de Marts herskede der stor Panik paa Børsen i Paris paa Grund af foruroligende Efterretninger fra Tydskland, og de franske Rentes dalende pludselig meget betydeligt. Publikum, der længe ikke havde villet troe paa Krig, begyndte nu at komme under Veir med, at Situationen virkelig var kritisk, og at navnlig Underhandlingerne mellem Preussen og Italien dreves med Iver.

Som bekjendt blev Alliancen mellem de to nævnte Magter afsluttet den 8de April 1866.

De store Begivenheder modnedes nu efterhaanden, og det var øiensynligt, at Krigen mellem Preussen og Østerrig var nær forestaaende. Keiser Napoleon havde længe vaklet og vidste ikke, til hvilken Side han skulde helde. Om denne Keiserens Ubestemthed samt om Situationen i det Hele fik jeg sidst i Marts efterfølgende fortrolige Meddelelse fra en Tydsker, hvis Embedsstilling satte ham istand til at komme i Besiddelse af ganske paalidelige Oplysninger:

»I Løbet af nogen Tid efter Bismarcks Afreise herfra kunde Hr. v. Goltz slet ikke faae Keiseren til at befatte sig med eller omtale *la question des duchés*. Først ganske kort før Hr. v. Goltz's Reise

til Berlin kom Sagen atter paa Bane ved Hoffet, og under de sidste Samtaler, som den preussiske Ambassadør havde med Keiseren inden sin Afreise, blev han yderligere opmuntret til at trænge paa en Afgjørelse. Keiseren gik meget stærkt ind paa Sagen, og naar han fremstillede sin Synsmaade, brugte han flere Gange Yttringer som: »Siig til Kongen« o. s. v. Da Hr. v. Goltz kom til Berlin, forefandt han der en afgjort krigersk Stemning. Folk, der før vare østerrigsksindede, vare aldeles omvendte. Selv General Manteuffel var for Krigen. Bismarck stimulerer uafbrudt Kongen ved at forelægge ham fornærmelige Artikler i østerrigske Blade. Ministerpræsidenten trænger paa Krig, fordi han maa falde, hvis han ikke kan gennemføre sit Program, og navnlig fordi han næsten intet andet Middel har til imod Kammerets Modstand at gennemføre Armeorganisationen. Hvad der blev vedtaget i Statsraadet den 28de Februar, er holdt strengt hemmeligt, og Alt, hvad der er kommet ud, er kun Bladrygter. Grev v. Goltz kom tilbage til Paris med Instruktioner, baserede paa Krig; han underhandler endnu i dette Øieblik om Betingelserne for Frankrigs „*neutralité bienveillante*“. Han er meget tillidsfuld og ved godt Mod. Hvis Nogen — det være sig, hvem det vil — udlægger Dem Situationen paa anden Maade, da enten lyver han for Dem, eller veed han Intet. Igaar fik Lord Cowley et Telegram fra London, hvori Lord Loftus meldte ham, at der netop var afgaaet en Depeche fra Berlin til

Wien, som fordrede Augustenborgerens Uddrivelse. Fyrst Metternich havde spurgt Hr. v. Goltz, om han troede, at dette var sandt, og denne havde svaret, at han ansaae det for umuligt, medmindre Bismarck siden hans (Goltz's) Afreise fra Berlin havde skiftet Mening; dengang var han nemlig stemt for langt yderligere Forholdsregler.«

I Begyndelsen af April yttrede den samme Tydsker til mig: »Preussen trænger for Øieblikket overordentlig meget til Frankrigs Bistand, og det vil være meget vanskeligt for Bismarck at negte Keiser Napoleon Noget. I Danske, som stadig arbeide paa at gjenvinde Nordslesvig, skulde nu alvorlig trænge ind paa Frankrig, for at faae det til at gjøre Noget for Eder; men skynd Eder, Situationen kan snart forandre sig.«

Femte Kapitel.

Dagbog over Reise i Tydskland i April, Mai, Juni og Juli 1866. Besøg i Frankfurt, Mainz og München. Samtale med Bismarck den 25de Mai. Han erklærer sig imod Afstaaelsen af tydsk Territorium til Frankrig. Hjemreise til Paris. Min første Samtale med Thiers den 28de Mai. Han udtaler sig bestemt for Fredens Bevarelse og tillige meget velvilligt overfor Danmark. Ny Samtale med Thiers den 3die Juni. Thiers' Bemærkninger om Venedigs mulige Afstaaelse til Italien. Tilbagereise til Berlin. Den 8de Juni vigtig Samtale med Bismarck, der erklærer sig beredt til at forhandle om Nordslesvig. Han anseer Krigen imellem Østerrig og Preussen for nærforestaaende. Dagbog fra mit Ophold i Berlin indtil 21de Juli. Grev de Chaudordy meddeler mig den 23de Juli, at Freden vilde indeholde en Bestemmelse om Afstaaelse af en Deel af Nordslesvig ifølge fri Folkcafstemning Fortrolig Meddelelse om Unigheden mellem Keiseren og Drouyn de Lhuys. Keiseren paabegynder Mæglingen mellem de krigsførende Magter. General Raasløffs Mission angaaende Mexikos Rømning af de franske Tropper.

Da det blev klart, at store Begivenheder forestode i Tydskland, og at disse kunde faae en afgjørende Betydning for Nordslesvigs Skjæbne, kunde det ikke tilfredsstillende mig at forblive rolig i Paris.

Jeg anmodede derfor Direkteurerne for Bladene La France og Le Pays om at give mig Akkreditiver som Korrespondent i Tydskland for disse Blade; man fœiede mit Ønske, og jeg afreiste da til Tydskland den 12te April 1866.

I de følgende 4 Maaneder var jeg saa godt som uafbrudt paa Reise, snart i Tydskland og snart i Frankrig, og saae og hørte i den Tid meget Interessant, hvilket jeg nøiagtig optegnede i min Dagbog. Jeg vil nedenfor gjengive denne *in extenso*, da jeg antager, at dette vil være heldigst for Fremstillingen, og at en saadan Dagbog bedst viser de de vexlende Indtryk, jeg modtog paa mine Udflugter.

Frankfurt a. M., den 15de April 1866.

I hele Landet ved og omkring Rhinen hersker der en afgjort Frygt for Krig og Ønske om Fred.

I Saarbrücken venter man Franskmændenes Komme, naar først Tydskland er grundig i Krig. Den samme Frygt hersker i større eller mindre Grad i hele Rhinprovindsen, og Frygten voxer bestandig, hvortil Kölnische Zeitung, der nu er bleven østerrigsk sindet og prædiker Fred og Bismarcks Demission, bidrager meget.

Forhandlingerne i det franske Deputeretkammer have forøvrigt bidraget en Deel til denne Stemning og til at vække en Frygt for Frankrig, der ikke vil lade sig besvæрге.

Her i Frankfurt ere næsten Alle østerrigsk sindede og i høi Grad forbittede paa Preussen. Et

offentligt antipreussisk Møde finder Sted i Eftermiddag.

Frankfurt a. M., den 18de April 1866.

Jeg har tilbragt et Par Dage i Mainz og Castel. Stemningen er der afgjort imod Preussen. Jeg har hørt Borgere i Mainz kalde de preussiske Soldater for »canaille«. De preussiske og østerrigske Soldater i Mainz slaes i den sidste Tid regelmæssigt hver Aften.

Jeg talte, ligeledes i Mainz, med en preussisk Officeer, af hvem jeg hørte følgende Yttring: »Hvis Krigen bryder løs, som jo er sandsynligt, kan jeg forsikre Dem, at vi, Preussere og Østerrigere, efter en gjensidig Overeenskomst afmarschere fra Fæstningen«. Den samme Officeer tilføiede: »Jeg betragter en Alliance imellem Preussen og Italien som mulig, men i Grunden er det dog en infam Sag.«

Paa en Restauration gjorde jeg Bekjendtskab med flere Mainzer-Borgere. Det har frapperet mig, med hvilken Overbeviisning de saa godt som Alle troede paa en Indblanding fra Frankrigs Side. En meget fornuftig, gammel Borger (en Kulhandler) sagde Følgende til mig:

»Preussen maa dog, naar Alt kommer til Alt, see at affinde sig med Frankrig, hvis det vil udvide sine Grændser. Det vil komme til at gaae ud over de mange smaa Fyrster og det vil være afgjort heldigst for os. Vi betale altfor store Skatter; hvis Franskmændene kom her, vilde Skatterne utvivlsomt

blive betydeligt formindskede. Den arbejdende og næringsdrivende Klasse vilde da blive hjulpen, nu maae vi betale for de Rige. De store Kapitalister, de rige Rentiers, betale ikke nær saa store Skatter som Borgerne. Det, vi savne her, det er den égalité, som Franskmændene have. Her har man nu i 2 Aar ført Forhandlinger om en Bro over Rhinen til Brug for Mainz', og Castel's Indvaanere, men hele det tydske Forbund vil ikke kunne skaffe os denne Bro.«

Frankfurt a. M., den 19de April 1866.

En herværende ved Forbundsdagen akkrediteret Diplomat, med hvem jeg idag havde en Samtale, udtalte sig paa følgende Maade om Situationen: »Jeg troer ikke, at man kan paastaae, at den sidste Depechevexel er gunstig for Preussen. Hvad har Bismarck opnaaet? Ikke Andet end at have maattet ende med Fredsphraser, og selv om Østerrig nu giver en Smule efter (hvilket er let for Østerrig, der altid har sagt, at det ikke har rustet), da har Bismarck Intet vundet derved, fordi Hovedsagen, »la question des duchés« ikke er kommet et eneste Skridt videre. Han kan vinde en saakaldt diplomatisk Seir; men det bryder Østerrig sig ikke om; thi Sagen bliver dog bestandig den samme: Preussen vil have Hertugdømmerne, det kan kun faae dem ved en Krig, og denne Krig kan det ikke faae. Hele Vanskeligheden ligger deri: hvorledes kan Bismarck fremkalde Krigen? Østerrig ønsker ikke Krig, det veed Enhver; Mellem-

staterne gjøre i dette Øieblik alle mulige Anstrelgelseser for at forhindre Krigen. Østerrig kan altsaa holde sig ganske roligt og i fornødent Fald skyde sig ind under § 11; da har det hele Tydskland for sig, og Preussen er kjørt fast. Dertil kommer, at næsten Alle i Preussen ligesom i det øvrige Tydskland ere stemte for Freden. Bismarck kan ikke mere lige overfor Østerrig sige, at Preussen for enhver Priis vil annectere Hertugdømmerne. Hvem havde for tre Maaneder siden kunnet forudsige, at der — selv det »grossmäulige« Berlin ikke undtaget — ikke gives en Provinds i Preussen, som jo vedtager Resolutioner mod en voldsom Annexion. De $\frac{3}{4}$ Dele af Kreuzzeitungspartiet ønske ikke et Forbund med Italien mod Østerrig. Og hertil kommer en stadig Mistanke om, at Frankrig har en Finger med i Spillet og bliver den, der tilsidst dikterer Freden. Som De seer, staae vi foran en Krisis, hvis Udfald Ingen kan forudsee. I Berlin, vil man nu sandsynligvis slaae ind paa en liberalere Vei. Bismarcks personlige Stilling (navnlig hos Kongen) er snarere befæstet ved de stærke Angreb paa ham end svækket derved. Paa Lørdag bliver »die Vorfrage« over Reformforslaget afgjort ved en Henviisning til en Komite ad hoc. Naar selve Lovforslaget bliver forelagt, og hvilken Skjæbne det vil faae, kan ikke forudsiges. I det Hele taget hersker der hverken i Preussen selv eller i Tydskland den Stemning for Reformen som f. Ex. i 1850. —

Maaskee ville Sagerne klare sig Noget paa Lørdag, da en Deel Erklæringer ville blive afgivne.«

Berlin, den 24de April 1866.

Stillingen her er følgende: Endnu for et Par Maaneder siden var Enhver i Preussen stemt for Annexion; man troede at kunne faae denne bragt istand ved List, ligesom man havde tilsneget sig Alliancen med Østerrig. Nu indseer man, at man har taget Feil og begynder at nære Frygt, fordi Østerrig ikke med det Gode vil indrømme Hertugdømmernes Annexion. Denne Stemning er i det Hele fremherskende her. Kun Bismarck holder endnu fast ved sit Program, og Kongen er enig med ham, hovedsagelig fordi han, hvis Bismarck traadte af, ikke vilde kunne finde en Efterfølger, der kunde magte de indre Anliggender. Bismarck veed, hvad han vil, men han kan dog ikke ganske undlade at tage Hensyn til den offentlige Mening; han maa have sine Kolleger og Kongens Omgivelser med sig, hvilket for Øieblikket er meget vanskeligt for ham ligeoverfor Mellemstaternes Holdning og det almindelig udtalte Ønske om Fredens Bevarelse. Hvorvidt en decideret Optræden af Italien kunde bevirke et Omslag i saa Henseende, kan ikke siges med Bestemthed. Det er muligt.

Preussens Forslag ville ikke blive antagne i Frankfurt, og saaledes er der igjen en Grund til et Brud.

Hvad det slesvigske Spørgsmaal angaaer, da be-

gynder den Tro at vinde Indpas, ikke alene hos den herværende Regjering, men overalt i hele Tydskland, at Nordslesvig bør gives tilbage. Pressens Udtalelser have havt en betydelig Virkning. Man er nu nær ved at troe, at Nordslesvig virkelig er dansk. Kun med Hensyn til Dybbøl og Als vil der formodentlig blive gjort Vanskeligheder fra den preussiske Regjerings Side.

Berlin, den 27de April 1866.

Stemningen mod Bismarck vedbliver at være op-
hidset næsten hos alle Klasser af Befolkningen, og
det er en temmelig almindelig Tro, at han ikke vil
holde sig længe. I dette Punkt troer jeg imidlertid,
at Folk tage Feil. Jeg har talt med Børsmænd, der
have sagt mig: »Saalænge dette Menneske er til,
faae vi aldrig Ro; en meget trykket Stemning hersker
her; de store Forretninger gaae ikke og følgelig
heller ikke de smaa«. — Andetsteds hører man
Yttringer som: »Denne famøse Karl sælger Rhinen
for os, hvis han nødes dertil; han er istand til Alt;
han er sandsynligvis i Forstaaelse med »den tause
Mand«.

Iforgaars var jeg i en Læsesalon, hvor der op-
stod en heftig Disput mellem to Personer om Bis-
marck. Den ene af dem, Professor ved det her-
værende Universitet, paastod, at Bismarck vilde øde-
lægge sit Fædreland, og at han allerede havde bragt
det til Randen af en tydsk Broderkrig eller ogsaa
til et nyt Olmütz. Hans Modstander paastod, at

Bismarck var en stor Patriot. Striden blev saa heftig, at jeg ventede, at det vilde komme til Haandgribeligheder. En Amerikaner, der just var tilstede, blandede sig i Diskussionen. Strax hørte begge Tydskerne op med deres Kiv og faldt over den Fremmede. Dette er et ganske eiendommeligt Træk til Bedømmelse af Tydskerne i det Hele taget.

Jeg troer iøvrigt at have bemærket, at der i Berlin ikke hersker den samme stærke Tro paa Frankrigs saakaldte Indblanding som i det sydvestlige Tydskland. Her i Berlin beskjæftiger man sig i det Hele mindre med Frankrig end der.

Frankfurt a. M., den 6te Mai 1866.

Jeg har gjort en Udflugt til München, hvor jeg havde en Samtale med den preussiske Gesandt, Prindsen af Reuss, der i det Væsentlige yttrede sig som følger:

»I hele Baiern hersker der en stærk Frygt for Krig. Man befrygter, at en Krig mellem Østerrig og Preussen kan føre til Tabet af et Stykke tydsk Territorium, navnlig i Rhinbaiern, og den baierske Regjering deler denne Frygt. Det klerikale Parti i Baiern er selvfølgelig ganske østerrigsk sindet; Fremskridtspartiet ynder ikke Bismarck, men vil dog finde sig i de preussiske Reformforslag. Dersom en preussisk - italiensk Alliance skulde blive proklameret, vilde dette gjøre stor Effekt her, navnlig i Regjeringskredsene, og Baiern vil i saa Fald erklære

sig mod Preussen. Rustningerne i Baiern synes kun langsomt at skride fremad.«

Her i Frankfurt hersker en overordentlig Bevægelse. Preussens Stilling i Forbundet bliver med hver Dag vanskeligere. Selv Hannover, som Preussen dog til en vis Grad havde gjort Regning paa, gjør nu afgjort Front imod det: Bismarcks Forsøg paa at vinde det liberale Partie (Roggenbach) er strandet. Der er kun een Udvei for Preussen: Krig.

Jeg har besluttet mig til at gjøre en Udflugt i Rhinlandene, hvor der skal herske en stærk Bevægelse blandt Befolkningen.

Af de franske Blade seer jeg, at Thiers har holdt sin bebudede store Tale, hvori han har optraadt stærkt for Østerrig og mod Preussens krigerske Lyster. Han har tillige, som jeg ventede, talt Danmarks Sag og i høi Grad dadlet Frankrigs Politik under Krigen i Hertugdømmerne.

Køln, den 16de Mai 1866.

De gode Kølnere synes ganske at have tabt Hovedet; her hersker en næsten komisk Skræk for Krigen. Det er en Kjendsgjerning, at man ikke mere vil tage imod preussiske Thaler-Sedler, og at Jøderne gjøre gode Forretninger ved at afkjøbe Folk Papirpenge og Sparekassebøger under Prisen.

De indkaldte Landeværns mænd ere i Almindelighed meget misfornøiede. I Køln have de gjenņempryglet deres Officerer; et Sted udenfor Byen have de endog slaaet en Major næsten ihjel med Stokke-

slag i Hovedet. De ville absolut vide, hvorfor de skulle i Krig, og hvorhen man vil sende dem. Mærkelige Rygter ere i Omløb iblandt Almuen. Saaledes fortalte min Fører mig, at Kong Wilhelm havde solgt Rhinlandene til Keiser Napoleon for 90 Millioner Thaler.

Forøvrigt hører man intelligente Folk udtale sig paa følgende Maade om Situationen:

Vi ville for ingen Priis have Krig, fordi det i Tilfælde af Krig er sandsynligt, at Bismarck slutter en Overeenskomst med Frankrig om Rhinlandene, da han hellere selv vil gjøre det end see Frankrig som Fjende og risikere, at Frankrig tilsidst tager Rhinlandene bort.

Saaledes udtaler man sig her i dannede Kredse. I Bonn er Stemningen en ganske lignende.

En Fabrikeier fra Crefeld, som jeg tilfældig traf sammen med, udtalte Sympathier for Frankrig. »Naar Franskmændene først ere her,« sagde han, »ville Mange, hvis materielle Interesser derved ville vinde, slutte sig til Frankrig; vi vilde have stor Fordeel af at vinde et større Opland for Afsætningen af vore Fabrikata.«

Mainz, den 19de Mai 1866.

Her hersker stærkt Røre. Rhinlænderne ere et stolt og livligt Folkefærd, der gjerne vil være noget Stort. De ville høre til en stor Nation, naturligviis helst til et stort, enigt Tydskland. De hade de smaa Fyrster, navnlig er dette Tilfældet i det

Hessen-Darmstadtske, hvor Regjeringen Intet har gjort for at vinde Befolkningen; den behandler Rhinprovindserne som en feed Malkeko. Den finder desuden, at Rhinlænderne ere altfor liberale. Meget betegnende er det, at Borgerrepræsentanterne i Mainz for nogle Uger siden med stor Majoritet have forkastet et Forslag om at høitideligholde Byens 50aarige Forbindelse med Darmstadt. Indvaernerne i denne Egn ere meget vel tilfredse med Code Napoléon; i Landet mellem Worms og Bingen sværme gamle Folk, som kunne erindre sig de franske Tider, endnu for Frankrig.

Anderledes er Forholdet i de preussiske Rhinlande. I Saardistriktet indtil Coblenz er den preussiske Regjering vel ikke yndet, men Folket siger dog: vi høre til en respektabel Nationalitet, den preussiske, og vi ville ubetinget vedblive at være Preussere.

Frankfurt a. M., den 20de Mai 1866.

Jeg kom igaar hertil for at bivaane de tyske »Abgeordnete's« Forsamling i Saalbau. Af tyske Deputerede vare her omtrent 200; Preussen var kun svagt repræsenteret; fra Holsteen (og Slesvig) hele 30. Klokken 12 om Middagen var Lokalet heelt fuldt af et elegant Publikum, i Logerne saaes mange Damer, og der var vel i det Hele et Par Tusinde Tilhørere.

Den Deputerede Dr. Wölck fra Baiern begyndte

med at begrunde Udvalgets Indstilling, betragtet fra et almindeligt, mellemstatligt Standpunkt.

Han talte derpaa om Udlandets Lyster og raabte: »Skulde Rhinlandene gaae tabte, da vilde de blive et tydsk Venetien, et evigt brændende Saar. Vore Børn og Børnebørn vilde være forpligtede til at hævne denne nationale Skjændsel!«

Neppe havde Taleren yttret disse Ord, førend noget ganske Mærkværdigt skete. Fra det øverste Galleri hørtes 6 Skud, det ene efter det andet. Salen indhylledes i Kruddamp, Damerne skrege høit og adskillige besvimed. D'Hrr. Deputerede rasede som Besatte og raabte »Førræderi«. I et Øieblik vare Loger og Gallerier tomme. Jeg havde en beskeden Plads i en Loge langt fra Tribunen; men nu, da Alt var tomt, gik jeg dristig fremad, indtil jeg kom til en Loge, der var reserveret for »det høie Senat«. Men ogsaa de høie Herrer Senatorer vare forsvundne. Jeg okkuperede da en Lænestol og tænkte, at det vel var Umagen værd at annektere denne Stol og see til, om Nogen vilde jage mig bort. Man lod mig imidlertid i uforstyrret Besiddelse af min Erobring.

Endnu faldt der 2 eller 3 Skud, men tilsidst blev der Ro, og Præsidenten meddelte da, at Politiet var ifærd med at efterspore Ugjerningsmændene. Senere viste det sig, at det havde været et Slags temmelig store Petarder, der vare kastede ind under Stolene. Maaskee var det Frankfurterne selv, der havde gjort det; thi de vare misfornøiede med Re-

solutionerne, navnlig med Sydstaternes Neutralitet, hvilken de betragte som en Seir for det forhadte Preusserskab.

Diskussionen slæbte sig nu langsomt frem, men Publikum var næsten forsvundet. Kun een Gang blev der igjen Spektakel, da den preussiske Deputerede Schulze-Delitzsch med Haanden hævet mod nogle Østerrigere raabte: »Vi ere ikke bange for Eders Kanonskud!« To Østerrigere løb da henimod Taleren og truede ham med Næverne lige i Ansigtet. Endelig lykkedes det dog Præsidenten at faae Ro tilveiebragt.

Kl. 4 var der en anden Forsamling i Cirkus. Den var meget fjendtlig imod Preussen og velvillig imod Østerrig. Mellemslaterne bleve stærkt dadlede paa Grund af deres Lyst til at holde sig neutrale.

Imorgen reiser jeg atter til Berlin.

Berlin, den 23de Mai 1866.

Umiddelbart efter min Ankomst hertil udbad jeg mig en Audiens hos Ministerpræsidenten og fik Tilsagn om en saadan Kl. 8^{1/2} samme Aften.

Efter nogle Bemærkninger af almindelig Karakter yttrede Bismarck, at det var ham af Vigtighed at staae sig vel med Frankrig, men at der ikke kunde være Tale om at afstaae tydsk Territorium. »Rhinlandene ere tydske« — sagde han ordret — »og ville vedblive at være tydske. I det Høieste kan man sige, at nogle tydske Skomager- og Skrædersvende, der have arbeidet i Paris, bilde

sig ind at være blevne Franskmænd og have faaet nogle franske Nykker.«

Jeg yttrede, at jeg havde faaet et Brev fra Paris, ifølge hvilket man i kompetente Kredse tænkte sig en Løsning, der gav Venedig til Italien, Schlesien til Østerrig, den tyske Deel af Hertugdømmerne, hele Hannover og maaskee en lille Enklave syd for dette Kongerige til Preussen.

Hertil svarede Ministeren Intet, men han satte et meget betænkeligt Ansigt op.

Uden Foranledning fra min Side yttrede han derpaa med Eftertryk, at han med Hensyn til Nord-slesvig aldeles var af den samme Mening, som da han havde talt med mig første Gang, og at hans Ønske var at staae paa en god Fod med Danmark og dets Regjering.

Da jeg havde bedet ham erindre, at jeg med Opmærksomhed fulgte Udviklingen af Sagerne i Tydskland, der kunde blive af stor Betydning ogsaa for Danmark, sagde han:

»Ja, deri har De Ret. Vi gaae store Begivenheder imøde. Enhver vil faae sin Rolle deri, De ogsaa.«

»Ja, men Deres Excellence maa erindre, at jeg kun er en ringe Personlighed,« svarede jeg.

»Vel, men De kan blive en større.«

»Ja, den Dag, da jeg bliver dansk Borgermester i Sønderborg,« svarede jeg.

Hertil yttrede Bismarck Intet, og jeg tog Afsked med ham for denne Gang.

Berlin, den 24de Mai 1866.

Idag har jeg aflagt en Visit hos en forhenværende Diplomat, hvis Bekjendtskab jeg tidligere havde gjort i Paris.

Han yttrede, at Bismarck vel havde en stærk Position, men kun saa længe han bestandig var om Kongen, samt at han navnlig i den senere Tid havde paadraget sig en Mængde mægtige Fjender. De, der ønske at bruge ham, maae bruge ham snart, medens det endnu er Tid, og ikke spænde Buen for høit. Bliver der for Exempel et Øieblik Tale om at afstaae Noget af Rhinprovindserne til Frankrig, og Bismarck indlader sig det Mindste herpaa, vil hans Fald være uundgaaeligt. En Fraktion af det national-liberale Parti følger ham i den udenlandske Politik; denne repræsenteres af Nationalzeitung, hvis Redaktør, Hr. Zabel, er sluppen for at komme i Fængsel for tidligere Artikler, hvilket vistnok er en stor Behagelighed for ham, der er en bon vivant. Den øvrige Deel af det national-liberale Parti (repræsenteret af Volkszeitung) angriber derimod stærkt Ministerpræsidentens ydre Politik og ønsker Forlig med Østerrig uden Annexion af Hertugdømmerne, der dog efter disse Politikeres Mening i Tidens Løb ville komme under Preussens Herredømme. I de indre Spørgsmaal er hele det liberale Parti imod Ministeren og intet Forlig er her muligt. Falder Bismarck, da er et Ministerium, der gjenoptager Alliancen med Østerrig, aldeles ikke en Umulighed.

Han fortalte mig dernæst, at efter hvad han

havde erfaret vare ikke alene Østerrig, men ogsaa Mellemstaterne nu tilbøielige til at indvillige i, at Nordslesvig gaves tilbage til Danmark.

Med Hensyn til Baron Scheel-Plessen yttrede han, at denne, der iøvrigt var meget stemt for Annexionen af Hertugdømmerne, nu var stemt for Nordslesvigs Tilbagegivelse, fordi han uden denne ikke ansaae Annexionen for mulig at gennemføre.

Paris, den 26de Mai 1866.

Ved min Hjemkomst hertil forefandt jeg to Skrivelser fra Thiers' Secretair, saalydende:

Paris, Lørdag den 21de April 1866.

Hr. Thiers kunde ønske at tale nogle Øieblikke med Hr. J. Hansen. Imorgen, Søndag, er den eneste Dag i den nærmeste Fremtid, da det vilde være ham muligt. Hr. Hansen vilde maaskee være saa god at komme til ham i Løbet af Formiddagen, helst mellem Kl. 8 og 9. Idet Hr. Thiers beder Hr. Hansen undskylde, at han saaledes giver ham Møde til bestemt Tid og med saa kort Varsel, takker han ham forud for hans Velvillie og beder ham paany modtage Forsikringen om sin særdeles Agtelse.

Paris, den 10de Mai 1866.

Efterat Hr. Thiers havde skrevet til Hr. Hansen, fik han Underretning om hans Fraværelse fra Paris. Han maatte beklage, at han ikke kunde have den Fornøielse at tale med ham, netop nu da en Diskussion skulde aabnes, i hvilken han havde til Hensigt at tage Ordet, og forud for hvilken han kunde have ønsket en Samtale med Hr. Hansen. Det vil altid være behageligt for Hr. Thiers at see ham.

I Henhold til disse Skrivelser aflægger jeg en af Dagene et Besøg hos Thiers, hvis store Tale jeg med Fornøielse har læst i Moniteuren.

Paris, den 28de Mai 1866.

Idag havde jeg min første Samtale med Thiers, der modtog mig Kl. 8 Morgen i det bekendte Arbeidsværelse i Hotellet i rue St. Georges. Jeg fandt den lille Mand staaende foran Kaminen, hvori en temmelig stærk Ild brændte, skjøndt det var meget varmt udenfor. Thiers, der neppe var vant til at modtage Danske, begyndte med nøie at undersøge min ringe Person og yttrede dernæst:

»Hvad jeg bebreider den franske Regjering, er, at den ikke støttede England nok paa Londonerkonferencen. I saa Fald havde Danmark aldrig mistet Slesvig. Jeg og mine Venner ønske oprigtig, at Danmark maa faae en réparation complète; men fremfor Alt ville vi Freden. Det franske Folk vil Freden, og en Krig under de nuværende Omstændigheder vilde styrte Frankrig i aldeles uberegnelige Farer. Husk paa, at jeg er fremfor alt Fransk, ligesom De er fremfor alt Dansk. Nationalitetsprincippet betragter jeg som en Galskab. Jeg troer, at det franske Folk i det Hele afskyer Italienerne, fordi de skabe os store »embarras«. Med alt dette ønsker jeg Danmarks Vel, og jeg ønsker af ganske Hjerte, at Slesvig kommer tilbage til Danmark, naar dette kan skee ad fredelig Vei. Jeg erkjender den Uret, som er skeet, og jeg beder Dem om en af Dagene at give mig en

»exposé« angaaende den sande Karakter af Underhandlingerne i 1851—52. Det er et delikat Punkt, som jeg ønsker at behandle korrekt, hvis Leilighed dertil gives i Kammeret. Jeg er ikke sikker paa, at denne Leilighed gives, men det er dog muligt. Det ærgrer mig, at den franske officieuse Presse omkaps med Lord Russell har beskyldt Danmark for at have brudt disse Overeenskomster, og jeg vil gjerne vide god Besked herom.«

Jeg gav ham strax en Deel medtagne Aktstykker og Brochurer og lovede at bringe det Forlangte.

Derpaa talte vi vidt og bredt om Tydskland o. s. v. Thiers var meget opbragt paa Bismarck og vilde have Østerrigs Stilling i Tydskland opretholdt. Han bekæmpede Theorien om Tydsklands Eenhed og udtalte sig meget bestemt for de smaa Staters Bestaaen: »Bismarck skal tage sig iagt, hvis han kommer hertil i Anledning af en Kongres; der kunde let fra Befolkningens Side blive foretaget Demonstrationer, der vilde være ham meget ubehagelige.«

Han troede paa et Slags »accord« mellem Keiseren og Bismarck uden at dog den Førstnævnte skulde være bunden.

Om Mexiko sagde han, at Frankrigs embarras i dette Spørgsmaal havde Intet at betyde. »Frankrig er meget stærkt, men paa den rette Maade.«

Paris, den 1ste Juni 1866.

Der er megen Tale om en europæisk Kongres efter Englands Indbydelse. Frankrig er gaaet ind

derpaa, og Keiser Napoleon, der nu atter ønsker en fredelig Afgjørelse paa Vilkaar af Venedigs Afstaaelse til Italien, glæder sig ved Tanken om at forene Europas Magter til en Kongres i Paris. Bismarck har lovet den franske Udenrigsminister, at han selv vil komme til Paris, og at han vil slutte sig til Frankrig paa Kongressen.

Paris, den 3die Juni 1866.

Idag Formiddag havde jeg atter en Samtale med Thiers, der yttrede:

»Jeg holder bestandig paa, at I bør have Dannevirkelinien. Det er den eneste, med hvilken I kunne være tjente. Als og Dybbøl er vel Noget, men det er ikke nok. Det er skammeligt, saaledes som England og Frankrig lod Eder i Stikken i London; ellers havde I beholdt Dannevirkelinien. Jeg staaer saa godt som isoleret med min Mening i Frankrig; men mine Ord kunne dog maaskee virke noget i Tydskland. Jeg tvivler ikke paa, at Keiseren giver Danmark gode Løfter; men pas paa, at De ikke bliver hans »dupe« ligesom saa mange Andre. See blot, hvorledes han narrer Paven. Deres Regjering har Keiseren vist aldrig lovet noget bestemt. Hvad der er Eders Ulykke, det er Italien og Venedig; der er Frankrig ganske anderledes engageret end i Slesvig. Det er Venedig, der binder Læsset. Jeg veed nok, at De i Øieblikket forsvarer Regjeringen, og jeg bebrejder Dem det ingenlunde. Deres Rolle er Dem foreskrevet, og De for Deres Person har

intet Andet at gjøre end »at klæbe Dem fast« ved Drouyn de Lhuys og holde ham og hans Folk saa meget som mulig til Ilden. Jeg vil ikke berøve Dem Haabet; det er jo muligt, at I ville opnaae Noget; men I Danske have mere at vente af Bismarck, der maaskee vil være klog nok til at affinde sig med Eder, end af Frankrig. Nous verrons.«

Paris, den 4de Juni 1866.

Idag havde jeg en Samtale med Drouyn de Lhuys, der yttrede, »at det var en Selvfølge, at Danmark ved den endelige Ordning fik noget af Slesvig tilbage.« Han udtalte sig med stor Forsigtighed om Tilstanden i Tydskland og om Forholdet mellem de to tydske Stormagter. Derimod var han bestemt med Hensyn til Nordslesvig og sagde, at jeg kunde være rolig! »vos efforts« skulle ikke være frugtesløse«. Ministeren meddelte mig sluttelig, at Kongressen var strandet paa Østerrigs Modstand.

Om et Par Dage reiser jeg atter til Tydskland.

Berlin, den 8de Juni 1866.

Efter min Ankomst idag Formiddag skrev jeg et Par Ord til Ministerpræsidenten og udbad mig en Audiens. Som Svar fik jeg tilsendt Bismarcks Visitkort med Paategning om at indfinde mig i hans Embedsbolig Kl. 8 samme Aften.

Jeg traf ham meget beskjæftiget og øiensynlig ifærd med at give høist alvorlige Ordre, hvilket stemmede fuldstændig med Situationen.

De væsentligste af hans Yttringer vare følgende:

»Ja, nu vil der blive gaaet frem med stor Energi fra Preussens Side. Afgjørelsen staaer for Døren og lader sig ikke længere udsætte, Krigen med Østerrig er uundgaaelig.«

»Hvad den fremtidige Ordning af Forholdene i Tydskland angaaer, da tage de Feil, som troe, at vi ville inkorporere Nordtydskland. Hvad vi ønske, er kun Overkommandoen over samtlige Forbunds-Armee-korps'er nord for Mainlinien. Syd for denne Flod strække sig vore Ønsker ikke. Jeg formoder, at Frankrig ikke vil have stort mod en saadan Ordning at indvende. Men hvilke ere forøvrigt Frankrigs Betingelser? Hvad er dets egentlige Mening? Det har Ingen kunnet faae at vide. Sagen er jo den, at medens Alverden veed, hvad Preussen vil, er der Ingen der veed, hvad Keiser Napoleon vil.«

»Hvis Frankrig troer, at det kan erholde nogen-somhelst Deel af Rhinlandene med Befolkningens Samtykke, da tager det Feil. Kun nogle Haand-værkere og »Kellnere« i Rhinbaiern, der have været i Paris og lært Fransk, have lidt Sympathi for Frankrig. Og naar Franskmænd reise i disse Egne og høre slige Folk tale deres Sprog, saa troe de strax, at hele Landet er franksindet. Men det er en stor Feiltagelse.«

»Hvad det nordslesvigske Spørgsmaal angaaer, da er der Intet iveien for at forhandle derom med Frankrig. »Ich bin bereit« til at begynde Under-handlinger desangaaende, og jeg gaaer ikke fra, hvad

jeg tidligere har sagt Dem. Den Sag lader sig arrangere.«

Berlin, den 12te Juni 1866.

Legationsraad Keudell sagde idag til mig: »Jeg betragter Krigen som sikker; vi lade os under ingen Betingelse majorisere i Frankfurt. Dog er jeg ikke ganske rolig for Udfaldet. Krigens Chancer ere usikre, og vi maae à tout prix vinde det første Slag.«

Berlin, den 18de Juni 1866.

Den Samme yttrede til mig idag: »De casselske Tropper ere vel stemte mod Preussen, hvorimod de hannoveranske ere meget fjendske. I Preussen hersker der stor Frygt for at miste Land ved Rhinen; Bismarck vilde styrte i samme Øieblik, han vilde gaae ind paa en Transaktion om tysk Territorium, og derefter vilde følge en Nationalkrig af hele Tydskland mod Frankrig. Derimod kan han meget lettere underhandle om den danske Deel af Slesvig, og jeg troer nok, at De vil see Deres varmeste Ønske opfyldt.«

»Om Sydtydskerne ville gaae ind paa en Tvedeling ved Mainfloden, det veed man endnu ikke; men de ville vel blive nødte til at finde sig i Kjendsgjæringer. De skal see, at et Hovedslag vil komme til at staae om 8 à 14 Dage.«

Berlin, den 20de Juni 1866.

Idag en nye Samtale med Keudell, der var temmelig tillidsfuld og ikke bekymrede sig stort om Baierns

Holdning. »Baiern med sin Armee er for Intet at regne«, mente han. Han havde gode Forhaabninger om Preussens endelige Seir, om end Kampen med Østerrig vilde blive haard. Endvidere yttrede han, at Baierns Optræden var meget uklog og hidrørte fra det klerikale Parti i München, der gjorde fælles Sag med det klerikale Parti i Italien.

Jeg spurgte, om han ikke troede, at Frankrig, fordi Italien nu var i Krig med Baiern, kunde besætte og beholde Rhinbaiern og den darmstadtiske Rhinprovinds uden at dette vilde gjøre stor Effekt i Tydskland.

Hertil svarede han: »Nei, det troer jeg ikke; en fransk Demonstration imod hvilkensomhelst Deel af Rhinlandene vilde gjøre en uhyre og uberegnelig Effekt i Tydskland. Det tydske Parlamentsspørgsmaal vilde da strax blive brændende.«

Derpaa bemærkede han Følgende om Ruslands Holdning:

»Jeg indrømmer, at Rusland i dette Øieblik sætter et suurt Ansigt op. Det kommer deels af Dronning Olga af Würtembergs Bestræbelser, deels deraf, at Rusland staaer i Slægtskabsforbindelse med mange af de smaa tydske Hoffer. I Grunden er der dog ikke noget alvorligt Truende i Ruslands Holdning, og jeg er vis paa, at Rusland i intet Tilfælde vil tage Parti mod Preussen og til syvende og sidst hellere gaaer med Preussen.«

Sluttelig yttrede han med Hensyn til en eventuel Affindelse med Frankrig: »Der kan ikke være Tale

om nogen Afstaaelse af tydsk Territorium. De maa erindre, at det er vor Hensigt at gjøre Alvor af Tanken om et tydsk Parlament, i det Tilfælde vi seire, og under disse Omstændigheder er det altsaa umuligt for os at underhandle om en territorial Kompensation for Frankrig. Jeg selv vilde hellere tage Bøssen paa Nakken end indvilge i Afstaaelsen af tydsk Territorium til Fremmede.«

Berlin, den 30te Juni 1866.

Igaar gik der ulykkevarslende Rygter i Berlin. I Gaderne saaes kun mørke Miner; man talte med dæmpet Røst og fortalte, at Preusserne vare blevne slaaede ved Langensalza, og at mange af »Berlins Børn« vare faldne i dette Slag.

Idag var Alt forandret. Hele Byen var i en Seirsruus. Om Eftermiddagen saae jeg »Unter den Linden« en begeistret Mængde, der klappede i Hænderne og udstødte Glædesraab, idet den ledsagede en Vogn, i hvilken der stod to Mænd med de preussiske Farver paa deres Hatte og raabte: Seir, Seir! Vognen og den folkelige Stimmel, som ledsagede den, bevægede sig gennem Unter den Linden og Wilhelmsstrasse lige til Bismarcks officielle Bolig. Den preussiske Ministerpræsident blev kaldt frem af Befolkningens Hurraraab, og han viste sig i et Vindue. En Mand af Folket rettede nogle Spørgsmaal til ham, paa hvilke han svarede med følgende Ord:

»Ja, vi have vundet en stor Seir. Hele den

hannoveranske Hær er bleven omringet af vore Tropper og tvungen til Overgivelse. Jeg har Grund til at udtale, at denne Seir varsler godt om det endelige Udfald af den store Kamp, som er begyndt, og om Tydscklands nationale Gjenføedelse.«

Berlin, den 1ste Juli 1866.

Bismarck har før sin Afreise med Kongen til Hæren i Bøhmen givet følgende Parole til den officieuse Presse:

1. Der kan ingen Tale være om Afstaaelsen af Nogetsomhelst til Frankrig. Kongen vil ikke høre tale herom.

2. Vi ville ikke inkorporere eller annektere hverken Hannover eller Kurhessen. Vi ville kun føre vor Forbundsreform igjennem.

Pressens Udtalelser gaee ud paa følgende:

Preussen vil ikke inkorporere Hannover, ja neppe engang Kurhessen imod Befolkningens Ønske. Fremfor Alt vil Preussen et Parlament og Antagelse af sine Reformforslag. Skulde Parlamentet udtale sig for Annexion, var det en anden Sag.

Det er aabenbart, at Bismarck af Hensyn til Udlandet endnu ikke vover at plante Erobringens Fane.

Berlin, den 3die Juli 1866.

Den nuværende Situation synes mig at udvikle sig saaledes:

Preusserne ere hidtil seirrige paa alle Punkter.

I Bøhmen er den østerrigske Hær næsten demoraliseret efter de mange Nederlag. Idag har den maattet trække sig tilbage til Königgrätz og Josephstadt, og jeg tvivler paa, at den vil gjøre Forsøg paa at dække Prag. Maaskee vil den levere et Hovedslag foran Königgrätz; men da den neppe kan stille 200,000 Mand mod 250,000, antager jeg, at den taber ogsaa her, og Veien til Wien staaer da aaben for Preusserne.

De tyske Sydstater ere jammerlige. Den baieriske Regjering bryder Jernbanerne op for at forsvare sit eget Territorium. Den saakaldte Forbundsarmee er kun til Spot, og Folkestemningen i mange Dele af Nordtyskland og selv i Mellemtyskland begynder at blive Preussen gunstig.

Det er fra preussisk Side meget alvorligt meent med Planen angaaende det tyske Parlament. Efter en afgjørende Seir over Østerrigerne vil det blive sammenkaldt, og man smigrer sig allerede her med den Tro, at selv Sydtydskland (navnlig Baden til en Begyndelse) vil følge det seirrige Preussens Indbydelse. Preussen vil endnu ikke inkorporere de besatte Lande (Hessen-Cassel, Hannover, Sachsen); »det vilde være uklogt af Hensyn til Udlandet«. Men man vil stille sine nye »Februarbetingelser« og saa lade Fyrsterne vedblive at regjere som Præfekter eller Amtmænd.

Parlamentet er en god Trumf for Preussen: 1) tæller Preussen paa Grund af sit Folketal mange Medlemmer; 2) naar et tysk Parlament kommer

sammen, vil der ikke kunne være Tale om at afstaae en Fodbreds Land til Frankrig; 3) et saadant Parlament vil udtale sig imod Delingen i Tydskland og raabe paa Eenhed; og hvem vil profitere deraf? — naturligviis den seirrige Konge af Preussen, der fra Berlin vil lede alle Tydsklands Fællesanliggender og derved blive en Magt, der i Kraft staaer idetmindste ved Siden af Frankrig. Østerrig bliver kastet ud af Tydskland. Endelig vil et tydsk Parlament slet ikke vide Noget af en Kongres, der skulde ordne Tydsklands Anliggender. Udlandet skal holdes ude af Sagen.

Jeg har nøie studeret Terrainet her, og jeg skulde tage meget Feil, hvis ikke den ovenanførte Plan forfølges af de preussiske Statsmænd. Naaer Bismarck dette Maal, da kan han siges at have gjort sine Sager godt.

Iovermorgen reiser en Politiembedsmand, Hr. Goldheim, herfra til Kiel som adlatus hos Scheel-Plessen. Han skal ordne Politivæsenet og indberette om Stemningen og Partistillingen i Hertugdømmerne. Goldheim er af den Mening, at Nord-slesvig bliver givet tilbage; af samme Mening ere alle de Politikere, med hvem jeg har talt. Om Størrelsen af det, der mulig vil blive afstaaet, er man uenig. Alle holde paa Dybbøl, en Deel paa Als og Flensborg.

Berlin, den 4de Juli 1866.

Umaadelig Begeistring i Anledning af Efterretningerne om Seiren ved Königgrätz. Kommandanten

har paa Kong Wilhelms Befaling ladet skyde Victoria. Unge Damer af god Familie sælge paa Gaden Extrablade til Fordeel for de Saarede.

Berlin, den 5te Juli 1866.

En høitstaaende preussisk Embedsmand yttrede idag til mig:

»Hvis Frankrig vil tage Belgien, kan det gjøre Regning paa vor energiske Understøttelse.«

Det er anden Gang, den samme Person har udtalt sig saaledes.

Berlin, den 6te Juli 1866.

Virkningen af Noten i den franske Moniteur om Venedigs Afstaaelse til Keiser Napoleon og om Keiserens Intervention for at hidføre en Vaabenstilstand har været ubeskrivelig. Alle — Borgere, Officerer og Menige — ere opbragte i høieste Grad og ville ikke høre Noget om den »französischen Frieden«, om den »faulen Frieden«, om at blive standset paa Halvveien o. s. v. Denne Stemning er her ganske almindelig. En fornuftig og sindig Politiker sagde til mig idag, at han var overbeviist om, at der vilde udbryde en Revolution i Berlin, hvis Kongen og Bismarck gik ind paa en Vaabenstilstand, saa at den østerrigske Sydarmee kunde forene sig med Nordarmeen. Med alt dette, og naar jeg overveier samtlige forhaandenværende Omstændigheder, antager jeg dog, at en Fred snart kommer istand ved Frankrigs Mægling, for senere formodent-

lig at blive beseglet ved en Kongres. Man truer rigtignok her med en Reisning i hele Tydskland, med en liberal-demokratisk Regjering i Berlin og andet deslige. Men, som sagt, jeg kan ikke troe Andet, end at Frankrig efter en Deel Snakken frem og tilbage, faaer bragt en Vaabenstilstand og senere en Fred istand.

Berlin, den 9de Juli 1866.

Hyppige Omslag i den offentlige Mening finde Sted her i Berlin. Den ene Dag er man stemt for Eftergivenhed og roser »Keiser Napoleons Viisdom og Maadehold«; den næste Dag taler man i høie Toner og paastaaer, at det overfor Folkestemningen er umuligt at gjøre Indrømmelser.

Idag hedder det, at »Ungarn maa have sin Ret nu, thi ellers vil Østerrig efter nogen Tids Forløb vinde Ungarernes Bistand til en ny Krig mod Preussen, mod at gjøre dem store Indrømmelser; derfor maa det ungarske Spørgsmaal afgjøres strax.«

En Vaabenstilstand vil man ikke gaae ind paa uden sikkre Garantier.

Andet Opbud af Landeværnet bliver i største Hast organiseret. Første Opbud bliver snart sendt til den aktive Armee.

En af Førerne for det demokratiske Parti yttrede idag til mig, at Napoleon den Tredie for evige Tider vilde gjøre sig det tydske Demokrati til Fjende, hvis han nu ønskede og fordrede tydske Territorium. »Vor Regjering kan paa ingen Maade

gaae ind paa en Vaabenstilstand, naar Østerrig ikke bekvemmer sig til betydelige Koncessioner. Vi vilde her have en Revolution, naar vi med en seirrig Hær og fyldt Pengepung lode os majorisere. Nu støtter Bismarck sig til det demokratiske Parti, hvis Hovedorgan »Nationalzeitung« er. Læg Mærke til Sproget i dette Blad, og De vil see, at al Eftergivenhed er umulig for Øieblikket.«

Berlin, den 10de Juli 1866.

Man troer idag her, at Frankrig vil fremkomme med Fordring paa en Grændseregulering.

En høitstaaende preussisk Embedsmand, der fortalte mig dette, yttrede ved samme Leilighed: »Ingen her holder længere fast ved Nordslesvig, som vil blive givet tilbage til Danmark; men jeg negter ikke, at Deres Land rimeligviis vil komme til at lide under Frankrigs Fordringer paa en Udvildelse for det selv.«

Jeg bemærkede, at Nordslesvig var en Sag for sig selv og Intet havde at gjøre med en mulig Afstaaelse til Frankrig; men derpaa vilde Vedkommende ikke gaae ind. Allerede for lang Tid siden har jeg befrygtet, at en Situation kunde indtræde, under hvilken den nordslesvigske Sag vilde lide Afbræk paa Grund af Keiserens Ønske om at udvide Frankrigs Grændser ved Rhinen.

Berlin, den 11te Juli 1866.

Situationen er idag meget kritisk:

Preussen fordrer som *conditio sine qua non*, at

Østerrig skal træde ud af Forbundet. Det er tvivlsomt, om Frankrig gaaer ind herpaa. Man taler selv i officielle Kredse aabent om en Krig med Frankrig som sandsynlig eller ialfald temmelig rimelig.

Jeg har idag læst et Brev fra Roggenbach til Bismarck, hvilket formodentlig vil blive indrykket i »Staatsanzeiger«. Det er en ligefrem Trudsel mod Frankrig og gaaer ud paa en Alliance mellem hele det tyske nationale Parti og Bismarck, hvis han vil jage Østerrig ud for bestandig og ikke gjøre halvt Arbeide, men oprette et enigt tysk Rige. Brevet er af 1ste Juli, altsaa dateret endnu før Slaget af 3die s. M.

Berlin, den 16de Juli 1866.

Idag er Stemningen bedre. Der maa aabenbart være ankommet beroligende Efterretninger om Keiser Napoleons Hensigter, og der tales ikke mere om Krig med Frankrig.

En høitstaaende Embedsmand yttrede idag til mig:

»Vi kunne ikke troe, at Keiseren vil slaae ind paa en fjendtlig Politik imod Preussen, — som har anerkjendt Italien.

Det preussiske Demokrati er nationalt og hylder Ideen om almindelig Afstemning. Navnlig er Landeværnet besjælet af disse Ideer.

Hvorledes kan Keiseren, der er Forkæmperen for disse Ideer, sende sine Tropper imod en saadan Armee?

Jeg troer rigtignok, at Geistligheden gjør Alt

for at hidse Keiseren imod Preussen. Dog haaber jeg paa en Overeenskomst med ham.

Hvad Slesvig angaaer, da troer jeg paa en national Sondring imellem, hvad der er tydsk og dansk, — som jeg saa ofte har sagt Dem.

Dernæst maa De huske paa, at Krigen nu er populær i hele Preussen; vi staae med lutter Seire og have kun tabt 25,000 Mand i Alt. Under Folkets nuværende Stemning er det umuligt at afslutte en Vaabenstilstand uden Fredsbasis med anstændige Præliminairer.

Husk navnlig paa Landeværnet; det indbefatter Folk af alle Stænder, Folk med Dannelse, der tænke selvstændigt. Det kan ikke holdes 3—4 Maaneder under Vaaben, medens der underhandles. Skulde man altsaa sende det hjem nu under en Vaabenstilstand uden Præliminairer, da vilde det blive en Skandale med de værste Følger.

Hvad vi ville, er at være sikkrede imod, at ikke de samme Scener gjentages paany om 5—10 Aar, hvilket let vil kunne skee, naar vi og Østerrig blive i det samme Forbund. Derfor maa Østerrig ud af det. Om de andre Betingelser kan der lettere underhandles.«

Berlin, den 18de Juli 1866.

Man er idag misfornøiet med Italien og navnlig med, at den italienske Flaade holder sig ganske stille og Intet udretter.

Fem ungarske Officerer ere ankomne fra Ud-

landet til mit Hotel. Deres Pas vare daterede Berlin den 2den Juli og gjælde for Tydskland og Østerrig. De ere underskrevne af Understatssekretairen, Thiele. Disse Ungarere skulle afgaae til Fæstningen Neisse for at danne et frivilligt Korps der; det hedder, at Krigsministeriet har stillet en stor Mængde Gøværer til Ungarernes Disposition.

For otte Dage siden vare otte andre Ungarere ankomne til Berlin. De kom fra Florenz og afgik Alle til preussiske Fæstninger i Schlesien.

Berlin, den 19de Juli 1866.

Idag tales stærkt om Annexioner. Man taler om store Stykker af Hannover, Cassel og Darmstadt; selv om Leipzig. Med Italien er man fremdeles misfornøiet. Med Frankrig er man derimod i det Hele temmelig tilfreds.

Løsenet er idag følgende:

Det demokratiske Preussen og det demokratiske Frankrig maae gaae sammen. Paa England kan Ingen stole; Rusland har ladet Preussen gaae sine Ærinder siden 1815: Følgelig er Preussen henviist til en Alliance med Frankrig.

Hvad Nordslesvig angaaer, da forsikkrer man mig, at Kong Wilhelm vil føie sig efter Keiser Napoleons Ønsker.

Berlin, den 20de Juli 1866.

En af Førerne for det demokratiske Parti sagde idag til mig: »Det hele herværende Demokrati er

klippefast overbeviist om, at Frankrig nu under alle Omstændigheder vil finde sin Interesse i at gaae sammen med Preussen. Baiern hidser endnu bestandig Østerrig til ikke at slutte Fred; det kunde ellers let gaae ud over Baiern, selv over Dynastiet. Det vil helst holde paa det gamle »Schaukelsystem«, hvorefter det kunde balancere efter Behag mellem Østerrig og Preussen. Jeg antager det iøvrigt for afgjort, at Bismarck standser ved Mainfloden og ikke forsøger paa at tage hele Tydskland; Baiern lader sig ikke saaledes inddrage i Nordtydskland; det er for stort, har for mange Katholiker og for megen Sympathi for Østerrig. Sydtydskland vilde desuden være os en Byrde. Jeg troer, at Frankrig kan være rolig i saa Henseende.«

Paris, den 23de Juli 1866.

Da det mod Slutningen af mit Ophold i Berlin var bleven klart for mig, at Freden snart vilde blive afsluttet i Tydskland, men at der forberedtes et Efterspil i Paris, er jeg nu vendt tilbage til mit gamle Standkvarteer, hvor jeg umiddelbart efter min Ankomst søgte Grev de Chaudordy. Han var saa venlig at underrette mig om, at Fredspræliminairerne, saaledes som de vare foreløbig vedtagne den 15de Juli, indeholdt en Bestemmelse om Nordslesvigs Tilbagegivelse til Danmark efter Folkeafstemning. Greven tilføiede dernæst ordret:

»Udenrigsministeren har anmodet mig om at lykønske Dem til dette Resultat, samt sige Dem,

at han (Ministeren) med Glæde anerkjender, at De har udført Deres Mission særdeles vel i Frankrig, og at Deres patriotiske Bestræbelser have været til stor Gavn for Danmark.«

Paris, den 25de Juli 1866.

Idag har jeg havt en lang Samtale med en af mine politiske Venner, der gav mig en høist interessant Fremstilling af de forandrede Forhold, som vare indtraadte under min Fraværelse.

Udenrigsministeren, Drouyn de Lhuys, sagde han, er uenig med Keiseren angaaende den Politik, der bør følges med Hensyn til Tydskland. Denne Uenighed er allerede gammel og bliver mere og mere fremtrædende. Ministeren har lige fra Begyndelsen af modsat sig den officieuse, for ikke at sige den officielle Opmuntring, der blev Italiens Alliance med Preussen til Deel. Han forudsaae, hvor skjæbnesvanger denne Alliance vilde blive for Østerrigs Stilling i Tydskland, hvilken han betragtede som nødvendig for den europæiske Ligevægts Bevarelse. Men da hans Raad ikke vandt Indgang, gjorde han idetmindste, hvad der stod i hans Magt for at formindske de skadelige Virkninger for Frankrig af Preussens uforudsete Seire. Dagen efter Slaget ved Sadowa, den 4de Juli, begav Drouyn de Lhuys sig til Keiseren og fremsatte Stillingens Alvor for ham:

»Deres Majestæt,« sagde han til ham, »vi staae ligeoverfor Begivenheder, der kunne blive lige saa

uheldsvangre for Frankrig, som det første Keiserdømmes Nederlag blev det. Under de nærværende Omstændigheder er jeg af den Mening, at Deres Majestæt bør sammenkalde den lovgivende Forsamling og give Befaling til øieblikkelig at samle en Observationshær paa 80,000 Mand paa Østgrændsen. Paa samme Tid bør det paalægges vor Gesandt hos den preussiske Konge, Benedetti, at erklære, at De vil see Dem nødsaget til at besætte den venstre Rhinbred, hvis Preussen ikke viser sig maadeholdent i sine Fordringer ligeoverfor den Overvundne, og hvis det erhverver Landomraader, der sætte den europæiske Ligevægt i Fare. Rhinen er fuldstændig blottet for Tropper, og Alt tyder paa, at en Intervention, saaledes som jeg foreslaaer den, vil bringe os til at naae det Maal, vi ønske, saa meget mere som Marechal Randon nylig har forsikkret mig om, at han ifølge Styrkelisterne er rede til meget hurtigt at afsende et Hærkorps paa 80,000 Mand.

Keiseren gik strax ind paa Udenrigsministerens Synsmaade; det blev aftalt, at Moniteuren den næste Dag skulde optage en Note, affattet i den angivne Retning. Drouyn de Lhuys lod om Aftenen Hr. Dalloz, Direktøren for Le Moniteur, kalde og forberedte ham paa, at han hvert Øieblik kunde vente en vigtig Meddelelse, der maatte indrykkes i Bladet for næste Morgen. Men Direktøren for Le Moniteur ventede forgjæves hele Natten paa Noten, der skulde komme fra Keiserens Kabinet, og den næste Morgen var den officielle Tidende

stum. I Mellemtiden havde Statsministeren og Indenrigsministeren, Rouher og la Valette, erfaret det Skridt, Drouyn de Lhuys havde foretaget sig. De havde begivet sig til Keiseren, og det var lykkedes dem at rokke hans Beslutning. Dagen efter sagde Keiseren til Drouyn de Lhuys, at han havde skiftet Mening, og at han var fast bestemt paa at indskrænke sig til en fredelig Mæglers Rolle mellem de to krigsførende Magter. Drouyn de Lhuys, der i dette Omslag saae de ovennævnte Ministres Indflydelse, følte en dyb Skuffelse derover, uden at han dog kunde beslutte sig til at negte Keiseren sin Tjeneste i et saadant Øieblik; han vilde saa godt det lod sig gjøre forsøge en Mægling og sendte altsaa Benedetti de nødvendige Instruktioner i denne Sag.

Nogle Dage senere modtog Udenrigsministeren et Besøg af Hr. v. Goltz, der meddelte ham, at Preussen forlangte en Landafstaaelse i Nordtydskland med omtrent 300,000 Indbyggere for at sikkre en Sammensmeltning af Statens to store adskilte Dele. Paa denne Meddelelse svarede Drouyn de Lhuys, at en Befolknings Overdragelse fra en Regering til en anden var en meget alvorlig Sag, hvad enten der var Tale om 300,000 Sjæle eller blot om 300; dette Spørgsmaal trængte til en nærmere Drøftelse og kunde kun afgjøres ved Europas Mægling. Da Hr. v. Goltz havde faaet dette Svar, forlangte han øieblikkelig en Audiens hos Keiseren, for hvem han gjentog sit Forlangende om en Landstræknings Tilslutning til Preussen.

Man vil mindes, at Keiseren dengang var lidende og svækket af Sygdom. Tanken om ved en altfor energisk Holdning at blive tvungen til Krig, var ham utaalelig; og foruden denne, saa at sige personlige Grund, havde han to andre Betæneligheder, der gjorde ham vaklende i sine Beslutninger. For det Første havde han, om ikke officielt samtykket i, saa dog i det Mindste taalt og til en vis Grad opmuntret Italiens Alliance med Preussen. Medens Drouyn de Lhuys bevarede en klog Tilbageholdenhed og saaledes forbeholdt den kejserlige Regjering den størst mulige Handlefrihed, fandtes der andre Personer, der virkede udenfor Udenrigsministeriet, og som paa en vis Maade havde forpligtet Keiseren. Prinds Napoleon, Marquis de la Valette og Benedetti havde spillet en virksom Rolle til Fordeel for Alliancen. Keiseren havde ikke desavoueret dem, og der var saaledes opstaaet to meget forskellige Strømninger i den keiserlige Politik: den ene var officiel og gik i Retning af Drouyn de Lhuys's Anskuelser, den anden var officieus, den saae kun hen paa Italiens Interesser, og den var meget kompromitterende.

»De kan ikke udtale Dem imod Preussen,« sagde man til Keiseren, »efterat de har kastet Italien i dets Arme. Det vilde være et Forræderi imod Kong Victor Emmanuel. De burde have negtet Deres Samtykke til Traktaten med Preussen, dersom De vilde tage den Beslutning, som Drouyn de

Lhuys raader Dem til. I det allerhøieste kan De forblive neutral.«

Den anden Bevæggrund, som man gjorde gjældende til Fordeel for Neutraliteten var Utilstrækkeligheden af Frankrigs militære Kræfter; dets Hær følte endnu Eftervirkningerne af det mexikanske Tog. Dette Argument, ved Hjælp af hvilket man vandt Rouher for Neutraliteten, hvilede paa en Vildfarelse og paa en besynderlig Uvidenhed om Stillingen. Og dog var Stillingen bleven rigtigt fremsat af Drouyn de Lhuys, der hentede meget nøiagtige Oplysninger fra Gesandten i Wien, Hertugen af Gramont.

»Preussen er seirrigt,« skrev Gesandten, »men det er udmattet. Fra Rhinen til Berlin vil man ikke støde paa 15,000 Mand. De kan beherske Stillingen ved en simpel militær Demonstration, og De kan gjøre det i al Tryghed, thi Preussen er for Øieblikket ude af Stand til at indlade sig i Krig med Frankrig. Lad Keiseren gjøre en simpel militær Demonstration, og han vil blive forbauset over den Lethed, med hvilken han uden Sværds slag kan blive Voldgiftsmand og Herre over Stillingen.«

Det var altsaa en stor Vildfarelse at troe Frankrig efter Sadowa altfor svagt til at støtte sin Mægling ved en militær Demonstration. Det var en fuldstændig Uvidenhed om Preussens Tilstand og om selve Stillingen, uden at medregne alle de Konsekventser, den førte med sig. Ulykkeligviis hørte man

mere paa la Valette og Rouher end paa Drouyn de Lhuys og Gramont.

Dette var saa meget mere beklageligt, som Keiseren for Øieblikket paa Grund af Kjendsgjernerne havde sin Frihed ligeoverfor Italien, selv om man gik ind paa, at han ved sine tidligere Skridt havde indgaaet Forpligtelse med denne Magt.

Men, som ovenfor fortalt, havde Keiseren skjænket sin Tillid til Marquis de la Valette, en Mand, der var duelig til at løse alle Vanskeligheder i den indre Politik, men fuldstændig ubekjendt med Tydslands Forhold, og i denne Sag kun hildet i de italienske Interesser, hvis Forsvarer og Kurator han var bleven. Han havde med Lethed overbeviist Rouher, der ligesom han var »Indenrigsminister«, om, at de 80,000 Mand, der vare lovede af Marechal Randon, i det Høieste duede til at kompromittere Frankrig. Begge disse Mænd øvede et Tryk paa Keiserens Mening, forfærdede ham ved Udsigten til en Fastlandskrig, der uformodentlig vilde komme over Frankrig i det Øieblik, dets Hær var begyndt paa sin Omdannelse, og det lykkedes dem at faae ham til at opgive Drouyn de Lhuys's Forslag, som han i Begyndelsen var gaaet ind paa.

I denne Sindsstemning fandt Grev v. Goltz Keiseren ved den Audiens, han havde forlangt efter sit Besøg hos Drouyn de Lhuys.

Hr. v. Goltz mærkede strax, at man i Tuilerierne ikke lagde samme Vægt paa Preussens uheldige Stilling som i Udenrigsministeriet; han saae, at man

frygtede Krig og ønskede at undgaae den for enhver Priis. Han benyttede sig af sin Opdagelse, og da den keiserlige Audiens var forbi, havde han opnaaet, ikke alene hvad Drouyn de Lhuys havde negtet ham, men endog langt mere, end man ventede sig i Berlin, nemlig en Befolkning paa tre Millioner.

Næste Dag meddelte Hr. v. Goltz Resultatet af sit Skridt til Ministeren, der blev som lynslaaet af Overraskelse og Sorg.

Loddet var kastet. Frankrigs evige og traditionelle Interesser vare opofrede for Italiens øieblikkelige Interesser. Fundamentet til det store Preussen eller det preussiske Tydskland var lagt, og det var Frankrig, som lagde den første Steen til det.

Paris, den 26de Juli 1866.

Idag har jeg erfaret, at den danske Gesandt i Washington, General Raasløff, nogle Dage efter Slaget ved Sadowa havde en Samtale med den franske Udenrigsminister. Før hans Afreise fra de Forenede-Stater havde saavel Hr. de Montholon, fransk Gesandt i Washington, som Hr. Seward, Statssekretair for de udenlandske Anliggender, anmodet General Raasløff om at overtage en fortrolig Mission vedrørende Mexikos eventuelle Rømning af de franske Tropper. Generalen skulde forestille den franske Udenrigsminister, at det var aldeles nødvendigt at trække de franske Tropper bort, da de Forenede-Stater ellers vilde ansee det for nødvendigt at skride ind.

Drouyn de Lhuys modtog Generalen med ud-

søgt Opmærksomhed og takkede ham for den konfidentielle Meddelelse, han havde havt den Godhed at bringe ham. Han forsikkrede, at den franske Regjering allerede længe havde indseet, at den burde rømme Mexiko, og, saaledes som Situationen havde udviklet sig, nu mere end nogensinde maatte være stemt for en saadan Rømning.

»Men,« tilføiede Ministeren, »man burde dog unde mig saamegen Tid, at jeg kunde finde en nogenlunde passende og værdig modus operandi, og ikke trænge saa haardt paa, som de Forenede-Stater have gjort i den sidste Tid.«

Endelig bad han Generalen om at gjøre Statssekretair Seward bekjendt med den franske Regjerings bestemte Forsæt snarest muligt at rømme Mexiko, men tillige bede de Forenede-Staters Regjering tage i Betragtning, hvor overordentlig vanskelig Situationen i Øieblikket var for den franske Regjering.

Sjette Kapitel.

Hemmelig Konvention af 12te Juli 1866 mellem Frankrig og Østerrig. Dens forskjellige Stipulationer. Frankrigs Kompensationsforordninger afslaaes af Bismarck den 7de August. Jeg afsendes til Berlin med et fransk Memorandum, gaaende ud paa Oprettelsen af et neutralt Rige af samtlige Lande ved den venstre Rhinbred. Samtale med Hr. v. Keudell. Min Mission mislykkes fuldstændigt. Drouyn de Lhuys indgiver sin Demission. Benedettis Depeche om Nordslesvig. Pragerfredens femte Paragraf.

I Slutningen af Juli og Begyndelsen af August 1866 var Situationen meget piinlig for Frankrig. Keiser Napoleon følte sig skuffet ved Begivenhedernes Gang; han havde gjort Regning paa, at Krigen mellem de to tyske Stormagter skulde blive langvarig, og at de omtrent kunde holde hinanden Stangen, saaledes at han tilsidst kunde optræde som Voldgiftsmand. Men istedet herfor havde Preussen tilføiet Østerrig saa afgjørende Nederlag,

at det habsburgske Huus næsten stod ved Afgrundens Rand og nu maatte søge Fred for enhver Priis.

Det var bleven meget vanskeligt for Keiser Napoleon at bringe det seirrige Preussen til Maadehold overfor det overvundne Østerrig, og endnu vanskeligere at formaae det til at indvillige i en territorial Kompensation for Frankrig. Keiseren maatte nu indsee, hvor feilagtigt han havde stillet sine Beregninger, og i hvor høi Grad hans politiske Hovedformaal, Venedigs Afstaaelse til Italien, havde svækket Frankrigs Handlekraft og Muligheden for selv at opnaae en Udvidelse. Keiseren var endog, efter hvad jeg erfarede, gaaet saa vidt, at han under 12te Juni havde afsluttet en hemmelig Traktat eller Konvention med Østerrig, ved hvilken han havde bundet Hænderne paa sig og navnlig havde afskaaret sig Muligheden af itide at træffe et for Frankrig fordeelagtigt Arrangement med Preussen.

Denne hemmelige Konvention, som var bleven afsluttet og undertegnet den 12te Juni 1866 i Wien af Hertugen af Gramont paa Frankrigs og af Udenrigsministeren, Grev Mensdorff, paa Østerrigs Vegne var et ret mærkeligt Aktstykke. Det indeholdt kun 3 Artikler.

Den første Artikel bestemte, at i Tilfælde af en Krig i Tydskland forpligtede Frankrig sig til absolut Neutralitet overfor Østerrig og til endvidere at bestræbe sig for at opnaae den samme Holdning fra Italiens Side.

I den anden Artikel forpligtede Østerrig sig til, hvis det skulde blive seirrigt i Tydskland, at afstaae Venedig til Frankrig i Fredsslutningens Øieblik. Skulde Østerrig blive seirrigt i Italien, da forpligtede det sig til ikke at forandre status quo ante bellum uden foregaaende Overeenskomst med Frankrig.

Endelig indeholdt tredie Artikel følgende Bestemmelse: Hvis Krigen skulde forandre de tydske Magters indbyrdes Forhold, forpligter Østerrig sig til at erholde Frankrigs Sanktion, forinden det vedtager territoriale Forandringer, der kunde forstyrre den europæiske Ligevægt.

Da flere Bestemmelser i denne Konvention vare mindre klare, blev der føiet et Appendix til, som indeholdt nogle Forklaringer og Tilføielser. Saaledes stipulerede Frankrig ved Venedigs Tilbagegivelse til Italien, at Pavens temporaire Souverainitet og Ukrænkeligheden af det Territorium, der for Tiden var underlagt hans Myndighed, skulde respekteres. Fremdeles vedtog Frankrig at garantere Østerrigs nye eventuelle Grændser mod Italien, indvilgede i en Indemnitet til Østerrig for Fæstningerne i Venedig og for de Udgifter, som Sikkringen af Østerrigs nye Grændser mod Italien maatte medføre, samt vedtog, at Italien skulde pro rata overtage den Deel af Østerrigs Gjæld, der faldt paa Venedig.

Fremdeles blev der stipuleret forskjellige Bestemmelser med Hensyn til Venedigs Havn, for at den ikke ved Befæstninger skulde blive en Trudsel mod Østerrigs Flaade og Havnestæder. For det Til-

fælde, at Italiens Eenhed uden Foranledning udenfra skulde opløse sig, forpligtede Frankrig sig til ikke at intervenere for at gjenoprette samme. Endelig forpligtede Frankrig sig, hvad Tydskland angik, til, hvis Østerrig maatte blive seirrigt, da ikke at modsætte sig en territorial Udvidelse af dette Land, forudsat at en saadan Udvidelse ikke var af den Natur, at den vilde forstyrre Europas Ligevægt ved at skabe et østerrigsk Hegemoni, der forenede hele Tydskland under eet Herredømme.

Til Slutning reserverede Østerrig de afsatte italienske Fyrsters Rettigheder, saaledes at det i Tilfælde af territoriale Omforandringer kunde stipulere Kompensationer for disse Fyrster, dog ikke i Italien.

Det sees let, hvorledes denne Konvention bandt Hænderne paa Keiser Napoleon, navnlig ved at forhindre ham i at underhandle med Preussen om nogen territorial Kompensation for sig selv, forinden Freden var sluttet.

Saaledes gik det da ogsaa i Virkeligheden. Den 7de August meddelte den franske Gesandt i Berlin Bismarck en verbal Note fra Drouyn de Lhuys, hvori denne paa Grund af Preussens forestaaende meget betydelige Gebetforøgelse gjorde Fordring paa en Kompensation for Frankrig. Herpaa gav Bismarck et afslaaende Svar, og Benedetti afreiste strax til Paris, hvor man saavel i Tuilerierne som i Udenrigsministeriet aabenbart kom i stor Forlegenhed og Tvivl om, hvorledes man skulde redde sig ud af denne mislige Situation.

Det var under disse Forhold, at jeg paatog mig min sidste Mission til Berlin.

Den 11te August lod Grev de Chaudordy mig kalde til Udenrigsministeriet og anmodede mig der om at reise til Berlin, udbede mig en Audiens hos Bismarck og overrrække ham et Dokument, hvorom jeg skulde udbede mig hans Mening.

»Hvad end Udfaldet bliver«, tilføiede Greven, »vil denne Sendelse kun gjøre Dem Ære, da dens Maal er at sikkre Europa en varig Fred.«

Jeg erklærede mig øieblikkelig beredt til at overtage Missionen, idet jeg dog yttrede Tvivl om Muligheden af et heldigt Udfald.

Den 12te August om Aftenen forlod jeg altsaa Paris med følgende Memorandum:

„Frankrigs Politik ledes aabenbart af Ønsket om at vedligeholde et godt Forhold til Preussen. For at Fortsættelsen af denne Politik skal kunne være mulig, for at den keiserlige Regjering skal kunne faae den offentlige Mening til at gaae ind paa den, maa Alliancen mellem de to Nationer hvile paa en Basis, der ingen Ulempe eller Trudsel medfører for nogen af dem. Men det vilde være unyttigt at dølge, at de Omdannelser, som fuldbyrdes i Tydskland, paa en følelig Maade modificere den Ligevægt i Kræfter, i hvilken Frankrig siden 1815 har fundet sin eneste Sikkerhed. Det er altsaa en Pligt for Keiser Napoleon at søge andre Garantier, og kun for saa vidt som han i dette Punkt kan blive enig med Hoffet i Berlin, vil han kunne give sin gode Forstaaelse med det et i Sandhed varigt Præg. Kabinettet i Tuilerierne bliver ikke drevet fremad ved en ærgjerrig Attraa efter at udstrække sin Myndighed over Territorier uden-

for sine Grændser, endsige over Befolkninger af fremmed Nationalitet: gjentagne Erklæringer, dets uforanderlige Holdning under de europæiske Forviklinger hæve det over enhver Mistanke af den Art. Naar det altsaa nu forlanger en Grændse-Udvidelse for Frankrig, maa man indrømme, at det tilskyndes dertil ved den bydende Nødvendighed, at vaage over det nationale Forsvar. Thi overfor den Magtforøgelse, som Preussen vil faae, og som er Resultatet ikke alene af betydelige Udvidelser af Land-Omraade, men desuden af en politisk Organisation, der vil gjøre det til Tydsklands uindskrænkede Enevoldsherre, maa man erkjende, at de Stillinger, Frankrig gjør Krav paa, netop kun ere strengt taget tilstrækkelige til at skaffe det Sikkerhed. Imidlertid kan man tænke sig en anden Kombination, som uden at reise de samme Indvendinger vilde naae det samme Maal. Hvad Frankrig vil, er en Beskyttelse for sine Grændser; thi det vil falde det desto lettere at vedligeholde sine hjertelige Forbindelser med sine Naboer, hvilke det stræber efter at bevare, naar det ikke har Noget at frygte af deres Overvægt. Vilde det bedste Middel til at sikre dette Resultat ikke bestaae i Indskydelsen af en neutral Stat, som, omfattende de tyske Lande paa den venstre Rhinbred, vilde ophæve paa en Gang enhver Berøring og enhver Grund til Skinsyge mellem Frankrig og Preussen? Dannelsen af en saadan Stat, der vilde fjerne et Naboskab, som let kunde blive farligt, vilde tillade Frankrig at give Afkald paa territoriale Krav og at blive en Politik tro, som bedre stemmer overeens med dets Regjerings Principer og Tilbøieligheder. Europa vilde med Tilfredshed see Grunden til et Sammenstød mellem to store Folk definitivt fjernet ved en Foranstaltning, der var truffen i den samme Aand, som har ledet til Organisation af det moderne Schweiz og af Belgien. Den nye Stat vilde

finde udmærkede Livsbetingelser i sin Befolknings Ensartethed, i sit Territoriums Eenhed og i sine Indbyggerses Antal og Rigdom, medens dens vedvarende Neutralitet, garanteret af de tilgrænsende Stater, vilde skjærme den mod enhver Fare. Preussen vilde, hvis det gav sit Samtykke til en saadan Ordning, derved undgaae, at tyske Befolkninger bleve overgivne til Frankrig, og det vilde, uden at svigte de Principer, som udgjøre dets Styrke, kunne godkjende den selvstændige Existent af en reent germanisk Stat, der var politisk skilt fra det nye Tydskland, som Preussen vil skabe, men altid forblev i aandeligt Samkvem med dette store Land. De Erhvervelser, Preussen er ifærd med at gjøre i Lande, som det holder besatte med Vaabenmagt, vilde byde det materielle Vederlag, der rigeligen vilde dække det Offer af Territorium, hvortil det besluttede sig, og Forøgelsen af dets kompakte Magt vilde tillade det uden Tab at give sit Minde til et saadant Bytte. Det vilde endog være muligt ikke at skille det preussiske Kongehuus ved sine Besiddelser ved Rhinen, dersom man valgte til at beklæde den nye Throne en af dets Prindser, for Exempel Arveprindsen af Hohenzollern-Sigmaringen. Stolende paa Kong Wilhelms Loyalitet vilde Keiser Napoleon i hans ophøiede Allieredes givne Ord finde et tilstrækkeligt Pant for det Lands Uafhængighed og Neutralitet, over hvilket en Prinds af Huset Hohenzollern vilde blive kaldet til at herske, og han vilde ikke gjøre Vanskeligheder ved at samtykke i dette Valg. For at sige det med faa Ord: den omtalte Kombination, som er gunstig for alle Parter, som er forenelig med de to Hoffers Principer, som er grundet paa Præcedenser, der ere givne ved de europæiske Kabinetteres Klogskab og have modtaget Tidens Sanktion, frembyder det virksomste Værn for Frankrigs og Tydsklands gjensidige Interesser. Der-

som Kabinettet i Berlin oprigtigt sætter Priis paa Keiserens Venskab, maa det undgaae at lade den frygtelige Militærmagt, som nu vil staae til dets Raadighed, indtage offensive Stillinger, idet dens Udvidelse indtil selve Frankrigs Grændser, saaledes som Traktaterne af 1815 have givet os dem, vilde være en vedvarende Trudsel. Den franske Nation, tilskyndet af sin egen Selvopholdelsesdrift, vilde snart reagere imod denne Fare, og Regjeringernes Viisdom vilde være afmægtig til at dæmpe de skinsyge Lidenskaber, som vilde drive de to store Nationer imod hinanden. Hvis Preussen derimod sikkrer Frankrig den Fyldestgjørelse, som det har Ret til at fordre, vil det skaffe sig en Allieret, der er interesseret i at forsvare for Europas Domstol den nye Ordning, der skylder de to Magters Enighed sin Oprindelse. Keiserens Regjering vil ene og alene garantere den nationale Sikkerhed, og naar den har følt sig foranlediget til at foreslaae Preussen en Territorialdeling, saa har den kun bestemt sig dertil med udelukkende defensive Formaal for Øie. Dannelsen af en neutral mellemliggende Stat vilde give Frankrig stor Sikkerhed og vilde ogsaa skaffe Tydskland en Btryggelse imod ethvert Angreb. Dette System svarer altsaa til begge Landes Fornødenheder, det udelukker en Forøgelse af den offensive Magt, som kan blive farlig for den ene og for den anden, og det reiser en Vold imellem dem, som for stedse fjerner enhver Trudsel og enhver Fare for Opløsningen af deres Alliance.“

Ved min Ankomst til Berlin den 13de August anmodede jeg strax om Audiens hos Ministerpræsidenten. Hele tre Dage ventede jeg imidlertid for-gjæves paa Svar. Endelig den fjerde Dag, den 16de August, fik jeg et Brev fra Legationsraad v. Keudell, der var anmodet om at modtage mine Med-

delelser paa Ministerpræsidentens Vegne, og samme Aften havde jeg i Udenrigsministeriet en Samtale med denne Embedsmand, for hvem jeg udviklede Øiemedet med mit Komme.

Men Hr. v. Keudell vilde aldeles ikke høre tale om nogen Kompensation til Frankrig. Han yttrede i det Væsenlige: at Preussen ikke havde udbedt sig Frankrigs Intervention og derfor heller ikke havde nogen Mæglerregning at betale; at Frankrigs Mellekomst allerede havde voldet Preussen megen Fortrød, idet det var Frankrig, der havde faaet Bestemmelserne om Nordslesvig, om Mainlinien, om det østerrigske Territoriums og Sachsens Integritet m. v. ind i Fredspræliminairerne; at Alliancen med Italien vel havde været heldig, men ingenlunde nødvendig for Preussen; at en god Forstaaelse med Frankrig selvfølgelig var af Interesse for Preussen, men at man dog vilde foretrække at støtte sig til Tydskland; endelig at Preussen vilde foretrække en Krig fremfor godvillig at gjøre Indrømmelser til Frankrig, hvad enten disse skulde gaae ud paa Afstaaelse af Land, Neutralisation af tyske Landsdele eller Andet.

Den næste Dag, den 17de August, fik jeg et Brev fra Hr. v. Keudell, der meddelte mig, at han havde gjort Ministerpræsidenten bekjendt med mit Ærinde, og at denne havde overdraget ham at sige mig, at han, Ministerpræsidenten, ikke kunde modtage mig, medmindre jeg medbragte en formel Fuldmagt fra den franske Regjering. Hr. v. Keudell tilføiede derhos

i sit Brev, at Preussen, hvis det havde villet, kunde have beholdt Böhmen og Mähren; Befolkningens Sindelag var tilstrækkelig Borgen herfor, og Enhver, der bereiste disse Egne, kunde overbevise sig herom.

Efterat have modtaget dette Brev gjorde jeg et Besøg hos den høitstaaende Embedsmand, som jeg allerede flere Gange har omtalt. Han fortalte mig, at han havde hørt tale om Gjenstanden for min Sendelse og fandt den fuldstændig udførlig. »Og dog,« sagde han, »kunde der maaskee findes et Middel til at gennemføre Deres Forslag. Det vilde være at inkorporere Kongeriget Sachsen i Preussen og give Kongen af Sachsen Erstatning i Landene paa den venstre Rhinbred med Aachen som Hovedstad. Jeg veed, at visse Personer i vore høieste Kredse have beklaget sig over, at Sachsens Annexion ikke har fundet Sted, og man vilde maaskee gjøre Indrømmelser for at opnaae denne. Imidlertid er Muligheden for at bringe en sliig Kombination istand saa svag, at jeg ikke tør give Dem noget Haab. De maa i ethvert Fald ikke spille et Minut, hvis De vil gjøre et Forsøg; thi de Befuldmægtigede fra de tydske Sydstater ere nylig ankomne til Berlin for at underhandle om Fredsbetingelserne, og hvis der opnaaes en Forstaaelse med dem, vil herved enhver yderligere Kombination naturligviis være udelukket.«

Jeg tøvede noget med at tage Hensyn til denne Antydning, hvilken jeg snarere betragtede som en Prøveballon, udsendt for at erfare, hvor stærkt man

i Paris holdt fast ved Kongeriget Sachsens Be-
varelse. Imidlertid besluttede jeg mig til at sende
den, fra hvem min Sendelse udgik, et Telegram,
saaledes affattet:

»Huset i Berlin taler løseligt om at tage sach-
sisk Porcellain i Bytte for Rhinskviin.«

I Paris opfattede man fuldkomment Meningen,
og nogle Timer senere modtog jeg følgende Svar:

»Tal ikke et eneste Ord mere om Sagen. De
kan reise tilbage, naarsomhelst De ønsker.«

Saaledes endte denne Mission, der altsaa maatte
ansees for fuldstændig mislykket.

Tanken om en Kompensation for Frankrig var
da for denne Gang skudt tilside; den blev imidler-
tid ikke opgivet fra fransk Side, og Benedetti
underhandlede endnu nogen Tid med Bismarck
derom, dog naturligviis uden Resultat. Keiser Na-
poleon havde ved sin vaklende Politik og ved sin
Ulyst til at tage en Beslutning i rette Tid forspildt
den gode Leilighed til at drage Fordeel af Krigen.
Preussen var allerede blevet for stærkt og viste
Tilbøielighed til at gjøre væbnet Front imod Frank-
rig. Kong Wilhelm havde sendt General Manteuffel
til Petersborg for at berolige den russiske Regje-
ring, der en Tid lang viste sig meget misfornøiet
med Preussens Annexioner. Dette lykkedes, og
Keiser Napoleon stod nu isoleret med sine fejl-
slagne Beregninger.

I Berlin var Tonen ligeoverfor Frankrig under-
gaaet en fuldstændig Forandring. I de officielle

Kredse, i Pressen og blandt Publikum faldt Ytringer, der vare i høieste Grad saarende for Frankrig; i Boutiksvinduerne bemærkede jeg Photographier, der vare meget lidet smigrende for Keiseren.

Under disse Omstændigheder var der intet Andet for den franske Regjering at gjøre end at sikkre Optagelsen af Fredspræliminairerne i det definitive Fredsdokument. Dette skete da ogsaa. Imidlertid havde der i det Mellemrum, der gik forud for Underskrivelsen af den definitive Fredstraktat i Prag den 25de August 1866, reist sig nogle Vanskeligheder med Hensyn til Bestemmelsen om Nord-slesvig. Jeg erfarede ved min Tilbagekomst til Paris, at Bismarck havde gjort Mine til at ville undertrykke Artikel 3 af Fredspræliminairerne, der handlede om dette Spørgsmaal. Da Drouyn de Lhuys erfarede dette, havde han øieblikkelig givet Benedetti Befaling til at spørge den preussiske Minister om hans Hensigter, og Bismarck havde da erklæret sig rede til at overholde Betingelserne fra Nikolsburg, hvilket vil sees af nedenstaaende Depeche fra Benedetti til Drouyn de Lhuys:

Berlin, den 21de August 1866.

„Foruden Deres Telegraphdepeche af 17de ds. har jeg modtaget den Depeche af 18de ds., som De har gjort mig den Ære at tilsende mig. Heri opfordrer De mig til at skaffe Dem Kundskab, om det forholder sig rigtigt, hvad private Meddelelser have bragt Dem til at formode, at den preussiske Regjering har til Hensigt at udelade af den Fredstraktat, det underhandler

om i Prag med Østerrig, Betingelsen for Præliminairerne, i Kraft af hvilken Befolkningen i Slesvigs nordlige Distrikter skulle raadspørges om deres Tilbagevenden til Danmark. Jeg har forespurgt mig hos Konseilspræsidenten om denne Sag. Grev Bismarck har ikke bestridt Rygtets Nøiagtighed, og han har endog tilføiet, at Underhandlerne for de to tyske Stormagter vare komne ind paa at drøfte, hvorvidt Indførelsen af denne Bestemmelse i Fredstraktaten, som det var overdraget dem at affatte, var heldig. Initiativet hertil var udgaaet fra den østerrigske Underhandler, som havde tilbudt at forbigaae dette Punkt i Taushed, hvis Preussen paa sin Side samtykkede i at modificere Udtrykkene i Bestemmelsen om Venedigs Afstaaelse. Det forekom mig overflødigt at insistere paa at erholde yderligere Oplysninger i saa Henseende, og jeg indskrænkede mig til at fremkalde den Forsikkring, som Grev Bismarck uden Tvøven gav mig, at Fredstraktaten ordret vilde indeholde Artikel 3 fra Præliminairerne i Nikolsburg, saaledes som jeg allerede har meddeelt Dem ved Telegraphen.“

Den endelige Fredstraktat mellem Østerrig og Preussen, der afsluttedes i Prag den 23de August 1866, kom altsaa i sin 5te Paragraf til at indeholde følgende Bestemmelse:

»Hs. Maj. Keiseren af Østerrig overdrager Hs. Maj. Kongen af Preussen alle de Rettigheder, som han har opnaaet ved Wienerfreden af 30te October 1864 angaaende Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen, med det Forbehold, at Befolkningen i de nordslesvigske Districter atter skulle gjenforenes med Danmark, hvis de ved en fri Afstemning udtrykke Ønsket derom.«

Man skulde nu troe, at det nordslesvigske Spørgsmaal var sin Løsning nær og at de, der med stor Møie og Udholdenhed i flere Aar havde kæmpet for de danske Slesvigeres Ret, nu maatte see deres Bestræbelser kronede med Held; men saaledes var ikke det seirrige og nu mægtige Preussens Ministerpræsident sindet, og det Efterfølgende vil vise, hvor møisommeligt det nordslesvigske Spørgsmaal endnu maatte slæbe sig igjennem i mange Aar, indtil det endelig fandt en eensidig og i alle Henseender mærkelig Afslutning.

Syvende Kapitel.

Marquis de la Valette undertegner som interimistisk Udenrigsminister Cirkulærdepechen af 16de September. Bedømmelse af dette Aktstykke. Mit Besøg i Wien og Samtale med Grev Belcredi. Ophold i Biarritz. Samtale med en fransk Diplomat om Situationen. Det preussiske Deputeretkammers Udvalgs Udtalelse om § V. Bismarcks Ytringer herom i Tale af 20de December 1866. Hans rosende Omtale af Baron Scheel Plessen. Samtale med Thiers.

Pragerfredens Afslutning var den sidste Handling, Drouyn de Lhuys foretog sig som fransk Udenrigsminister; hans Demission havde allerede i længere Tid været uundgaaelig. Hans Efterfølger, Gesandten i Konstantinopel, Marquis'en af Moustier, blev udnævnt den 1ste September 1866; men da han endnu i nogle Uger blev holdt tilbage paa sin hidtidige Post, fungerede Indenrigsministeren, Marquis de la Valette, i denne Tid i hans Sted. Det blev forundt denne Minister at underskrive Cirkulæret af 16de Sep-

tømber til Frankrigs diplomatiske Agenter i Udlandet, hvilken Depeche ganske vist er et af de mærkeligste Aktstykker, der nogensinde er udgaaet fra en Regjering. Jeg skal her meddele den mærkværdigste Deel af den:

„Naar vi nu see hen til det omdannede Europas Fremtid, hvilke Garantier frembyder den da for Frankrig og Verdensfreden? De tre nordiske Hoffers Koalition er brudt. Det nye Princip, der behersker Europa, er Alliancernes Frihed. Alle Stormagter have atter erhvervet deres fuldstændige Uafhængighed og ere blevne Herrer over den regelmæssige Udvikling af deres Fremtids Skjæbne. Det udvidede Preussen, som for Fremtiden er frit for enhver Solidaritet, sikkrer Tydsklands Uafhængighed. Frankrig bør ikke tage noget Anstød deraf. Stolt af sin beundringsværdige Eenhed og sin uudslettelige Nationalitet, kan det ikke bekæmpe eller være fortrydelig over dette Assimilationsværk, som netop nu fuldføres, og give Nationalitetsprincippet, hvis Repræsentant det selv er og som det anerkjender, til Priis for en Følelse af Jalousi. Naar den nationale Følelse i Tydskland er stillet tilfreds, vil dets Uro forsvinde, dets fjendtlige Sindelag ophøre. Idet det gaaer i Frankrigs Fodspor, gjør det et Skridt, der nærmer det til Frankrig istedetfor at fjerne det fra os. Mod Syd er Italien, hvis langvarige Underkuelse ikke har formaaet at udslette dets Patriotisme, sat i Besiddelse af alle Elementer til national Storhed. Dets Tilværelse forandrer totalt Europas politiske Betingelser; men trods en uoverlagt Pirrelighed eller forbigaaende Ubillighed knytte dets Principer og Interesser det til den Nation, som har udgydt sit Blod for at understøtte det i Kampen for dets Uafhængighed.

Den pavelige Thrones Interesser ere bevarede ved

Konventionen af 15de September. Denne Konvention vil blive loyalt udført. Idet Keiseren trækker sine Tropper tilbage fra Rom, lader han dog Frankrigs Beskyttelse blive tilbage som Garanti for den hellige Faders Sikkerhed. I Østersøen ligesom i Middelhavet dukke Sømagter af anden Rang op, hvilke begunstige Havenes Frihed. Østerrig, der er befriet for sine italienske og tyske Sorger og ikke mere bortødsler sine Kræfter paa ufrugtbar Rivalisering, men koncentrerer dem i Østeuropa, repræsenterer dog endnu bestandig en Magt paa 35 Millioner Indvaanere, som ingen Fjendtlighed eller Interesse skiller fra Frankrig.

Ved hvilken forunderlig Forvexling af Fortiden med Fremtiden kunde dog den offentlige Mening see Fjender af Frankrig i disse Nationer, der befriede fra en os fjendtlig Fortid og kaldede til et nyt Liv, ere ledede af de samme Principer som vi, og som lade sig lede af de Fremskridtets Ideer, der danne det fredelige Foreningsbaand mellem de moderne Samfund. Et Europa, der kraftigere konstitueret er gjort mere ligeartet ved korrekte Inddelinger af Landene, er en Garanti for Freden paa Kontinentet og hverken en Fare eller et Onde for vor Nation. Denne vil, naar Algier medregnes, snart tælle mere end 40 Millioner Indvaanere; Tydskland har 37 Millioner Indvaanere, hvoraf 29 Millioner i det nordtyske, 8 i det sydtyske Forbund; Østerrig 35; Italien 26 og Spanien 18 Millioner. Hvad skulde vel kunne forurolige os i denne Fordeling af de europæiske Kræfter?

En uimodstaaelig Kraft, selv om man ikke maatte sympathisere med den, driver Folkene til at forene sig i store Grupper og lade de mindre Stater forsvinde. Denne Bestræbelse udspringer af Ønsket om at give de almindelige Interesser virksommere Garantier. Maaskee er denne Bestræbelse bestemt ved et Slags Forsyns-

Styrelse i Verdenshistorien. Medens Europas gamle Befolkninger kun med en vis Langsomhed voxe i deres indskrænkede Landomraader, kunne Rusland og de Forenede Stater i Amerika inden et Aarhundredes Forløb hver tælle 100 Millioner Indvaanere. Omendskjøndt begge disse store Rigers Fremskridt ikke er Gjenstand for nogen Bekymring fra vor Side, og vi tvertimod med Glæde hilse deres høisindede Anstregelser til Fordeel for undertrykte Racer, ligger det i de mellemeuropæiske Folks Fremtidsinteresse, ikke at være udstykkede i saa og saa mange forskjellige Stater uden Kraft og Samfundsaaend.

Politiken maa hæve sig over en anden Tidsalders sneverhjertede og smaalige Fordomme. Keiseren troer ikke, at et Lands Storhed afhænger af de omliggende Landes Svaghed, og han seer kun den sande Ligevægt i de europæiske Nationers tilfredsstillende Ønsker. Heri lyder han sin Slægts Traditioner. Napoleon den Første havde forudseet de Forandringer, som for Tiden finde Sted i Europa. Han havde lagt Spiren til nye Nationaliteter, paa Halvøen ved Skabelsen af et Kongerige Italien, i Tydskland ved at lade talrige uafhængige Stater forsvinde.“

At ville paastaae, at Alt, hvad der nu var skeet, var fortræffeligt og ikke til Præjudice for Frankrig, er et meget stærkt Stykke. Det nye Princip om Alliancefrihed, der slaaes fast i Cirkulairnoten, er ligefrem Nonsens, og Theorien om de store Staters Dannelse og de smaa Staters Forsvinden i Europa en af de skadeligste for Frankrigs Interesser; for ikke at tale om den grændseløse Uretfærdighed mod de smaa Stater, der ikke havde forurettet Nogen,

men kun haabede paa den almindelige Retsfølelse og Billighed.

Og ligesom Indholdet er i høieste Grad forunderligt, saaledes er ogsaa Maaden, hvorpaa Aktstykket er bleven til, meget mærkværdig. Det blev forfattet henimod Slutningen af August hos Rouher og approberet af Keiseren, som forelagde det for Drouyn de Lhuys med det Spørgsmaal, om han vilde underskrive det. Denne vægrede sig naturligviis derved, idet han udtalte, at dets Indhold stod i Strid med hele hans Bedømmelse af den europæiske Politik. Han forlangte derpaa sin Afsked, og Marquis de la Valette tilegnede sig som midlertidig Udenrigsminister Cirkulairt og omsendte det fra Indenrigsministeriet, hvis Chef han var. Det gik saa vidt, at Personalet i Udenrigsministeriet, der dog burde vide Besked dermed, først erfarede Aktstykkets Udsendelse af Bladene og maatte rekvirere en Afskrift deraf fra Indenrigsministeriet.

Da jeg paa den Tid Intet havde at gjøre i Paris, benyttede jeg mig af en fransk Vens Indbydelse til at følge ham paa en Reise, først til Wien, hvor han havde mange Bekjendtskaber, og dernæst til det sydlige Frankrig.

I Wien havde vi den 2den Oktober den Ære at blive modtagne af Statsminister, Grev Belcredi, der dengang var den ledende Minister i Østerrig. Blandt dennes Yttringer har jeg mærket mig følgende:

»Finder De ikke, at alle de, der have lidt under Preussens Overgreb, burde slutte sig sammen.

Østerrig og Danmark have lidt meest derunder, men heller ikke Frankrig er gaaet ganske fri. Østerrig bør holde paa, at Danmark faaer en anstændig Reparation; I Danske have en Ret til at fordre det, og vi have ingen Grund til i dette Punkt at bære over med Preussen, der lige til det sidste Øieblik har chikaneret os ved Fredslutningen, navnlig med Hensyn til Italien. Dog turde det være politisk rigtig ikke at fremskynde det slesvigske Spørgsmaals Løsning i Øieblikket; det kunde senere faae en anden større Betydning.«

Efter en Ugestids Ophold i Wien, hvor vi overalt fandt en udmærket Modtagelse hos de godmodige og joviale Østerrigere, begave vi os over Genf til Montpellier og derfra til Biarritz, hvor Keiser Napoleon befandt sig, som man fortalte, i en meget lidende Tilstand. Jeg saae umiddelbart efter min Ankomst Keiseren flere Gange paa Promenaden; han saae ganske vist medtaget ud og gik med Besværlighed, men efter hvad jeg erfarede, indgød hans Tilstand dog ingen Grund til Uro.

Grev Bismarcks Ankomst til Biarritz iaar blev kategorisk dementeret. Derimod var den preussiske Gesandt Grev v. Goltz der, ledsaget af v. Radowitz, og som sædvanlig saa meget som muligt i Hoffets Nærhed.

Det østerrigske Diplomati var repræsenteret ved Greverne Karolyi og Apponyi, der holdt sig temmelig meget tilbage.

I Biarritz fornyede jeg Bekjendtskab med en

forhenværende Diplomat, hvem jeg tidligere havde truffet i Frankfurt. Vi talte vidt og bredt om den politiske Situation i Almindelighed og om den nye Tingenes Tilstand i Tydskland. Jeg udtalte Haabet om snart at see Opfyldelsen af det Løfte, som Preussen havde givet Frankrig angaaende den nord-slesvigske Befolknings Tilbagegivelse til Danmark; men han var ingenlunde af min Mening.

»Jeg kjender Grev Bismarck«, sagde han, »og har fulgt hans Færd Skridt for Skridt, siden han blev Ministerpræsident. Tro ikke, at han lader sig standse af en Traktat. Han har samtykket i at indføre Artikel V i Pragertraktaten, fordi han i Øieblikket ansaae det for hensigtsmæssigt ikke at være Frankrig imod. Men nu forudseer han, at han tidlig eller seent vil faae en Krig med Frankrig, og han veed, at det slesvigske Spørgsmaal er altfor underordnet til, at selv den nøiagtigste Opfyldelse af Artikel V skulde kunne sikkre en varig Fred. Derfor tvivler jeg stærkt om, at han skynder sig med at opfylde denne Forpligtelse, saa meget mere som det, han nylig har gjort i selve Tydskland, giver et Maal for denne Statsmands Energi og Hensynsløshed. Den Maade, paa hvilken han er gaaet frem i Hannover, er et glimrende Exempel herpaa. Og Kong Wilhelm vil følge hans Raad.«

»De kan vel forstaae«, yttrede han fremdeles, »at naar Kong Wilhelm har viist sig saa haard overfor sin egen kjødelige Fætter, er der kun ringe Haab om, at han skulde vise sig maadeholden og

forsonlig over for de Danske. Hans Minister vil visselig søge alle mulige Paaskud til at unddrage sig den bestemte Forpligtelse i Pragertraktatens Artikel V.«

«Men De maa erindre«, svarede jeg, »at denne Traktat er bleven afsluttet i den hellige og udelelige Treenigheds Navn, og at der endnu findes Folkeret i Europa. Hvis denne Traktat ikke bliver udført, vil det være det første Exempel i Historien paa Krænkelsen af en saa høitidelig Forpligtelse, der er indgaaet lige overfor en hæderlig og tapper Befolkning.«

»Alt dette siger Intet. Grev Bismarck har draget Fordeel af den Sympathi for Danmark, som han har bemærket i Frankrig og i Særdeleshed hos Drouyn de Lhuys. Han har lovet de Danske en Indrømmelse for at berolige den franske Udenrigsminister, ligesom han har benyttet det venetianske Spørgsmaal til at stille en Fælde for Keiser Napoleon. Nu er hans Maal naaet, og han bekymrer sig ikke mere om sine Forpligtelser.«

Da jeg endnu ikke ansaae mig for slaaet, tilføjede han:

»Vogt Dem for at lade Dem bedaare af Bismarck. Jeg kunde nævne Dem en østerrigsk Diplomat, hvem dette er hændet, og som er vedbleven at være en Beundrer af Bismarck, trods al den Ulykke, han har paaført Østerrig.«

Dermed skiltes vi, og jeg reiste tilbage til Seine-staden.

Ved min Hjemkomst til Paris erfarede jeg, at der atter havde været en Deel Tale om Kompensation til Frankrig; denne Gang skulde Belgien og Luxemburg holde for. I den Anledning havde jeg en interessant Samtale med en fransk Diplomat, der udtalte sig paa følgende Maade om Situationen:

»Den nuværende Tilstand er uholdbar i Længden, jeg garanterer ikke for, at vi ikke faae en ny »insulte« i Washington, og hvorledes gaaer det os i Orienten? Rusland og Grækenland ere virksommere end nogensinde. Hvem indestaaer os for, at vi ikke komme til at søge en Overeenskomst med Preussen for at undgaae en slet Løsning af det orientalske Spørgsmaal? Men hvilke Betingelser vil Preussen byde os? Det er hele Spørgsmaalet. Grev Bismarck skal fornylig have givet os Anviisning paa belgisk Territorium, men hvor meget? Det kan ikke nytte at byde os et Stykke, der ikke er til mindste Gavn; vi maae have hele Belgien eller i al Fald dets vigtigste strategiske Punkter. Vi burde t. Ex. ogsaa have Fæstningen Maastricht ved en Grændseregulation; vi maae snart kunne byde det franske Folk en passende Kompensation for det Offer, der nu fordres af det paa Grund af den nye Armeorganisation, der vel vil gaae igjennem, men ikke vil vinde Befolkningens Sympathi. Oppositionen vil stærkt angribe Regjeringen og med Held, fordi man har givet den saa god Leilighed dertil.«

Hvad det nordslesvigske Spørgsmaal angik, da viste der sig endnu ikke det fjerneste Tegn til, at

Preussen vilde begynde paa Iværksættelsen af Pragerfredens § V. Da den danske Gesandt, Kammerherre Quaade, umiddelbart efter Vedtagelsen af Fredspræliminairerne i Nikolsburg, vilde takke Bismarck for Bestemmelsen om Nordslesvig, havde han hos den preussiske Ministerpræsident fundet en alt andet end venlig Modtagelse. Nogle Maaneder senere, den 7de September, var der bleven forelagt Kammeret et Lovforslag om Slesvigs og Holsteens Indlemmelse i det preussiske Monarki, i hvilken Anledning Udvalget havde gjort sig til Tolk for Stemningen i følgende Udtalelse:

„Vi haabe, at det vil lykkes den preussiske Regjering at fjerne Pragerfredens Art. V eller ialtfald at indskrænke Bestemmelsen om Afstemningen til den allernordligste Deel af Slesvig. Vi kunne ikke give vort Samtykke til en uheldig Anvendelse af Nationalitetsprincippet i Nordslesvig og derved maaskee udsætte os for at bekræfte Afstaaelsen af Distrikter, der strække sig til Flensborg.“

Den samme Stemning lagde sig klart for Dagen i Grev Bismarcks Tale, da han var vendt tilbage fra sin Feriereise. I det preussiske Kammers Møde den 20de December 1866 undskyldte han sig, saa at sige, ligeoverfor det tyske Folk, fordi han havde samtykket i at indrykke den ulykkelige Artikel V i Pragerfreden. Han erkjendte i sin Tale, at den Forpligtelse, han havde indgaaet til Gunst for de Danske i Nordslesvig, skyldtes den franske Regjerings Mellemkomst og Keiser Napoleons Sympathi for Nationalitetsprincippet. Han hentydede til »fortrolige Under-

handlinger«, der havde fundet Sted i de to sidste Aar om det nordslesvigske Spørgsmaal, og han mindede ligeledes om den politiske Situation i Juli Maaned, som havde tilladt Frankrig at lægge saa megen Vægt paa sine fremførte Ønsker, at det var umuligt at afslaae dem; han havde ikke vovet i et saadant Øieblik at raade Kongen af Preussen til at sætte det venskabelige Forhold til det mægtige Frankrig paa Spil. »Da Mæglingsforslagene blev forelagte os under Form af et Ultimatum,« sagde Grev Bismarck, »vovede jeg ikke at sætte alle de opnaaede Fordele paa Spil, og derfor raadede jeg Kongen til at gaae ind paa dem.« Han sluttede med følgende Ord: »Saaledes blev denne Klausul indført i Pragerfreden; men den ubestemte Maade, paa hvilken den er affattet, giver os et vist Spillerum med Hensyn til Udførelsen«.

I Løbet af Talen havde Grev Bismarck fundet Leilighed til at anbringe et Forsvar for sin »fraværende Ven«, Baron Scheel Plessen, som han havde stillet i Spidsen for Hertugdømmernes Regjering.

»Troe ikke,« sagde den preussiske Førsteminister, »at Baron Scheel Plessen endnu bevarer danske Sympathier. Af alle Hertugdømmernes Indbyggere var han den første, der i Aaret 1864 i Schönbrunn udtalte sin faste Beslutning for mig om at arbeide paa »Slesvig - Holsteens« Indlemmelse i Preussen. Der findes ikke Nogen af Hs. Majestæts Tjenere, til hvis Troskab jeg har mere Tillid end til hans.«

Og denne samme Baron Scheel Plessen er endnu

Eier af store Jordegodser paa den danske Ø Sjælland og var endnu for ikke lang Tid siden de danske Kongers »troe Tjener.«

Det stod altsaa ikke godt til med det slesvigske Spørgsmaal; det var aabenbart, at Grev Bismarck nølede med at bryde sit givne Ord, men paa den anden Side viste han aldeles ingen Lyst til at holde det.

Mod Slutningen af Aaret 1866 blev Forholdet mellem Frankrig og Preussen stedse mere spændt; det var aabenbart, at hvis der havde været Tale om en vis »entente« mellem disse to Magter, da var der ikke blevet noget deraf. Keiseren og Bismarck vare ikke blevne enige. Sidstnævnte, der nylig var vendt tilbage fra Warzin til Berlin, lod udsprede de stærkeste Rekrimationer mod den af Frankrig mæglede Pragerfred. Han bebreidede Frankrig Uholdbarheden af nogle af de Preussen stillede Betingelser (Mainlinien, Sachsen, Nordslesvig) og lod sige overalt, at Situationen var utaalelig. Hvad Benedetti angik, da var han nu henviist til Samtaler med Hr. v. Keudell; Ministerpræsidenten modtog allerede nu kun sjældent de fremmede Diplomater.

I denne Vurdering af Forholdene blev jeg bestyrket ved en Samtale med Thiers.

»Frankrigs Stilling er vel vanskelig, og vi ville staae ene i Europa, men man maa dog heller ikke overdrive. Amerika lader os i Ro, naar vi rømme Mexico, og Ingen vil angribe Frankrig; men de andre Magter ville gjøre Alt, hvad de finde for

godt uden at bryde sig om os, navnlig vil Preussen skride rolig fremad i Tydskland. Maaskee vil endog Kong Wilhelm af et tydsk Parlament lade sig udraabe til Keiser, og det er tvivlsomt, om Frankrig rolig vil kunne finde sig heri. Den hele Tale om Belgien som Kompensationsobject er kun »de l'enfantillage« eller ialfald en ny Snare af Bismarck. Det vanskelige for Frankrig er at finde Allierede; Italien vil bevare sit Venskab med Preussen; Østerrig er fortørnet paa os, fordi vi ikke hjalp det efter Venedigs Cession; det vil maaskee hævnne sig paa os, ved at holde sig neutralt, men det vil senere blive til dets egen Skade. Forøvrigt har Østerrig ikke ladet sig belære i Ulykken; saaledes har det nu atter i høi Grad irriteret Rusland ved Goluchowskys Ud nævnelse i Galicien.«

»Jeg lader mig ikke røkke,« vedblev Thiers, »i min Opposition mod Keiserdømmet, hvilket jeg betragter som en Pligt mod mit Land. Hvad er Aarsagen til en Ulykke, som Frankrig ikke har kjendt større i fire Hundrede Aar? Det personlige Regjeringssystem, hvori jeg ikke kan finde mig. Jeg vil ikke taale »des commis« i Spidsen for Regjeringen; jeg vil have Ministre, der ere ansvarlige ligeoverfor Landet og ikke alene overfor en enkelt Mand.«

»Man er selvfølgelig meget misfornøiet i Frankrig med de sidste Begivenheder, der ere foregaaede i Udlandet; men Oppositionen vil ikke tage Initiativet, den overlader Regjeringen hele Ansvaret.

Hvad mig angaaer, da anseer jeg det for nødvendigt at standse Preussens Fremgang, men jeg ønsker ikke for Øieblikket en Krig med det. Først om to Aar, naar Østerrig er parat, vil Øieblikket være kommet for Frankrig til med Vaaben i Hænderne at modsætte sig Preussens Ærgjerrighed. Men derfor maae vi passe paa ikke at gjøre den Slags Dumheder, som Regjeringen er ifærd med at begaae ved at optage et stort Laan til nye Gaders Gjennemskjæring og til saakaldte økonomiske Experimenter. Jeg betragter dette som Vanvid i et Øieblik, hvor Frankrig har mere end nogensinde Brug for Penge. Det er ogsaa af denne Grund, at Fould trækker sig tilbage.«

Endelig udtalte han sin Beklagelse over, at Walewski, »denne Hædersmand med Hjertet paa det rette Sted«, ikke var bleven stillet i Spidsen for Udenrigsministeriet, hvorimod han omtalte Krigs- og Marineministeren i sympathetiske Udtryk.

Ottende Kapitel.

Rustninger i Frankrig og Preussen. Det luxemburgske Spørgsmaal antager en truende Karakter. Min Samtale med Keiser Napoleons Privatsekretair Conti. Det luxemburgske Spørgsmaals fredelige Løsning. Preussen notificerer Pragerfredens Art. V i Kjøbenhavn og indleder Underhandlinger om dens Udførelse. Keiseren af Rusland og Fyrst Gortchakoff ankomme til Paris 1ste Juni. Fyre Dage senere indtræffe Kong Wilhelm og Grev Bismarck. Fyrst Gortchakoff ønsker at afslutte en Alliance med Frankrig. Grev Bismarck forhindrer Udførelsen af denne Plan. Jalousi mellem de to Kantslere. Det franske Keiserpars Kondolencebesøg i Salzburg. Frankrigs Stilling i Slutningen af 1867. Samtale med Grev de Chaudordy.

I Begyndelsen af Aaret 1867 blev den politiske Situation i Europa bestandig mere kritisk. Foruden Urolighederne i Orienten var det navnlig Forholdet mellem Frankrig og Preussen, der gav Anledning til Ængstelse. I Sydtydskland blev Pragerfreden aldeles illuderet. Würtemberg underhandlede om Besættelsen af Ulm med preussiske Tropper, og Preussen foretog storartede Rustninger. I Frankrig blev

Stemningen Dag for Dag bitterere mod Preussen; ogsaa her foretoges Rustninger, og Forfærdigelsen af Chassepotgeværer fandt Sted efter stor Maalestok. Man begyndte allerede at tale om Krig, og man smigrede sig med en Alliance med Spanien, hvor Narvaez skulde have lovet Keiseren 50,000 Mand Hjælpetropper. Hertil kom, at Prindsessen af Hohenzollern havde afslaaet den af Frankrig protegerede Prinds Humberts Haand og efter Dronning Victorias Raad ægtet Greven af Flandern, hvilket ikke kunde bidrage til at stemme Keiser Napoleon forsonligere overfor Preussen. Endelig erfarede jeg fra paalidelig Kilde, at Kongen af Preussen og Grev Bismarck foretrak en Krig med Frankrig strax, da de dog betragtede den som uundgaaelig, og ansaae Preussen for bedre forberedt end Frankrig.

Imidlertid, for at et Brud virkelig skulde skee, maatte Keiser Napoleon have en afgjort Lyst til Krig, og at dette var Tilfældet, betvivlede mange klartseende Folk. For det Første var den nye Organisation af Hæren i Frankrig først nylig paabegyndt, og Udsigterne for en heldig Kampagne ikke store; dernæst maa det vel erindres, at Frankrig var stærkt sysselsat med Forberedelser til en Verdensudstilling i Paris, af hvilken Keiseren ventede sig store Resultater. Den Stormagt, der forbereder en Verdensudstilling, maa aabenbart i Tiden før og under samme være paralyseret i sin Handlekraft, naar store internationale Spørgsmaal staae paa Dagsordenen. De andre Magter vide tilfulde, at den Re-

gjerings, der har indbudt til et saadant stort fredeligt Møde, er i høi Grad hæmmet i sine Beslutninger; især vil den vanskeligt tage saadanne, der kunne føre til en Krig, men vil tvertimod i Reglen gaae vidt i Indrømmelser for at bevare Freden. Herefter indrette de følgelig deres Politik og søge at drage de størst mulige Fordele for dem selv ud af Situationen.

Rigtigheden af denne Bedømmelse skulde snart paany finde sin Bekræftelse, idet der uformodet opstod et internationalt Spørgsmaal, som imidlertid løstes ved Eftergivenhed fra Frankrigs Side. Den 24de Marts overraskedes jeg ved af en fransk Diplomat at erfare, at Frankrig stod i Underhandlinger med Kongen af Holland om Kjøbet af Storhertugdømmet Luxemburg, hvoraf let kunde opstaae Konflikter med Preussen. Endnu i de følgende Dage forblev Sagen en Hemmelighed, men den 2den April rygtedes den ud blandt Publikum, og man fortalte da tillige, at Preussen alvorligt vilde modsætte sig et saadant Arrangement. Stillingen syntes at være kritisk, og Frygten for Krig frembragte Panik paa Europas Børser. De andre Magter havde Intet imod, at Frankrig inkorporerede Luxemburg; men Kongen af Preussen og Grev Bismarck lode tydeligt forstaae, at de af al Magt vilde forhindre, at Franskændene besatte Fæstningen Luxemburg, der kunde blive en permanent Trudsel mod Preussen. I Frankrig tog man ogsaa Sagen med Alvor og traf krigerske Forholdsregler; man talte allerede om, at et Hoved-

angreb vilde blive rettet mod Preussen fra Østersøen, og at de denne omgivende Lande skulde være Hovedbasis for de franske Operationer. Tonen i Berlinerpressen blev meget truende mod Frankrig, og Grev Bismarcks Svar paa Bennigsens Interpellation den 1ste April lod ane, at Folkestemningen i Tydskland var for stærk til, at Bismarck turde lade den uændset. Frankrigs Annexion af Luxemburg vilde for Preussen være en absolut casus belli.

Den 12te April, en af disse bevægede Dage, fik jeg en Skrivelse fra Keiser Napoleons Privatsekretair Conti, der bad mig om at indfinde mig snarest mulig i Tuilerierne, da han havde en Meddelelse til mig fra Keiseren. Ved min Ankomst til Keiserens Kabinet den følgende Dag traf jeg Conti, der meddelte mig, at Keiseren var kjørt ud og havde anmodet ham om at modtage mig i hans Fraværelse. Keiseren ønskede at erfare noget om Stemningen i de skandinaviske Lande, samt i Hertugdømmerne; han havde meent, at jeg som Dansk og som den, der særlig havde viist Interesse for det slesvigske Spørgsmaal, maatte kunne give ham paalidelig Underretning i saa Henseende. Conti afæskede mig nu mine Anskuelser i forskjellig Retning og gik endog saavidt, at han reentud spurgte mig, om Danmark under en eventuel fransk-tydsk Krig vilde indgaae en Alliance med Frankrig. Hertil svarede jeg, at der ganske vist i Danmark var stor Sympathi for Frankrig, idet man ikke havde glemmt, at Frankrig havde fremtvunget de gunstige

Bestemmelser med Hensyn til Nordslesvig i Pragerfreden, og at en Krigs Udbrud vilde gjøre megen Effekt i Norden; men at jeg selvfølgelig ikke ansaae mig for kompetent til at udtale, hvad den danske Regjering under den antydede Eventualitet maatte bestemme sig til.

Imidlertid blev det luxemburgske Spørgsmaal drøftet i den diplomatiske Verden, hvor man af al Iver forsøgte at opnaae en fredelig Løsning. Keiser Napoleon, der længe havde vaklet, gik da omsider ind paa en Transaktion, hvorefter Storhertugdømmet skulde neutraliseres, Fæstningen Luxemburg rømmes af Preusserne og Sagen endelig ordnes paa en Konference i London. Keiseren, som den 1ste April havde aabnet Verdensudstillingen i Paris, vilde aabenbart ikke kompromittere sit store Fredsværk og overlod derfor den engelske Gesandt i Paris, Lord Cowley, at ordne Sagen. Londonerkonferencen traadte sammen den 7de Mai og sluttedes allerede den 11te med, at samtlige Magter underskreve en kollektiv Garanti, der gik ud paa Fæstningen Luxemburgs Rømning af Preusserne og Hertugdømmets Neutralisation.

Det luxemburgske Spørgsmaal havde formodentlig mindet Grev Bismarck om Pragerfredens § V; thi den 7de Mai 1867 lod han Paragraphens Existens kortelig notificere ved den preussiske Gesandt i Kjøbenhavn, og kort Tid efter lod han ved en Depeche til Samme gjøre de første Skridt til Bestemmelsens Udførelse. Men allerede Begyndelsen

af denne Forhandling varslede ikke godt om et heldigt Resultat.

»Vi have«, saaledes heed det i denne Depeche, »hverken ligeoverfor Danmark eller Østerrig paataget os den Forpligtelse at give Afkald paa vor Høihedsret over Slesvigs tyske Indbyggere, og i Særdeleshed ikke over dem, der vedblivende ønske at høre til Tydskland; derfor har Spørgsmaalet saa mange Vanskeligheder for os. Den danske Regjering kan hæve disse ved at angive os Karakteren af de Garantier, den har i Sinde at give os; først da ville vi kunne udtale os om, hvor stor en Landstrækning der kan gives tilbage.«

Herpaa svarede Grev Frijs Frijsenborg, Danmarks Udenrigsminister, den 1ste Juni, at de Garantier, der for Tydskerne fulgte af den danske Grundlov, og som fremgik af Traktaterne, forekom ham tilstrækkelige; for Resten henholdt han sig til Pragertraktaten, der ikke indeholdt nogen særlig Betingelse om Garantier for Tydskerne i Nord-slesvig.

Det viste sig snart, at Underhandlingerne ikke vare alvorligt mente fra Bismarcks Side. Marquis'en af Moustier, den franske Udenrigsminister, ønskede derfor at give det danske Diplomati en Haandsrækning og sendte den franske chargé d'affaires, Lefèvre de Béhaine, der under Benedettis Fraværelse stod i Spidsen for den franske Ambassade i Berlin, Instruktioner om at støtte Danmarks Forlangender. Men strax ved det første Skridt, som

den franske Chargé d'affaires i den Anledning gjorde hos H. v. Thile, Understatssekretaren i Udenrigsministeriet, lod Grev Bismarck den franske Regjering forstaae, at han ikke vilde finde sig i en Indblanding i denne Sag; og paa samme Tid begyndte den officieuse preussiske Presse efter Ordre paa et larmende Felttog imod, hvad der kaldtes Frankrigs utilbørlige Paatrængenhed. Keiser Napoleon, der lagde Vægt paa, at Verdensudstillingens heldige Udfald ikke skulde lide Skaar ved ydre Tildragelser, lod Sagen falde, og fra nu af kunde man med Lethed forudsee det negative Udfald af de Underhandlinger, ved hvilke Preussen legede med Danmark som Katten med Musen. I en Depeche af 22de August sagde Grev Bismarck:

»Pragertraktaten har ikke skabt nogen Ret for Nordslesvigs Befolkning. Den kan kun paakaldes af de kontraherende Parter. De Garantier, Preussen fordrer, angaae Udførelsesmaaden af Artikel V, og hvis de ikke fremgaae af selve Ordlyden, saa udelukker Ordlyden dem endnu mindre. Desuden er det retmæssigt at beskytte Mindretallet, og naar Hs. Maj. Kong Wilhelm giver Slip paa sine tyske Undersaatter, maa man sikkre dem en kraftig Beskyttelse.«

I samme Depeche erklærede den preussiske Minister sig rede til at aabne mundtlige Underhandlinger om de omtvistede Punkter og foreslog Berlin som Sæde for disse Forhandlinger.

Hvis man endnu kunde tale om Overraskelser

overfor Grev Bismarcks Politik, saa maatte man i Sandhed forundre sig over den besynderlige Paa-stand, at det ikke skulde tillades en Befolkning at interessere sig for Udførelsen af en Traktat, der angik den selv.

Forinden dette nordslesvigske Intermezzo havde fundet Sted, vare allerede Besøgene af Europas Monarker i Paris begyndte. Den 1ste Juni var Keiseren af Rusland, ledsaget af Fyrst Gortchakoff, ankommen til Paris, og fire Dage senere indtraf Kongen af Preussen med sin Premierminister, Grev Bismarck. Jeg saae disse sidste, da de kom kjørende fra Nordbanegaarden gennem den sandbestrøede Boulevard de Sebastopol. Fortougene vare aldeles overfyldte af Mennesker, men ingen Bifaldsytring lod sig høre, da de kjørte forbi. Grev Bismarck saae meget overlegen og fornem ud. Folk, der i de Dage saae ham ved Hove, lagde ogsaa Mærke til, at hans Væsen og Optræden var undergaaet en kjendelig Forandring. Medens han ved sine foregaaende Besøg i Paris i Oktober 1864 og November 1865 havde været lutter Forekommenhed og Elskværdighed og havde bestræbt sig for at vinde Alle ved sin tilsyneladende Aabenhed og en vis Humor, mødte man nu kun fornem Tilbageholdenhed og afmaalt Høflighed. Man sporede med andre Ord en stor Forskjel paa den fordums Hr. v. Bismarck-Schönhausen og den nuværende Grev Bismarck, det nordtyske Forbunds mægtige Første-minister.

Den 6te Juni fandt ved den store Revue i Boulogneskoven Attentatet Sted paa Keiseren af Rusland, hvilket lykkeligviis mislykkedes, men det udbredte Ængstelse, ikke mindst i den preussiske Konges Omgivelser.

Imidlertid gik Tiden under de to fremmede Souverainers Ophold i Paris ikke alene hen med Hoffester og Illuminationer; der blev ogsaa gjort Forsøg paa ved Siden deraf at drive Politik, men som det Følgende udviser, blev Resultatet heraf et negativt.

Det maa erindres, at man i Rusland ikke var fornøiet med de store territoriale Forandringer, der vare foregaaede i Tydskland. Efter Fredspræliminairernes Underskrivelse i Nikolsburg havde den russiske Gesandt i Paris, Baron Budberg, endog, efter sin Regjerings Ordre, tilbudt Keiser Napoleon en fælles Optræden for at modarbejde den af Preussen tilstræbte Ordning, der skulde undergives de andre Magters Sanktion. Keiser Napoleon gik imidlertid ikke ind derpaa og gav derved Preussen Tid til at arbejde i St. Petersburg. Grev Bismarck sendte General Manteuffel derhen for at berolige Czarens Regjering, men denne var dog ikke fuldkommen tilfredsstillet ved Bismarcks Forsikringer og udviste ingen Hast med at modtage den Alliance, Preussen tilbød.

I 1867 udøvede Fyrst Gortchakoff en betydelig Indflydelse paa Keiser Alexander. Rusland stod dengang i Begreb med at træde ud af den reservede

Stilling, det havde indtaget siden Krimkrigen, og det søgte at indgaae Alliancer. Det havde Valget mellem tre store Magter: Østerrig, Preussen og Frankrig. Uagtet alle Grev Rechbergs Høfligheder og Imødekommenhed kunde Rusland imidlertid ikke glemme Østerrigs Utaknemlighed, og hvad Preussen angik, da betragtedes det i St. Petersborg vel som et venskabeligsindet Hof paa Grund af Slægtskabet, men paa den anden Side med en vis Mistillid som en ny opdukkende Stormagt. Det keiserlige Frankrig kunde derimod maaskee med Tiden blive en passende Allieret for Rusland. Fyrst Gortchakoff tilhører den Skole af udmærkede russiske Statsmænd, der bestandig have sympathiseret med Frankrig som et Land, med hvilket Rusland bør alliere sig for Fredens og de paagjældende Landes gjensidige Interessers Skyld. Dengang Keiser Napoleon under den polske Krise indtog en uforklarlig Holdning overfor Rusland, yttrede Fyrsten til en fransk Diplomat: »Som russisk Minister paastaaer jeg, at Frankrig er Ruslands naturlige Allierede; dersom jeg havde den Ære at være fransk Minister, vilde jeg sige, at Rusland er Frankrigs naturlige Allierede. Det er uforbegribelige Sandheder, fordi de ere grundede paa fælles nationale Interesser. Dersom Keiser Napoleon ikke vil erkjende dette, er det værst for ham selv. Regjeringerne for-gaae, men Nationerne bestaae.«

Og paa denne samme Tid syntes Keiser Napoleon at være tilbøielig til at nærme sig til Rusland. Han havde nylig besluttet selv at aabne Verdens-

udstillingen og havde til denne indbudt Europas Souverainer. Den største Deel nølede med at svare, og Victor Emmanuel lod endog Keiseren vide, at han ikke kunde komme. Keiser Alexander derimod besluttede sig til at modtage Indbydelsen, uden at afvente, hvad de andre Monarker maatte svare, og lod det komme til almindelig Kundskab, at han agtede at reise til Verdensudstillingen. Dette maatte aabenbart gjøre et godt Indtryk paa Keiser Napoleon.

Saasnart som den russiske Keiser havde taget den ommeldte Beslutning, bestemte strax efter Kongen af Preussen sig ogsaa til at komme, og snart fulgte de andre Souverainer, den ene efter den anden. Fyrst Gortchakoff kom ganske vist ikke til Paris med det bestemte Forsæt, at ville strax afslutte en Alliance med Frankrig; dertil var dettes Adfærd under den polske Opstand endnu i for frisk Minde. Men han vilde undersøge Terrainet og see til, om der dog ikke paa en eller anden Maade lod sig tilveiebringe en entente med Frankrig. Ved fortløbe Korrespondancer var det vistnok ogsaa forud bleven aftalt mellem Czaren og Keiser Napoleon, at de i Paris skulde drøfte de Punkter, hvorom de mulig kunde blive enige, og nedlægge Resultatet af disse eventuelle Underhandlinger i en formelig Overenskomst. Situationen var i det Hele en saadan, at der Intet var fastsat, men at der var Stof til og nogen Tilbøielighed for en fransk-russisk Tilnærmelse. Dette maatte aabenbart mishage Preusserne, og da de vare komne under Veir med Sagerne

Stilling, søgte de at lægge Hindringer iveien derfor. Preusserne ankom ogsaa umiddelbart efter de russiske Gjæster, hvilke de efter Ankomsten aldrig forlode, men stadig omsværmede. Det saae ud som om de for enhver Priis vilde forhindre Russerne i at være alene med de Franske, og saadan var i Virkeligheden ogsaa deres Hensigt.

Fyrst Gortchakoff mærkede strax dette og var ingeniunde tilfreds med Preussernes Paatrængenhed; men da Keiser Alexander ved at være meget sammen med sin Onkel, Kong Wilhelm, allerede begyndte at lade sig paavirke af denne, maatte han finde sig deri. Og hver Gang et Møde mellem Russerne og de Franske var berammet, kom der noget iveien. En Gang var det bestemt, at Fyrst Gortchakoff skulde møde i Rouhers Kabinet for at træffe en endelig Aftale; men ved Ankomsten forefandt han 8 à 10 uvedkommende Personer, hvilket Rouher undskyldte med, at hans Kolleger havde ønsket at see den berømte russiske Diplomat, der holdt sig borte fra Festerne og Soiréerne. Af denne Grund fandt ingen Forhandling Sted. En anden Gang maatte Mødet udsættes af andre Grunde, og paa den Maade gik Dagene hen, uden at noget blev udrettet. Paa samme Maade gik det med de Besøg, Fyrst Gortchakoff aflagde i Keiserens Kabinet. Man kom sammen for at tale om Politik, men istedetfor taltes der om alt Andet. Ikke bedre gik det, naar Keiser Napoleon var sammen med Czaren; Keiseren overdængede Czaren med Elskværdigheder og Artigheder og for-

anstaltede de meest glimrende Fester for sin høie Gjæst; men herved blev det.

Der er Grund til at troe, at Czaren ikke var tilfreds hermed og at han forlod Paris i en daarlig Stemning. Hverken han eller Fyrst Gortchakoff havde ved det franske Hof fundet, hvad de havde ventet at finde, og dertil kom den usynlige Haand, der saa snildt havde hindret dem i enhver Aftale med Franskmændene. Fyrst Gortchakoff lod sig imidlertid ikke skuffe i Bedømmelsen af Situationen. Keiser Napoleon betragtede han som en svag Mand, der havde mistet den største Deel af sin tidligere Handlekraft og nu let lod sig paavirke af sine Omgivelser. Rouher betragtede han som ikke værende sin Stilling voxen; han saa i ham en dygtig Statsøkonom og en udmærket Taler, men kun en middelmaadig Statsmand. Han maatte altsaa paa andre Steder søge den faste og underfundige Villie, der saa godt havde forstaaet at smede den omhandlede Intrigue. Kun Grev Bismarck, indsaæ han, kunde være Manden derfor; ved at bestemme sin Souverain til at følge Czarens Exempel, at gjæste Verdensudstillingen i Paris, havde han intrigueret saa fint, at den entente, der kunde være bleven saa farlig for ham og Preussen, opløste sig i Intet.

Den russisk-preussiske Episode i Paris fik iøvrigt et ret pikant Efterspil ved en lille Misforstaaelse, som fandt Sted ved den sædvanlige Uddeling af Ordener. Det var, saa fortalte man, bleven aftalt mellem Russerne og Preusserne, at der ved denne

Leilighed ikke skulde gives store Dekorationer til Franskændene, og dette skete heller ikke fra russisk Side. Senere erfarede det imidlertid, at den preussiske Regjering havde uddeelt ikke mindre end fem »sorte Ørne« i Paris.

Men som sagt, dette var naturligviis kun en Misforstaaelse; og dog gav denne Tildragelse, sammenholdt med Preussernes hele Adfærd under de to Souverainers Besøg i Paris, Stof til alvorlig Eftertanke for mere end een russisk Statsmand.

Medens Keiser Napoleon, som paaviist, forskjertse den sidste Leilighed, der tilbød sig for ham til at vinde Rusland, forundte Skjæbnen ham heller ikke Held paa andre Omraader. Snart meldtes nemlig en Hjobspost, der nedstemte Glæden i de officielle Kredse under den Række af Fester, der afløste hinanden i Udstillingstiden, idet Efterretningen om Keiser Maximilians sørgelige Endeligt i Mexiko den 30te Juni indtraf til Europa. Nyheden blev holdt hemmelig i nogle Dage, for at Keiseren kunde slutte Verdensudstillingen paa den fastsatte officielle Maade den 1ste Juli; men de senere Fester bleve indstillede, og Keiseren og Keiserinden af Østerrigs anmeldte Besøg i Paris stilledes i Bero.

Den 18de August aflagde Keiser Napoleon og Keiserinde Eugenie et Kondolencebesøg hos Keiseren og Keiserinden af Østerrig i Salzburg. Den franske Keiser var ikke ledsaget af nogen Minister; derimod befandt Rigskansler Grev Beust, den ungarske

Ministerpræsident Grev Andrassy og Fyrst Richard Metternich sig i den østerrigse Keisers Følge. Den europæiske Presse beskæftigede sig meget med dette Møde; de østerrigske Blade udtalte sig i det Hele taget sympathetisk om det franske Keiserpar og det franske Folk, og de franske Blade fremkom med Gisninger om Mødets politiske Betydning. Hovedøiemedet med Keiserparrets Reise til Salzburg var selvfølgelig at vise den ulykkelige Keiser Maximilians Slægt en Opmærksomhed, idet Keiser Napoleon som bekendt ikke var ganske fri for Skyld i Maximilians sørgelige Skjæbne. Men dog er det ikke usandsynligt, at der ved denne Leilighed udvexledes politiske Anskuelser saavel mellem de to Keisere som mellem Keiser Napoleon og den østerrigske Rigskantsler. Imidlertid blev intet Positivt aftalt mellem dem, og man indskrænkede sig vistnok til ganske i Almindelighed at udtale, at begge Landes Vel krævede en enig Samvirken i Politiken udadtil.

Den 23de October indtraf Keiser Franz Joseph til Paris, hvor han forblev til den 2den November, i hvilken Mellemtid et fransk Troppekorps under General Faily forberedede sin seirrige Marsch imod Garibaldi, der den 3die November led Nederlaget ved Mentana, dette Slag, der er bleven særlig bekendt ved Paastanden om, at de franske Chassepotgeværer i det havde gjort Underværker.

Den 18de November aabnedes Kamrene i Paris med en Throntale, der fremhævede Nødvendigheden

af en Armeereorganisation. Denne Tale gav Anledning til temmelig varme Debatter, idet Venstre af al Magt stred mod disse Reformere, som imidlertid maatte billiges af alle fornuftigt tænkende Franskmænd.

I det Hele taget var det tydeligt at mærke, at Tilstanden i Frankrig blev mere og mere prekair. I Indlandet tabte Keiserens prestige sig mere og mere, og Frankrigs moralske Magt svandt Dag for Dag i Udlandet, fordi man der mærkede, at de herskende franske Kredse lede af Slappelse og Mangel paa Handlekraft.

Sidst i Oktober talte jeg med en Preusser, der netop kom fra Berlin, hvor han havde havt en Samtale med Grev Bismarck om Forholdene i Frankrig. Ministerpræsidenten havde ved den Leilighed yttret Følgende:

»Jeg nærer stor Ringeagt for de nuværende Tilstande i Frankrig, hvor Komediespil og Mangel paa Energi hersker. Franskmændene vide ikke, hvad de ville; Ingen af dem har en bestemt Politik, allermindst Keiseren. Og jeg skulde finde mig i, at et saadant Land vil foreskrive os Love? Nei, jeg gjør ikke nogensomhelst Indrømmelse overfor Frankrig, og hvis man ægger mig, skal jeg svare saa djærvt, at det nok skal blive erindret.«

Det franske Folk havde endnu ikke ret Følelsen af Situationens Alvor, men de, der saae klarere, pintes allerede af mørke Anelser, og jeg vil ikke paa bedre Maade kunne skildre disses Stemning end

ved at meddele en Samtale, jeg i Slutningen af 1867 havde med Grev de Chaudordy:

»Partiet er tabt for Frankrig«, yttrede Greven, »for meget lang Tid, ialtfald saalænge Keiser Napoleon lever eller sidder paa Thronen. Det tilsyneladende gunstige Udfald af det luxemburgske Spørgsmaal har ikke tilfredsstillet Nogen; det er for Frankrig, hvad Gasteiner-Traktaten var for Tydskland. Hele vor ulykkelige Stilling skriver sig fra Feil, begaaede i det afvigte Aar, og fra Keiserens Lyst til personlig at deeltage i Statsstyrelsen uden at lytte til sine Ministres Raad. Saaledes var det høist uheldige Brev til den augustenborgske Prætendent Keiserens eget Værk; det kom i Le Moniteur, uden at Udenrigsministeren Drouyn de Lhuys havde den fjerneste Anelse om dets Existens. Det ødelagde Danmark, der dog uden stor Vanskelighed kunde have været frelst. Keiseren har fremfor Alt næret Sympathier for Italien, men altid været en Modstander af Østerrig og derhos aldrig villet optræde alvorligt overfor Preussen. Han vilde endog gjerne have allieret sig med Preussen, hvilket ogsaa — skeet i rette Tid — kunde have bragt ham Fordele; men Thiers og den offentlige Mening hindrede ham deri. Hvad der er gjort for Danmark, skyldes væsentligst Drouyn de Lhuys, der paa eget Ansvar gav Benedetti telegraphisk Ordre om at fastholde Fordringen paa § V's Optagelse i Pragerfreden, da han havde erfaret, at Preussen i sidste Øieblik vilde undlade at medtage den i Fredsbestemmelserne.

Keiser Napoleon forstod heller ikke at fordre Noget af Preussen i rette Tid. I 1866 optraadte han langtfra med fornøden Fasthed, og da han endelig optraadte mod Bismarck, var det for silde. Drouyn de Lhuys var derimod gunstig stemt for Østerrig, som han vilde frelse; det var altsaa fuldkomment konsekvent af ham, da han efter Slaget ved Sadowa fordrede, at Frankrig skulde gribe ind med væbnet Haand; og denne Intervention vilde sandsynligviis have vendt sig til vor Fordeel. Men Keiseren vilde ikke indlade sig derpaa. Keiseren havde een Mening og Drouyn de Lhuys en anden; dette er Grunden til, at vi nu i dette Øieblik befinde os i en saare mislig Stilling ligeoverfor Udlandet. Jeg forudseer derfor kun Nederlag for Frankrigs ydre Politik.«

Niende Kapitel.

Ytringer af Sympathier for Danmark. Subskription til Fordeel for udvandrede slesvigske Familier. Franske Deputerede og Journalister reise til Kjøbenhavn. Baron Blixen-Finecke i Paris. Mundtlige Underhandlinger i Berlin om Udførelsen af Pragerfredens § V. Den danske Udenrigsministers Depecher af 17de December 1867 og 9de Marts 1868. Preussens uantagelige Garantifordringer. Underhandlingernes Ophør. Grev Beust's Depeche af 1ste April 1868. De forenede Staters Senat negter at samtykke i Traktaten om Kjøbet af de dansk-vestindiske Øer. Den danske Krigsminister, General Raasløffs Mission til Washington i November 1868. Præsident Grants Regjering lader Traktaten falde.

Midt under Verdensudstillingens Larm og Festligheder fortsatte Danmarks Venner i Paris deres Kampagne for den slesvigske Sag. Den 22de Juni holdt Morin de Malsabrier en Tale i den lovgivende Forsamling, hvori han blandt Andet yttrede:

»Grev Bismarck er en altfor klog Statsmand til ikke at forstaae, at jo mere han viser sig retfærdig mod den danske Nationalitet, desto lettere vil den

offentlige Mening i Europa finde sig i hvad han har fuldbragt for at konstituere den tyske Nationalitet«.

Denne Tale gav kort efter Anledning til Aabningen af en Subskription til Fordeel for de danske Slesvigere, der udvandrede for at undgaae preussisk Militærtjeneste og Aflæggelse af Troskabseden til Kongen af Preussen.

Jeg aflagde Besøg i de fleste Blad-Redaktioner for at anmode dem om at tage sig af Sagen, og mødte overalt megen Beredvillighed; de fleste af Bladene optog følgende Opfordring.

Paris, den 1ste August 1867.

„Hr. Redakteur!

I den lovgivende Forsamlings Møde af 22de Juni har Hr. Morin henvendt Kammerets Opmærksomhed paa det slesvigske Spørgsmaal. Nogle faa Dage efter har den samme Deputerede og en af hans Kolleger, Hr. Piccioni, ladet udgaae en Henvendelse til Fordeel for de talrige dansk-slesvigske Familier, som, for ikke at nødes til at tjene i den preussiske Hær eller til at aflægge Eed til H. M. Kongen af Preussen, have søgt Tilflugt paa dansk Grund uden at have tilstrækkelige Subsistens-Midler.

I denne Anledning er en Subskription bleven aabnet og anbefalet af et stort Antal Blade baade i Paris og Provindserne. Da denne Subskription er bleven modtaget med Velvillie, ere Undertegnede traadte sammen for at rette en ny Henvendelse til vore Medborgeres Sympathi for et Folk, der i Aarhundreder har viist sig som vor Allierede, ikke alene i Medgang, men ogsaa — og især — i Modgang.

Vi bede Dem, Hr. Redakteur, at tilstaae denne vor Henvendelse Plads i Deres ærede Blad. Vi ville være Dem meget forbundne, hvis De vil være saa god selv at aabne en Subskriptions-Liste og at sende de Bidrag, der maatte blive Dem tilstillede, til Ugebladet *le Mouvements* Kontor, Rue de Richelieu, i Paris, eller til Formanden for den slesvigske Komite i Kjøbenhavn, Hr. Pastor Kok. Vi bede Dem modtage, Hr. Redakteur, Forsikringen om vor meest udmærkede Agtelse.“

Morin, Deputeret for la Drôme; **Piccioni**, Deputeret for la Haute-Garonne; **Aix. Bonneau**; **Alphonse Millaud**; **Hippolyte Castille**; **Léon Plée**; **Fernand Langlé**; **A. Garcin**.

Subskriptionen havde Fremgang og indbragte flere Tusind Francs.

Paa denne Tid havde vistnok Sympathien i Frankrig for Danmark naaet sit Høidepunkt. Den franske Presse var efterhaanden bleven fortrolig med Spørgsmaalet og havde faaet Øinene op for, hvor uforsvarligt Danmark var ladet i Stikken.

Under disse Omstændigheder opstod ganske naturligt Tanken hos en Deel Franskmænd om at besøge Kjøbenhavn. I Begyndelsen af August 1867 afreiste de to franske Deputerede, Morin de Malsabrier og Piccioni, i Forening med omtrent en halv Snees franske Journalister til Kjøbenhavn, hvor de bleve modtagne, som Danske maatte modtage franske Gjæster, der i Gjærningen havde viist saa megen Interesse for Danmark og dets Sag. Franskmændene vare ogsaa overordentlig tilfredse med deres Ophold, hvorom følgende Brev fra Morin tilstrækkelig vidner:

Dieu le Fit, den 24de August 1867.

Kjære Hr. Hansen.

Under mit Ophold i Kjøbenhavn har min Tid i den Grad været optaget, at jeg ikke har kunnet faae et Øiebliks Ro til at skrive til Dem. Da jeg nu har været hjemme i to Dage, og da jeg ikke har taget over Paris, længes jeg efter at passiare nogle Øieblikke med Dem. Jeg har bedet Hr. Grégoire mundtlig at overbringe Dem min Tak for denne Reise, som De fik mig til at gjøre. De har jo allerede faaet en fuldstændig Beskrivelse af vort Ophold der. Vi bleve modtagne saaledes, at vi næsten følte os forlegne; i den Grad vanskeligt var det at besvare tilstrækkeligt al den Forekommenhed, man viste os. For mit personlige Vedkommende kan jeg ikke sige Dem, hvor bevæget, taknemlig og paa en Maade overrasket jeg var; thi man viste mig ved Modtagelsen hundrede Gange mere Ære, end jeg kunde fortjene. Danmark forekom mig at være et fortræffeligt og interessant Land. Men hvad der især slog mig, var den Patriotisme og den Forening af Begeistring og Forstandighed, som viste sig hos hele Befolkningen. Det er et Land, som forstaaer at gjøre Brug af alle Friheder, og som fortjener dem alle. Man træffer der vore Sydboeres Meddelsomhed og Hjertelighed, og man føler tillige, at disse Yttringer have Rod i dybe og varige Følelser.

Og nu maa jeg tilføie, at jeg med Glæde tilskriver Dem saavel den Udmærkelse, som jeg har faaet, som den Modtagelse, der er bleven mig til Deel i Danmark. Uden de Oplysninger, De har tilstillet mig, vilde jeg ikke have kunnet føie Noget til, hvad jeg havde sagt i min første Tale om Deres Fædrelands Sag. Dem og Hr. Bille skylder jeg fremdeles den Gjenklang, mine Ord have fundet i Danmark, en Gjenklang, der langt overgaaer mine Talers virkelige Betydning, og især den, som min Stilling i Deputeretkammeret kunde give

dem. I Særdeleshed sætter jeg Priis paa, at jeg har lært Deres Land at kjende, saaledes som jeg nu kjender det, og at jeg der har knyttet Forbindelser med Mænd, der udmærke sig ligemeget ved Aand og Hjerte; endelig paa, at jeg har kunnet gjøre mig et Begreb om, hvormeget det er værdt, dette danske Folk, der fortjener Agtelse og Sympathi, saa godt som noget andet i Verden.

Venskabeligst

Deres hengivne

T. Morin.

Omtrent paa samme Tid modtog jeg en Dag i Paris Besøg af Baron Blixen-Finecke, med hvem jeg tidligere havde staaet paa en venskabelig Fod, uagtet vi vare uenige i mange politiske Spørgsmaal. Vi talte en Deel sammen om den nordslesvigske Sag, og Baron Blixen betroede mig da, at han havde Udsigt til at komme til at danne et Ministerium i Kjøbenhavn, i hvilken Anledning han spurgte mig, om jeg i saa Fald vilde overtage Posten som Directeur i Udenrigsministeriet. Paa denne for mig saa smigrende Forespørgsel svarede jeg kun, at jeg vilde overveie Sagen, indtil den givne Forudsætning forelaa.

Imod Slutningen af Aaret uddelte jeg til alle Medlemmer af det franske Deputeretkammer Exemplarer af den i Danmark udgivne Brochure »Les Nationalités du Slesvig«, med dertil hørende Kort over Afstemningen den 12te Februar 1867 til det tyske Parlament. Jeg omdelte endvidere en Mængde Exemplarer af Bogen i og udenfor Frankrig.

I Mellemtiden havde saavel den tyske som den danske Regjering udnævnt deres specielle Befuldmægtigede til mundtlig at træffe en Overeenskomst om en Ordning i Henhold til Pragerfredens § V, hvilket, som allerede berørt, var foreslaet af Grev Bismarck. Danmark havde valgt Gesandten i Berlin, Kammerherre Quaade, Preussen en underordnet Embedsmand, Legationsraad Lothar Bucher. Denne Mand havde havt en mærkelig Løbebane. Efterat han i 1848 havde gjort sig bemærket som yderliggaaende Radikal, levede han efter Reaktionen i en Deel Aar som landflygtig Bladkorrespondent i London, indtil han i 1863 sluttede Fred med den preussiske Regjering. Kong Wilhelms Udenrigsminister, der kjendte hans Dygtighed, gav ham kort efter en Post i sit Departement, og fra dette Øieblik steg Bucher hurtigt i Ministerens Gunst og som en Følge deraf i Indflydelse.

I en Depeche af 10de September 1867 til Gesandten i Berlin havde den danske Udenrigsminister i Anledning af Kommissairernes Udnævnelse yttret:

„Jeg haaber, at disse pourparlers, hvilke jeg tillægger saa megen Betydning, ville kunne føres med Punktighed. For Tiden, og saa længe Spørgsmaalet forhandles i al Almindelighed, ville Fagmænd efter min Mening ikke med Nytte kunne træde til; men saasnart det maatte lykkes Dem at fastsætte en Basis for en Overeenskomst, og det bliver nødvendigt at fortolke de antagne Principer og præcisere dem i deres Details, saa ville Folk med Special-Kundskaber kunne

blive nødvendige. I saa Fald skal jeg øieblikkelig stille Mænd til Deres Raadighed, der ved deres særlige Indsigt maatte være kaldede til en saadan Sendelse.

Jeg troer ikke, at jeg forud for disse pourparlers, hvis Udfald i saa høi Grad vil beroe paa den Forsonligheds Aand, hvoraf de to Stater ville vise sig besjælede, bør indlade mig paa Forklaringer, til hvilket iøvrigt Depechen af 22de August nok kunde give mig Anledning. Men der er dog eet Punkt, med Hensyn til hvilket jeg ikke kan afholde mig fra allerede nu at gjøre mine Forbehold. Det er mig umuligt at gaae ind paa den preussiske Depeches Opfattelse, naar den gjør gjældende, at de forlangte Garantier, uagtet de ikke have været omtalte i Pragerfredens Art. V som foreløbig Betingelse for Nord-Slesvigs Tilbagegivelse, dog ikke skulde være udelukkede; en saadan Theori vilde efter min Mening tjene til at gjøre enhver international Overenskomst illusorisk.“

De mundtlige Forhandlinger begyndte nu i Efteraaret 1867 i Berlin, men uden at man kom til nogen Klarhed om de to Hovedpunkter: Størrelsen af den Deel af Nordslesvig, der skulde tilbagegives Danmark, og Beskaffenheden af de Garantier, som Preussen i Virkeligheden vilde fastholde. Dette Forholdets Uklarhed fremhævedes ogsaa i den danske Udenrigsministers Depeche til Kammerherre Quaade af 17de December 1867, der lyder som følger:

De veed, i hvor høi Grad det er den Kgl. Regjering om at gjøre, at erfare, hvilken Udstrækning den preussiske Regjering vil give den eventuelle Gjenafstaaelse. Den politiske Interesse, som for os knytter sig til det Arrangement, hvorom Sagen dreier sig, vilde være fuldstændig tabt, dersom den nye Grændse ikke blev en

saadan, som, idet den tilfredsstillede den nordslesvigske Befolknings Ønsker og Fornødenheder, kunde fjerne den eneste Anledning til Uovereensstemmelser, der i Fremtiden vilde være til Hinder for, at der mellem de to Stater dannedes et Venskabsbaand, stærkt nok til at modstaae alle de Farer, som de skiftende politiske Begivenheder kunde medføre. Thi saalænge den samme Aarsag bestod, det være sig ogsaa i ringere Grad, vilde de samme Virkninger ikke undlade at gjentage sig til Skade for den oprigtige Forstaaelse, paa hvilken den danske Regjering i sin egen velforstaaede Interesse ønsker at kunne støtte et fast politisk System for sine udvortes Forhold, en Forstaaelse, som jeg troer ikke vil undlade ligeledes at frembyde Fordele for Preussen. Men til denne Betragtningmaade, hvis Rigtighed allerede længe har været os klar, er der kommet en anden ikke mindre vigtig, efterat den preussiske Regjering har troet at burde fremsætte et Forlangende om Garantier som Betingelse for Gjenafstaaelsen. Vanskelighederne og Farerne, der ville knytte sig til Ordninger af denne Natur, ville blive de samme, hvor stor eller ringe en Udstrækning det Territorium, for hvilket Garantierne skulle gives, end har; men hvor stor den Kgl. Regjerings Tilbøielighed kunde være til at gjøre visse Offre for at opnaae en sand Fordeel, saa vil denne Tilbøielighed dog ikke være den samme, naar det var bekjendt, at en saa betydelig Priis kunde vilde forskaffe den danske Stat en intetbetydende Forstørrelse i materiel Forstand, og som derhos var blottet for al politisk Interesse.

Det har virkelig gjort mig meget ondt, at de Oplysninger, som De har kunnet give mig, ikke ere af en saadan Beskaffenhed, at de fuldstændigt berolige mig med Hensyn til den Maade, hvorpaa det preussiske Kabinet nu betragter dette Hovedpunkt. Den Kgl. Regjering er bestandig altfor gjennemtrængt af Sand-

heden af de Betragtninger, som jeg nu har udviklet for Dem, til at den kan opgive Haabet om, at de dog ville ende med at vinde Kabinettet i Berlin for en Løsning, der stemmer med de gjensidige Interesser. I ethvert Fald ville vi vedblive at vise, at vi ikke ville spare nogen Uleilighed, for at den stedfindende Forhandling kan ende med et tilfredsstillende Resultat.

Den Kgl. Regjering bemyndiger Dem selvfølgelig til at træde i Underhandling med den preussiske Befuldmægtigede om de Garantier, af hvilke han har meddeelt Dem en sammentrængt Oversigt. De kjender allerede min Mening med Hensyn til de forskjellige Punkter, som disse Garantier have berørt, og De veed, at det preussiske Forslag i flere Retninger behøver yderligere Oplysninger og væsentlige Modifikationer. Jeg nærer den Overbeviisning, at Deres Bestræbelser for at faae den preussiske Befuldmægtigede til at gaae ind paa vore Iagttagelser i denne Retning ikke ville være uden Nytte; og denne Tillid vinder i Kraft, naar jeg gjenkalder mig den Forsikkring, som Grev Bismarck har givet mig i sin Depeche til Hr. Heydebrand und der Lasa, at den preussiske Regjering ikke vilde forlange Garantier, der vilde træde Kongens Souverainitet for nær eller give Anledning til fremtidige Forviklinger. Det Princip, der indeholdes i disse Ytringer, synes meget at lette en Tilmærmelse og en fuldstændig Overeensstemmelse mellem de to Regjeringer.

Idet jeg forudsætter, at vor Forventning i denne Henseende ikke vil blive skuffet, er det af Vigtighed nøie at udvikle allerede nu for den preussiske Regjering, at alle de Indrømmelser, til hvilke vi ville kunne bestemme os i Garantispørgsmaalet, nødvendigviis ere undergivne en rimelig Fastsættelse af den geographiske Linie, der vil være at drage, naar Befolkningens Ønsker raadspørges.

Hvilke vare nu den preussiske Befuldmægtigedes Garantifordringer? Upartiske Læsere ville neppe troe det; men dog forlangte den preussiske Regjering i November 1867 uden videre, at den danske Regjering skulde gaae ind paa at paatage sig bindende Forpligtelser med Hensyn til følgende tolv Punkter:

1. Krænkelse af Petitionsretten.
2. Krænkelse af Foreningsretten.
3. Garanti mod Embedsmænds Vilkaarlighed.
4. Indskrænkninger i Privatunderviisningen med Hensyn til de i Forfatningen af 15de Februar 1854 derom indeholdte Bestemmelser, mod hvilke der forlangtes Garantier.
5. Dannelsen af særegne tyske Kirkemenigheder. Statens Understøttelse til saadanne og Tydskes Fritagelse for Bidrag til de danske Kirkemenigheder.
6. Kommunernes Valgret ved Præsters, Skolelæreres, Degnes og Organisters Udnævnelse, samt visse Bestemmelser om Brugen af det tyske Sprog i Kirkerne og Skolerne.
7. Det tyske Sprogs Ligeberettigelse med det danske for Domstolene og i Forretningslivet (for Notarer), i Analogi med Lovene om det polske Sprogs Ligeberettigelse med det tyske i Posen.
8. Vedkommende Kommuners Samtykke til Forandringer i By- og Stadsretterne.

9. Garantier for Embedsmændenes hensigtssvarende Uddannelse.
10. Afskedigelse og Pensionering af de Embedsmænd, der ikke ønskede at gaae over til Danmark.
11. Garantier med Hensyn til Kommuners Forpligtelse til at erstatte den ved Fredsbrud anrettede Skade.
12. Indførelsen af de foranstaaende Punkter i en formel Overeenskomst mellem de to Regjeringer, og Vedtagelsen af en Domstol til at træffe Afgjørelser i Tilfælde af muligt opstaaende Differencer i Anledning af samme.

Skulde man troe det muligt, at man, uden at rødme, kunde opstille saadanne Fordringer til en uafhængig og civiliseret Regjering som den danske? Og dog fastholdt den preussiske Regjering indtil det Yderste disse monstreuse Fordringer, hvilket tilstrækkeligt fremgaaer af nedenstaaende Depeche af 9de Marts 1868 fra Danmarks Udenrigsminister til den danske Gesandt i Berlin:

Jeg har med al den smertelige Opmærksomhed, som de have Krav paa, læst de Rapporter, i hvilke De har gjort mig Reguskab for de Meddelelser, som den preussiske Kommissair nylig har gjort Dem. Paa den ene Side seer jeg, at hans Regjering, uagtet den antager de Indrømmelser, som vi have erklæret os villige til at gjøre, dog ikke er villig til at slaae det Ringeste af i sine tidligere Fordringer. Jeg erfarer tvertimod, at den, hvad Hovedpunkterne angaae, vil fastholde dem i al

den Strenghed, der ulykkeligviis gjøre dem aldeles uforenelige med en uafhængig Regjerings meest iøinefaldende Interesser. Hvad paa den anden Side angaaer Befolkningens eventuelle Afstemning, saa vil man kun tilstede den indenfor Grændser, der ere langt fra at svare til vore allerbeskedneste Fordringer; thi Grændsen, draget fra Bugten ved Gjenner, vil, istedenfor at hævde den danske Nationalitets Integritet, kun tjene til at overskjære det danske Nordslesvig i to Dele.

Jeg gjenoptager ikke her Undersøgelsen af de Garantier, som den preussiske Regjering har meent at burde forlange af os, da jeg Intet har at føie til det, jeg allerede har gjort opmærksom paa i denne Retning. Jeg troer, at dette har været aldeles tilstrækkeligt til at vise, at Antagelsen af disse Garantier vilde være ganske stridende mod det Princip, der iøvrigt er i ligesaa høi Grad godkjendt af Kabinettet i Berlin som af os, at man nemlig bør udelukke af eventuelle Forpligtelser alle saadanne, som gaae Kongens Souverainitet for nær og kunne lægge Spiren til sørgelige Forviklinger. Kan man i Virkeligheden tænke sig en mere skrigende Anomali, en mere uantagelig Betingelse end den, som sigter til at paalægge den danske Regjering Forpligtelsen til at undertrykke Brugen af det danske Sprog ved den tvungne Skoleunderviisning og ved Gudstjenesten i de Byer, som ville blive givne den tilbage, netop paa Grund af deres Indbyggers danske Nationalitet?

Jeg kan til en vis Grad forklare mig den preussiske Regjerings Omhu for det lille Antal i Nordslesvig boende Tydskeres Interesser, omendskjøndt jeg hverken finder den begrundet i Omstændighederne eller hvilende paa disse Forhandlingers historiske Basis. Men hvad jeg ikke kan forstaae, og hvad Kongens Regjering aldrig vil kunne underskrive, det er, at man

vil paalægge os et Baand, der vilde give den tyske Minoritet et evigtvarende Herredømme i Kirken, Skolen og Kommunen — et Herredømme, som denne Minoritet vilde udøve til Skade for den danske Majoritets hel- ligste Interesser og under en mægtig fremmed Stats Beskyttelse, hvis Hjælp den skulde være berettiget til at paakalde, hver Gang den ansaae sine Rettigheder for krænkede af sin egen Regjering.

Jeg vil ikke udbrede mig videre over de Motiver, der bevirke, at vi lægge en saa stor Vægt paa en til- fredsstillende Løsning af det territoriale Spørgsmaal. Maa dette Spørgsmaal allerede i og for sig i den højeste Grad interessere os, saa er det desuden paa en meget intim Maade og i en dobbelt Forstand knyttet til den mere specielle Gjenstand for de pourparlers, De fører med Hr. Bucher. Hvilke iøvrigt Grændserne for de internationale Garantier end blive, ville de ikke undlade at frembyde alvorlige Farer. Men disse Farer vilde idetmindste blive opveiede af en reel politisk Fordeel, dersom vi, til Løn for vore Opoffrelser, fik Grændser, der, afstukne med Ærlighed fra Preussens Side, i Fremtiden vilde bestyrke det gode Forhold mellem de to Nationer.

Men der er mere endnu at bemærke hertil: disse Farer vilde blive betydeligt formindskede, fordi vi da turde haabe, at de Uovereensstemmelser i Fortolk- ningen, der ere uadskillige fra vore internationale Be- røringpunkter, ikke vilde forvikles yderligere ved Bitterhed fra Fortiden.

Det er disse Tanker, der hidtil have besjælet os og som endnu bør lede vor Optræden.

Ledede af vort Ønske om at lette Preussen Forsøget paa at løse Grændse-Spørgsmaalet paa en ridderlig Maade, have vi erklæret os tilbøielige til eventuelt at overtage de Forpligtelser, som have været omtalte i

Deres pourparlers med Hr. Bucher; men vore Tilbud have ikke kunnet være saa vidtgaaende, som da vi haabede, at Opfyldelsen vilde være blevet os mindre vanskelig ved Fastsættelsen af en Grændselinie i Overeensstemmelse med en Folkeafstemning, der i Fremtiden vilde være et Pant paa en vedvarende god Forstaaelse mellem de to Lande. Men fra det Øieblik, da et saadant Haab svigtede, var det ikke muligt for os at fastholde vore tidligere Tilbud om at paatage os Garantier til Gunst for de Tydskere, der maatte komme til at beboe den Deel af Slesvig, der vilde blive os gjengivet, i al Fald ikke andre end de, som Preussen selv, da det afsluttede Freden i Wien, har anset for tilstrækkelige til at sikre de anderledes talrige danske Elementer i den Deel af Slesvig, der skulde forblive i dets Besiddelse.

Det Synspunkt, under hvilket vi maae bedømme Spørgsmaalet, synes mig saa upartisk og saa logisk, at jeg endnu ikke kan opgive Haabet om, at de her anførte Betragtninger til Slutningen vilde blive adopterede af en Stat, som, hvad jeg helst vil troe, ærligt ønsker, at disse Forhandlinger skulle ende med et gunstigt Resultat. Jeg beder derfor Deres Excellence om at lade disse Argumenter komme til Orde ved de nærmere Udtalelser, de give Anledning til, og jeg bebyrder Dem endog til at oplæse denne Instrux for den preussiske Kommissair, og til at give ham en Afskrift af den med Anmodning om at overrække Hans Excellence, den preussiske Udenrigsminister, den.

Paa denne Depeche fik Danmark aldrig noget Svar, og fra samme Tid kunne de officielle Underhandlinger mellem de to Regjeringer om Udførelsen af Pragerfredens § V betragtes som ophørte.

Den 5te Oktober 1868 heed det i Kongen af Danmarks Throntale ved Rigsdagens Aabning:

»De fortrolige Underhandlinger, som den preussiske Regjering allerede for lang Tid siden havde indledet med os, angaaende den Bestemmelse i Pragerfreden, der handler om en fri Afstemning af Nordslesvigs Beboere, have hidtil ikke ført til noget Resultat. Vor Mening angaaende den Løsning, som Retfærdighed og de to Staters velforstaaede Interesse udfordre, har ikke forandret sig. Vi maae betragte det som vor første Pligt ikke at tage Deel i nogen Overeenskomst, der, uden at svare til Befolkningens Ønsker, kunde bringe Kongeriget i en vanskelig Stilling overfor en Magt, med hvilken vi ønske at staae paa en oprigtig venskabelig Fod. Vi nære den Overbeviisning, at den preussiske Regjering ikke kan Andet end billige disse Betragtninger, og vi haabe, at det ved Hjælp af en saadan Overeensstemmelse i Anskuelse maa lykkes at opnaae den saa længe ventede Løsning.«

Officielt opgav Danmark altsaa endnu ikke Haabet om en tilfredsstillende Løsning; men Haabet var kun svagt og formindskedes mere og mere.

Den østerrigske Regjering talte endnu et Slutningsord, idet Grev Beust i en Depeche til den østerrigske Gesandt i Berlin, Grev Wimpffen, fremstillede Østerrigs Stilling til Sagen. Depechen lyder som følger:

Wien, den 1ste April 1868.

Den Kgl. danske Gesandt, Hr. Falbe, har meddeelt mig en Depeche, som gjør Regnskab for, hvad der er passeret efter Afslutningen af de Underhandlinger, som med Hensyn til Opfyldelsen af Pragerfredens § V ere blevne pleiede mellem Hr. Quaade og den preussiske Legationsraad Bucher. Kabinettet i Kjøbenhavn har i denne Depeche, af hvilken Deres Excellence vil finde en Afskrift bilagt, kun kunnet konstatere, at der Intet er foretaget efter gjentagne Forsøg paa at opnaae en Forstaaelse med Hensyn til det nordslesvigske Spørgsmaal.

Denne Meddelelse kom snart efter paa Tale i en Forhandling, som jeg havde med Baron Werther, og jeg anseer det for hensigtsmæssigt at meddele Deres Excellence, i hvilken Retning jeg ogsaa ved denne nye Leilighed har udtalt mig med Hensyn til det nordslesvigske aabne Spørgsmaal. Jeg har gjentagende fremhævet, at vi, uagtet Løftet om at give en Deel af Nordslesvig blev optaget i Pragerfreden, dog ikke ønske at indblande os i dette Anliggende. Da Grev Bismarck i den nordtydske Rigsdag betonedede vor udelukkende Ret til at forlange Gjennemførelsen af denne Sag, toge vi Anledning deraf til at tage Ordet; dog skete det, som Deres Excellence vil erindre, aldeles uden den Hensigt at ville udøve nogen Pression paa den Kgl. preussiske Regjerings Beslutninger. Vi lode os nøie med at henvise til, at det sikkert bedst fremmede Formaalet, Fredens Bevarelse, itide at sørge for Afslutningen af Stridsspørgsmaal og at opfylde utvivlsomt begrundede Fordringer. Videre vilde vi ikke gaae og allermindst, hvortil heller ingen Anledning var givet, skride ind til Fordeel for en eller anden tredie Magt eller give en saadan et Paaskud til at blande sig i Spørgsmaalets videre Udvikling. Dette Standpunkt hævde vi ogsaa den Dag idag, og Baron Werther vil uden Tvivl have

indberettet til Berlin, at jeg har været langt fra at ville nærme mig den kgl. preussiske Regjering med bestemte Raad, at jeg langt snarere kun har villet udtale min Anskuelse, fordi der netop forelaa en Opfordring dertil, og at jeg ingen Grund havde til at fortie min Opfattelse paa dette Tidspunkt

Dette forudskikket, maatte jeg nu rigtignok bekjende overfor Baron Werther, at Berliner-kabinetts Nølen med at opfylde en Forpligtelse, hvis Existens ikke stod til at bestride, ikke just syntes mig at fremme den almindelige Interesse, Fredens Sikkring. Jeg bemærkede, at jeg fra et preussisk Standpunkt kunde tænke mig Pragerfreden udført paa to forskjellige Maader. Enten kunde man, strengt efter Artiklens Ordlyd, holde sig til det ved Befolkningens fri Afstemning konstaterede Ønske og aftræde til Danmark alle de Distrikter, i hvilke en Fleerhed af Stemmer maatte ønske at blive gjenforenede med Danmark. I dette Tilfælde kunde det da synes mig forklarligt, om Preussen vilde forlange specielle Garantier for de i disse Distrikter maaskee temmelig store tyske Minoriteter og endog forlange en virkelig Protektionsret for Kongen af Preussen. Ved Anvendelsen af det nævnte Princip vilde man maaskee være nødsaget til at fordre slige exceptionelle Sikkerhedsmidler, for at fjerne den Grund til evige Stridigheder mellem Tydskland og Danmark, som vilde findes i idelige Klager fra de mange Tydskere, der i saadant Fald vilde komme til at boe i den afstaaede Deel. Men anderledes maa man dømme i det andet Tilfælde, naar nemlig Preussen ikke udelukkende vil drage Grændsen efter Nationalitetsprincippet, men af Grunde, hvis Betydning jeg ikke vil underkjende, ogsaa forlanger Hensyntagen til andre politiske, og navnlig strategiske Momenter. Ved Bedømmelsen af dette andet Alternativ dreier Spørgsmaalet sig kun om Gjenafstaael-

sen af en mindre Landstrækning af afgjort dansk Nationalitet, og jeg maatte tilstaae, at jeg i dette Tilfælde vilde anbefale de preussiske Statsmænd ikke alene uden videre at lade hele Garantispørgsmaalet falde, men endogsaa forudbetinge sig, at den danske Regjering selv skulde begunstige Udvandringen af de faa i det afstaaede Distrikt boende Tydskere, for at Distriktet kunde være saavidt muligt reent dansk og ikke et, der først skulde fordanskes. Herved vilde fremtidige Misforstaaelser grundig forebygges, ligesom ogsaa allerede Wienerfredens Art. XIX har fastslaaet den fuldstændige, gjensidige Udvandringsfrihed.

Jeg indskrænker mig forøvrigt til ganske at overlade til Deres Skjøn, om og hvilken Brug De vil gjøre af nærværende Meddelelse, eller om De anseer det for tilstrækkeligt, at man allerede i Berlin kjender min Opfattelse af Baron Werthers Indberetninger.

Det vil af dette Aktstykke sees, at Danmark ikke havde megen Hjælp at vente hos Østerrig.

Det stod forøvrigt skrevet, at mit saa uretfærdigt behandlede Fædreland paa samme Tid skulde rammes af en ny og ufortjent Ydmygelse paa et heelt andet Punkt af Jordkloden, nemlig i Nordamerika. Den 24de Januar 1868 erfarede jeg i Paris, at man fra dansk Side havde henvendt sig til den franske Udenrigsminister og udbedt sig hans bona officia i Anledning af de Vanskeligheder, som Regjeringen eller rettere sagt Senatet i Washington gjorde ved at ratificere Traktaten om Kjøbet af de dansk-vestindiske Øer. Hertil havde Marquien af Moustier svaret, at han gjerne vilde komme Danmark til Hjælp, da det havde Retten paa sin Side, men at han ansaae

det for umuligt i Øieblikket at udrette Noget i Washington, hvor Kongressen vilde Præsidenten til-livs. Baade Præsidenten, Johnson, og Statssekretairen for de udenrigske Anliggender, Seward, vare vel stemte for Sagen, men Kongressen vilde ikke give den nuværende Præsident noget Tillidsvotum.

Det gik da ogsaa, som den franske Udenrigs-minister havde forudsagt med denne mærkelige Sag, der fortjener en udførligere Omtale, for at det ret kan sees, hvorledes det fri Amerika kan behandle en mindre europæisk Stat, af hvem det ikke behøver at frygte Noget. Sagens rette Sammenhæng er efter officielle Aktstykker og Rapporter som følger.

Den 7de Januar 1865 overraskedes den danske Gesandt i Washington, General Raasløff, ved en fortrolig Meddelelse af Statssekretairen Seward, gaaende ud paa, at de Forenede Stater ønskede at afkjøbe Danmark dets vestindiske Øer.

Efterat Gesandten havde indberettet dette til den danske Regjering, afslog den daværende Udenrigs-minister, Bluhme, bestemt at underhandle om denne Sag, hvorimod Grev Frijs Frijsenborg, der overtog Udenrigsministeriet den 6te November 1865, gik en principie ind paa den, og paalagde Gesandten at fremkalde et bestemt Forslag fra de Forenede Staters Side. Efter langvarige Underhandlinger, der holdtes hemmelige, opnaedes dette, idet Seward den 17de Juli 1866, just da Generalen stod i Begreb med at reise til Europa »en congé«, leverede ham et officielt Brev, hvorved de Forenede Staters Regjering

bød 5 Mill. Dollars for de tre danske Øer St. Thomas, St. Croix og St. Jan. Sagen var altsaa fuldkommen alvorlig meent fra amerikansk Side, og der stod kun tilbage at ordne nogle mindre vigtige Punkter vedrørende Salget. Disse Forhandlinger førtes da paa Basis af det gjorte Tilbud i Kjøbenhavn mellem Grev Frijs Frijsenborg og de forenede Staters Ministerresident, Yeaman. De angik først Salgsprisen og senere en Afstemning paa Øerne, hvilken Grev Frijs forlangte skulde finde Sted, inden Traktaten kunde ratificeres fra dansk Side.

I denne Mellemtid foranledigede den Krigsfare, der truede Europa i Begyndelsen af Aaret 1867 paa Grund af det luxemburgske Spørgsmaal, den russiske Regjering til at tilbyde de Forenede Stater Halvøen Alaska ved det stille Hav. Underhandlingerne tilendebragtes hurtigt; den 29de Marts 1867 undertegnedes en Konvention, ved hvilken de Forenede Stater erhvervede Alaska for en Kjøbesum af $7\frac{1}{5}$ Mill. Dollars. Senatet godkjendte den, Repræsentanternes Huus bevilgede Pengene, og allerede den 18de Oktober 1867 var Halvøen amerikansk Eiendom.

Den Traktat, ved hvilken Danmark afstod Øerne St. Thomas og St. Jan til de Forenede Stater for $7\frac{1}{2}$ Mill. Dollars, undertegnedes omsider den 24de Oktober 1867, sex Dage efter at det amerikanske Flag var heist i Alaska. En Maaned senere hjemsøgte Øerne af et Jordskjælv og en Orkan, der begge vare i høi Grad ødelæggende. Den 9de Januar 1868 vote-

rede Øernes Befolkning for Annexionen til de Forenede Stater, og den 31te Januar 1868 ratificerede Kongen af Danmark Traktaten om Afhændelsen, medens det var fastsat, at Ratifikationerne den 24de Februar næsteften skulde udvexles i Washington.

Men imidlertid var der udbrudt en stærk Konflikt mellem Præsident Johnson og Kongressen, og med den ophørte hans Regjerings Magt og Myndighed til at sætte Noget igjennem. Muligviis har tillige Kjøbet af Alaska og Jordskjælvet paa St. Thomas udøvet en mindre heldig Indflydelse paa Sagens Tilendebringelse. Resultatet blev, at Senatet ikke havde udtalt sig angaaende Traktaten indenfor den for Ratifikationen fastsatte Frist og vedblev at bevare sin Taushed, hvorfor de Forenede Staters Regjering forlangte Ratifikationsterminen forlænget to Gange efter hinanden, medens Johnson var Præsident, og endnu en tredie Gang, efter at Grant den 4de Marts 1869 var bleven Præsident, indtil Foraaret 1870. Da ogsaa denne sidste Termin udløb, uden at Senatet i Washington havde opfyldt sin konstitutionelle Pligt at give eller at negte sit Samtykke til Traktatens Ratifikation, meldte de Forenede Staters Regjering den danske, at da der ikke var Udsigt til, at Senatet vilde samtykke i Traktatens Ratifikation, saae den sig ikke istand til at gjøre Videre for denne Sags Fremme.

I Mellemtiden havde General Raasløff, der i Efteraaret 1866 var kaldet til Danmark for at overtage Posten som Krigsminister, gjort et Forsøg

paa at fremkalde en for Danmark heldig Løsning ved i November 1868 at reise til Washington, hvor han havde indflydelsesrige Forbindelser fra sin tidligere Stilling som dansk Gesandt. Generalen synes at have erklæret sig villig til at overtage det fortrolige Hverv at forsøge paa at opnaae Senatets Samtykke til Traktatens Ratifikation, fordi han betragtede det som en patriotisk Pligt at gjøre enhver mulig Anstrengelse for at redde en Sag, hvis uheldige Udfald kunde hellig kompromittere Danmarks Interesser i flere Retninger.

Generalen udrettede imidlertid Intet. I Washington forefandt han Seward ligegyldig, træt af Kampen med Kongressen og nødsaget til at dele Præsidentens Upopularitet. Seward gjenvandt heller aldrig sin Indflydelse, og da General Raasløff talte med General Grant, kort efter at denne i Marts 1869 havde overtaget Regjeringen, yttrede Præsidenten sig meget fjendtligt om Seward og erklærede angaaende Kjøbet af de dansk-vestindiske Øer:

»Det er en af Sewards Planer, hvormed jeg ikke vil have det Ringeste at bestille.«

I Løbet af Vinteren 1868—69 forhandlede General Raasløff hyppigt med Senatets Komite for udenrigske Anliggender og navnlig med dens Formand, Senatoren Sumner; men Stemningen var saa fjendtlig mod Johnson og Seward, at der aldeles Intet var at udrette. Efter hvad der var bleven ud-talt, dengang Konventionen om Alaska forelaa, fandt Sumner det umuligt at afgive en Betænkning, der

gik ud paa at Senatet burde negte sit Samtykke til Traktatens Ratifikation; men Intet kunde bevæge ham til at give dette Samtykke, og han valgte da den Udvei slet ikke at affatte nogen Betænkning. Traktaten blev derfor heller aldrig behandlet i Senatet, uagtet der dog ikke kan være nogen Tvivl om, at det maa være denne Forsamlings Pligt enten at give eller at negte sit Samtykke til en Traktat, som Præsidenten har afsluttet og i Medfør af Forfatningen tilstillet Senatet.

At Sligt kunde hænde, havde Ingen anseet for muligt; ja, det vilde have været opfattet som en Fornærmelse mod de Forenede Stater, om man havde betragtet som mulig en saa ubillig, ukorrekt og krænkende Behandling.

Det amerikanske Senats Adfærd er en fuldstændig Tilsidesættelse af de Hensyn, som selv den største Stormagt skylder den mindste Stat, især naar det er hiin, der har taget Initiativet og overtalt denne til at indlade sig paa Underhandlinger. Man veed ikke hvad man meest skal dadle: Senatskomiteens Mangel paa Pligtfølelse eller Swards Hensynsløshed; han kjendte nemlig tilfulde hele Situationen og maatte vide, at Konventionen efter al Sandsynlighed ikke vilde blive ratificeret, og dog begik han den Ugeneerthed at afslutte samme; eller endelig Præsident Grant's Cynisme og hans Statssekretair Fish's Ligeegyldighed ligeoverfor en af de Forenede Staters Regjering indgaaet international Forpligtelse; thi medens Præsident Johnson i sit sidste

Regjeringsaar var magtesløs ligeoverfor Congressen, var Grant's Regjering tvertimod meget stærk, og Intet vilde have været lettere for den end at bevirke, at Senatet opfyldte sin constitutionelle Pligt ved enten at give eller at negte sit Samtykke til Traktatens Ratifikation. Derfor fortjener ogsaa denne Sags virkelige Sammenhæng at blive almindelig bekjendt, og det Odieuse og Uforsvarlige i de Forenede Staters Optræden mod Danmark at blive stærkt fremhævet.

Fra et almindeligt diplomatisk Standpunkt har Sagen det meget Interessante ved sig, at man nu har et afgjort Præcedens for en Fortolkning af de Forenede Staters Forfatning derhen, at Senatet kan uden Videre sekvestrere en Traktat, som Regjeringen har indgaaet.

Da det er in confesso, at Danmark i denne Sag Intet har forsømt eller forseet, og at det kun efter de meest indtrængende Opfordringer og de høitideligste Tilsagn har indladt sig paa disse Underhandlinger, saa turde dette Præcedens indeholde en stærk Opfordring — for alle, dog især for de mindre europæiske Stater — til i Fremtiden at iagttage den største Forsigtighed i diplomatiske Underhandlinger med de Forenede Stater.

Tiende Kapitel.

Udsigt over Aaret 1868. Den bevæbnede Freds Periode. Frankrig og Preussen ruste stærkt. Kongen af Preussens krigerske Yttringer i Kiel. I Sommeren 1868 stærk Frygt for Krig. Hannoveransk Agitation i Frankrig. Den welfiske Legions Dannelse. Den preussiske Regjering forsøger for-gjæves paa at faae den opløst. Min Audiens hos Dronning Isabella i Paris.

Slutningen af 1867 fandt Europa lidende under Trykket af Uvished og stadig Vaklen mellem Krigsforventninger og Fredsforhaabninger, mellem Frygt for en almindelig europæisk Brand og Haabet paa en varig Fred. Denne Uro og Mistillid var ogsaa karakteristisk for Aaret 1868. Europa var nu, efterat den nye Armeelov var bleven vedtaget i Frankrig, indtraadt i hvad man kan kalde den bevæbnede Freds Periode. Preussens Rustninger fulgte i det Mindste Skridt med Frankrigs, og Østerrig gjorde Kraftanstrengelser for at faae en talrig og ny

Hær paa Benene. Pragerfreden var endnu tilsyneladende den Grundvold, hvorpaa den internationale Statsret i Europa hvilede; men den kom ikke til Udførelse i væsentlige Punkter, navnlig Artiklerne om et selvstændigt Forbund af de sydtyske Stater og angaaende Nordslesvigs Tilbagegivelse til Danmark. Grev Bismarck havde endog ligefrem overtraadt Freden ved Preussens Militairkonventioner med de sydtyske Stater; og daglige Udtalelser i den tyske Presse og i de tyske Parlamenter gik ud paa, at den daværende Tilstand maatte betragtes som forbigaaende, og at det var Preussens Hensigt at benytte den første gunstige Leilighed til at gjøre Ende paa Tvedelingen i Tydskland.

I de officielle Thron- og Ministertaler søgte Europas Souverainer og Statsmænd saa godt som muligt at bøde paa den almindelige Mistillid ved fredelige Forsikkringer; men ved visse Leiligheder skinnede dog Sandheden igjennem. Saaledes erklærede General Moltke i Foraaret 1868 i den nordtyske Rigsdag: »Freden i Europa vil bedst sikkes ved en Magt (Preussen), uden hvis Samtykke der hverken kan føres Krig eller sluttet Fred.« Et saadant tysk Hegemoni vilde imidlertid ingen anden af Kontinentets Stormagter underkaste sig; og de uhyre Rustninger vidnede om, at ethvert Forsøg paa yderligere at udvide Preussens Magt vilde blive mødt med væbnet Modstand. Vel fremsatte henimod Slutningen af Aaret Englands Udenrigsminister, Lord Stanley, i en offentlig Tale den

Anskuelse, at Preussens Eneherredømme i Tydskland var uundgaaeligt og at Frankrigs Keiser forhaabentligt vilde komme til saadan Erkjendelse, uden deri at see en Fare for Frankrig. Men hverken Frankrig eller Østerrig viste nogen Tilbøielighed til at tiltræde Lord Stanleys Mening; de lede begge endnu under Følgerne af Sadowaslaget, og de Anstrengelser, de gjorde for at bringe deres Armeer op til den størst mulige Styrke, beviste, at de ikke roligt vilde finde sig i yderligere Overgreb fra Preussens Side. I Frankrig erklærede Krigsministeren, Niel, at den nye Hærorganisation var færdig, og at der nu kun stod tilbage at gennemføre den mobile Nationalgardes Dannelse i Departementerne. I Virkeligheden var der gjort meget for den franske Hær, uagtet Oppositionen i Deputeretkammeret, ledet af en misforstaaet Patriotisme, gjorde hvad den kunde for at forhindre Frankrig i at staae tilbørlig rustet overfor Preussen. Østerrig kom noget senere med; men henimod Slutningen af Aaret kunde dog Krigsministeren, Feldmarechal Kuhn, erklære i et Delegationsmøde i Pesth, at Østerrig i Foraaret 1869 vilde have en kampdygtig Armee paa 600,000 Mand.

Det vil ikke forundre, at denne febrilske Tilstand udøvede stor Virkning paa de letbevægelige Fransk mænd, der i høiere Grad end Andre lode sig paavirke af den forhaandenværende Situations Usikkerhed. Keiseren kom i en vanskelig Stilling overfor Landet paa Grund af de store Overskridelser

til Rustningerne; men paa den anden Side vovede han ikke at bestemme sig til en stor Krig. Han anerkjendte derfor uden nogen Reservation det nordtyske Forbund og begyndte at vise Tegn til at slaae ind paa en liberalere Politik i det Indre ved Udstedelsen af en ny Presselov, der havde til Følge, at der stiftedes en Mængde Oppositionsblade baade i Paris og i Provindserne. Oppositionen formaaede dog endnu ikke at berøve Keiseren nogen Deel af hans Popularitet i Frankrig, og den Lykke, det af Henry Rochefort redigerede Blad *La Lanterne* gjorde ved sine bidende Angreb paa Keiserfamilien i September og Oktober, var kun kortvarig, da Bladet snart blev forbudt og Udgiveren nødsagedes til at flygte til Brüssel. I det franske Ministerium kæmpede Krigs- og Fredspartiet med hinanden. Rouher, Moustier og Baroche ønskede Fredens Bevarelse, medens Krigs- og Marineministeren samt Indenrigsministeren, Pinard, mente, at Preussen kunde byde Frankrig saa Meget, at dets Ære fordrede, at Krigen erklæredes. Keiseren balancerede mellem begge disse Partier og var maaskee ikke saa ganske misfornøiet med denne Strid mellem sine Ministre, der stillede ham Valget friere. Paa den ene Side tillod han Moustier at sende en Cirkulairdepeche til alle Frankrigs Agenter i Udlandet, hvori Opmærksomheden henleddes paa en af Justitsminister Baroche holdt meget fredelig Tale; paa den anden Side gav han Krigsministeren Ret overfor Rouher i Finants-

udvalget og tillod ikke nogen Nedsættelse i Udgifterne til Rustningernes Fortsættelse.

Franskmændene, der ere logiske Folk, begyndte at indsee, at Situationen var bleven kritisk; og da de store Stridsspørgsmaal henstode uløste, skulde man jo ogsaa synes, at jo mere Frankrig stod rustet, desto vanskeligere vilde man kunne undgaae Krig. Hvis de franske Rustninger under Luxemburg-Affairen havde været saa vidt fremskredne som nu, vilde Krigen dengang have været uundgaaelig; og nu raisonneerede Franskmændene som følger: Hvis Preussen paa en eller anden Maade tilføier Frankrig en aabenbar Insult, hvis det hurtigt og hensynsløst overskrider Main-Linien, hvis det f. Ex. skulde lægge Besætning i Rastadt eller Kehl, da maa Keiser Napoleon, naar han ikke vil miste hele sin prestige, svare med en Krigserklæring.

Da nu Grev Bismarck ikke syntes tilbøielig til at gjøre noget Alvorligt for at forsone det krænkede Frankrig, var det ikke underligt, at man i Juli Maaned 1868 talte om en Krig med Preussen som en høist sandsynlig Sag, og Situationen i Europa syntes derhos under en saadan Eventualitet at være ret gunstig for Frankrig. Det kunde gjøre sikker Regning paa en venligsindet Neutralitet fra Østerrigs Side. I Italien var Sympathien for Preussen bleven meget kjølnet ved Offentliggjørelsen af den bekjendte Usedomskede Depeche af 17de Juni 1866, i hvilken Italien paa en vel kavaleermæssig Maade opfordredes til at revolttere Ungarn og rykke

frem til Wien for at give Østerrig Hjertestødet. Denne Depeche, som den italienske Premierminister La Marmora havde overgivet til Offentligheden, da han var bleven saaret ved nogle Udtalelser i den preussiske Generalstabs Skrift om Italiens Deeltagelse i Krigen 1866, gjorde en overordentlig Opsigt i Europa og bidrog derhos ikke lidet til at forøge Spændingen mellem Preussen og Østerrig. Dertil kom, at Spanien vistnok havde lovet Napoleon et Hjælpekorps i en eventuel Krig.

Den 11te September 1868 besøgte Kongen af Preussen Elbhertugdømmerne og fremkom blandt Andet i Kiel med følgende Ytringer i sin Tak for den Tale, som Universitetets Rektor havde rettet til ham: »Hvad der maa tjene Dem til Beroligelse, det er et Blik paa de her forsamlede Repræsentanter for min Armee og min Marine, denne Fædrelandets Kraft, som har beviist, at den ikke skyer at optage og gennemfægte en paatvungen Kamp.« Disse Ord, der bleve udsendte til alle Verdens Kanter ved Telegraphen, satte meget ondt Blod i Frankrig; og jeg erfarede fra fuldkommen kompetente Folk, at Keiser Napoleon i de Dage var meget nær ved at beslutte sig til en Krig. Men da indtraf Efterretningen om, at Kong Wilhelm ved et Besøg paa Børsen i Hamborg havde holdt en fredelig Tale, idet han erklærede, at det var ham uforstaaeligt, hvorledes man kunde tillægge hans i Kiel udtalte Ord en krigersk Betydning. Og hertil kom en anden Begivenhed, der vistnok fik Ind-

fyldelse paa Keiserens Planer, nemlig Revolutionen i Spanien, som endte med, at Dronning Isabella den 30te September flygtede over Pyrenæerne til Frankrig, hvorefter en provisorisk Regjering oprettedes i Madrid.

Fra dette Øieblik ophørte Talen om Krig i Paris, og Efteraaret forløb nu med fredelige Forsikringer fra alle Sider. Den 3die December dannede Gladstone et nyt engelsk Ministerium, i hvilket Lord Clarendon blev Medlem som Udenrigsminister; han besad fra tidligere Tid en ikke ringe Indflydelse paa Keiser Napoleon, og hans Forestillinger bidrog vist meget til Fredens Overholdelse dengang.

Men bag denne fredelige Overflade gjærede dog bestandig Misfornøielsen, og det fjendtlige Sindelag i Frankrig imod Preussen undlod ikke af og til at give sig Luft. Det tydeligste Beviis herpaa havdes maaskee i den Maade, hvorpaa den franske officielle Verden stillede sig til den hannoveranske Agitation. Denne har sin egen Historie og danner et ganske interessant Led i den Række af Begivenheder, der dannede Forspillet til det store Sammenstød imellem Frankrig og Tydskland. Allerede i Forsommeren 1867 blev i Paris stiftet et stort, dagligt udkommende Blad »La Situation«, der udmærkede sig ved sin overordentlig fjendtlige Holdning overfor Preussen og aabenlyst satte sig som Opgave at forsvare den fordrevne hannoveranske Konges Interesser. Dette Blad, hvis Redaktion ikke

svarede til Forventningerne, ophørte imidlertid med at udkomme i April 1868, efterat have kostet Kong Georg den Femte en meget betydelig Sum Penge, man paastaaer 800,000 Frs. Derhos optraadte mod Slutningen af Aaret 1867 en hannoveransk Agent i Paris, Regjeringsraad Oscar von Meding, tidligere Kabinetschef hos Kong Georg den Femte. Denne energiske og snilde Mand besad, tiltrods for sin preussiske Herkomst, dengang den fordrevne Konges fulde Tillid og udfoldede snart en meget betydelig agitatorisk Virksomhed. Han havde fornemme Forbindelser, saaledes navnlig med Prindsesse Mathilde, traadte i Forbindelse med en Deel af Pressen, og lod selv en lang Tid udgive en lithographeret Korrespondenz. Hans Hotel i Gaden Mansard, der udmærkede sig ved en mystisk Beliggenhed i en Afkrog af et forøvrigt meget befolket Kvarteer, blev snart Samlingsstedet for en Mængde Journalister og Politikere af de forskjelligste Nationaliteter.

Ved Siden af denne politiske Agitation, hvis aabenbare Hensigt var at arbeide for det fordrevne welfiske Kongehuses Restauration, stod Oprettelsen af den saakaldte hannoveranske Legion i Frankrig.

Efter Pragerfredens Afslutning søgte en Deel forhenværende hannoveranske Militaire, for Størstedelen Underofficerer, proprio motu at unddrage sig den preussiske Militairtjeneste ved Flugt fra Landet. De samlede sig først i Mai 1867 i Holland, hvor Ophødet imidlertid blev dem forbudt af Regjeringen, og derefter i Schweiz, hvorfra de i Januar Maaned

1868 i en Styrke af 450 Mand pludselig ankom til Frankrig. Her forøgedes deres Antal hurtigt ved Ankomsten af nye Frivillige fra Hannover, og den saaledes samlede Legion udgjorde nu 8 à 900 Mand, alle særdeles dygtige Folk, kommanderede af 13 Officerer med Capitain v. Hartwig i Spidsen. Blandt de øvrige Kommanderende udmærkede især Major v. Düring, Capitain v. Holle og Hr. v. Tschirtznitz sig ved deres Iver for Kongens Sag. Legionen samlede sig først i Elsass og fordeltes senere i forskellige Departementer Vest og Syd for Paris, navnlig i Byerne Tours, Blois, Orleans, Chartres, Le Mans, Amiens o. fl. Øvelser fandt regelmæssig Sted, og den hele Mission var indrettet paa fuldstændig militair Viis.

Den preussiske Regjering var naturligviis i høj Grad opbragt paa denne Mission, der nu havde faaet Kong Georgs Billigelse, og for hvilken den franske Regjering ikke lagde nogen væsentlig Hindring i Veien. Den 3die Marts 1868 beslaglagdes Kong Georgs Formue under Paaskud af, at han optraadte fjendtlig mod Preussen, og kort Tid efter blev hans Udenrigsminister, Grev Platen, af den preussiske Statsdomstol idømt mange Aars Tugthusstraf, for Høiforræderi, hvilken Straf paa 10 Aar ligeledes idømtes de ved den welfiske Legion ansatte Officerer in contumaciam. Hvad Mandskabet angik, da sikkede en kgl. preussisk Kabinetsordre af 3die Mai dem Straffrihed, hvis de inden 1ste Juli vendte tilbage til Hannover. Den preussiske Gesandt i Paris, Grev

v. Goltz, kom i den Anledning i stærk Bevægelse og lod udstede Pas og love Penge til et betydeligt Antal Medlemmer af den welfiske Legion. Disse kom da ogsaa til Paris, hvor de modtog Pas og Penge; men efter at have moret sig godt for disse i nogle Dage, vendte de tilbage til Legionen.

Den 22de Mai underskrev 757 Medlemmer af Legionen et Manifest, hvori de gave Afkald paa den dem af den preussiske Regjering eventuelt tilstaaede Amnesti.

Og paa lignende Viis fortsattes endnu i lang Tid den hannoveranske Agitation i Frankrig.

Mod Slutningen af 1868 vilde Skjæbnen, at en anden fordreven Souverain skulde søge Støtte for sin Sag i det keiserlige Frankrig. Som allerede berørt, var den fordrevne Dronning Isabella af Spanien sidst i September Maaned flygtet over paa fransk Grund, hvor hun foreløbig tog Ophold paa Slottet i Pau. Herfra ankom Dronningen den 6te November til Paris, hvor hun nogen Tid efter købte det pragtfulde Hotel i Avenue du Roi de Rome, som hun senere stadig har beboet.

Den Støtte, hun fandt i Frankrig, var imidlertid af en langt ringere Betydenhed end den, der blev ydet Kongen af Hannovers Sag. Dronning Isabella var ikke ledsaget af nogen politisk Personlighed, og ved en Audiens, som hun imod Slutningen af Aaret 1868 forundte mig, udtalte hun vel den faste Overbeviisning, at hendes Dynastis Gjenoprettelse vilde blive en Nødvendighed for det

spanske Folk; men hun erklærede tillige, at hun og hendes Tilhængere for Tiden vilde forholde sig fuldstændig rolige og afvente Begivenhederne.

Dronningen vilde aabenbart undgaae at føie nye Vanskeligheder til de mange, hvormed Keiser Napoleon allerede havde at kæmpe.

Ellevte Kapitel.

Min Afsked af den danske Statstjeneste. Jeg indtræder i Redaktionen af Moniteur universel. Rundreise i Mellem-Europa. Samtale med La Guéronnière i Brüssel. Ankomst til Berlin den 27de Juli 1869. Audiens hos Grev Beust i Wien den 9de August. Audiens hos Kongen af Hannover den 13de August. Beretning om det hannoveranske Kongeriges sidste Dage. Ophold i München og Baden-Baden. Hjemkomst til Paris.

I Begyndelsen af Aaret 1869 indtraadte en ikke ringe Forandring i min personlige Stilling. Der var nemlig af den danske Justitsminister, min daværende Chef, bleven forelagt mig at træffe Valget mellem at vende hjem og atter tiltræde mit Embede, eller i modsat Fald at blive indstillet til Afsked. Da jeg under ingen Omstændigheder vilde vende hjem til Danmark, forinden det nordslesvigske Spørgsmaal var blevet afgjort i en eller anden Retning, foretrak jeg det sidste Alternativ og blev da under

30te Januar afskediget fra den danske Statstjeneste, i hvilken jeg havde staaet i 16 Aar.

Samtidig hermed blev jeg ved Grev de Chaudordys Anbefaling ansat som fast Medarbejder ved Le Moniteur universel, der netop dengang havde mistet sin officielle Karakter og var blevet et uafhængigt Organ, som under Direkteuren Hr. Dalloz's særdeles dygtige Ledelse hurtigt erhvervede sig en betydelig Indflydelse og blev meget paaagtet saavel i Frankrig som i Udlandet. Denne Stilling har jeg beholdt uafbrudt i 10 Aar, og derved fundet en Virksomhed, der kom mig til overordentlig Nytte og udvidede betydeligt mine Kundskaber, saavel til de indre Tilstande i Frankrig som til den ydre Politik. Hr. Dalloz vidste at omgive sig med mange dygtige Medarbejdere, blandt hvilke jeg især sluttede mig til Hr. Jules Valfrey, der allerede dengang, skjøndt endnu ung, var en politisk Skribent af første Rang. Jeg har kun kjendt faa Franskmænd, der i den Grad som han vare bevandrede navnlig i den ydre Politik og med saa stor Sikkerhed og Maadehold forstode at behandle de vanskeligste Spørgsmaal. Efter at have erhvervet sig en betydelig Autoritet som diplomatisk Forfatter, traadte Valfrey en Deel Aar senere som Sousdirekteur ind i Udenrigsministeriet, hvor han endnu indtager en meget distingueret Plads.

Samtidig med mig blev ligeledes min flereaarige Ven, Advokaten Erneste Grégoire, ansat som Medredakteur af Moniteuren, hvor hans mangesidige

Kundskaber og Kjendskab til fremmede Sprog fandt god Anvendelse.

Den første Halvdeel af Aaret 1869 forløb fredeligt og i det Hele uden store Begivenheder i den ydre Politik. Der var i denne Periode ikke en eneste Gang Tale om en større Krig, uden at Grunden hertil dog laae i en Befæstelse af den gjensidige Tillid hos Staterne. Den maatte snarere søges i Staternes indre Forhold, der afledede Opmærksomheden fra Udlandet. Dette var navnlig Tilfældet i Frankrig, hvor Spørgsmaalet om en liberalere Regjering stod paa Dagsordenen, og hvor det blev aabenbart, at Keiseren snart vilde blive nødt til at omgive sig med et parlamentarisk Ministerium. De almindelige Valg, der fandt Sted i Frankrig den 23de og 24de Mai, bragte 93 Oppositionsmænd ind i Kammeret, og en stor Deel af Bladene toge Ordet for vidtgaende liberale Indrømmelser.

Da der, efterat den græsk-tyrkiske Strid om Øen Kreta var bleven bragt til Ende paa Konferencen i Paris i Februar Maaned, viste sig Tegn til en fuldstændig Passivitet i Frankrigs Udenrigspolitik, forlod jeg i Sommeren Paris for nogle Maaneder og foretog en Rundreise i Mellem-Europa. Hvad jeg paa denne fandt, havde Krav paa mere end almindelig Interesse, vil findes i efterfølgende Dagbogs-Optegnelser.

Brüssel, den 18de Juli 1869.

Her har jeg besøgt Vicomte de La Guéronnière, der forrige Aar var bleven udnævnt til fransk

Gesandt ved det belgiske Hof. Efter Frokosten kom Talen paa Forholdet mellem Frankrig og Belgien, der i den senere Tid havde været noget spændt. I Marts Maaned opstod den saakaldte belgisk-franske Jernbanestrid, i hvilken England og Tydskland fandt et indirekte Forsøg fra Frankrigs Side paa Annexion af Belgien, og det var bleven La Guéronnières Hovedopgave at ordne denne Sag.

Jeg spurgte Gesandten, om det var sandt, hvad den engelske Presse havde paastaaet, at han var optraadt med Haardhed overfor Belgien.

»Det kan mulig have sin Rigtighed,« svarede La Guéronnière, »men derved har jeg i al Fald kun gavnet begge Lande, idet den belgiske Regjering blev overbeviist om, at Keiseren var bestemt paa ikke at give efter i Hovedsagen. Derved er bevirket, at Kabinettet i Wien, maaskee ogsaa det preussiske, har raadet Ministeriet i Brüssel til ikke at vise Haardnakkethed i et Spørgsmaal, der kunde føre til farlige Konsekventser. Saaledes forklares det succès, som det franske Diplomati har havt. For første Gang har Belgien indrømmet den franske Regjerings Indblanding i dets egne Anliggender. Da dette Hovedpunkt først var bragt paa det Rene, var det en let Sag for den franske Kommissions Medlemmer at gjøre Konsekventserne deraf gjældende. Resultaterne af den nu afsluttede Konvention ere betydelige i økonomisk, politisk og navnlig i strategisk Henseende. De danne Begyndelsen til en Handelsunion mellem Frankrig og

Belgien; og Forholdet mellem disse to Lande vil i Fremtiden rimeligviis blive mere intimt, ogsaa i politisk Forstand. Hvad det strategiske Punkt angaaer, da maa det erindres, at Blücher i 1815 trængte ind i Belgien gjennem Maasdalen og derved afgjorde Waterlooslagets Skjæbne. Under Luxemborgaffairen for to Aar siden var det ligeledes Preussernes Plan at angribe Frankrig i Maasdalen. Nu derimod er der sikkert det franske Østkompagni Driften af den luxemborgske Jernbane, som naaer indtil Pepinster og Lüttich og strækker sig til de hollandske Havne. Denne udstrakte Linie, som løber parallelt med Rhinen, er for Fremtiden lukket for strategisk Paavirkning fra preussisk Side. Dernæst faaer Frankrig Ret til at etablere direkte Tog langs med Rhinen fra Basel indtil Antwerpen, hvorved denne Stads Havn, som man efter engelsk Tilskyndelse havde villet befæste imod Frankrig, nu bringes i stadig Kontakt med Frankrig. Hvorledes man derfor betragter Sagen, har Frankrig vundet betydelige Fordele ved Konventionen, selv om disse først ret ville vise sig i Fremtiden.«

Jeg lyttede med nogen Forundring til disse Udtalelser af Gesandten. Samme Aften tog jeg med Jernbanen til Holland, hvor jeg vilde besøge en international Udstilling i Amsterdam.

Berlin, den 27de Juli 1869.

Idet jeg forlod Holland paa Reisen til Tydskland, saae jeg i Nærheden af Utrecht et Halvhun-

drede Bønder arbeide paa en Skandse. »Det er vor nye Befæstning«, sagde en Hollænder. »Vi kunne sætte Omegnen af Amsterdam under Vand i Tilfælde af et fjendtligt Overfald; men det vil være nødvendigt at forsvare Dæmningerne, og derfor opføres denne Skandse, hvis Øiemed er at beherske Omegnen og hindre Fjenden i at nærme sig Staden for meget fra Landsiden.«

»Men hvem er da denne Fjende?« spurgte jeg.

»Det er naturligviis Preussen, der er kommen os for tæt paa Livet. Hidtil har hele Landet været aabent indtil den preussiske Grændse.«

Uden at jeg egentlig kunde forklare mig denne pludselige Frygt for Preussen, gjorde Hollænderens Ord dog Indtryk paa mig, tilmed da jeg paa hele Veien hertil Byen ved enhver nogenlunde betydelig Banegaard saae Jernbanevogne til Troppettransport. Preussen er aabenbart beredt til at sende sine Hære i en hvilkensomhelst Retning.

Ved min Ankomst hertil opsøgte jeg strax en tidligere Bekjendt, en forhenværende Diplomat, der altid med stor Velvillie havde meddeelt mig sin Opfattelse af den øieblikkelige Situation.

»Det virkelige Maal for den preussiske Politik,« yttrede min Hjemmelsmand, »er lidt efter lidt at nedsætte Frankrig til en Stat af anden Rang, til et andet Spanien. For at opnaae dette trænger Preussen for Øieblikket til Fred; hver Dag, som hengaer uden Krig, er en Vinding for det. Hannover, Elb-Hertugdømmerne og Hessen ere vanskelige at

absorbere; det vil maaskee tage en Snees Aar eller mere. Men det var man forberedt paa, og denne Vanskelighed falder naturlig nok for Preusserne, som ere vante dertil fra deres tidligere Erobringer. Ved at vinde Tid og Fred haaber man at vinde Alt. Af samme Grund ville Preusserne i egentlig Forstand, de Konservative og hele Adelen, ikke for Tiden annektere Syd-Tydskland; foruden at de allerede, som de nu ere, føle sig stærke nok til at forsvare sig mod Enhver, ville de ikke hidføre indre Vanskeligheder ved at annektere de Radikale i Würtemberg og Baden, som ere Naboer til det ultrademokratiske Schweiz. Ikke desto mindre føle de Konservative ligesaavel som alle Tydskere, at Tydskland ikke vil finde sig i at være deelt til evig Tid. De ønske for det Første et, ved den fuldkomne Sammensmeltning af de tilknyttede Lande, meget stærkt Nord-Tydskland eller Preussen; dernæst, naar de ikke længere behøve at frygte for, at det preussiske Element skal blive opslugt af det tydske, ville de en skjøn Dag sige til Syd-Tydskland: »Slut Eder nu fuldstændig til os, med det Gode eller med det Onde.« Naar hele Tydskland først er forenet, vil man sige til Frankrig: »Nu har Du ikke Noget at sige mere; hold Dig aldeles rolig og pas Dig selv.«

»Grev Bismarck er ingen Modstander af denne Politik, om han end godt forstaaer at skjule sit Spil. Han allierer sig idag med det ene Parti, imorgen med det andet, alt eftersom han føler det

nødvendigt at benytte dem til Opnaaelsen af sine Hensigter. For Øieblikket er det hans Maal at organisere Nord-Forbundet; dertil benytter han sig af de National-Liberale og synes at være fjendtligt stemt mod de Konservative, især mod Ministrene Eulenburg og Mühlér; og dog er den hæderlige og dygtige Eulenburg en af Bismarcks ældste personlige Venner. Hvad man med Bestemthed veed, det er, at Bismarck vil ofre Enhver, naar det er nødvendigt for hans Politik's Skyld. For Resten er han lidende, meget nervøs og pirrelig. Han bliver vistnok paa Varzin til Slutningen af Aaret. Men det er dog altid ham, som holder Regjeringens Tøiler; Intet af Betydenhed skeer uden ham. Det er Thile, som modtager de diplomatiske Agenter; Bismarck har allerede i flere Aar kun sjældent modtaget de fremmede Ministre. Her er man ikke af den Tro, at Benedetti vil forlade Berlin; han har formaaet at udjevne ikke faa Vanskeligheder. Han staaer sig ogsaa godt med Hoffet og med de preussiske Statsmænd. Som Franskmand har han selvfølgelig Fjender her, og Adskillige mene, at han har bidraget meget til at hidføre Krigen i 1866, at Udfaldet af denne Krig ikke var efter hans Hoved, og at han derfor nok kunde ønske en Opreisning. Det Samme vilde man imidlertid fortælle om enhver Franskmand, der kom til Berlin som Gesandt.«

Berlin, den 1ste August 1869.

Jeg har havt en Samtale med en preussisk Politiker, som jeg havde lært at kjende i 1866. Han

er en indsigtfuld og maadeholden Mand, der efter sin Stilling maa være vel underrettet. Han udtalte sig saaledes:

»Jeg tilstaaer, at Fredens Bevarelse er af stor Vigtighed for Preussen; men selv om man vil troe paa Freden, kan jeg ikke see Tingene i et saa gunstigt Lys som mange Andre.

»For det Første spørger jeg mig selv: Hvilken Politik følger Bismarck overfor Stormagterne? Han har slet ingen for Tiden, og det kan da ikke kaldes heldigt. Man paastaaer, at han staaer sig godt med England. Jeg antager, at man mere passende kan bruge Udtrykket »nogenledes«. Alverden kjender Grev Beust's Mening om os; rigtignok har han ved sine mange Depecher ikke udrettet meget Andet end at tirre Bismarck, og vi vide vel, at Østerrig hverken kan eller vil føre Krig. Men med alt det er Østerrig ikke vor Ven. Italien vil svigte os, hvis dets egen Fordeel byder det at gaae imod os. Usedom's Afgang var vel kun et personligt Spørgsmaal, idet Bismarck offrede ham, ligesom han vil offre alle dem, han ikke holder af. Men med alt det existerer Alliancen med Italien ikke længere. Beskaffenheden af vort Forhold til Frankrig er bekjendt nok; og hvad de smaa Stater angaaer, da have vi handlet saaledes mod dem, at Ingen mere troer os paa vort Ord. Deri ligger Vanskeligheden for os. Vi bryde de af os indgaaede Traktater eller opfyldte dem ikke, og Følgen vil blive, at Tilliden til os vil forsvinde overalt.

»Og hvad det Indre angaaer, da have vi for det Første nogle Provindser, der hærges af Hungersnød; dernæst have vi paa ingen Maade Overflod paa Penge. Betragt Berlin, og De vil finde enkelte betydelige Formuer, men det store Fleertal af Mellemklasserne besidder Intet. I vort Parlament ere de National-Liberale og Demokraterne meget misfornøiede over endnu stadig at see det gamle bureaukratiske Regimente gjøre sig gjældende; aldeles nødvendige Skatter har man negtet, og om to Aar skulle vi igjen debattere Spørgsmaalet om Hærens Underhold, der var blevet fastsat for 5 Aar (à 250 Thaler pr. Mand). Man begriber ikke, hvorledes dette Spørgsmaal skal blive løst, naar der sees hen til den almindelige Misfornøielse. Een Gang har man allerede glemt hele den hensynsløse Fremgangsmaade, fordi Kongen havde Seiren med sig. Vil man vove det endnu engang, og vil man atter være seirrig? Jeg veed vel, at Molkte endnu er ved godt Mod og stadig er sikker paa at seire. Og læg vel Mærke til, at det er Officererne, der regjere i Berlin. Vi maae ikke gjøre os Illusioner, vi ere i fuldstændig Afhængighed af det militaire Parti. Det er altid muligt, at dette, for at holde sig ved Roret, fremkalder en eller anden Krig. Det er i Stand til at gjøre Alt, og Bismarck, som dog bestandig er den virkelige Herre, vil gjøre det Samme, dersom han en skjøn Dag kjerer fast, Noget, der slet ikke er umuligt.

»Med alt dette kan jeg ikke finde vor Stilling misundelsesværdig.«

Wien, den 10de August 1869.

Ved min Ankomst hertil igaar søgte jeg Audiens hos den østerrigske Rigskansler, Grev Beust, der ogsaa villig erklærede sig beredt til at modtage mig næste Morgen tidlig i sin Embedsbolig paa den bekendte »Ballhausplatz.«

Det var første Gang, jeg havde den Ære at tale med denne Statsmand, der ganske vist ikke havde, som sin nordtydske Kollega, glimrende Seire og Fredsslutninger at fremvise, men som dog hævdede en høi og anseet Stilling i Europa formedelst sine store aandelige Evner og velbekjendte Routine som Diplomat.

Grev Beust udtalte sig temmelig uforbeholdent om Situationen.

»Det er sandsynligt, at man ikke er tilfreds med mig i Berlin«, yttrede Rigskansleren, »jeg driver østerrigsk Politik, og saa længe som man ikke i Berlin gjør mig noget fornuftigt Tilbud, gjør jeg heller ingen Indrømmelser. Og vær overbeviist om, at Preussen ikke tilbyder Østerrig Noget, saalænge som jeg er Minister. Vi kjende godt Preussernes Formaal; men lad os haabe, at det varer længe, inden de opnaae, hvad de ønske. Igaar yttrede jeg i min Tale i Rigsraadet, at Østerrig og Frankrig stode paa en meget venskabelig Fod med hinanden. Det vil sandsynligviis mishage Preusserne, men derved

er Intet at gjøre. Det er Sandhed, og Frankrig og Østerrig ere stærke nok til at garantere Freden i Europa. Og jeg skulde mene, at dersom der er nogen Minister, der har gjort Sit til at overholde Freden, da er det vel mig. Forøvrigt kan man nu sige, at Alt gaaer bedre i Østerrig. Det er vel sandt, at Ungarerne ikke opfatte deres Stilling fuldkommen rigtigt. Der er noget Uklart i deres Politik, men med Taalmodighed komme vi til Klarhed om, hvad de ville.«

Rigskansleren udtalte endelig sin Mening om det nordslesvigske Spørgsmaal, idet han sagde, at han Intet kunde gjøre i denne Sag, førend Danmark selv satte sig i Bevægelse.

Gmunden, den 13de August 1869.

Jeg kom imorges til denne lille smukke By, hvis Navn er saa vanskeligt at udtale for Fremmede, og som er berømt for sin henrivende Beliggenhed i Hjertet af et af Europas smukkeste Landskaber, Høi-Østerrig. Egnens Skjønhed og pittoreske Karakter har draget en Deel Notabiliteter dertil, saaledes Hertugen af Würtemberg, Greverne Belcredi, de Crenneville, Schmidegg etc.

I Nærheden af Byen har Kong Georg den Femte for nogen Tid siden leiet en Villa, til hvilken man kommer ad en bugtet Vei, og som kaldes »villa Thun« efter dens tidligere Eiere, Greverne af Thun.

Jeg havde ved en Skrivelse faaet Meddelelse om, at Kongen af Hannover ventede mig til Au-

diens Kl. 11 Formiddag. Da jeg kjørte fra mit Hôtél for at begive mig til Villa Thun, mødte jeg paa Veien en Herre, høi af Væxt og af et distingueret Ydre, der efter hans Udseende at dømme vel kunde være 50 Aar gammel. Han havde under Armen en ung, blond Dame af stor Skjønhed, hvis Træk havde et paa engang energisk og melankolsk Udtryk. Det var Kong Georg den Femte, som, støttet til sin ældste Datter, Prindsesse Frederikkens Arm netop gik bort fra Villaen for at foretage en Spadseretur, hvis Formaal jeg erfarede faa Øieblikke efter.

En halv Times Tid efter min Ankomst førte en Adjudant mig til Kongen, som bad mig undskylde, at jeg havde maattet vente; han var gaaet ud med sin Datter for at see til en Familie, hvor Faderen, en af hans Tjenere, var død Natten iforveien. »Jeg skylder Dem en Undskyldning,« tilføiede Hs. Majestæt, »thi naar man har fastsat en Tid for en Audiens, saa bør man ogsaa være tilstede til fastsat Klokkeslet. Men en god Gjerning bærer Undskyldningen i sig selv.«

Kongen underholdt sig derpaa længe med mig om Tydskland og den almindelige Situation i Europa.

»Jeg er overbeviist om«, sagde Kongen, »at den nuværende Tingenes Tilstand i Tydskland kun er forbigaaende. Det er mit faste Haab, at jeg vil vende tilbage til mit Rige, og jeg betragter Øieblikkets Nød som en Tugtelse af Forsynet. Hohenzollerne gjøre sig Illusioner, naar de tænke paa at

herske over et samlet Tydskland. De forskjellige Racer, hvoraf dettes Befolkning bestaaer, have altid været og ville altid være autonome; de ville aldrig lade sig beherske af en enkelt, endsige da af Preusserne, der egentlig kun ere Slaver med en tydsk Fernis. Men jeg indrømmer, at Hohenzollerne ville for en Tid kunne beherske hele Tydskland ved Militairmagt, hvis man lader dem raade. Naar Nord-Forbundet først har vundet Fasthed, vil det opluge Syd-Tydskland og snart derefter Østerrigs tydske Provindser. Men saa kommer ogsaa Øieblikket, da Revolutionen vil bryde løs i Tydskland, som vil blive opløst i Republiker. Jeg siger Dem alt dette som simpel Iagttagelse, uden nogen Bagtanke, og uden at tænke paa den Stilling, i hvilken jeg og mit ulykkelige Land befinde os.«

Kong Georg den Femte var ligeledes overtydet om, at Keiser Napoleon tidligere eller sildigere vilde see sig tvungen til at modtage eller endog selv begynde en Krig med Tydskland, for at komme ud af en uholdbar Stilling, hvorunder Frankrig selv ikke mindst leed. »Le prestige fra Krimkrigen og den italienske Krig,« udraabte Kongen, »er ganske tabt for Napoleon den Tredie. Grev Bismarck kjender ikke til Skaansel, og den eventuelle Krig vil blive en Kamp paa Liv og Død mellem de to Dynastier, af hvilke det ene vil styrte det andet.«

Kongen var endelig saa god at overrække mig en høist interessant Beretning om Kongeriget Han-

novers sidste Dage, hvilken i sin Tid var nedskreven efter Hs. Majestæts egen Diktat.

Efter denne Samtale, der havde varet en god Time, var Hs. Majestæt saa nedladende at lade mig føre ud paa Terrassen over Villaen, hvorfra man havde den prægtigste Udsigt over det male-
riske Landskab. Kongen pegede ud over Traunsøen til dens længst bortliggende Bred, hvor der laa en Restauration, hvis Eier havde udbedt sig Tilladelse til at kalde den »Kongen af Hannovers Restauration«. »See, det er«, sagde Hs. Majestæt, »Yndlingsmaalet for mine Spadseretoure. Jeg gaaer hver Dag tilfods derover og tilbage. Det udgjør en god tydsk Miil.«

En halv Time senere forlod jeg denne beskedne kongelige Residens og kom efter en to Timers Reise paa Jernbanen til Lambach, der ligger mellem Linz og Salzburg, for at fortsætte min Reise mod Vest.

Den omtalte Beretning om Kongeriget Hannovers Skjæbne lyder som følger:

Kong Georg den Femte havde i lang Tid gennemskuet Preussens Planer, og fra det Øieblik, Bismarck var kommen i Spidsen for Kabinettet i Berlin, tvivlede Kongen af Hannover ikke længere om, at Annexionspolitikken nu skulde sættes i Scene i Tydskland. Men hans Kongeriges geographiske Beliggenhed nødte ham til at optræde med den største Forsigtighed. I Frankfurt viste han sig derfor,

uagtet han forsvarede Forbunds-Konstitutionen, meget moderat og paatog sig paa en Maade en Mægler's Rolle mellem Preussen og Østerrig. Af samme Grund vilde han, omendskjøndt han forudsaae Krigen, og uagtet han saa Preussens Rustninger, ikke give Ordre til at mobilisere, for ikke at give Preussen noget som helst Paaskud til Angreb.

Den 13de Juni 1866, Kl. 2 om Natten, kom Fyrst Ysenburg, preussisk Minister ved det hannoveranske Hof, og vækkede Grev Platen, Kong Georgs Udenrigsminister, idet han sagde, at han lige havde modtaget et Telegram fra Bismarck, med Ordre at kommunikere dets Indhold uden nogen Opsættelse. I dette Telegram forlangte Kong Wilhelm af Kongen af Hannover Ret til at lade et Armeekorps paa 50,000 Mand, kommende fra Holsteen, passere fredeligt gennem det hannoveranske Territorium.

Kong Georg opholdt sig paa Herrenhausen, en kongelig Residens, der ligger en halv Miil fra Byen Hannover. Grev Platen meddelte ham Telegrammets Indhold tidligt næste Morgen, og Kongen gav, skjøndt meget mod sin Villie og ikke uden mørke Forud-anselser, den forlangte Tilladelse, hvilket øieblikkelig blev meddeelt Fyrst Ysenburg.

Samme Dag, den 14de Juni Kl. 8 Aften, erfarede Kongen af sin Generaladjutant, at efter autentiske Oplysninger vare 27,000 Preussere, kommende fra Minden, leirede ved Kongerigets Sydgrændse og beredte til at rykke ind paa hannoveransk Territorium.

Dagen efter, den 15de Juni Klokken 8 Morgen, kom Fyrst Ysenburg, efter at have havt en Samtale med Grev Platen, til Herrenhausen for at udbede sig en Audiens hos Kongen, hvilken blev ham tilstaaet en Time senere.

Den preussiske Minister sagde da til Kongen :

»— Sire, min Hustru og jeg have tilbragt Natten paa Knæ, anraabende Gud om at ville indgive Ds. Majestæt Viisdom og at lede Ds. Majestæt ved Afgjørelsen af den Beslutning, De maatte tage med Hensyn til den Meddelelse, jeg har at gjøre fra min ophøiede Herre. Sire, De holder Tydsklands Fred i Deres Hænder.«

Fyrst Ysenburg oplæste derefter et Ultimatum, ifølge hvilket Kongen af Hannover skulde for bestandig stille sit Kongeriges Stridsmagt under Kongen af Preussens Overkommando og gaae ind paa Betingelser, der ligefrem vilde gjøre ham til preussisk Statholder i Hannover. Man gav Kongen Betænkningstid til Kl. 12 Midnat. Ved Udløbet af denne Frist vilde Ikke-Antagelsen blive betragtet som en Krigserklæring.

Paa dette Ultimatum gav Kong Georg følgende Svar:

»— Jeg beder Dem at svare Kong Wilhelm, at jeg aldrig hverken kan eller vil indvillige i saadanne Betingelser. Jeg henholder mig til Forbundsforfatningen, hvilken Kongen af Preussen, ligesaavel som jeg selv har lovet at overholde, saaledes som hans Broder og Fader have gjort det før ham. Det tyske

Forbund er en Forening af Souverainer, der have lige Rettigheder, og Kongen af Preussen har ikke den fjerneste Grund til at forlange, at de andre Medlemmer af Forbundet skulle underkaste sig ham. Som Kristen, som Welf og som Konge afslaaer jeg at gaae ind paa Betingelser, der hverken ere fornelige med mine Principer eller min Ære. Kronprindsen, min høit elskede Søn, som er her tilstede ved min Side, og hele mit trofaste Folk ere enige med mig heri. Vi ere rede til at forsvare Thronens og Kongeriget Hannovers Uafhængighed til vor sidste Blodsdraabe. Vi ville seire eller bukke under med Ære.«

Da Audiensen var forbi, kaldte Kongen sine Ministre til sig og lod Telegraphen sætte i Bevægelse i alle Retninger, for at give Ordre til Troppernes Koncentrering i Göttingen. Samtidig blev der givet Ordre til at bortfjerne alt Bane-Materiel fra Harburg og Minden og overskjære Jernbanen.

Nogle Timer senere, bestandig den 15de Juni, modtog Grev Platen et Telegram fra General Manteuffels Stabschef. Ved dette Telegram, der var afsendt fra Telegraphbureauet i Harburg, altsaa fra hannoveransk Territorium, forlangte den preussiske General, at man skulde stille Waggons til hans Raadighed til Transport af et Armeekorps paa 50,000 Mand, det nemlig, sagde Generalen, som Kong Georg allerede havde tilladt at passere gennem Hannover. Kongen lod ufortøvet svare med et Afslag; men ikke desto mindre overskrede de 50,000

Mand den samme Dag Elben, ti Timer førend Udløbet af den Frist, der var sat i det samme Morgen forebragte Ultimatum.

Omtrent paa samme Tid skrede de ved Minden samlede 27,000 Mand over Hannovers Sydgrændse. Det var den fredelige Gjennemmarsch af preussiske Tropper, som man havde forlangt!

Den øvrige Deel af denne mindeværdige Dag anvendte Kongen, der var meget bevæget paa Grund af det Passerede og anede det Værste, til af al Kraft at paaskynde Hærens Mobilisering, et saa meget vanskeligere Arbeide, som den i dette Øieblik befandt sig paa fuldstændig Fredsfod. I et Ministerraad, der afholdtes om Aftenen, blev det besluttet at sende 23 Millioner Thaler i præget Mønt, tilhørende Kronen og Staten, til London. Det officielle Svar paa det preussiske Ultimatum blev redigeret af Regjeringsraad Meding og afsendt samme Aften. Det blev bestemt, at Dronningen med sine to Døttre skulde blive paa Herrenhausen, medens Kongen og Kronprindsen begave sig til Hæren. Kl. 12 om Natten, netop i det Øieblik, da Krigen ved Udløbet af den satte Frist maatte siges at være erklæret, forlode Kongen og Kronprindsen Hovedstaden. De ankom fire Timer senere til Göttingen, hvor Tropper af alle Vaabenarter begyndte at indtræffe.

Den 18de Juni begjærede General Vogel von Falkenstein, Øverstbefalende over den Deel af de preussiske Tropper, som da holdt Byen Hannover besat, en Audiens hos Dronningen. Hds. Majestæt

modtog ham, omgivet af sit Hof, i Slottet Herrenhausens Riddersal og sagde ved hans Indtrædelse:

»— General, jeg modtager Dem, fordi De fører Befalingen over en Armee, der tilhører en Magt, for hvilken vi i Øieblikket maae bøie os. Men jeg sætter min Lid til den evige Retfærdighed. Vor Sag er i den Grad retfærdig, at den Dag vil komme, tidligere eller sildigere, da vi ville komme til vor Ret igjen. Derom er jeg forvisset.«

Den preussiske General svarede ikke et Ord herpaa, men forlod øieblikkelig, bleg og uden Fatning, Slottet med sin Adjudant.

Den 21de Juni, fem Dage efter at den første Ordre var afgaaet, var den hannoveranske Armee ved en sand Kraftanstrengelse fuldstændig mobiliseret. Den samme Dag, Kl. 5 Morgen, satte den sig i Bevægelse mod Syd. Nogle Dage iforveien var den østerrigske Minister ved det hannoveranske Hof, Grev Ingelheim, indtruffen til Kongens Hovedkvarter for at bede om Tilladelse til at gjøre Felttoget med ham. Han købte en Hest og en Sadel, og under hele Felttoget var han stadig ved Kongens Side.

Den 23de Juni, netop i det Øieblik da den hannoveranske Armee ankom til Langensalza, fremstillede den russiske Minister i Hannover, Hr. Persiani, sig for Kongen for at gjøre ham en Meddelelse fra Keiser Alexander.

»Jeg har,« sagde Gesandten, »fra min ophøiede Herre modtaget Ordre til at stille mig til Ds. Maje-

stæts Disposition og til at ledsage Dem under Felttoget. Min Souverain har til samme Tid paalagt mig at udtale for Dem, at han i høi Grad beklager, at tvende Slægtninge af ham staae imod hinanden i denne ulykkelige Krig, men at hele hans Sympathi er for hans Slægtning Kongen af Hannover.«

De militaire Tildragelser skrede nu rask fremad. De ere noksom bekjendte til, at jeg ikke behøver at gjentage dem. Jeg vil kun bemærke, at det er værd at blive erindret, at alle de Requisitioner, som bleve foretagne hos Beboerne af de Landstrækninger, som de hannoveranske Tropper passerede, lige indtil Halmen til Strøelse for Hestene, samvittighedsfuldt bleve betalte af Kongen af Hannovers private Kasse.

Det er tilstrækkelig bekjendt, at Kong Georg, efter at have seiret ved Langensalza, hvor Preusserne lede et sandt Nederlag, Dagen efter blev omringet af 70,000 Preussere, medens han selv kun havde 16,000 Mand under sin Kommando. Han blev da nødt til Kl. 2 den 25de Juni at underskrive en Kapitulation.

Kongen og Kronprindsen begave sig først til Slottet Frölich-Wiederkunft i Hertugdømmet Sachsen-Altenburg og ankom senere, den 19de Juli, til Wien, hvor Keiser Franz Joseph havde tilbudt dem Gjæstevenskab.

Her tilbragte nu den ulykkelige Konge en høist sørgelig Maaned, i hvilken han modtog den ene Hjobspost efter den anden, medens hans Udenrigs-

minister, Grev Platen, ikke saae sig istand til at give ham nogen paalidelig Underretning om, hvilken Skjæbne der var tiltænkt ham og hans Rige. Underhandlingerne fortsattes imellem Østerrig og Preussen, uden at det første Lands Allierede bleve dragne ind i samme. I denne pinlige Uvished henvendte Kong Georg den Femte sig til sin Ulykkesfælle, Kongen af Sachsen, der beboede en Villa i Hitzing, for at spørge ham om Raad. Denne Fyrste raadede ham til at henvende sig direkte til Keiser Franz Joseph og bede ham at komme ham til Hjælp, saafremt det var ham muligt. Dette gjorde Kong Georg da og fik af Keiseren det Svar: »Min Hær er slaaet, og to af mine bedste Provindser, Bøhmen og Mähren, ere i Preussernes Hænder; under disse Omstændigheder er jeg nødt til at gaae ind paa meget haarde Betingelser og seer mig neppe istand til at gjøre noget for mine Allierede. Imidlertid skal jeg strax give mine Underhandlere i Nikolsburg Ordre til at gjøre et Forsøg paa at redde Hannover.«

Et Skridt i denne Retning blev da ogsaa gjort, men uden Resultat.

Da besluttede Kong Georg i sidste Øieblik selv at henvende sig direkte til Kong Wilhelm og sendte den 27de Juli sin Adjutant til Nikolsburg, hvor Kongen af Preussen da opholdt sig, med et egenhændigt Brev til denne Souverain. Men Adjutanten blev slet ikke modtaget af Kong Wilhelm; han fik den Besked af Hr. v. Bismarck, at Kongen havde

afslaaet at see ham og endnu mindre vilde modtage Skrivelsen, der uaabnet blev tilbagegivet Adjudanten.

Og hermed var Dommen fældet over Kongeriget Hannover, et af de ældste i Europa.

München, den 16de August 1869.

Jeg har havt en Konversation med en Politiker, som grundig kjender Forholdene i Syd-Tydskland. Vor Samtale dreiede sig fornemmelig om Fyrst Hohenlohe, den baierske Ministerpræsident.

»Fyrst Hohenlohe«, sagde min Hjemmelsmand, »betragter en Forstaaelse med Preussen som nødvendig. Han har fremfor Alt Frygt for de Ultramontane, endskjøndt, eller maaskee netop fordi hans Broder er Kardinal. Fyrsten har rigtignok for Øieblikket ingen Støtte hos Landets Deputerede; men han har paa den anden Side ingen Medbeiler til den Stilling, han indtager. Det nuværende Fleertal i Kammeret er ultramontant; men det er ikke som saadant, at det er blevet valgt. Dette Kammer er bleven valgt for det Første, fordi det var antipreussisk sindet, dernæst fordi det demokratiske Parti i Baiern endnu ikke var fuldstændig organiseret. Dersom Fyrst Hohenlohe skulde falde, vilde han blive afløst af et ultramontant-reaktionairt Ministerium. Et saadant vilde imidlertid ikke kunne holde sig længe, men vilde kun danne Overgangen til et heelt preussisksindet.«

»I Baiern have de Industridrivende og de store Handlende preussiske Sympathier, men de smaa

Handlende og Folkets store Fleerhed ere anti-preussisk sindede. Disse sidste udrette imidlertid aldeles Intet, fordi de ganske mangle Organisation. Det er derfor rimeligt, at Fyrst Hohenlohe vedbliver at staae i Spidsen for Regjeringen, og han vil gjøre, hvad han kan, for at blive ved Magten saa længe som muligt. Iøvrigt øiner man i Øieblikket heller ikke paa den politiske Horizont noget Spørgsmaal, der kunde hidføre hans Fald.«

Baden-Baden, den 18de August 1869.

Idag har jeg besøgt en af Førerne for det demokratiske Parti i Syd-Tydskland. Han udtalte sig som følger: »Den nuværende Regjering i Baden bestaaer næsten udelukkende af bureaukratiske Professorer. Alle disse Herrer ere ultrapreussiske; de støttes ikke af Folket, men de dominere Valgene ved den ulyksalige Lov, der behersker vort Valgsystem. Det demokratiske Parti er daarlig organiseret. Eksekutionerne fra 1849 have udøvet en overordentlig Indflydelse paa den store Mængdes Bevidsthed, og Folket frygter for deres Gjentakelse. Derimod er det klerikale Parti udmærket vel organiseret, og det spiller ingen ringe Rolle ved Valgene. Den preussiske General Beyer hersker aldeles eneraadigt her; en Preusser er nylig sat i Spidsen for vor Generalstab, en Anden er Chef for Garderegimentet, og skjøndt han kun er Oberst, har han en høiere Gage end vore egne Brigadegeneraler. Alt dette kan ikke være os behageligt. Regjeringen taler al-

tid om en Alliance med Preussen, hvilket bevirker, at Handel og Omsætning gaae daarligt, fordi Befolkningen altid ængstes af Frygt for en Krig med Frankrig paa Grund af Prager-Traktaten. Denne Sagernes Stilling virker tilbage paa hele Syd-Tydskland, hvor man ligeledes frygter for Krigen, fordi vor Regjering vedbliver at tale om og virke hen til en Alliance med Preussen. Vi Mænd af Folket kunne derimod ikke lide Preusserne paa Grund af deres Arrogance og Pralerier. De tale aldrig om Andet end om dem selv.«

Paris, den 21de August 1869.

Ved min Hjemkomst hertil søgte jeg strax en Samtale med Thiers, da jeg havde læst i Bladene, at han paatænkte at udgive en philosophisk Bog, hvoraf jeg ønskede at besørge en dansk Oversættelse.

»Ja det kan jo nok være muligt,« sagde Thiers, »at jeg engang offentliggjør »Mit Livs Philosophi«; saaledes vilde jeg kalde Bogen, hvori jeg har isinde at fortælle Meget, som jeg har oplevet og iagttaget i mit Liv, ret som en Bedstefader kunde fortælle noget Saadant til sine Børnebørn og derved efterlade dem nogle gode Leveregler. Men Tiden for Udgivelsen er ikke bestemt«.

Bogen er heller aldrig udkommet senere.

Tolvte Kapitel.

Ministeriet Ollivier dannes den 2den Januar 1870. Det liberale Keiserdømme inaugureres. Mit Forhold til det franske Udenrigsministerium. Plebiscitet af 8de Mai. Interpellation i Anledning af St. Gotthard-Spørgsmaalet. Prindsen af Hohenzollerns Kandidatur til den spanske Throne. Keiser Napoleon erklærer Tydskland Krig. Hvem bærer Skylden for Krigen? Hertugen af Gramonts Politik. Havde Keiser Napoleon Udsigt til Alliancer? Alliance-Forhandlingerne med Østerrig og Italien. Grev Beust's Depeche af 21de Juli 1870. Hertugen af Cadores Mission til Kjøbenhavn. Chevandier de Valdrômes energiske Plan opgives. Ministeriet Olliviers Afgang den 9de August.

Slutningen af Aaret 1869 hengik med Prøvelsen af de liberale Reformer i Frankrig, hvortil Keiseren nu havde besluttet sig. Paa samme Tid fængsledes Keiseren for længere Tid til Sygeleiet, og hans Tilstand blev i Oktober endog foruroligende. Men i November var han atter bedre. Den 29de samme Maaned gjenabnedes den lovgivende Forsamlings

overordentlige Møde med en Throntale, hvori det heed: »For Ordenen borger jeg, hjælp De mig til at redde Friheden.«

Fra dette Øieblik var det den almindelige Mening, at Keiseren vilde omgive sig med et andet Ministerium, der skulde repræsentere et helt nyt System. Vidtløftige Forhandlinger fandt Sted med Mellempartiet, og endelig offentliggjorde Journal officiel af 2den Januar 1870 Listen over det nye Ministerium, hvis ledende Medlem blev Emile Ollivier, der overtog Justitsministeriet. Til Udenrigsminister udnævntes Grev Napoleon Daru, en moderat Tilhænger af venstre Centrum; Indenrigsministeriet overtoges af Chevandier de Valdrôme, Medlem af høire Centrum, og Finansministeriet af Buffet, en af venstre Centrums Førere.

Olliviers Ministerium bestod i det Hele af 6 Medlemmer af høire Centrum samt de tre tidligere Fagministre, Krigsminister Leboeuf, Marineminister Rigault de Genouilly, og Minister for det keiserlige Hus, Marechal Vaillant. Denne S sammensætning borgede for, at der nu var foregaaet ikke alene en Forandring i Ministrenes Navne, men et helt System-Skifte. Det liberale Keiserdømme stod i Begreb med at blive inaugureret; hertil sigtende Love forberededes, og i Administrationens forskjellige Grene skete talrige Udnævnelser, der tydede paa en ny Tingenes Orden.

Paa denne Tid traadte jeg i nærmere Forhold til det franske Udenrigsministerium, navnlig til

Ministerens Kabinet. Som tilhørende en fremmed Nationalitet, kunde jeg selvfølgelig ikke opnaae fast Udnævnelse; men jeg har dog fra dette Øieblik af i ti Aar oppebaaret en fast maanedlig Gage for det mig betroede Arbeide. Dette bestod navnlig i at følge med Opmærksomhed den fremmede Presses Udtalelser, affatte Rapporter herom og derhos af og til overtage visse Sendelser til Udlandet. Jeg behøver ikke at bemærke, hvormeget denne for mig ærefulde Stilling bidrog til at udvide mine Kundskaber til den udenlandske Politik, idet den bragte mig i Berøring med de særdeles indsigtfulde og dygtige Embedsmænd, der findes i det franske Udenrigsministerium. Det er en Selvfølge, at jeg derved tillige fik Leilighed til paa nært Hold at følge de store og skjæbnesvangre Begivenheder, der nu paafulgte.

De første Maaneder af Aaret 1870 lode imidlertid ikke i mindste Maade ane, at store Verdensbegivenheder stode for Døren. Publikum i Frankrig havde udelukkende Opmærksomheden henvendt paa den indre Politik. Victor Noirs Drab ved Prinds Pierre Bonaparte gav Pariserne Anledning til nogle antibonapartistiske Demonstrationer; men forøvrigt antog Oppositionen mod Keiserdømmet ikke nogen særlig truende Karakter og indskrænkede sig væsentlig til Skjærmydsler i Kammeret mellem Ollivier og Gambetta. Den Sidstnævnte, hvis Bekjendtskab jeg ved denne Tid havde gjort, udviklede allerede da en Deel af de parlamentariske Evner, der senere

skulde berede ham en saa stor Fremtid; men han havde Øiet udelukkende henvendt paa den indre Styrelse, og naar han talte om den udenrigske Politik, var det kun for at give sin patriotiske Vrede Luft over, hvad han kaldte Cæsarerne's Undertrykkelse af Folkene. Da jeg saaledes engang talte med Gambetta i Forhallen til Corps législatif om de danske Slesvigeres ulykkelige Stilling, yttrede han: »Ja jeg for min Deel har Intet imod, at Frankrig yder den slesvigske Sag sin Understøttelse; kun vil jeg ikke have, at den ene eller den anden Cæsar skal drage Fordeel deraf.«

Den 20de April 1870 antog Senatet det nye Forfatningsudkast, og faa Dage efter overraskedes Publikum ved Efterretningen om, at Keiseren havde besluttet et Plebiscit for at erhverve Folkets Sanktion af det liberale Keiserdømme. Den 8de Mai svarede det franske Folk med 7,336,434 Ja imod 1,560,706 Nei og fuldendte derved, som man dengang sagde, »Bygningens Kroning.« Man skulde nu troe, at det napoleonske Keiserdømme efter en saadan Seir stod fastere end nogensinde i Frankrig, og den 30te Juni 1870 erklærede Ollivier i den lovgivende Forsamling, at »den europæiske Fred ingensinde havde været mindre truet end nu«.

Hvorledes kunde nu noget Menneske ane, at Frankrig inden en Maaned senere skulde befinde sig midt i en Krig paa Liv og Død?

Og dog var det saa.

De store Begivenheder i Aaret 1870 ere endnu

i saa frisk Minde, at jeg ikke skal forsøge paa at fremstille dem her; men der er dog to Hovedpunkter, som jeg vil omtale, fordi de neppe endnu staae fuldkommen klart for den almindelige Bevidsthed, og fordi de have en afgjørende Betydning for Bedømmelsen af den Tids ledende Mænd. Jeg sigter her ved til de saa omstridte Spørgsmaal: Hvem var Skyld i Krigen, og hvorvidt havde Frankrig Alliancer?

Forsaavidt den er Skyld i Krigen, der udsteder Krigserklæringen, da bærer ganske vist Keiser Napoleon Skylden. Thi den 17de Juli om Aftenen afreiste 2den Sekretair ved den franske Ambassade i Berlin, Baron Wimpffen, der netop dengang befandt sig en congé i Paris, fra denne By til Berlin, medbringende en efter alle Regler affattet Krigserklæring til Kongen af Preussen; og den 19de om Morgen blev dette Dokument af den franske Chargé d'affaires i Berlin, Hr. Lesourd, overleveret til Grev Bismarck, der udtrykte sin Beklagelse over, at Sagerens Tilstand var bleven saa alvorlig, og selvfølgelig gjorde den franske Regjering ansvarlig for, hvad der nu vilde skee.

Men hvis den er Aarsag til en Krig, som har villet den og forberedt den, da stiller Sagen sig ganske anderledes. Jeg vil ikke tale om de velbekjendte Grunde, som Keiser Napoleon fra tidligere Aar havde til at beklage sig over Preussens Adfærd imod ham; hvad jeg sigter til, er Kjendsgjæringer, der tilhøre de nærmeste Maaneder før Krigserklæringen, og som for den opmærksomme Iagttagere ikke

ville efterlade nogen Tvivl om, at Grev Bismarck udfordrede Frankrig til Krig.

I denne Henseende var det for det Første ret mærkeligt, at man siden Begyndelsen af Aaret 1870 ikke sporede det Mindste mere til den Virksomhed i Pressen — tildeels ogsaa i den franske —, som gik ud paa at berolige Frankrig og stille alle Tydskslands Handlinger i et saa fordelagtigt Lys for franske Øine som muligt. Denne Virksomhed fra tysk Side var bleven drevet med Kraft og ofte med Held lige siden 1866; men ved Begyndelsen af Aaret 1870 ophørte den aldeles. Var det ikke et temmelig tydeligt Indicium for, at man i Tydskland følte sig færdig i militair og politisk Førstand og ikke længere agtede at skaane Frankrig?

Til samme Tid bemærkede jeg en meget betydelig Iver hos Folk, der stode i Forbindelse med det preussiske Gesandtskab i Paris, for at faae den hannoveranske Legion i Frankrig opløst og hjemsendt. Vel var der allerede nogle Maaneder tidligere udbrudt Uenighed mellem Kong Georgs Udenrigsminister, Grev Platen, og Cheferne for den hannoveranske politiske og militaire Mission i Frankrig; og denne Uenighed havde sandsynligviis ogsaa uden preussiske Indskydelser ført til Legionens Opløsning, der fandt Sted i Mai 1870, og efter hvilken Mandskabet permitteredes, medens Cheferne opnaaede en aarlig Pension fra Preussen. Men det var dog alligevel mærkeligt, at preussiske Autoriteter netop paa den Tid pludselig fik saa

travlt med at fjerne fra Frankrig en Mængde dygtige tyske Militaire, der under en nær forestaaende Krig kunde have generet Preussen og gjort det megen Afbræk, hvor krigsberedt det end var, navnlig i Tilfælde af en fransk Expedition til Hannover.

Fremdeles aflod Grev Bismarck nu ikke med ligefrem at udfordre Frankrig i sine offentlige Udtalelser. Jeg sigter herved især til hans Yttringer i den nordtyske Rigsdags Møde den 25de Mai 1870 ved Behandlingen af Spørgsmaalet om en Subvention til St. Gotthardsbanen. Jeg troer, at man hverken den Gang eller senere har lagt tilstrækkeligt Mærke til Betydningen af hele denne Forhandling netop paa en Tid, da Frankrig havde saa mange Grunde til at beklage sig over Preussen, og skal derfor citere den tyske Rigskantslers ved denne Leilighed brugte Ord:

»De Grunde, der have bevæget Regjeringen til at anbefale Understøttelsen af St. Gotthardsbanen, ere tildeels af en saa delikat Natur, at jeg vil bede Dem fritage mig for at gjentage dem offentlig. De allierede Regjeringer maae være overbeviste om, at det er overeensstemmende med deres politiske Tarv at skabe en Forbindelse mellem Tydskland og Italien, der udelukkende er afhængig af det neutrale Mellemland Schweiz, og som ikke er i nogen europæisk Stormagts Hænder. Hovedinteressen for Preussen bestaaer i at komme i saa godt som direkte Forbindelse med Italien, der, som

vi troe, ved et varigt Venskabsbaand er knyttet til os.«

Naar man nu betænker, hvor store Tjenester Keiser Napoleon havde ydet Italien, og hvor ubehageligt og irriterende det maatte være for ham at høre den nordtydske Kantsler aabent erklære det for sit Maal, at drage Italien aldeles bort fra den franske Alliance og knytte det nøie til Tydskland, saa maa det dog indrømmes, at heri laa en umiskjendelig Udfordring til Frankrig, der fik en end mere krænkende Karakter ved Grev Bismarcks Allusion til Spørgsmaalets »delikate« Natur. I Frankrig selv vakte St. Gotthard-Spørgsmaalet stor Bevægelse, og en Interpellation fandt Sted i det lovgivende Kammer den 20de Juni. Udenrigsministeren, Hertugen af Gramont, svarede med stort Maadehold med Hensyn til Sagens Realitet, at der i samme kun laa en naturlig Udvikling af det nationale Samkvem mellem Nationerne, og at Frankrig ikke burde modsætte sig Arbeidet ved St. Gotthard-Tunnelen; men han kunde dog ikke undgaae at berøre den politiske Side af Sagen og yttrede: »Jeg vil ikke følge det Exempel, der er givet fra anden Side ved at appellere til Deres patriotiske Følelser; hos Dem, mine Herrer, vil en saadan Appel være overflødig; for os er Spørgsmaalet ikke af en saa delikat Natur, at det ikke lader sig behandle offentligt.«

Hele denne Sag havde selvfølgelig sat ondt Blod

i Frankrig, og fra hvem kom Udfordringen? Ganske vist fra den nordtydske Kantsler.

Terrainet var nu forberedt; Tønderet var lagt, den tydske Hær var fuldstændig forberedt i alle Maader, medens man i Berlin var ganske paa det Rene med, at den franske Hær var langt fra at være beredt paa en stor Krig og den tydske Armee langt underlegen. Øieblikket var kommet til at lade Bomben springe; og den sprang.

I Berlin fandt man det hensigtsmæssigt at sikkre sig Spaniens Alliance ved at sætte en tydsk Prinds paa Spaniens Throne. Prinds Leopold af Hohenzollerns Kandidatur var en blodig Fornærmelse mod Keiser Napoleon og derhos den stærkeste Udfordring, som Tydskland kunde byde Frankrig. Derom kan der neppe være to Meninger, og det upartiske Europa anerkjendte ogsaa, at denne Handling fra Tydsklands Side, hvis den blev fastholdt, fuldkomment retfærdiggjorde en fransk Krigserklæring. Derimod ere Keiseren og hans Udenrigsminister blevne dadlede stærkt, fordi Frankrig appellerede til Vaabnernes Afgjørelse, selv efterat Prindsen af Hohenzollern var traadt tilbage. Men disse Bebrejdelser ere ikke grundede.

Naar man ret betænker, hvad Preussen havde budt Frankrig i de senere Aar, hvilken Mængde baade store og smaa Fornærmelser Keiser Napoleon havde maattet finde sig i, saa maa man dog indrømme, at Frankrig aldeles ikke havde nogen Garanti for fremtidig Ro i denne Opgivelse af Prind-

sens Kandidatur. Preussens onde Villie var nu saa klart konstateret, at Frankrig hvert Øieblik kunde vente en lignende Fornærmelse, der vilde stille det imellem det Alternativ: enten at nedstige til en Magt af anden Rang, der maatte lade sig Alt byde, eller strax optage en Kamp paa Liv og Død. Og dertil kommer den væsentlige Betragtning, at den offentlige Stemning i Frankrig nu var bleven sat i stærk patriotisk Bevægelse og var beredt til Krig, en Situation, der ikke uden den største Skade for Landets Interesser kunde gjentages.

Det maa endelig bemærkes, at selv om Keiser Napoleon virkelig havde ladet sig nøie med Prindsen af Hohenzollerns Tilbagetræden, saa var Krigen dog efter al Sandsynlighed ikke bleven undgaaet. Grev Bismarcks Sprog i det Øieblik berettiger til at antage, at han paa sin Side vilde have fordret Garantier for ikke saaledes oftere at blive forstyrret i sin Ro og nødes til at foretage kostbare Rustninger. Og han vilde saa meget sikkrere have kunnet stille saadanne Fordringer, som han i den Tid, der nødvendigviis vilde medgaae til en slig diplomatisk Forhandling, vilde have kunnet opstille hele den tyske Armee paa de beleiligste Punkter langs med Frankrigs Grændse, saaledes at den langt svagere franske Hær, naar den dog uundgaaelige Krig udbrød, med Sikkerhed vilde være bleven tilintetgjort i en Haandevending. Det maa vel erindres, at Keiser Napoleons eneste Chance bestod i at have een eller to Ugers Forspring for Fjenden og derved at kunne

vinde en Seir i Felttogets Begyndelse. At dette ikke skete, laa deri, at Forudsætningen, den forhaandenværende franske Hærstyrkes Krigsberedthed, manglede; men det forhindrer ikke, at Keiseren og Gramont, efter som Omstændighederne dengang vare, havde Ret i at erklære Krigen, uagtet den umiddelbare Aarsag til samme var fjernet.

Nei; hvad der med Rette kan bebreides det keiserlige Frankrig, det var Hærens slette Tilstand og Manglerne i saa mange Retninger. At Keiseren derimod erklærede Bismarck Krig uden Grund, det kunde Grev Bismarck i 1870 faae Englænderne til at troe; men enhver upartisk og tænkende Politiker følte allerede dengang, at Dommen over Keiserdømmet i denne Henseende var uretfærdig, og denne Mening har utvivlsomt senere fæstnet sig med Aarene.

Hvad endelig specielt Hertugen af Gramonts Adfærd angaaer, da bør det endnu siges til hans Undskyldning, at han i mange Aar havde været borte fra Frankrig i Diplomatiens Tjeneste, og at han i den korte Tid, han var Udenrigsminister, ikke havde havt Leilighed til at gjøre sig tilstrækkelig bekjendt med Hærens Tilstand og med den hele Aand, der dengang besjælede den franske Nation. Han troede paa, at det gamle Frankrigs krigerske Aand dengang bestod usvækket. Det var hans Feil.

Hvad dernæst Spørgsmaalet om Keiserdømmets Alliancer angaaer, da er det en historisk Sandhed, at der allerede længe før Krigens Udbrud havde været ført Underhandlinger mellem Keiser Napoleon,

Keiser Franz Joseph og Kong Victor Emmanuel om en Alliance, som gik ud paa at sikkre Pragfredens Overholdelse og derved Freden i Europa. Disse Forhandlinger begyndte i 1869, medens la Vallette var fransk Udenrigsminister, og holdtes hemmelige. Da Hertugen af Gramont i April 1870 afløste Grev Daru, vidste han Intet derom, uagtet han dog i en Deel Aar havde været fransk Gesandt i Wien, og det var først da han efter sin Udnævnelse til Udenrigsminister gjorde en Reise til Wien for at overrække sin Rappelskrivelse, at han af Grev Beust blev sat i Kundskab om disse Underhandlingers Existens og Resultat. Der var bleven vexlet flere Breve mellem Souverainerne, og Enighed var opnaaet om alle Punkter med Undtagelse af eet, idet nemlig Victor Emmanuel fordrede Ret til eventuelt at besætte Rom, hvilket Keiser Napoleon dengang hverken kunde eller vilde indrømme. Herpaa vare Underhandlingerne standsede, men det var underforstaaet mellem Souverainerne, at de kunde gjenoptages paa et senere Stadium.

Ved sin Hjemkomst til Paris gjorde Hertugen af Gramont Keiseren Bebreidelser, fordi han, i al Fald tilsyneladende, ikke havde skjænket ham sin fulde Tillid. Keiseren undskyldte sig med, at Gramont var reist saa hurtig til Wien, at han ikke havde havt Tid til at sige ham Alt; men Hertugen var dog kun halvt tilfredsstillet og begyndte med, som Beviis paa, at Keiseren virkelig skjænkede ham sin Tillid, at forlange to franske Gesandters Demission,

nemlig Benedettis i Berlin og la Valettes i London. Keiseren gik ogsaa strax ind paa at tilstaae Benedettis Afsked, men forlangte nogen Tids Udsættelse for la Valettes Vedkommende, fordi denne var protegeret af Keiserinden; og da Begge skulde gaae samtidig af, blev Resultatet, at disse Diplomater foreløbig forbleve paa deres Poster.

Da senere Prinds Leopold af Hohenzollerns Kandidatur fremkaldte en krigersk Situation, gjenoptoges i Juli Maaned de omtalte afbrudte Underhandlinger imellem de tre Souverainer og fortsattes ved officielle Forhandlinger mellem de tre Landes Regjeringer. Disse bleve førte af Hertugen af Gramont paa Frankrigs Vegne, af Fyrst Metternich og Grev Vitzthum for Østerrigs, og af Gesandten Nigra og Grev Vimercati for Italiens Vedkommende. Formaalet for dem var at komme overeens om Betingelserne for en Traktat, ifølge hvilke Østerrigs og Italiens bevæbnede Neutralitet skulde paa et givet Tidspunkt gaae over til at blive en aktiv Samvirken (*coopération effective*) med Frankrig mod Preussen. Den 18de Juli vare Underhandlingerne saa vidt fremmede, at deres Resultat blev nedlagt i Udkastet til en Traktat i 3 Artikler, hvilket Dokument blev bifaldet i Wien og Florenz og derpaa bragt en af de sidste Dage i Juli af Grev Vimercati til Keiser Napoleon i Metz. Greven kom tilbage fra denne By med Keiserens Approbation af Traktaten med Undtagelse af den Bestemmelse, der angik Tidspunktet for den aktive Samvirken.

Keiseren vilde nemlig have Ret for sig til at bestemme dette Tidspunkt; men Østerrigs og Italiens Befuldmægtigede bemærkede hertil, at det ikke vilde være muligt at lade den franske Souverain alene afgjøre, hvilken Dag de to andre skulde begynde Fjendtlighederne. Man blev derfor enig om, at det omhandlede Tidspunkt skulde bestemmes ved en fælles Overeenskomst imellem de tre Kontrahenter. Selve Traktaten, om hvilken man altsaa var bleven enig, ventede derfor, for at blive fuldført, kun paa Underskrifterne. Da kom de franske Armeers første Uheld, og dermed faldt Spørgsmaalet om Traktatens endelige Afslutning bort; men det er vist, at dersom der endnu vare gaaede nogle Dage hen, førend de franske Armeer vare blevne slagne, da havde Traktaten været et *fait accompli* og Østerrig og Italien været bundne.

Vel have Italienerne, navnlig Minghetti og hans Venner, senere paastaaet, at Kong Victor Emmanuel havde overskredet sin Kompetence, ved at underhandle om en saadan Traktat, og at det italienske Ministerium aldrig vilde have samtykket i den aktive Samvirken med Frankrigs Armeer. Men denne Paastand har ingen Betydning; thi Victor Emmanuel vidste meget vel, at Dhrr. Minghetti, Visconti Venosta o. fl. vare Modstandere af Italiens Deeltagelse i Krigen mod Tydskland, og Kongen havde derfor strax fra Begyndelsen ladet Keiser Napoleon vide, at han havde til Hensigt at afskedige sine Ministre og afløse dem med Folk, der ikke som hine vilde

bevare Freden for enhver Priis. Om denne Kongens Beslutning foreligger der baade Breve og Telegrammer, der ingen Tvivl tillade om dens Alvor.

Hvad Tidspunktet for Fjendtlighedernes Aabning fra Østerrigs og Italiens Side angaaer, da veed jeg derom Intet med Bestemthed. Kun det er vist, at Østerrig havde udtalt sig for de første 14 Dage af September Maaned, hvilket var den Tid, da det kunde være færdig til at rykke i Marken. Kongen af Italien skulde strax stille 60,000 Mand og efter nogle Ugers Forløb yderligere 40,000 Mand, dog kun som en Begyndelse. Den italienske Armee skulde gennem østerrigsk Gebeet rykke ind i Baiern mod München. Østerrigerne skulde opstille et stærkt Troppkorps i Bøhmen og sende et andet Korps til at forene sig med de italienske Tropper i Baiern.

Men, som sagt, Kampene ved Weissenburg og Woerth forandrede hele Situationen. Thi — som en fransk Skribent har bemærket — »det var endnu hellere med Seiren end med Frankrig, at Østerrig og Italien havde villet slutte Alliance«. Hertugen af Gramont gik af den 9de August, og der blev ikke mere Tale om Traktaten eller dens Konsekventser.

Som oplysende Bidrag til dette hele Spørgsmaals Besvarelse vil jeg endnu meddele efterfølgende Depeche fra Grev Beust til Fyrst Metternich:

Wien, den 20de Juli 1870.

Grev Vitzthum har for vor høie Souverain gjort Rede for den mundtlige Sendelse, som det har behaget Keiser

Napoleon at overdrage ham. Keiserens Ord i Forbindelse med de Oplysninger, som Hertugen af Gramont har været saa samtidig at tilstille os, have ladet forsvinde enhver Mulighed for Misforstaaelse, som den saa uforudsete og pludselige Krig kunde have skabt.

Vær derfor saa god at gjentage for Hs. Majestæt og hans Ministre, at vi, tro mod vore Forpligtelser, saaledes som de nærmere ere betegnede i de Breve, der ifjor vexledes mellem de to Souverainer, betragte Frankrigs Sag som vor egen og ville bidrage saa meget som muligt til dets Vaabens Held.

Jeg siger, „saa meget som muligt,“ thi vi ere nødte til deels at tage Hensyn til vore indre Vanskeligheder, deels at lade os lede af politiske Betragtninger af den høieste Vigtighed. Jeg skal navnlig udtale mig til Dem angaaende disse sidste. Sagen er, at vi, hvad end General Fleury maatte sige, troe at vide, at Rusland holder i den Grad fast ved sin Alliance med Preussen, at dets Armeers Intervention under visse Eventualiteter ikke blot kan betragtes som sandsynlig, men som vis. Det er klart, at af disse omtalte Eventualiteter maa den, der angaaer os, nødvendigviis beskjæftige os meest. Men, naar vi fremsætte denne til Vished grændsende Formodning med hele den Aabenhjertighed, der bør gjøre sig gjældende imellem gode Allierede, saa gaee vi ud fra, at Keiser Napoleon vil lade os vederfares den Retfærdighed, ikke at beskyldte os for en sneverhertet Egoisme; vi tænke lige saa meget paa ham som paa os selv.

Er det ikke lige saa fuldt i Frankrigs som i vor Interesse at forhindre, at Andre for hurtigt drages ind i den Kamp, der er begyndt imellem To? Nu troe vi at vide, at vor aktive Deeltagelse øieblikkelig vilde have Ruslands tilfølgte, og Rusland truer os ikke alene i Galicien, men ogsaa ved Pruth og den nedre Donau.

Det forekommer mig at være indlysende, at Maalet for vor Politik for Øieblikket maa være det, at holde Rusland neutralt, af al Magt at bestræbe os for at „more“ det, indtil Aarstiden er saa langt fremrykket, at det ikke længere kan tænke paa at koncentrere sine Tropper, og endelig at undgaae Alt, hvad der vilde kunne yde det et Paaskud til at træde i Skranken. Det maa man i Paris stille sig klart for Øie: at Ruslands Neutralitet er afhængig af vor, og at jo velvilligere hiint Lands Neutralitet stiller sig lige over for Preussen, desto mere sympathetisk vil vor kunne vise sig lige over for Frankrig.

Som jeg stadig antydede i vore pourparlers ifjor, tør vi ikke glemme, at vore ti Millioner Tydskere ikke i den nærværende Krig see en Tvekamp imellem Frankrig og Preussen, men Begyndelsen til en Nationalkamp. Vi kunne heller ikke skjule for os selv, at Ungarerne, lige saa villige som de ere til at paalægge sig de største Offre, saa snart det dreier sig om at forsvare Keiserdømmet imod Rusland, ville vise sig ligesaa kjølige, naar Talen er om at offre Blod og Penge paa atter at tilkæmpe Østerrig dets Stilling i Tydskland.

Under disse Omstændigheder er Ordet Neutralitet, som vi ikke udtale uden Beklagelse, paatvunget os af de meest bydende Omstændigheder og de simpleste Hensyn til vore vigtigste Interesser. Men denne Neutralitet er kun et Middel, Midlet nemlig til at nærme os vort sande, politiske Maal, det eneste Middel til at fuldføre vore Rustninger uden at udsætte os for et pludseligt Angreb enten fra Preussens eller Ruslands Side, inden vi ere istand til at forsvare os.

Skjøndt vi saaledes proklamere vor Neutralitet, have vi uden at spilde noget Øieblik, sat os i Forbindelse med Italien angaaende den Mægling, hvortil Keiser Napoleon har ønsket, at vi skulle tage Initiativet. Men mon

de nye Forslag, De nylig tilstillede os, ville hidføre det Resultat, som den franske Regjering tilsigter?

Med andre Ord, vil Preussen ikke ansee dem for uantagelige? Dette er os i Grunden ligegyldigt, og, som jeg har telegraferet til Dem, vi antage disse Forslag, saafremt Italien antager dem som Udgangspunkt for en kombineret Aktion.

I det samme Telegram berørte jeg et Spørgsmaal, hvis Løsning det er vigtigt ikke at opsætte, nemlig Roms Evakuation. Man bør ikke gjøre sig Illusioner med Hensyn til Septemberkonventionen; den stemmer ikke længere med Situationen.

Vi kunne ikke overlade den hellige Fader til hans egne Troppers Beskyttelse. Den Dag, da Franskmændene forlade Kirkestaten, maae Italienerne have fuld Ret til at indtage deres Plads, og Østerrig og Frankrig bør give dem deres Samtykke dertil. Vi ville aldrig kunne faae Italienerne til med Liv og Sjæl at gaae med os, hvis vi ikke først trække deres romerske Torn ud for dem.

Og, oprigtig talt, er det ikke bedre at vide den hellige Fader under Beskyttelse af den italienske Armee end at see ham som et Bytte for Garibaldi's Entrepriser? Ved at lade os have den Ære at løse det romerske Spørgsmaal, vilde Frankrig i høi Grad lette os det Arbeide, som det ønsker, at vi skulle tage Initiativet til i Florenz. Det vilde udrette endnu Mere: ved at gjøre et saa uomtvistelig liberalt Skridt, vilde Frankrig berøve sin Fjende et Vaaben, og det vilde sætte en Stopper for disse heftige Udbrud af Teutonisme, hvilke Preussen, som protestantisk Stat, har vidst at kalde tillive i Tydskland, og hvis smittende Indflydelse vi ere de Nærmeste til at befrygte.

Det er heldigt, at Grev Vimercati's Tilbagekomst falder sammen med Fyrst de la Tour d'Auvergne's Ankomst.

Denne Depeche blev længe unddraget Offentliggjørelse, og kun Faa kjendte dens Existens, indtil den ganske uformodet fandtes aftrykt i Bladet Le Temps for den 9de April 1874. Den var bleven borttagen, for ikke at bruge et stærkere Udtryk, fra Hertugen af Gramonts Skrivepult af en Journalist af fremmed Nationalitet, der af Hertugen blev brugt som Sekretair, og som solgte den til Offentliggjørelse for nogle Hundrede Francs.

Ogsaa paa et andet Punkt havde Keiser Napoleon Uheld med sine Forsøg paa at skaffe sig Allierede. Jeg sigter her til Hertugen af Cadore's Mission til Kjøbenhavn. Hans Sendelse gik ikke ud paa at henvende sig til Kongen af Danmark, hos hvem man ikke turde haabe at finde en gunstig Modtagelse for et Alliance-Forslag, men derimod paa at søge at fremkalde populaire Demonstrationer i Kjøbenhavn, hvorved man mente at kunne udøve Indflydelse paa den danske Regjering og faae den til at gaae ind paa en Alliance med Frankrig. Og man haabede dette saa meget mere, som Keiseren af Rusland havde ladet erklære ved sin Repræsentant i Paris, at han fandt det naturligt, at Danmark tog Deel i Krigen mod Tydskland. Det Samme havde Czaren forøvrigt udtalt med Hensyn til Italien, nemlig at det var naturligt, at Kong Victor Emmanuel's Tropper toge samme Vei for at hjælpe Keiser Napoleon, som denne Sidstes havde taget i sin Tid for at hjælpe Victor Emmanuel mod Østerrig.

Medens Hertugen af Cadore var i Kjøbenhavn,

indtraf de første franske Nederlag, og han fik da Ordre til at vende tilbage. De 15,000 Mand, som Prinds Napoleon skulde have kommanderet i Danmark, fik Anvendelse andetsteds.

Og saaledes skete det, at Keiser Napoleon maatte udfægte den ulige Kamp med Tydskland uden en eneste Allieret.

Som bekjendt gik Ministeriet Ollivier af den 9de August; men hvad ikke Mange kjende, det er den kraftige Beslutning, som Dagen iforveien Chevandier de Valdrôme og flere andre energiske Tilhængere af Keiseren havde taget, nemlig at lade Thiers, Jules Favre, Gambetta og mange andre af Oppositionens Ledere arrestere og føre over le Håvre paa et Krigsskib til Nord-Amerika. Det er vist, at Planen var lagt og at allerede en Mængde Gendarmer vare posterede i le Håvre, i Havnen og paa andre Steder, i Forventning af de Arresteredes Ankomst. Det var desuden besluttet, at Keiserinden skulde have begivet sig til Mont Valérien og ledet Regjeringen derfra. Men Keiserinde Eugenie og nogle af hendes intimeste Raadgivere bifaldt ikke Planen, hvorfor den blev opgivet, og Ministeriet Palikao, det sidste keiserlige, begyndte derefter sin korte Tilværelse.

Trettende Kapitel.

Min Mission til London. Situationen sidst i August. Kapitulationen ved Sedan. Stemningen i England mod Frankrig. Mission for at erfare de virkelige Fredsbetingelser. Tydskland fordrer Elsass i September 1870. Mine Bekjendtskaber med engelske Journalister og Politikere. Times' tydskvenlige Artikler. Lord Granville gaaer Bismarcks Ærinder. Breve fra Bordeaux. Sympathi-meetings for den franske Sag. Frankrigs militaire Stilling sidst paa Aaret.

Den 24de August 1870 fik jeg fra Grev de Chaudordy, som dengang var Directeur for Udenrigsministeren, Fyrsten af Latour d'Auvergnes Kabinet, en Anmodning om at begive mig til London. Ministeren ønskede at overdrage mig en Mission, der gik ud paa at give de engelske Journalister sande Meddelelser om Sagerens Stilling i Frankrig og Krigens Gang, samt at søge Forbindelser med engelske Politikere for at virke paa bedste Maade for Frankrigs Interesser. Grev Bismarck havde vundet et betydeligt

Indpas i den londonske Presse, navnlig i de Regjeringen hengivne Blade; og det kunde være gavnligt, om der ogsaa fra fransk Side gjordes Forsøg paa at faae Sandheden bragt frem for det engelske Publikum. Jeg behøver kun at minde om den Maade, hvorpaa den nordtyske Kantsler kort efter Krigserklæringen i 1870 havde benyttet Times til at meddele Verden Benedettis Koncept til en Traktat om Belgiens Inkorporation i Frankrig, for at vise, hvorledes han forstod at benytte sig af Pressen. Thi han havde meddeelt Times dette Dokument som forfattet i 1867, medens det i Virkeligheden var ham overrakt af Benedetti i August Maaned 1866.

I det Øieblik, jeg afreiste til London, var Situationen slet, men den forekom mig dog ingenlunde fortvivlet. Keiser Napoleon var i Chalons, hvor den saakaldte anden Hær var samlet; og det var den almindelige Mening, at han vilde trække sig tilbage mod Paris med denne Hær, lede Regjeringen fra St. Cloud og derefter sørge for Dannelsen ef andre Armeer, navnlig bag Loire. Herved vilde Paris være bleven dækket, og saalænge som den holdt sig, var endnu Intet definitivt tabt. Ganske vist kunde Fjenden besætte en Deel af de østlige Departementer og omsider tvinge Bazaine til at kapitulere i Metz; men imidlertid fortsattes Krigen i det Uendelige, og hvor længe kunde Tydskland holde en saadan Situation ud? Dets Kredit var, som det forøvrigt ogsaa viste sig senere, ikke stor; og Nøden i Indlandet, der nødvendig maatte resultere af en meget

langvarig Krig uden Udsigt til Fred, vilde vel have tvunget de tydske Magthavere til omsider at gaae ind paa rimelige Vilkaar. Endelig var en Intervention fra de neutrale Magters Side under disse Betingelser høist rimelig.

Saaledes raisonnée jeg og mange Andre med mig; men neppe ankommen til London erfarede jeg, at Keiser Napoleon havde besluttet den høist ufor-sigtige Marsch til Bazaines Befrielse, der maatte ende med Nederlag. Efterretningen om Katastrophen ved Sedan var en daarlig Opmuntring for den, der som jeg, uden at kjende et Menneske i London, skulde virke for Frankrigs Sag; dog det gjaldt om ikke at tabe Modet, men stræbe at være saa nyttig som mulig for det ulykkelige Land, der nu kæmpede Fortvivlelsens Kamp for sin Frelse.

Keiserdømmets Fald og den franske Hærs for-færdelige Nederlag vakte, det skal siges til deres Skam, i Øieblikket ikke liden Skadefryd hos Eng-lænderne, uagtet de i Napoleon den Tredie havde mistet en langvarig og nyttig Allieret. Fra officiel Side afspeilede Tilfredsheden over det Skete sig i de regjeringsvenlige Blades Artikler; for Nationens Fleerhed var det betegnende, med hvilken Lyst man læste spottende Udtalelser i de humoristiske Blade, og i hvor høi Grad Begeistringen steg for de seir-rige tydske Armeer. Det er bekjendt, at Englæn-derne lettelig lade sig imponere af le succès; men ved denne Leilighed gik Knæfaldet for Magten videre end nogensinde. Aldrig skal jeg glemme det

piinlige Indtryk, som det engelske Folks Holdning efter Slaget ved Sedan gjorde paa mig, og fra dette Øieblik er det hos mig blevet en rodfæstet Overbeviisning, at England engang vil komme til haardt at bøde for, hvad det i denne skjæbnesvangre Tid syndede mod Frankrig. Dets Regjering havde kun eet Ønske, nemlig at være behagelig for Tydskland. Udenrigsministeren, Lord Granville, gjorde hvad han kunde, for at forhindre de neutrale Magter, navnlig Østerrig og Italien, i at komme Frankrig til Hjælp ved at slutte en Art neutral Ligue, hvis Formaal det skulde være at moderere Seirherrens Fordringer til den Overvundne. Chefen for det engelske Foreign Office foreslog i Modsætning her til en Overenskomst imellem de Neutrale, hvorefter Ingen af dem kunde opgive sin Neutralitet uden forudgaaende Aftale med de Andre. Dette var et aabenbart fjendtligt Skridt mod Frankrig, hvis Interesser skadedes betydeligt derved. Og senere gik Ministeriet Gladstone endnu videre i sin ydmyge Holdning overfor Seirherren, ved at sende en af sine meest udmærkede Diplomater, Odo Russell, til det tyske Hovedkvarter i Versailles, uden at denne Afsending havde Ret til officielt at beskjæftige sig med den Sag, der var et Livsspørgsmaal for Frankrig og af største Interesse for hele Europa, nemlig Spørgsmaalet om Krigen og om Fredsbetingelserne.

Og nu Pressen, navnlig Times, Daily Telegraph, Daily News og Pall-Mall Gazette. Det vil neppe være muligt i Historien at opvise Exempler paa en

større Hengivenhed, ja man kan næsten sige Tilbedelse, end den, som disse Blades Skribenter udviste overfor Tydskland. De forsvarede Grev Bismarcks Politik og de tydske Hæres Fremgangsmaade i Frankrig med en Iver, der ikke i Noget stod tilbage for Tydsklands egne Blades. Times, der daglig modtog lange Meddelelser fra det tydske Gesandtskab i London, hvilket for Bladet var en meget betydelig materiel Fordeel, gik i Spidsen for det engelske Afguderer for alt Tydsk, uden at tage Hensyn til, hvor dybt Englands Værdighed krænkedes og hvor haardt det franske Folks Følelser maatte saares derved.

Dog maa det siges, at der gaves Undtagelser blandt Englænderne, navnlig blandt Torypartiets Tilhængere; disse havde endnu Følelsen af, hvad der skyldtes Englands Ære og Værdighed, om de end, deels for ikke at støde an mod Sympathierne paa allerhøieste Sted, deels fordi de nødige vilde alliere sig med en haabløs Sag, holdt sig forsigtig tilbage og indskrænkede sig til platoniske Sympathi-Udtryk for Frankrig. Tory-Bladene kom virkelig efterhaanden til at indtage en velvillig Holdning overfor Frankrig, og det var en sand Tilfredsstillelse at læse Artikler i Standard, Globe og Morning Advertiser, der dannede en velgjørende Modsætning til de liberale Blades Lovprisninger af Tydskland.

Det var ogsaa med at henvende mig til Tory-Bladenes, navnlig til Standards Redakteurer, at jeg begyndte min beskedne Virksomhed i London. De engelske Journalister ere i Reglen alvorlige Folk,

særdeles meget beskjæftigede og kun tilgængelige for korrekte Meddelelser. Det er følgelig meget vanskeligt for en Fremmed at vinde deres Tillid. Derfor vil jeg ogsaa bestandig med Taknemlighed mindes den Hjælp, som ydedes mig ved denne Leilighed af Direktøren for Morning Post, Hr. Algernon Borthwick, som havde levet en Deel Aar i Paris og der stiftet et fortroligt Bekjendtskab med Drouyn de Lhuys. Denne særdeles dygtige og humane Mand nærede store Sympathier for Frankrig, og da jeg henvendte mig til ham og bad om hans Bistand til Opnaelsen af mit Formaal, viste han sig meget villig til at hjælpe mig. Ved hans Anbefaling blev jeg bekjendt med en Deel engelske Journalister og senere med flere Parlamentsmedlemmer og Politikere, hvilke Bekjendtskaber satte mig istand til at opnaae et taaleligt Udbytte af min Sendelse.

Imidlertid havde jeg kort efter min Ankomst til London faaet Anmodning om at foretage et Skridt, der, hvis det havde lykkedes, kunde have medført store Resultater. Den 8de Septbr. modtog jeg fra Paris et Brev, hvori et Medlem af den nationale Forsvarsregjering anmodede mig om at forsøge at faae at vide, hvilke Betingelser Grev Bismarck i Virkeligheden og for Alvor vilde opstille som Basis for en Fred. Hvis disse vare rimelige, vilde Forsvarsregjeringen nemlig slutte Fred strax. Med dette Brev fulgte en Billet til en navngiven Fremmed, der boede i London, af følgende Indhold:

Paris, den 6te September 1870.

Overbringeren af Nærværende besidder hele min Tillid. Meddeel ham Alt, hvad De vilde meddele mig selv, og gjør Deres Bedste. Betragt Alt, hvad Overbringeren siger Dem, som kommen fra mig selv.

Jeg skulde da formaae Vedkommende, der stod i Slægtskabsforhold til en Person i Grev Bismarcks Nærhed, til at opsøge denne, og gjennem ham opnaae en Samtale med Rigskansleren samt erfare af denne Sidste de virkelige Fredsbetingelser. Efter en kort Samtale med mig erklærede Vedkommende sig beredt til at udføre det ønskede Hverv og reiste samme Aften over Ostende til Brüssel, hvorfra han kunde korrespondere med sin Slægting.

Fire Dage senere, den 12te September, fik jeg Brev fra ham, hvorefter der var lovet ham Pas og andre nødvendige Papirer for at kunne opsøge Grev Bismarck, hvilket ikke var nogen let Sag, da Jernbanetogene kun gik til Valenciennes, hvorfra man til Vogns maatte gjennemreise de af Tropper af alle Vaabenarter besatte Departementer. Imidlertid havde han allerede fra officiel tysk Side erfaret, at Elsass' Afstaaelse vilde være et sine qva non for at opnaae Fred; hvad de øvrige Betingelser angik, vilde Tydskerne være temmelig medgjærlige. Dersom Regjeringen i Paris vilde gaae ind paa at afstaae Elsass og betale en rimelig Sum Penge, da vilde Tydskland anerkjende denne Regjering og slutte Fred

med den paa Vilkaar, at denne senere blev ratificeret af en konstituerende Nationalforsamling, saasnart en saadan kunde blive sammenkaldt.

Den 16de September modtog jeg et nyt Brev fra Brüssel, hvori Vedkommende meddelte mig, at han nu havde faaet de nødvendige Papirer samt det Raad at reise over Sedan, og forsøge paa at træffe Grev Bismarck i Meaux. Denne havde samtykket i at modtage ham.

Endelig fik jeg den 24de September et sidste Brev, hvorefter mit Sendebud i Mellemtiden havde haft en Samtale med Grev Bismarck, der var i Ferrières. Rigskansleren havde gjentaget for ham, hvad der allerede var udtalt til ham fra tysk Side i Brüssel, at man nemlig i ethvert Fald vilde have Elsass og at man kunde underhandle om de øvrige Betingelser. Han anmodede mig om øieblikkelig at meddele dette til Regjeringen i Tours, der maatte skynde sig med at give et Svar; thi Preussen viste Tendenser til ikke mere at ville nøies med Elsass.

Jeg indberettede strax Ovenstaaende til Forsvarsregjeringen i Tours, men som bekjendt vilde man hverken der eller i Paris gaae ind paa disse Betingelser, og mit Sendebud vendte derfor nogle Dage senere med uforrettet Sag tilbage til London.

Den nationale Forsvarsregjering har maattet høre stærke Bebreidelser, fordi den fortsatte Kampen, der maatte synes haabløs og ødelæggende for Landet; men disse Bebreidelser ere ubillige, og naar Alt kommer til Alt vilde i Grunden ingen Franskmand

dengang erklære sig for overvunden eller opgive Kampen paa de Betingelser, Tydskland opstillede. Man maa være retfærdig, navnlig mod Gambetta, og indrømme, at den store Fleerhed af det franske Folk ønskede Krigen fortsat, ligesom ogsaa han har gjort sig fortjent af Frankrig ved den store Energi, hvormed han organiserede Forsvaret, og som paa et givet Tidspunkt endog skaffede ham Fjendens Respekt.

I Mellemtiden var Thiers paa sin diplomatiske Rundreise i Europa ankommet til London, hvor jeg søgte ham i det franske Gesandtskabshotel den 15de September og berettede ham, hvad der var bleven mig meddeelt i den omtalte Skrivelse fra Brüssel af 12te September. Thiers, der netop havde talt med Lord Granville, saae nedslaaet ud og var i høi Grad misfornøiet med Sagernes Stilling i Frankrig og med Krigens Fortsættelse. »Alt hvad der nu skeer hos os, er Galskab,« sagde han.

Der lod sig imidlertid Intet udrette ved at tabe Modet, og Enhver maatte, syntes det mig, gjøre sin Pligt uden Partihensyn eller Bagtanker. Jeg anvendte nu den øvrige Deel af Aaret 1870 til at udvide mine Bekjendtskaber og bestræbte mig for at være den franske Sag til saa stor Nytte som muligt i London. Igjennem Borthwick gjorde jeg Bekjendtskab med Mr. Arthur Otway, som dengang endnu var Understatssekretair for de udenlandske Anliggender, men som kort efter tog sin Afsked, fordi han misbilligede Regjeringens Politik. Han nærede megen Sympathi for Frankrig, og ved hans Anbefaling blev jeg bekjendt

med en Deel andre Parlamentsmedlemmer af det liberale Parti, hvilke skilte sig fra Regjeringen i dens Opfattelse af den udenrigske Politik og navnlig dadlede dens Holdning ligeoverfor Frankrig. Iblandt disse vil jeg nævne Sir Henry Hoare, Sir Charles Dilke og den energiske W. M. Torrens. Ogsaa med Torymedlemmet Mr. Baillie Cochrane, en gammel Ven af Frankrig, stiftede jeg Bekjendtskab, og med alle disse Politikere havde jeg mange Samtaler om, hvad der kunde gøres, for at komme det betrængte Frankrig til Hjælp. Jeg havde ligeledes en Samtale med Odo Russell, der kort Tid efter forlod the Foreign Office for at overtage sin Mission i Versailles.

En Dag aflagde jeg en Visit i Times's Redaktionsbureau og havde der en længere Konversation med den senere afdøde »manager« Morris, der nærrede en entusiastisk Beundring for Grev Bismarck. Men det var mig ikke muligt at paavirke hans Ideer det mindste. Han fandt, at Frankrig havde fortjent sin Skjæbne; og da jeg tillod mig at bemærke, at England snart vilde komme til at mærke Følgerne af Frankrigs Underkuelse, lod han haant derom og vilde aldeles ikke gaae ind paa min Frygt for, at Englands Interesser i Orienten kunde blive kompromitterede. Da nogle Dage senere, den 31te Oktober, Fyrst Gortchakoff erklærede, at Rusland ikke mere vilde respektere Parisertraktaten i et væsentligt Punkt, gjorde Times vel i nogen Tid sure Miner hertil, men den britiske Løves Opvaagnen var ikke af lang Varighed,

og snart efter faldt baade Citybladet og Regjeringens øvrige Venner tilbage i den gamle Tone.

Hele denne Tid modtog jeg hyppige Skrivelser fra mine Venner i Frankrig, som opmuntrede mig til at holde ud.

Midt i Oktober modtog jeg et Brev fra Generalsekretairen i Indenrigsministeriet, hvormed fulgte følgende Anbefalingskrivelse:

Tours, den 6te Oktober 1870.

»Min kjære Louis Blanc.

Jeg anbefaler Dem ganske specielt Hr. Hansen, som vil give Dem disse faa Linier i Hænde. Han er en Dansk, der er Frankrigs Sag meget hengiven, og som kan være Dem til megen Nytte.

Deres

Clément Laurier.

Dette Brev fik jeg imidlertid ingen Brug for, da Louis Blanc allerede dengang havde forladt London.

Senere fik jeg fra Frankrig mange Bidrag til mine Meddelelser til Pressen. Iblandt Andet skal jeg her anføre et Indlæg i Anledning af Ruslands Opsigelse af Parisertraktaten, hvilket er forfattet af en i Frankrig høit anset Politiker:

Bordeaux, den 6te December 1870.

Aldrig have saa store og vigtige Spørgsmaal paa samme Tid beskjæftiget Europa som i dette Øieblik; aldrig have Hovedbetingelserne for Folkenes normale Liv været i den Grad forrykkede. Alle de Komplika-

tioner, som længe havde truet og som man havde seet nærme sig, komme paa een Gang. Tydscklands Eenhed er gennemført af Preussen; det tydske Keiserdømme er gjenoprettet efter Seire uden Lige, der paa en Maade give den grændsesløse Ærgjerrighed en vis Berettigelse; de neutrale Magters Existens er truet; Holland og Danmark kunne og maae frygte for deres Uafhængighed; Preussen vil have Kolonier og en Marine; det vil være Herre over Nordsøen og Østersøen. I Orienten gjærer det atter, og Rusland har, ved at annullere en af Artiklerne i Traktaten af 1856, ingen anden Hensigt havt, end at gjøre en Breche i de Skranker, der ved hiin Traktat bleve satte for dets Udvidelse mod Syd. Det haardt medtagne Frankrig kæmper for sin Ære og Uafhængighed. Optaget, som det er af sit heltmodige Forsvar, seer man allerede de Følger, dets kun øieblikkelige Forsvinden fra den politiske Scene vilde have for Europa. Hvem er nu tilbage i Europa til at forsvare Freden og opretholde den nødvendige Ligevægt? England og Østerrig. England især, hvis Kraft og Klogskab har ladet det usvækket midt under de voldsomme Rystelser, og som saa at sige holder Europas Skjæbne i sin Haand paa samme Tid som sin egen Fremtid.

Hvad vil England gjøre? Vil det forblive en uvirk- som og ligegyldig Tilskuer ved den seirrige Gjennemførelse af en Politik, der er en Tilintetgjørelse af alle dets Traditioner? Vil det, efter at have kæmpet heltemodigt mod Napoleon den Første, lade Preussen fuldende lignende Erobringer og Despotismens Værk? Vil det lade Europa blive et Offer for den eventyrlige Politik, hvortil Preussens Ærgjerrighed driver det? Vil det forglemme Frankrigs sørgelige Exempel? Europa er i Flamme, fordi det i 1864 har taalt, at Danmark blev lemlæstet. Nu gjælder det Frankrig; og Følgerne

ville denne Gang blive ganske anderledes skjæbnesvangre og komme hurtigere. Der krævedes 6 Aar for at opdage, hvortil den sørgelige Politik i 1864 førte; der har ikke engang behøvedes 3 Maaneder for at see, hvortil Europas uforklarlige Ligegyldighed, imedens man angreb et af dets Tilværelses vigtigste Elementer, har ført.

Alt dette er klart; Enhver forstaaer det og Enhver udtaler det. Imidlertid skeer Intet, og Begivenhederne skride frem med en Hurtighed, som skuffer alle Beregninger.

Hvor ere nu de store Ministre? I hvilke Hænder er Englands Styrelse faldet? Hvad vilde de Statsmænd, der have skabt dets Storhed, sige, hvis de stode op af deres Grave? Vil Grev Bismarck aldrig have andre Statsmænd for sig end saadanne, der have voldet vor Undergang? Man opkaster med en daglig voxende Ængstelighed det Spørgsmaal: hvor ere de store Ministre?

Senere da Magterne vare gaaede ind paa at ordne Spørgsmaalet om Parisertraktatens Modifikation paa en Konference i London, sendte den samme Korrespondent mig følgende Udtalelse om Situationen:

Bordeaux, d. 22de December 1870.

Frankrig er gaaet ind paa Konferencen. Det er et Beviis paa dets gode Villie; men det er ikke nok. Der staae langt større og vigtigere Sager paa Dagsordenen, og Parisertraktaten er langt fra at være den vigtigste Sag blandt de Spørgsmaal, der ere reiste for Tiden. Det er godt at forebygge fremtidige Krige; men det vilde være bedre at standse den frygtelige Kamp paa Fastlandet, og England er ikke mindst interesseret deri. Hvis man lader Preussen forfølge sit Værk, ville Konferencens Afgjørelser iforveien være aldeles uden Livskraft. Naar man ikke har villet standse Preussen nu, da Frank-

rig gjør saa energisk Modstand og holder det i Skak, vil man da kunne gjøre det senere? Og hvis man viser sig svag og eftergivende, hvis man gaaer ind paa den sørgelige Doktrin, at Traktater, Konferencer, Overeenskomster kun ere diplomatiske Udsættelser af kort Varighed, blot formelle Udveie, hvorledes kan man da undgaae de skjæbnesvangre Følger, der allerede tydelig vise sig? Konferencen vil ikke være noget uden en fast og kraftig Politik, og enhver saadan Politik kan ikke have andet Formaal end at sikkre Freden ved at standse Preussens ødelæggende Seiersværk.

I Frankrig haabede man endnu paa diplomatisk Hjælp; men der skulde militaire succès til for at bevæge de neutrale Magter til at interessere sig for Frankrig; thi de vare som lamslaaede ved Tydslands Magtudvikling. Disse succès, hvorpaa Frankrigs Venner i England ventede med Længsel, kom desværre ikke. Solglimtet fra Coulmiers var kun kortvarigt, og blot een Gang under hele Krigens mærkede jeg Ængstelse hos Tydskerne i London, nemlig under det store Udfald fra Paris. Da det ogsaa mislykkedes, svandt Haabet om franske Seire bestandig mere og mere hos alle dem, der ønskede Frankrigs Vel.

Der stod kun tilbage at modarbeide den Indflydelse, som Tydsland fra Krigens Begyndelse havde vundet overalt i England, saavel i Regjeringen som i Parlamentet og i Pressen; og dette lykkedes efterhaanden ret vel.

I December Maaned havde den tyske Krigsførelse og Fremgangsmaaden ved Paris' Beleiring

vakt Misbilligelse i England, og denne Omstændighed tilligemed Misfornøielsen over Parisertraktatens Krænkelser benyttedes med Held af Frankrigs Venner til at bearbejde Stemningen mod Tydskland. I Pressen kunde Grev Bismarcks Beundrere nu ikke længere føre det store Ord, og Folkets Masse paavirkedes i høi Grad ved talrige meetings, som foranstaltedes for at udtale Sympathi for Frankrig og dets Regjering.

Disse Omstændigheder littede ogsaa min Virksomhed, der nu, foruden mit Arbeide i Pressen, især rettedes paa at meddele Frankrigs Venner Alt, hvad der kunde tjene deres Formaal. Jeg assisterede saa godt som ved alle de meetings, der afholdtes i forskjellige store Lokaler og paa offentlige Pladse i London, og hvor der stundom, uagtet Talerne i Reglen hørte til den mindre dannede Klasse af Befolkningen, udtaltes meget fornuftige Anskuelser om den Politik, England burde følge. Jeg gjorde Bekjendtskab med den største Deel af disse Folketalere, som havde stor Indflydelse paa den menige Mand i London. Saaledes kan jeg nævne den bekjendte Bradlaugh, der besad en vidunderlig Veltalenhed og Evne til at henrive Masserne. Paa samme Tid besøgte jeg meget flittigt Bladenes Bureauer, hvor jeg ofte opholdt mig til ud paa Natten. Fra Bordeaux fik jeg tilsendt en Brochure, betitlet »Recueil de documents sur les exactions, vols et cruautés des armées Prussiennes en France«, hvilken jeg omsendte i Tusindviis til Medlemmer af corps

diplomatie, Bladene, Parlamentsmedlemmer, Klubberne, o. s. v. Under hele denne Deel af min Virksomhed fandt jeg en god Bistand hos min Ven, Franskmanden Eyssautier, som havde opholdt sig en Deel Aar i England og var godt kjendt med engelske Forhold.

I Frankrig gjorde Gambetta henimod Aarets Slutning overordentlige Anstrengelser for at forbedre Landets militaire Stilling. I den Anledning vil følgende Meddelelse, som jeg modtog fra Bordeaux sidst i December, læses med Interesse:

Regjeringen for det nationale Forsvar har i de sidste to Maaneder gjort ganske overordentlige Anstrengelser, hvoraf man nu begynder at høste Frugten. Om nogle Uger vil Frankrigs militaire Magt allerede være bleven imponerende, og endnu nogle Uger senere ville vore Hære, hvis effektive Styrke Dag for Dag voxer, udenfor Paris tælle 500,000 Mand med et Artilleri af mere end to tusind Kanoner. Disse, der dels ere kjøbte udenfor Frankrig, dels konstruerede i vore store Støberier, høre til de bedste, man kjender, og besidde en Rækkeevne, der naaer eller endog overgaaer de preussiske Kanoners. Alle vore Tropper, der ere bestemte til at tage aktiv Deel i de militaire Operationer, ere bevæbnede med Chassepot- eller andre Baglade-Geværer af fortrinlig Beskaffenhed. Geværer blive daglig i store Masser forfærdigede i vore Fabriker; mere end 400,000 ere opkjøbte i Udlandet, og der ankommer hver Dag flere. Der arbeides uafsladeligt paa at omdanne 5 til 600,000 gamle Forladnings-Geværer, med hvilke de Nationalgardister, som endnu ikke ere blevne mobiliserede og paa en Maade danne Armeens Reserve,

foreløbigt ere armerede. Denne Reserve udgjør et Antal af omtrent 400,000 Mand.

Naar man regner, at den aktive Armee udenfor Paris allerede nu tæller mere end 400,000 Kombattanter, og at der i Paris findes 200,000, kommer man til en samlet disponibel Styrke af 600,000 Mand, der bagved sig har en Reserve af 400,000 Nationalgardister. Disse sidste ere vel endnu ikke mobiliserede, men kunne dog efterhaanden anvendes til at udfylde Hullerne i den aktive Armee og vistnok maale sig med de Rekrutter eller Soldater af Landstormen, som Preussen nylig har kaldet under Fanerne.

Kong Wilhelms bedste Soldater falde daglig ved Paris for vore Kugler. I Normandiet og langs hele Leiren vil den preussiske Armee med hver Dag svinde i Antal. Vore unge Troppers Underlegenhed vil efterhaanden blive mindre og mindre følelig, og naar de blive støttede af det stærke Artilleri, som vi snart kunne lade rykke i Marken, maa man haabe, at de stærke Kolonner af franske Soldater tilsidst ville beseire Preusserne, som efter at have oprevet os ved deres Mængde i Begyndelsen af Felttoget, nu til Gjengjæld ville see sig selv omringede af talrige Armeer. Feltartilleriet i Paris tæller desuden i det mindste 800 Stykker, der selvfølgelig maae føies til de 2,000, som ere nævnede ovenfor.

Paris er provianteret for meget længere Tid end man troer, og især end man antager det i den preussiske Konges Hovedkvarter. Den forsigtige Maade, paa hvilken Levnetsmidler have været uddelte til Dato, berettiger til at antage, at man, ved at benytte sig af den Reservebeholdning, som private Folk have draget Om-sorg for at opsamle, ikke vil behøve at overgive Paris endnu i de to første Maaneder, uden at Forsvarerne eller deres Familier ville komme til at lide alvorlig

Nød. De allernødvendigste Levnetsmidler, Brød, Riis, Viin og tørrede Frugter ere tilstede i saa stor Mængde, at man vilde kunde sætte et endnu langt mere fremrykket Tidspunkt for Nødvendigheden af en Kapitulation, dersom Befolkningen, som man tør antage, vil foretrække at underkaste sig Savn fremfor at kapitulere.

Denne Meddelelse var ganske vist i flere Retninger optimistisk; men Frankrigs Stilling var dog virkelig ved Slutningen af 1870 bleven en saadan, at den berettigede til ikke ganske at tabe Haabet.

Fjortende Kapitel.

I Januar 1871 stærke Sympathier for Frankrig i London. Regjeringen opfordres til at intervenere til Fordeel for Frankrig. Interpellationen i Underhuset den 17de Februar. W. M. Torrens's Tale. Min Mission i London ophører. Hertugen af Broglie ankommer som fransk Gesandt. Jeg afreiser til Brüssel i Marts Maaned. Spændt Forhold imellem Hertugen af Gramont og Grev Beust. Foreløbig Udsoning imellem dem. Jeg afreiser til Versailles i April. Hjemkomst til Paris den 28de Mai.

Ved Nytaarstid 1871 var der umiskjendeligt foregaaet et stort Omslag i Stemningen i England. De hyppige Folkemøder, hvoraf der stundom var afholdt indtil tre om Dagen, havde stemt de lavere Klasser af Befolkningen afgjort gunstigt for Frankrigs Sag, og de dannede Klasser havde nu indset det Uforsvarlige i Tydsklands Krigsførelse og i den forfærdelige Blodsudgydelse alene for at gjøre Erobring. For at være retfærdig, maa det ogsaa her

tilføies, at Englænderne, uagtet de en Tid lang vare glade over Frankrigs Ydmygelse, dog bestandig havde viist Medfølelse paa deres Viis ved talrige Subskriptioner for at komme de nødlidende Franskmand til Hjælp, saavel dem i Frankrig selv som navnlig dem, der i Mængde havde taget deres Tilflugt til London. Denne det engelske Folks store Godgjørenhed var dog eet Lyspunkt i denne sørgelige Periode.

Henimod Slutningen af Januar var Sympathien for Frankrig, og da især for det heltmodige Paris, bleven saa stærk i London, at jeg vovede at tale med mine Venner i Parlamentet om at forsøge et Hovedslag, for at tvinge Regjeringen til at intervenere ved Fredsslutningen. Et saadant Skridt havde allerede været under Overveielse, siden der var Tale om Jules Favre's Komme til London, men var faldet bort, da han ikke kom, hvilket efter min Mening var beklageligt. Imidlertid bestræbte jeg mig for at faae Sagen gjenoptaget og talte derom i Begyndelsen af Februar med Parlamentsmedlemmet W. M. Torrens, der allerede ofte havde udtalt sig til Gunst for Frankrig. Jeg havde en Deel Samtaler med ham, under hvilke han yttrede som sin Mening, at den engelske Regjering burde bestræbe sig for at bevirke en rimelig Fred. »Jeg har altid«, yttrede Torrens en Dag til mig, »været af samme Mening som den afdøde Hertug af Wellington, at nemlig begge Vestmagternes velforstaede Interesser vilde blive kompromitterede ved Frankrigs Ydmygelse eller midlertidige Udslettelse som Stor-

magt; derfor anseer jeg det for min Pligt som Repræsentant for det engelske Folk, at lægge vor Regering paa Sinde, at den ikke uden Protest bør taale nogen Formindskelse af det franske Territorium. « En Deputeret med saadanne Anskuelser maatte være den rette Mand til at bringe den paatænkte Plan til Udførelse, nemlig en djærv Interpellation i Underhuset med det bestemte Formaal at formaae Regeringen til en mere aktiv Politik.

Nogle Dage efter modtog jeg følgende Brev:

St. Georges Road, d. 14de Februar.

Dear Sir!

Jeg troer nu nok, at Vanskelighederne ved at faae Interpellationen i Gang ville blive overvundne. Jeg har talt derom med flere af mine Venner, der ere villige til at understøtte os. Men det vilde være heldigt, om jeg endnu kunde faae en Samtale med Dem inden Interpellationen, og beder Dem derfor komme til mig imorgen Formiddag.

Deres

W. M. Torrens.

Nu havde Sagen god Fremgang. Til Torrens sluttede sig en Deel af Frankrigs andre Venner, Auberon Herbert, Sir Henry Hoare, Baillie Cochrane, Sir Charles Dilke og Andre; og Interpellationen fandt nu virkelig Sted den 17de Februar. Den varede fra Klokken 5 om Eftermiddagen til Klokken 1 om Morgenen og gav Anledning til en

yderst interessant Diskussion, hvorunder der faldt de haardeste Ytringer imod Tydskland.

Diskussionen aabnedes af Sir Robert Peel, der strengt dadlede Ministeriets Politik, hvilken efter hans Mening var en Ydmygelse for England. Han forlangte, at Regjeringen skulde handle saaledes, som den skyldte sin Plads i Europa og sin lange Alliance med Frankrig. Taleren betragtede Militarismen i Tydskland som en stor Fare for Freden i Europa og forlangte, at Regjeringen skulde tilbyde sin Mægling. Han nævnte adskillige Exempler paa Vandalismer, begaaede af de tydske Soldater, og paastod, at England gjorde sig upopulair i Udlandet. »Englænderne«, tilføiede han, »kunne nu ikke længere reise i Tydskland, uden at man gjør sig lystig over dem.« Landet ønskede at støtte Regjeringen, hvis den vilde handle og mægle Fred paa rimelige Vilkaar.

I samme Retning udtalte Sir Henry Hoare og Baillie Cochrane sig; men den Tale, der havde størst Vægt og bedst ramte Hovedet paa Sømmet, var dog Torrens's.

»Hvad jeg ønsker,« sagde Taleren, »det er, at vor Regjering skal finde det i vor egen Interesse at anvende sin Indflydelse til Fordeel for Frankrigs Uafhængighed. Historien lærer os, hvad herved skal forstaaes. Ved Wienerfreden 1815 var det Hovedpunktet i Diskussionen at undersøge, hvad der var foreneligt eller uforeneligt med Frankrigs Uafhængighed, og England anvendte da hele sin moralske

Indflydelse for at frelse den Nations Uafhængighed, med hvem det kort forinden havde kæmpet en forfærdelig Kamp. Og hvad var Resultatet af denne sunde Politik? Fem og Halvtredsindstyve Aars Fred og en lang Alliance imellem England og Frankrig. Derfor var det at ønske, at Regjeringen vilde gjøre Anstrengelser for at opnaae en varig Fred i Europa, og der kunde ikke være Spørgsmaal om en varig Fred, med mindre Tydsklands Betingelser vare rimelige. Hverken England eller Frankrig ønskede nogen Vaabenstilstand, men lang Fred og Ro, og det Samme laa i Tydsklands velforstaaede Interesse. Der var vel et Krigsparti i dette Land, som vilde stille Sagen paa Spidsen, men Tydsklands Haandværkere og Arbeidere havde ingen Interesse af at paatvinge Frankrig saadanne Betingelser, som enhver Franskmand til evig Tid maatte betragte som en Ydmygelse«. — Taleren forlangte ikke nogen Intervention fra de neutrale Magters Side, men en venskabelig Mellemkomst, der maaskee ikke vilde være Seirherren selv ukjærkommen. Frankrig vilde reise sig igjen og inden lang Tid, derom kunde man være overbevist. Men burde ikke alle dets Naboer ønske, at dets Gjenopstandelse maatte blive fredelig og ikke ledsaget af en brændende Attraa efter Revanche? Frankrig vilde aldrig glemme dem, som i dets yderste Nød gjorde for det, hvad de kunde. Vor Regjering havde været tilstrækkelig spag og imødekommende imod Tydskland. Taleren havde omhyggelig gennemgaaet den blaa Bog, men det var ham umuligt at opdage,

at den engelske Regjering havde foretaget det Mindste, der kunde stemme Tydskland til Moderation. Dette var en Feil, og en anden Politik fra Englands Side vilde have kunnet forhindre megen Ulykke, da Krigen begyndte igjen efter Kapitulationen ved Sedan. Hvis England dengang havde sagt til Tydskland: »Vi ville kalde vor Minister tilbage fra Berlin, hvis der ikke nu tilbydes Frankrig rimelige Fredsbetingelser, saa at den umenneskelige Blodsudgydelse kan standses«, da havde Alt uden Tvivl faaet et andet Udseende. Men England gjorde Intet, og hvad var Følgen? Faa Uger efter var Parisertraktaten af 1856 bleven opsagt, og en ny Fornærmelse tilføiet os af de Forenede Stater. Ikke-Interventionsprincippet har blot ledet til at svække vor prestige. Alle disse Grunde talte tilstrækkelig for, at Tiden nu endelig var kommen for en mere aktiv Politik og til at forhindre, at ublue Betingelser bleve paatvungne Frankrig.

Denne fortræffelige Tale og lignende Yttringer fra andre Medlemmer gjorde et stærkt Indtryk paa det engelske Publikum, uagtet Forslaget, der laa til Grund for Interpellationen, blev forkastet af den ministerielle Majoritet. Jeg troer ogsaa nok, at Regjeringen nu lod gjøre venskabelige Forestillinger i Versailles for at anbefale Seirherrerne Maadehold. Alt dette hjalp vel ikke meget, men, saavidt vides, var det dog ved Englands Mellekomst, at Krigsskadeserstatningen blev nedsat fra sex til fem Milliarder.

Jeg ansaae nu min Mission i England for tilendebragt, men forblev dog endnu indtil Maanedens Udgang i London.

Den 24de Februar ankom Hertugen af Broglie, der af Thiers var bleven udnævnt til Frankrigs Gesandt ved det engelske Hof. Thiers havde ikke meddeelt ham de territoriale Betingelser for Fredslutningen, hvilke han endnu vilde holde hemmelige, men kun de finansielle. Faa Dage efter kjendte imidlertid Alverden de Vilkaar, som det overvundne Frankrig maatte underskrive.

Løvrigt forefandt Hertugen mange Beviser paa den Sympathi for Frankrig, som nu herskede i London, og som først ophørte med Pariserkommunen. Man har villet lægge denne Gesandt til Last, at han i det engelske Selskab oftere skulde have ladet falde Yttringer, der kunde saare Englændernes Nationalfølelse. Saaledes er det blevet fortalt, at han en Aften havde yttret hos Lady William Russell, at han ikke havde troet, at Englænderne vare en saadan Kræmmernation. Hertugen har imidlertid senere forsikkret mig, at han ikke erindrede nogetsteds at have brugt dette Udtryk. Derimod er det vist, at Hertugen af Broglie, da han en Dag var indbudt til en Middag, hvor Hovedredakteuren for Times, Delane, ogsaa uden hans Vidende var indbudt, vendte denne Ryggen og ikke vilde tale med ham; men heri laa da heller ikke Andet, end hvad der var fuldkomment stemmende med den franske Gesandts Værdighed.

I Begyndelsen af Marts Maaned ankom jeg til Brüssel, som var opfyldt af franske refugiés, hvis Antal kort efter tiltog overordentlig, da Kommunen havde begyndt sin Rædselsregjering i Paris. Efterat have opholdt mig sex Uger i denne By, modtog jeg et Brev fra Hertugen af Gramont, der boede i London, hvori han spurgte mig, om jeg var villig til at besørge Udgivelsen i Brüssel af en Brochure angaaende Grev Beust's Adfærd imod ham. Denne var — saa skrev Hertugen — af en saadan Natur, at han følte sig berettiget og forpligtet til at offentliggjøre hele denne Ministers Forhold til Keiser Napoleon og til ham selv i Aaret 1870. Endskjøndt Hertugen af Gramont, medens han var Udenrigsminister, havde viist mig megen Velvillie og jeg nærrede den største Høiagtelse og Hengivenhed for ham, tog jeg dog ikke i Betænkning at udtale som min Mening for ham, at Tidspunktet maaskee ikke vilde være det heldigste for en saadan Offentliggjørelse, og at den muligviis kunde skade Frankrig, der visselig ikke kunde taale at paadrage sig flere Uvenner, end det allerede havde. Jeg blev saa meget mere bestyrket i min Beslutning om at meddele Hertugen denne min Anskuelse, som jeg ved at tale med en Ven af Grev Beust, hvem jeg havde meddeelt Gramonts berettigede Misfornøielse, var kommet til den Overbeviisning, at Misforstaaelsen imellem de to Diplomater uden stor Vanskelighed maatte kunne hæves. Jeg tilskrev derfor Hertugen i Overensstemmelse hermed og modtog fra ham følgende Svar:

London, Torsdag den 20de April 1871.

Min kjære Hansen! Jeg har modtaget Deres Brev af 18de ds. og meddeler Dem herved, hvad jeg veed. En meget høitstillet Personlighed har forsikkert mig, at Grev Beust gjør mig personlig megen Skade, og at han har sagt og ladet sige baade her i London og især i Berlin Ting om mig, der baade ere usande og prægede af Uvillie. Bismarck selv har til Andre bekræftet dette. Jeg har nu ikke isinde at lade Grev Beust døe i Synden, og jeg føler mig istand til at optage Kampen med ham. Det er aldrig faldet mig ind at ville skade ham, men dersom han nedlader sig til at tale ondt om sine gamle Venner for derved andetsteds at skaffe sig et Tilhold, hvortil han maaskee trænger, saa lader jeg ham ikke handle saaledes ustraffet. Jeg vil da først appellere til hans Souverains Loyalitet, og dernæst skal jeg nok selv sørge for Resten. Hvis han maaskee har Forklaringer at give, da er jeg beredt til at modtage dem. — De kan gjerne meddele Andre, hvad jeg her tilskriver Dem.

Af dette Brev fremgik utvivlsomt, at Hertugen af Gramont var meget opbragt, og det ikke uden Grund; thi fra Aarene 1866 til 1870 havde Hertugen, der havde en udmærket Stilling i Wien, støttet Beust efter Evne og beviist ham ikke faa Tjenester, hvilket denne ogsaa havde erkjendt. Nu kjendte jeg Gramont som en Mand, der var hævet over smaalig

Hævnssyge, men paa den anden Side heller ikke vilde lade sig forurette uforskyldt; og da han, for at retfærdiggjøre sig, maatte offentliggjøre de fortrolige Underhandlinger, som i 1870 havde fundet Sted imellem Keiser Napoleon og Frants Joseph og imellem deres Ministre, saa var det jo dog aabenbart, at Saadant under den daværende europæiske Situation i høi Grad maatte skade den østerrigske Regjering og navnlig Grev Beust, der dog havde viist sig sympatetisk ligeoverfor Frankrig under dets Ulykker og søgt at bringe de Neutrales Ligue istand til dets Fordeel. Jeg forestillede derfor alvorlig den omtalte Ven af Grev Beust, der opholdt sig i Brüssel og derfra havde korresponderet med den østerrigske Rigskansler om Sagen, at denne absolut maatte søge en Forsoning med Gramont og lade det komme til en Forklaring. Nogle Dage senere kom der ogsaa Brev fra Wien, hvorefter den østerrigske Gesandt i Brüssel, Grev Witzthum, anmodedes om at sætte sig i Forbindelse med Hertugen og give ham fuldstændig tilfredsstillende Forklaringer. Dette skete ogsaa. Grev Witzthum besøgte Hertugen i London, og Spørgsmaalet om den omtalte Offentliggjørelse faldt saaledes bort for denne Gang. Nogle Aar senere indtraf der imidlertid Begivenheder, som foranledigede Hertugen, der blev stærkt personlig angreben, til at offentliggjøre en Deel Aktstykker og Breve, betræffende de ommeldte Underhandlinger. Men Tid og Omstændigheder vare dengang forandrede. Havde derimod Offentliggjørelsen

allerede fundet Sted i April 1871, vilde Grev Beust sikkerlig ikke kunne have holdt sig som Rigskansler indtil Aarets Slutning og derpaa være bleven Gesandt i London.

Sidst i April afreiste jeg fra Brüssel til Versailles, en Reise, som dengang var meget besværlig og langvarig paa Grund af Jernbanebroernes Reparation og Krigen imod Kommunen; den varede fulde 28 Timer. I Versailles fandt jeg Thiers og hans Regjering samt corps diplomatique indstallerede. Ogsaa de fleste Blade bleve nu trykte i denne By, hvor jeg da ogsaa gjenfandt Le Moniteur universel og mine gamle Venner i dens Redaktion.

Hvad vi Alle oplevede i denne uhyggelige Tid, føler jeg ingen Lyst til at dvæle ved, ligesom det ogsaa vil være bedst at drage Sløret over alt det Sørgelige jeg saae, da jeg den 28de Mai atter betraadte min Bolig i Paris.

Femtende Kapitel.

Gambetta ankommer fra St. Sebastian til Paris. Hans Valg til Deputeret. Min Samtale med ham den 4de Juli 1871. Gambetta's Huusstand. Mine Forsøg paa at lære ham Tydsk. Den europæiske Politik i Sommeren 1871. Keiserne Wilhelm og Frants Joseph mødes i Salzburg, ledsagede af deres to Rigskanslere. Grev Beust's Afskedigelse som østerrigsk Kantsler. Andrassys Udnævnelse. Thiers' Vanskeligheder ved at grundlægge en maadeholden Republik. Mit Bekjendtskab med Casimir Périer og Grev de Rémusat.

Den 29de Juni 1871 ankom Gambetta fra St. Sebastian til Paris, hvor han var sat i Spidsen paa den radikale Liste til Valgene af 2den Juli. Nogle Dage i Forveien havde han i Bordeaux holdt en Tale, i hvilken han erklærede, at den daværende Regjering havde Krav paa enhver Statsborgers Agtelse og Anerkjendelse. Ved Valget fik han omtrent 115,000 Stemmer, hvoraf en stor Deel afgaves af det tiende Arrondissement (Belleville.)

Da jeg ikke havde seet Gambetta siden August 1870, ønskede jeg at tale med ham og traf ham ogsaa den 4de Juli i Rue Montaigne, hvor han beboede en beskeden Leilighed til 1,500 Francs om Aaret. Hans hele Huusførelse bar Præget af republikansk Tarvelighed. En ældre Søster af hans Moder førte Huus for ham uden kvindeligt Tyende, men sekunderet af en forhenværende Mobil ved Navn François, der paa een Gang agerede Huuskarl og valet de chambre. Den værdige Tante havde ikke forladt Gambetta siden hans Drengaar og væsentlig sørget for hans Opdragelse og Underviisning, paa hvilken sidste hun havde anvendt sin lille Formue. Hun var ham selvfølgelig meget hengiven og vaagede med Omhu over hans materielle Vel samt over hans Omgang, og det var ikke let at slippe forbi hendes Cerberus-Øine, naar man ikke var persona grata hos hende. Jeg traf Gambetta i hans Studereværelse, hvor mange forskellige Gjenstande vidnede om, hos hvem man befandt sig. Paa Kaminen saae jeg en stor Broncefigur, der var tilveiebragt ved en To-sous-Subskription i Elsass og skjenket Gambetta; ved Siden deraf stod en lille Statue »Friheden«, der var legueret ham af Charras. Paa Væggene hang Billeder af Danton og Marat samt det smukke Maleri af Henner: Pigen fra Elsass, som var tilegnet Gambetta. Meublementet her saavel som i Spisestuen og Sovekammeret var tarveligt som hos en Ungkarl af Advokatstanden.

Gambetta begyndte med at takke mig for min

Virksomhed i London og gav sig derpaa strax til udførligt at besvare mit Spørgsmaal: hvorfor han ikke havde yttret sig om Pariserkommunen og offentlig desavoueret samme.

»De maa erindre«, sagde han, »at jeg den 5te Februar havde indgivet min Demission som Medlem af Regjeringen og fra dette Øieblik kun var simpel Privatmand. Led og kjed af Alt, ødelagt af aandelig og legemlig Overanstrengelse, var jeg reist til St. Sebastian for at gjenvinde mit Helbred. Jeg levede udelukkende iblandt spanske Fiskere og tilbragte mere end Halvdelen af Dagen paa Havet. Jeg læste ikke en fransk Avis og saae ikke en eneste af mine Venner. Ofte tænkte jeg paa at ofre mig for Industrien. Da erfarede jeg den 22de Marts af et spansk Blad Montmartre-Affairen og Insurrektionen i Paris. Det var min Overbeviisning og er det endnu, at Favre, Simon, Picard og Ferry bære Hovedskylden for Ulykken. De bare stærkt Nag til Paris, fordi Vælgerne i Februar tydelig havde viist, hvor lidet tilfredse de vare med deres Styrelse, ved kun at give dem et ubetydeligt Stemmeantal. Dette skulde hævnnes, og derfor gave disse Herrer frit Løb til, hvad de troede vilde blive et lidet farligt échauffourée, der kunde give dem et Paaskud til at tugte Paris. Men de regnede fejl. Istedensfor at ydmyge Paris maatte de flygte over Hals og Hoved, førende Thiers med sig; og saaledes blev det muligt for Kommunen eller rettere for een Mand, som jeg ikke vil nævne, at bemægtige sig Herredømmet. Hvorledes kunde nu

jeg, en Fraværende, intervenere? Havde jeg været i Paris som Indenrigsminister, saa havde jeg installeret mig i Hotel de Ville, samlet alle de gode Borgere om mig og sagt til la canaille: »me voilà, qu'est ce que vous voulez?« Stillet saaledes imellem Versailles og Paris, havde jeg mægllet imellem dem og sandsynligviis udjævnet Striden. Men fraværende kunde jeg Intet udrette. Havde jeg skrevet og offentliggjort det Skrevne, da havde man sagt: »Hvorfor kommer han ikke selv, hvorfor er han ikke her?« Men det var allerede for sildigt at komme; det vilde ikke have været muligt for mig at forhindre de skammelige Scener. I det Slags Affairer maa man kun handle au jour et à l'heure.«

Vi talte derefter om de nylig stedfundne Valg, med hvis Udfald Gambetta var meget tilfreds:

»Jeg er især,« yttrede han, »meget fornøiet med mit Valg i Paris, som er en Protest imod alle de Bagvaskelser og Skumlerier, hvormed man har overdænget mig under min Fraværelse. Husk paa, at jeg ikke var understøttet af et eneste Organ. Alle Blade vare imod mig, og dog fik jeg 115,000 Stemmer i Paris, hvor 60,000 af mine forrige Vælgere vare udstrøgne af Listerne. Og i Provindserne ere mange af mine personlige Venner og Medlemmer af min Administration blevne valgte; saaledes Cazot, min forhenværende Secrétaire général, en Deel af mine Præfekter og Mairer, Faïdherbe og Jaurez, som jeg har udnævnt til Generaler, den første endog tre Gange. Alt dette beviser, at Frankrig aldrig for-

dømmer en Mand, som har troet paa dets Kraft og Lykke. Det fremgaaer tydeligt af Valgene, at Republiken er langt mere konsolideret, end Folk troe. Vi skulle nu grunde en moderat og forstandig Republik, der vil frelse Frankrig.«

Gambetta udviklede dernæst sit Fremtidsprogam for mig:

»Vi maae sørge for, at Bønderne blive underviste, og at Kløfterne imellem Samfundsklasserne udjævnes. Vi maae drive patriotisk Politik. Il faut militariser la France.«

Jeg fik i det Hele det Indtryk, at Gambetta i meget skilte sig fra Thiers, med hvem han paa dette Tidspunkt kun lidet sympathiserede. Han betragtede ham ikke som nogen oprigtig Republikaner og var desuden meget misfornøiet med den Maade, hvorpaa Thiers og Jules Favre havde ledet Fredsunderhandlingerne.

Efter denne Tid saae jeg temmelig hyppig Gambetta, hvem jeg endogsaa paa hans Opfordring gav nogle Timers Underviisning i Tydsk, som han ønskede at lære. Men han, Sydboeren, havde meget store Vanskeligheder ved at lære Udtalen, hvilket en Dag gav Anledning til en ret komisk Scene. Jeg vilde lære ham at udtale »Ich habe«, men kunde med alle mine Anstrengelser ikke bringe ham videre end til »ich abe«; derved raabte vi begge saa høit, at Tanten kom styrtende ind i Værelset i den Tro, at jeg vilde myrde Gambetta.

Imidlertid forløb Sommeren fredeligt, hvad den

store Politik angik. I Tydskland, hvor Befæstelsen af den nationale Eenhed skred fremad med Kæmpeskridt, holdt Tropperne under Befolkningens Jubel deres Seirsindtog i alle tydske Hovedstæder. Keiserne Wilhelm og Alexander mødtes i Juli i Ems, og det nye Venskab, der allerede havde forenet de beslægtede Monarker, blev der knyttet om muligt endnu fastere. Bladene fortalte endog, at Keiser Frants Joseph ligeledes vilde gjæste Ems, og bebudede allerede en Gjenoplivelse af den hellige Alliance, men denne Spaadom bekræftede sig dog endnu ikke dengang. Derimod besøgte Keiser Wilhelm, ledsaget af Fyrst Bismarck, i August Maaned Salzburg og Gastein, hvor han traf sammen med Keiser Frants Joseph og dennes ledende Ministre, Greverne Beust og Andrassy.

Hvad der her blev aftalt, veed man ikke med fuldkommen Vished; men de officieuse østerrigske og preussiske Blade strømmede over af Forsikringer om det varige Venskab, der fra nu af vilde forene Tydskland med Østerrig-Ungarn, og om den fuldstændige Overeensstemmelse i disse Landes Interesser, der vilde føre dem til at vaage med forenet Omhu over Fredens Opretholdelse i Europa. Det tydske Parti i Østerrig roste denne Imødekommen fra Grev Beust's Side imod sin tidligere Modstander og Rival Fyrst Bismarck. Imidlertid frelste alt dette ikke den østerrigske Rigskanslers Stilling; thi den 6te November 1871 modtog han en Opfordring fra

Keiser Frants Joseph til at søge sin Afsked. Saaledes endte Grev Beust's femaarige Virksomhed som øverste Leder af den østerrigske Politik, hvilken Rolle nu overtoges af den ungarske Ministerpræsident, Grev Julius Andrassy. Kort Tid efter blev Grev Beust udnævnt til østerrigsk Gesandt i London.

Omtrent paa samme Tid tog Østerrigs mangeaarige Gesandt i Paris, Fyrst Metternich, sin Afsked af Statstjenesten, og derved mistede Corps diplomatique et af sine meest sympatiske og brillante Medlemmer. Jeg har havt den Ære at kjende Fyrsten og kan bevidne, at hans Demission blev meget beklaget i Paris, hvor han ved sin loyale og frimodige Karakter havde erhvervet sig en Mængde Venner. Hans Afgang skyldtes navnlig Thiers, der, skjøndt med Urette, frygtede for, at han skulde misbruge sin Stilling til Fordeel for Keiser Napoleon og dennes Familie. Herved var Thiers kommen ind paa den af vore Dages Republikanere saa yndede Vei, nemlig at fjerne Diplomater fra deres Poster formedelst deres formodede politiske Anskuelse. Dette Princip har senere været anvendt hyppigt paa franske Medlemmer af Corps diplomatique, og selvfølgelig har Tjenesten lidt stor Skade ved, at dygtige og routinerede Folk holdes i Uvirksomhed og erstattes af Politikere uden nogen Kjendskab til Diplomatiens eller til Udlandet i det Hele. Saaledes ere, for kun at nævne et Par Exempler, Marquis'en af Chateaurenard og Vicomte de St. Ferriol holdte fjernede fra Statens Tjeneste

paa Grund af deres formodede Meninger om Frankrigs indenlandske Politik; og dog ere disse to Mænd visselig en Prydelse for det franske Corps diplomatique og almindeligt respekterede for deres udmærkede Indsigt og Routine.

Forøvrigt gjorde Thiers hvad han kunde for at reorganisere det af Lidelser og Ulykker saa haardt hjemsøgte Frankrig og for at gjenoprette Lovligheden i Landet; men det vilde dog ikke lykkes ham at føre det ind paa en bestemt Bane, og Spørgsmaalet om Monarki eller Republik kom ofte frem ved Forhandlinger i Nationalforsamlingen og Drøftelser i Pressen. Thiers mente det vistnok ærligt med sine Forsøg paa at grundlægge en maadeholden Republik, men han havde ved Gjennemførelsen af denne Opgave meget store Vanskeligheder at kæmpe med. Paa den ene Side stod den monarkisk-sindede Fleerhed i Nationalforsamlingen, der modsatte sig enhver Foranstaltning i afgjort republikansk Aand, paa den anden Side forlangte de, der kaldte sig de rene Republikanere, Institutioner, som maatte føre til en social Republik, hvis Konsekventser vil lede til Noget, der lignede Pariserkommunen. Den Slags Republik vilde Thiers imidlertid endnu mindre have end Monarkiet. Vi finde ham saaledes imod Slutningen at 1871 heldende efter Omstændighederne snart til heire, snart til venstre Side. Han var bleven udnævnt til »Republikens Præsident« (Rivets Forslag), medens Majoriteten ved samme Leilighed havde sat igjennem, at

Nationalforsamlingen blev erklæret for souverain, og at Varigheden af Thiers' Embedsmyndighed indskrænkedes til samme Tidsrum som Forsamlingens Bestaaen. Frankrig befandt sig saaledes i en Overgangstilstand, under hvilken det hverken kunde kaldes Republik eller Monarki i Ordenes egentlige Betydning. Det havde en Regjeringsform, der i Grunden var monarkisk, men med en Deel republikanske Attributioner, og Thiers vilde foreløbig ikke præjudicere Afgjørelsen i den ene eller den anden Retning. Hvad han derimod afgjort vilde, det var at forhindre Keiserdømmets Gjenoprettelse, hvorpaa han gav et umiskjendeligt Beviis ved den Bitterhed, hvormed han i sit Budskab af 7de December angreb Keiserdømmets Krigspolitik og Finantsstyrelse.

Imidlertid var Ministeriet af 13de Februar undergaaet væsentlige Forandringer i sin Sammensætning, navnlig paa Grund af den konservative Majoritets Uvillie imod de Ministre, der havde deeltaget i Revolutionen af 4de September 1870. Indenrigsministeren Picard var bleven afløst af Lambrecht, efter hvis Død, den 8de October, Casimir Perier, en Søn af Louis Phillippes berømte Minister fulgte; og Udenrigsministeren, Jules Favre, var den 2den August bleven afløst af Grev Charles de Rémusat, en gammel Ven af Thiers og forhenværende Monarkist, der ligesom han var bleven overbeviist om Republikens Nødvendighed. Jeg havde haft den Ære at blive forestillet i Versailles for disse nye

Ministre, der ikke sjældent meddelte mig deres Mening om Datidens Spørgsmaal; navnlig havde det stor Interesse for mig at samtale med Hr. de Rémusat, der ikke alene var en meget velvillig Mand, men tillige besad en stor Kundskabsfylde.

Sextende Kapitel.

Det første franske Nationallaan. De franske Kvinders patriotiske Subskription. Det sidste store Nationallaan af 28de Juli 1872. 44 Milliarder tegnes. Min Reise til Tydskland i 1872. Besøg hos Baron Blixen-Finecke i Baden-Baden. Samtale i Kjøbenhavn med den danske Udenrigsminister Baron Rosenørn-Lehn. Min Mission til Grev Arnim i Anledning af Pragfredens Paragraph V. Fyrst Bismarcks Vrede. Trekeiserforbundet stiftes i Berlin i September 1872. Keiser Frants Josephs udenrigske Politik. Keiser Napoleon den Tredie dør den 9de Januar 1873.

Aaret 1872 fandt Frankrig især beskæftiget med store finantsielle og økonomiske Spørgsmaal samt med Territoriets Befrielse for Okkupationstropperne. Efterat det første store Laan paa 2,500 Millioner var indgaaet i Statskassen og dermed de to første Milliarder af Krigsskadeserstatningen vare afbetalte, stod endnu tilbage at betale de sidste tre Milliarder samt at fremskynde Evakuationen.

Herom fandt hyppige Underhandlinger Sted imellem Tydskland og Frankrig, hvilke fra Slutningen af 1871 strakte sig langt ind i 1872.

Fra tydsk Side førtes disse Underhandlinger væsenligt af Grev Arnim, der den 1ste September 1871 var bleven udnævnt til overordentlig Gesandt ved den franske Republik. Det var denne Diplomat, der snart skulde blive saa sørgelig berømt ved sin Kamp med Fyrst Bismarck, hvorunder han ganske vist blev ubilligt behandlet af den vrede Rigskansler. Jeg gjorde Grev Arnims Bekjendtskab i Vinteren 1872 og fandt i ham en aandrig og routineret Diplomat, der maaskee dømte vel let i alvorlige politiske Spørgsmaal, men uden al Tvivl var istand til at udfylde den Plads, han indtog.

Vinteren forløb for mig med Arbeide ved Le Moniteur universel og ved et storartet patriotisk Foretagende, den saakaldte »Subskription af Frankrigs Kvinder« for at bidrage til Territoriets Befrielse. Ideen hertil, som var udgaaet fra Moniteurens Directeur, Hr. Paul Dalloz, vandt hurtig Tilslutning. Der dannedes en Damekomite, hvis foreløbige Møder fandt Sted i Drouyn Lhuys' Huus, og blandt hvis virksomste Medlemmer maae nævnes Husets Frue, Fyrstinde Czartoryska, Grevinde de Montblanc og Fru Camille Séé. Til denne sluttede sig en dirigerende Herrekomite, for hvilken Drouyn de Lhuys var Formand. Frivillige Gaver strømmede nu ind, og meget betydelige Pengebeløb bleve tegnede i det angivne Øiemed; men Regjeringen viste sig ikke til-

bøielig til at understøtte Foretagendet, og Komiteen maatte da tilsidst opløse sig, uden at have kunnet realisere sit smukke Formaal. De indbetalte Penge, noget over 8 Millioner Francs, anvendtes senere til Dannelsen af et Fond for Elsassere og Lothringere, der havde forladt deres Fødeland.

Regjeringen havde imidlertid tilendebragt sine Underhandlinger med Tydskland angaaende de endelige Betingelser for Betalingen af den sidste Deel af Krigsskaden samt for Territoriets Rømning. Den 28de Juli 1872 lod Finantsministeren udgaae Subskription paa et Nationallaan paa tre Milliarder, og som bekendt tegnedes der 44 Milliarder hele Verden over, hvorved Frankrig nød den største finantsielle Triumph, som et Land nogensinde har nydt.

I Juli Maaned foretog jeg en Reise gjennem Tydskland til Danmark og begav mig først til Baden-Baden, hvor jeg saae Baron Blixen-Finecke for sidste Gang. Prindsen af Wales forlod netop Baronen, da jeg traadte ind. Blixen-Finecke laa udstrakt paa sit lange haabløse Sygeleie, under hvilket Prindsesse Augusta pleiede ham med en rørende Omhu. Hans Lidelser vare store, men jeg fandt, at hans livlige Aand endnu var den samme; han fastholdt sine tidligere Ideer og Ønsker, og hans Beundring for Fyrst Bismarcks Statskløgt var bestandig usvækket.

I Berlin, hvor jeg fornyede en Deel af mine tidligere Bekjendtskaber, fandt jeg den officielle Verden ivrig beskæftiget med at udbytte Situationen paa bedste Maade og sikkre det unge tydske Keiser-

dømme Alliancer fra alle Sider, ligesom de militaire Autoriteter ufortrødent, som altid, arbejdede paa Hærens Fuldendelse. Hvad Frankrig angik, da ønskede man for Tiden Ro i dette Land, indtil Milliarderne vare endelig betalte, og derfor støttede man til en vis Grad Thiers' Regjering, dog uden at ville yde den nogen diplomatisk Bistand. Det hørte med til Fyrst Bismarcks Plan at hindre en ordentlig og stærk Regjering i at danne sig i Frankrig.

De gode Berlinere vare i Sommeren 1872 mere »grossmülig« end nogensinde og fandt stort Behag i at erklære, at Berlin nu var bleven Verdens Hovedstad. Men de maatte rigtignok betale denne Ære noget dyrt. Jeg fandt, at Priserne næsten paa Alt vare betydelig forhøiede. Leien var fordoblet; en Bankier eller større Kjøbmand, der tidligere forbrugte 8,000 Thaler om Aaret, havde nu sin Nød med at komme ud af det med det Dobbelte, og paa samme Maade stod det til med de øvrige Klasser af Befolkningen.

Før min Hjemreise fra Kjøbenhavn til Frankrig først i August anmodede den danske Udenrigsminister, Baron Rosenørn-Lehn, mig om at paatage mig en Mission i Tydskland, der stod i Forbindelse med det i den følgende Maaned forestaaende Trekeisermøde i Berlin. Det var Ministerens Mening, at Danmark maaskee kunde benytte denne Begivenhed til at forsøge en endelig Ordning af det nordslesvigske Spørgsmaal, og det var ham derfor om at gjøre at forberede den tyske Regjering paa et saadant Skridt og sondere dens Hensigter. Jeg

paatog mig denne Sendelse, og da jeg vidste, at Grev Arnim, som jeg kjendte fra Paris, netop dengang opholdt sig i Tydskland »en congé«, besluttede jeg at henvende mig til ham og udbede mig hans bona officia ved denne Leilighed. Greven havde tidligere ladet mig forstaae, at han havde en ikke ringe Medfølelse for Danmark, og jeg vidste ikke, at han allerede dengang stod sig mindre godt med Rigs-kantsleren. Jeg søgte Grev Arnim, først ved Bades-tedet Heilige-Damm i Mecklenburg, og da han netop var taget herfra, i Frankfurt a. M., hvor jeg traf ham. Jeg forebragte strax Greven min Regjerings Ønsker, lod ham forstaae, at det var den særdeles meget om at gjøre at opnaae en Afgjørelse af Nord-slesvigs Skjæbne ved det forestaaende Trekeisermøde, og stillede i Udsigt som en Mulighed, at Kongen eller Kronprindsen af Danmark vilde besøge Berlin i den nævnte Anledning, hvis der var Haab om et gunstigt Resultat.

Hertil svarede Grev Arnim, at han ganske vist forudsaae mange Vanskeligheder ved Sagen, men at han dog gjerne skulde forebringe Fyrst Bismarck mit Besøg og Hensigten med samme, hvilket han da ogsaa gjorde. Men som Svar herpaa kom nogle Dage efter et temmelig unaadigt Brev fra Fyrst Bismarcks Factotum, Hr. Lothar Bucher, hvori Grev Arnim underrettedes om, at mit Skridt ikke kom Fyrst Bismarck beleiligt, og at Greven havde be-gaaet en Maladresse og Taktløshed ved at indsende en Rapport derom.

Det var aabenbart, at vi nu vare i 1872 og ikke længere i Aarene 1864—66, da mine »Skridt« havde større Interesse for Hr. von Bismarck.

Imidlertid var denne min Mission selvfølgelig ganske mislykket.

En Maanedstid efter fandt den berømte Sammenkomst af de tre Keisere Sted i Berlin. Den 5te September ankom Keiser Alexander med to af sine Sønner, Storfyrstthronfølgeren og Storfyrst Wladimir, samt Fyrst Gortchakoff, og den følgende Dag Keiser Frants Joseph i Følge med Kronprinds Albert af Sachsen og Grev Andrassy. Den sidstnævnte Statsmands Nærværelse ved denne Leilighed var ganske vist meget mærkelig. »Naar jeg betænker«, sagde en engelsk Diplomat dengang til mig, »at jeg for noget over tyve Aar siden modtog en Visit i London af Grev Andrassy, der for nylig var bleven dømt til at hænges for sin Deeltagelse i den ungarske Opstand, og som udbad sig min Bistand for at kunne faae nogle Korrespondancer indrykkede i engelske Aviser, hvormed han dengang maatte søge sit Erhverv; og at jeg nu træffer ham i Berlin med de tre Keisere, saa maa jeg virkelig finde Skjæbnens Veie uransagelige.« Men Sjælen i det Hele var selvfølgelig Fyrst Bismarck, der feirede en af sine største Triumpher ved at bringe de tre Keisere sammen for at tilbringe en Ugestid i venskabeligt Samliv og fortrolige Samtaler og saaledes give det forbausede Europa Skuespillet af dets tre mægtigste Monarkers Venskab og Enighed. Fyrst Bismarcks Maal

var klart nok: han vilde benytte Øieblikket, medens det tydske Rige endnu stod i sin fulde Seirsglands, til at sikkre det Alliancer, der kunde, helst for bestandig, berøve Frankrig Haabet om at faae en Revanche. Der blev nu ogsaa ganske vist midt under den glimrende Række Festligheder og Gallaforestillinger truffet Aftaler imellem Keiserne og deres Førsteministre, hvorved de, som det heed, i Fredens Interesse, gjensidig sikkrede hinanden Besiddelsen af deres Staters Territorier, og heri laa altsaa indirekte en Garanti for Overholdelsen af Freden i Frankfurt; men der blev intet Skriftligt affattet, og ihvorvel det saakaldte Trekeiserforbund endnu en Deel Aar spillede en Rolle i Europa's Begivenheder og tjente tydske Formaal, har det dog ikke kunnet undgaae alle den Slags Skabelsers Skjæbne, og tilhører nu kun Historien. At Rusland i 1872 gik ind paa dette Forbund, lod sig af flere Grunde forklare, men at Østerrig indlod sig derpaa, var for Mange uforklarligt. Jeg skal i den Anledning anføre, hvad en fremmed Diplomat yttrede til mig herom nogle Aar senere.

»Naar man,« sagde min Hjemmelsmand, »vil komme til den rette Bedømmelse af de Grunde, der have bevæget Keiser Frants Joseph til at indlade sig paa og holde fast ved den bismarckske Skabelse, Trekeiserforbundet, da maa man tage Hensyn til denne ridderlige og loyale Souverains politiske Tilbøieligheder og Anskuelser. Det maa erindres, at han som attenaarig Yngling besteg Thronen, ifølge

Keiser Ferdinands aftvungne Abdikation og det paa samme Maade aftvungne Afkald af sin Fader. Kampen imod Revolutionen og dens Undertrykkelse bleve ved hans Thronbestigelse stillede ham som Formaal og Betingelsen for at frelse Østerrig. Allerede heri laae mægtige Motiver for Keiser Frantz Joseph til at søge en Støtte hos de Stater, som maatte antages at repræsentere konservative Grundsætninger; hertil kom den Indflydelse, som Moderen, den høit begavede og energiske Erkehertuginde Sophie, i lang Tid udøvede paa Frantz Joseph. Selv udelukket fra Thronen mente hun, at Sønnen alene kunde undgaae hendes Gemals Skjæbne ved at bekæmpe Revolutionen ikke blot i Østerrig men i hele Europa. Disse Ungdommens Indtryk og Lærdomme have havt stor Indvirkning paa Keiserens Sind, og kun naar man tager dette i Betragtning, bliver man istand til at forstaae hans Politik. Efterat Schwarzenbergs uheldige Styrelse og Østerrigs Utaknemmelighed mod Rusland havde ledet til Krigen i Italien i 1859 og til Krigen i 1866, besluttede Keiser Frantz Joseph selv at tage den øverste Ledelse af sit Riges udenlandske Politik; og det er da ganske naturligt, at han efter sine Grundsætninger slutter sig til de konservative Magter. Med det nuværende Frankrig eller med England allierer han sig ikke; derimod ligger det ganske nær for ham, efter Keiser Frantz den Førstes og Metternichs Mønster at handle i Forening med Preussen og Rusland. Desuden betragter han Frankrig i dets republikanske Statsform som Revolu-

tionens Repræsentant. Derfor passer Trekeiserforbundet ganske ind i hans Politik, og han vil visse- lig gjøre mange Offre for at opretholde det. Hvad Grev Andrassy angaaer, da roser han sig nu af at have bragt Østerrig ud af dets isolerede Tilstand ved dette Forbund; men han vilde aldrig have kunnet indlade sig derpaa, naar ikke hans Souverain, hvis Ideer om udenlandsk Politik han maa følge for at beholde sin Plads, selv havde været stemt derfor. Og Grev Andrassy vil saalænge som muligt holde fast ved Forbundet, alene af den Grund, at han er en stor Beundrer af Fyrst Bismarck. Han anseer det, som denne har fuldbragt, for Idealet for en Statsmands Bestræbelser; derfor retter han sig ogsaa gjerne efter sit store Forbilledes Ønsker og lægger ikke Mærke til, at han derved giver Afkald paa en selvstændig Politik.

I Frankrig var man selvfølgelig ikke tilfreds med Trekeiserforbundet, men Thiers gjorde gode Miner til slet Spil og trøstede sig med, at det var sluttet for at bevare Europas Fred. Forøvrigt hengik Slutningen af 1872 med parlamentariske Kampe i Versailles, hvor de konservative Partier vare meget misfornøiede med Gambetta's Agitationsreiser omkring i Frankrig og fremkaldte General Changaniers Interpellation derom den 18de November; Thiers forsvarede sin Regjering imod Beskyldningen for at have allieret sig med de Radikale og dadlede Gambetta's Taler, hvorefter Nationalforsamlingen, dog uden stor Enthusiasme, gav ham et Tillidsvotum.

I Mødet den 21de December vedtoges Lovudkastet om Tilbagegivelse af de orleanske Prindsers Formue, der vel beløb sig til omtrent 40 Millioner Francs, og Nationalforsamlingen udsatte derpaa sine Møder indtil den 8de Januar 1873.

Dagen efter, den 9de Januar, indløb Efterretningen om Keiser Napoleon den Tredies Død og littede en tung Steen fra Regjeringens og Republikanernes Hjerte. Allerede i Eftersommeren 1872 havde der været Rygter i Omløb om, at Keiseren stræbte efter atter at komme i Besiddelse af Thronen og tænkte paa Landgangsforsøg i et af Frankrigs nordligste Departementer. Vist er det, at Regjeringen dengang ikke var uden Bekymring herfor, og at baade Thiers og Indenrigsministeren, Victor Lefranc, toge en Deel Sikkerhedsforanstaltninger. Nu vilde Skjæbnen, at Døden hindrede Keiseren i sine Planers Udførelse. Hans sørgelige Endeligt vakte paany Sympathien for den ulykkelige Monark hos særdeles Mange i Frankrig; men man var endnu for nær ved den ødelæggende Krig til at kunne bedømme den Afdøde med Upartiskhed; man glemte den store Rolle, han havde spillet i Europas Historie, samt at han i høiere Grad end nogen Anden havde udviklet Frankrigs Hjelpekilder, og man foretrak at kaste Blikket imod Øst, hvor Frankrigs Grændser vare rykkede saa langt tilbage.

Syttende Kapitel.

Spliden imellem Thiers og de Konservative forøges. Barodet besejrer Rémusat ved Valget i Paris den 27de April 1873. Nationalforsamlingens Majoritet beslutter Thiers' Fald. Interpellationen af 23de Mai. Thiers indgiver sin Demission. Marschal Mac Mahon vælges den 24de Mai til Republikens Præsident. Hertugen af Broglie's Ministerium. Min Samtale med Gambetta. Forsøg paa en monarkisk Restauration i Frankrig. Greven af Chambords Vægring. Fusionens Stranding. Hertugen af Broglie modificerer sit Ministerium den 26de November. Kongen af Hannover ankommer til Paris. Min Audiens hos ham.

Foraaret 1873 gik hen med frugtesløse Underhandlinger imellem Thiers og de konservative Partier i Nationalforsamlingen. Enighed imellem dem kunde aabenbart ikke opnaaes; de Konservative havde en ganske anden Opfattelse af Overeenskomsten i Bordeaux end Thiers, der efterhaanden opgav den Neutralitet, han havde lovet at iagttage overfor Partierne,

og mere og mere erklærede sig for Republiken. Den provisorisk bestaaende Republik vilde han lidt efter lidt forsyne med alle en regelmæssig Regjerings Institutioner og Organer; Ingen, haabede han, vilde saa senere driste sig til at omstyrte en Regjeringsform, der allerede var kommen til Skjelsaar og Alder. Sine Tilhængere havde han i de parlamentariske Grupper, venstre Centrum og det moderate Venstre. Det var derfor ikke usandsynligt, at hans Plan kunde lykkes, og de monarkiske Partier søgte da ogsaa allerede nu en Leilighed til at styrte ham.

Denne Leilighed tilbød sig ved et Valg til Nationalforsamlingen, som fandt Sted den 27de April 1873. Regjeringens Kandidat var Udenrigsministeren, Rémusat. Alle venstre Centrums og det moderate Venstres Organer støttede hans Valg, men de Radikale, som dengang vare misfornøiede med Thiers, opstillede imod ham en homo novus, Mr. Barodet, Maire i Lyon og bekjendt for sine radikale Anskuelser.

Det var Regjeringen meget om at gjøre at sætte Rémusats Valg igjennem. Denne Omstændighed vil forklare, hvorfor jeg nogle Dage før Valget modtog Besøg af Ministerens Privatsekretair, der sagde mig, at da Hr. Rémusat vidste, at jeg kjendte Gambetta, og antog, at jeg stod i personligt godt Forhold til ham, vilde han anmode mig om at gjøre en Henvendelse til ham. Jeg skulde forestille Gambetta, hvorledes det vilde være upolitisk af de Radikale

at modsætte sig Rémusats Valg; de kunde muligviis seire ved Valget, men denne Seir vilde have beklagelige Følger for dem selv og maaskee endog sætte Republiken i Fare. Dette Sidste akcentuerede han meget stærkt og anmodede mig indtrængende om at holde Gambetta det for Øie.

Jeg havde ingen Grunde til ikke at paatage mig dette Hverv og søgte i den Anledning Gambetta, men han vilde aldeles ikke høre Noget om Rémusats Kandidatur. Barodets Valg var besluttet af de radikale Komiteer, og det gjaldt om at »give Thiers en Lektion.«

Herved var der altsaa Intet videre at gjøre. Efter en haard Valgkamp blev Barodet valgt med 186,000 Stemmer imod 135,000, der faldt paa Rémusat. Fjorten Dage efter valgtes ligeledes i Departementerne Rhone, Bouches-du-Rhone og andetsteds radikale Kandidater, deriblandt Ranc, forhenværende Medlem af Kommunen.

De konservative Partier sloge nu Allarm. Legitimister, Orleanister og Bonapartister sluttede sig sammen for at styrte Republikens Præsident, og da denne den 17de Mai havde omdannet sit Ministerium i liberalere Aand ved at optage Casimir Périer, Waddington og Béranger i samme, henholdsviis som Indenrigs- og Underviisningsminister samt Minister for de offentlige Arbejder, saa brød Kampen otte Dage efter løs ved en Interpellation i Nationalforsamlingen. Dennes Gjenstand var den sidste Modifikation i Ministeriet og Nødvendigheden af at følge

en afgjort konservativ Politik, altsaa et fuldstændigt Mistillidsvotum til Ministeriet og Regjeringen i det Hele.

Som man kan tænke sig, var Bevægelsen meget stor i Versailles, hvor man havde Følelsen af, at vigtige Begivenheder forestode. Jeg har ikke været tilstede ved mere bevægede Møder end dem, der fandt Sted den 23de og 24de Mai. Hele Corps diplomatique overværede Forhandlingerne, og skjøndt disse gik for sig under fuldstændig Ro og Orden, vare Lidenskaberne dog i stærkt Oprør. Efter Hertugen af Broglie's Angreb den første Dag blev Udfaldet tvivlsomt og truende for Regjeringen. Imidlertid haabede dens Venner endnu paa en Seir. Den næste Dag holdt Thiers en lang Forsvarstale, der kunde betragtes som hans Ultimatum, og som efterfulgtes af en Erklæring af Indenrigsministeren, Casimir Périer, hvorefter man skred til Afstemning; denne gav det Resultat, at Oppositionens Dagsorden vedtoges med 362 Stemmer imod 346.

I Aftenmødet oplæstes en message fra Thiers, hvori han indgav sin saavel som Ministeriets Demission. Man skred derefter til Afstemning om Valget af den nye Præsident for Republiken, til hvilken Værdighed Marschal Mac Mahon udkaaredes med 390 Stemmer imod 1, der faldt paa Grévy. Hele Venstre havde afholdt sig fra at stemme.

Man har paastaet, og det vistnok med Rette, at Thiers selv indtil det sidste Øieblik ikke vilde troe paa Majoritetens alvorlige Hensigt at give ham

en Efterfølger. Imidlertid holdt de koaliserede Fraktioner sammen, og saaledes fuldbyrdedes denne fredelige Revolution uden nogensomhelst Afbrydelse af den offentlige Ro.

Den følgende Dag dannedes det nye Ministerium med Hertugen af Broglie som Vicepræsident for Ministerraadet og Udenrigsminister. De øvrige Medlemmer af Kabinettet vare væsentlig Orleanister og Legitimister, hvortil kan føies een Bonapartist, Finantsministeren Magne. Det nye Ministeriums Program var, som man kunde tænke sig, energisk at hævde de konservative Principer, uden dog at tilstræbe nogen Forandring i de bestaaende Institutioner. Republikken skulde altsaa vedblive at være Frankrigs Regjeringsform. Med Hensyn til den ydre Politik erklærede Hertugen af Broglie, at han vilde følge den samme Politik som sin Forgjænger. Forøvrigt maatte jo Frankrigs Aktion udadtil være saaringe som muligt; den indskrænkede sig saa godt som udelukkende til Forholdet ligeoverfor Tydskland, og dette var ordnet ved den nylig afsluttede Traktat om Territoriets Rømning.

Hertugen af Broglie's Modstandere have paastaet, at han havde mindre heldige Egenskaber som Udenrigsminister, og at han navnlig i sin Optræden ligeoverfor de fremmede Diplomater havde noget Stødende ved sig og tidt ikke lagde tilbørligt Skjul paa sine Følelser. Dette er imidlertid en uforskyldt Bebreidelse. Hertugen af Broglie er i Ordets fuldeste Betydning en grand seigneur, der er gennemtrængt af

Overbeviisningen om, at Frankrigs Frelse beroer paa Gjennemførelsen af hans Principer; han har i høi Grad Bevidstheden om det Lands Værdighed, han repræsenterer, saavel som om sin egen; men herfra og til ikke at iagttage Formerne, er et langt Spring. Jeg har aldrig hørt Diplomater omtale Hertugen af Broglie uden med stor Agtelse, og endnu den Dag i Dag, efter hans politiske Fald, er hans Salon Samlingsstedet for de meest fremragende Medlemmer af Corps diplomatique. Jeg kan tilføie, at de Gange, Hertugen har beviist mig den Ære at modtage mig, har han ikke alene viist mig personlig stor Velvillie, men tillige ikke i mindste Maade i Samtalens Løb ladet mig mærke den store Forskjel imellem hans og min Stilling.

Nogle Dage efter Thiers' Fald mødte jeg Gambetta og hans Ven Spuller foran Indgangen til Nationalforsamlingen i Versailles. Vi talte sammen om Situationen, og jeg kunde ikke lade være at yttre for dem, at det dog havde været klogere at undgaae Barodets Valg, og at Republiken vel kunde komme i nogen Fare. Dette vilde Gambetta imidlertid ikke indrømme, idet han paastod, at Fremtiden nok skulde vise, at den langt overveiende Deel af Franskmændene vilde have Republiken.

»Det er muligt«, svarede jeg, »og jeg indrømmer, at De kjender Frankrig bedre end jeg. Det falder mig ikke ind at gjøre Opposition imod Republiken; men finder De dog ikke, at det er et temmeligt farligt Experiment at ville grundlægge en Republik

i et stort Land i et Øieblik, da Europas Fyrster disponere over saa betydelige Hære som nu? En Fyrste, han være sig nu Keiser eller Konge, ønsker selvfølgelig at bevare sin Krone for sig selv, for sine Børn og Børnebørn og saa fremdeles; han maa altsaa aabenbart see skjævt til en Republik, der mulig kunde gjøre Propaganda, og skulde det da ikke kunne tænkes, at flere Fyrster kunde blive enige om at slutte en Koalition imod et saadant Land?«
— »Ja derom dreier det sig ikke for Øieblikket«, replicerede Gambetta, og hverken han eller hans Ven vilde gaee ind paa Rigtigheden af mit Raisonnement. Hermed skiltes vi. Fra denne Dag saae jeg kun sjældent Gambetta, der, uagtet han vistnok ikke vil erkjende det, paa ingen Maade kan siges at være tolerant. Han fordrer, ligesom sine Meningsfæller, at Andre ikke blot ikke maae opponere imod ham, men tillige absolut skulle have samme Anskuelse som han. I modsat Fald indtræder der uvægerligt et køligere Forhold.

Man maatte imidlertid vente sig, at de monarkiske Partier, der nu vare komne til Magten, vilde gjøre Forsøg paa at styrte Republikken og gjenoprette Kongedømmet. Tegn paa disse Bestræbelser begyndte da ogsaa at vise sig. Den 5te August, midt under Nationalforsamlingens Ferie, overraskedes Publikum pludselig ved Efterretningen om, at Greven af Paris havde aflagt et Besøg hos Greven af Chambord paa dennes Residens i Frohsdorff i Østerrig, hvor den Førstnævnte formelig abdicerede til Fordeel for

Henrik den Femte. Paa denne Udsoning imellem de to Linier af det gamle franske Kongehuus byggede nu Monarkisterne videre, og snart begyndte over hele Frankrig en stærk Agitation til Fordeel for det konstitutionelle Monarkis Gjenoprettelse. Marschal Mac Mahons Regjering holdt sig neutral i Spørgsmaalet. August, September og en Deel af Oktober hengik med talrige monarkiske og republikanske Partimøder, paa hvilke Spørgsmaalet om Kongedømmet drøftedes pro et contra; hyppige Reiser fandt Sted imellen Paris og Frohsdorff, og de monarkiske Fraktioner i Nationalforsamlingen dannede en formelig Komite, hvis Opgave var at virke for deres Interesser i den inden- og udenlandske Presse. Kongedømmets Tilhængere optraadte med stor Selvtillid og vandt flere og flere Stemmer iblandt de moderate Republikanere, hvorved de haabede at erstatte det Tab, Majoriteten vilde lide ved at miste Bonapartisternes Stemmer. I September havde den sidste tyske Soldat forladt Frankrigs Territorium, og i Begyndelsen af Oktober var der saa stor Udsigt til Kongedømmets Proklamation ved Nationalforsamlingens forestaaende Sammentræden i November, at saa godt som Ingen tvivlede om, at Henrik den Femte nogle Uger senere vilde komme til at bestige sine Fædres Throne. Der blev endog indkjøbt Heste og Vogne som Forberedelser til Kongens festlige Indtog i Paris, hvilket var bebudet til først i November.

Da læste Pariserne paa Boulevarden uformodet et Brev, som Greven af Chambord under 27de Oktober

havde tilskrevet den Deputerede Chesnelong, der havde spillet en fremragende Rolle under Forhandlingerne med ham. Brevet var tilstillet det legitimitistiske Hovedorgan L'Union og tilintetgjorde med eet Slag Monarkisternes Forhaabninger. Greven af Chambord paastod, at Chesnelong havde misforstaaet hans Yttringer i Frohsdorff, og erklærede, at han ikke vilde indlade sig paa de stillede Betingelser.

Jeg mødte netop hen paa Eftermiddagen Edouard Hervé, en af Frankrigs største Publicister og de orleanske Prindsers Fortrolige; han var bleven bekendt med Brevet, førend det blev offentliggjort i L'Union, og var yderst bevæget. »Vi have tabt Slaget,« sagde han, »og det er Greven af Chambord's Skyld; det er næsten ufatteligt, at han har kunnet skrive en saadan Epistel.«

I Virkeligheden var fra dette Øieblik Monarkiets Sag tabt i Frankrig. Hvad der har bevæget Greven af Chambord til dette Tilbagetog, er vanskeligt at sige. Den overdrevne Frygt for Udlandet, hvormed Kongedømmets Modstandere søgte at skræmme saavel Greven selv som det franske Folk, kan ganske vist ikke betragtes som det afgjørende Moment. Derimod forekommer det mig sandsynligere, at Greven af Chambord har vægret sig ved at gjøre de Indrømmelser, der forlangtes af ham, og jeg kan i den Henseende fra fuldkommen troværdig Kilde meddele Følgende:

I den Rapport, som den 23de Oktober blev offentliggjort angaaende den Deputerede Chesnelongs Be-

retning om hans Sammenkomst med Greven af Chambord i Salzburg, var det sagt, at Kongen akcepterede den trefarvede Fane, indtil en mellem ham og Folkets Repræsentanter truffen Overeenskomst (transaction) havde endelig bestemt Fanens Farve. Det er dette Ord »Overeenskomst«, der vakte Greven af Chambords Vrede og bragte ham til at skrive Brevet af 27de Oktober. Dette Ord betyder, at hver af Parterne gjør en Indrømmelse; men Greven vilde ikke taale, at hans Ret som Souverain blev stillet under Spørgsmaal, eller at han skulde gjøre en Indrømmelse. Det var hans Hensigt at tilbagegive Frankrig den blaa Fane med Guldlillierne, som var den virkelige nationale under det bourbonske Dynasti. Hvis man havde betjent sig af Ordet »Løsning« (solution), der er mindre betegnende, saa havde han taget mod Kronen.

Fusionen var nu strandet, og skjøndt den konservative Majoritet endnu en Tid lang bevarede sin Enighed, var det dog kommet til et Brud, der efterhaanden aldeles fjernede Legitimisterne fra Orleanisterne.

En umiddelbar Følge af Forsøget paa den bourbonske Restauration var en stærk Tilnærmelse imellem Italien og Tydskland. Allerede i September aflagde Kong Victor Emmanuel et Besøg i Berlin, der tydede paa, at han ikke var rolig med Hensyn til de monarkiske Partiers Hensigter i Frankrig, og Italien var sikkert ikke langt fra at blive drevet over i en tydsk Alliance. Begivenhederne førte imidlertid med sig, at denne ikke blev til Virkelighed.

Forøvrigt endte Aaret 1873 som et Fredens Aar.

I Frankrig havde man fuldstændigere end i 1872 forvundet den blodige Krigs Efterveer og vænnet sig til at see Ulykken fast i Øiet og finde sig i det Uundgaaelige. I Tydskland var man kommet til en noget klogere Vurdering af den seirrige Krigs politiske og sociale Fordele. I 1871 og 72 vare Tydskerne endnu blændede af Seirens og Milliardernes Glands, nu derimod syntes de at have faaet et klarere Blik paa Situationen. Dette kunde have ført til, at der efterhaanden udviklede sig et taaleligt Forhold imellem Frankrig og Tydskland, hvis man ikke i sidstnævnte Land havde næret en utidig Frygt for, at Frankrig skulde komme for hurtig til Kræfter igjen, og hvis ikke den kunstigt nærrede Interesse-Politik havde hindret den almindelige Tillid i at fæstne sig.

Tydsklands indre Politik beherskedes ved Udgangen af 1873 næsten udelukkende af Kampen imellem Statsmyndighederne og den katholske Kirke, den saakaldte Kulturkamp. Denne Kamp antog efter Vedtagelsen af de bekjendte Mailove meget store Dimensioner og greb efterhaanden dybt ind i alle offentlige og private Forhold.

I Frankrig vedtog Nationalforsamlingen den 20de November med 383 Stemmer imod 317 at forlænge Marschal Mac Mahons Myndighed som Præsident paa syv Aar, samt derhos Udnævnelsen af en Kommission paa 30 Medlemmer til Drøftelse af Forfatningslovene. Forlængelsen af Marschallens Myndighed i Forbindelse med Monarkiets Stranding førte Regjeringen ind paa et noget liberalere Spor. Den

26de November modificerede Hertugen af Broglie sit Ministerium ved at udstøde to Medlemmer af yderste Høire og selv overtage Indenrigsministeriet, medens han afgav Udenrigsministeriet til Hertugen af Decazes.

Nogen Tid før disse Begivenheder var Kong Georg den Femte af Hannover ankommen til Paris. Han var bleven angrebet af en yderst smertefuld Sygdom, der aldrig mere forlod ham, og i Anledning af hvilken Lægerne havde anbefalet ham Opholdet i Frankrig, da Klimaet i Østerrig kunde blive ham farligt. I September 1873 havde jeg i Hotel Bristol en Audiens hos Kongen, der modtog mig med sin sædvanlige Nedladdenhed og Hjertelighed. Samtalen dreiede sig selvfølgelig især om de overordentlige Begivenheder, der havde tildraget sig, siden jeg i August 1869 havde havt den Ære første Gang at blive modtaget af Hs. Majestæt. Til Trods for Tidernes Ugunst haabede Kongen endnu fast paa sin retfærdige Sags endelige Seir, og hans Interesse for Alt, hvad der kom ind under Politiken, var bestandig lige usvækket. Men da hans forhønværende Udenrigsminister havde taget sin Afsked, og Kongen ikke længere underholdt nogen politisk Agent i Udlandet, savnede han tilstrækkelige Meddelelser om de politiske Begivenheder; som Følge heraf anmodede han mig om for Fremtiden at gjøre ham bekendt med, hvad der i saa Henseende maatte komme til min Kundskab, deels ved mundtlige Foredrag, deels ved at tilskrive ham, naar han momentant

forlod Paris. Jeg erklærede mig meget villig til at opfylde Hs. Majestæts Forlangende og udbad mig kun Tilladelse til at maatte udføre dette Arbeide uden nogensomhelst Remuneration, hvilket jeg, Alt vel overveiet, fandt meest passende for min Stilling. Hs. Majestæt havde den Godhed at gaae ind herpaa, og fra dette Øieblik indtil hans Død har jeg ikke undladt flere Gange ugentlig at meddele ham mundtlige og skriftlige Rapporter om de politiske Begivenheder. Der udspandt sig herved imellem denne ridderlige Fyrste og mig et Forhold, hvorpaa jeg nu efter hans Død kun kan tænke med Følelsen af et veemodigt Savn. Hans store Taalmodighed under de svære, legemlige Lidelser, der føiedes til hans øvrige store Ulykker, og hans livlige Konversation, der lettedes ved en næsten exempelløs Hukommelse, gjorde mit Arbeide hos Kong Georg den Femte til en af mine kjæreste Beskjæftigelser, tilmed da Kongen aldrig sagde eller foretog det Mindste, der kunde støde mine Følelser som Dansk. »Jeg vidste meget vel,« sagde han en Dag til mig, »at det slesvig-holstenske Spørgsmaal let kunde føre til en Revolution i Tydskland, hvorunder vi Fyrster kunde komme til at lide; men Stemningen var ved kunstige Midler bleven saaledes paavirket, at hvis jeg ikke havde sendt mine Tropper ind i Hertugdømmerne, havde jeg udsat mig for at miste Thronen dengang. Derfor søgte jeg at vinde Tid og tog Deel i Forbunds-eksekutionen i Hertugdømmerne «

Kongens Tillid bevarede jeg usvækket indtil hans

Død, og jeg var paa min Side meget glad, naar jeg en enkelt Gang kunde vise ham nogle Tjenester. Saaledes gjorde jeg mig Umage for at forskaffe den franske Regjerings Indvilligelse i hans stadige Ophold i Frankrig, hvilket vel kunde have havt sine Vanskeligheder paa Grund af Forholdet til Tydskland; og jeg var saa heldig at opnaae det Ønskede.

Attende Kapitel.

Hertugen af Decazes som fransk Udenrigsminister. Spændt Forhold til Tydskland i Anledning af de franske Biskoppers Optræden. Vanskeligheder med Italien og Spanien. Hertugen af Decazes' fredelige Erklæringer i Nationalforsamlingens Møde den 20de Januar 1874. Mine Missioner i Anledning af Czarens Besøg i London. Vanskelighederne med Spanien udjevnes. Grev de Chaudordy Gesandt i Madrid. Orénoque tilbagekaldes. Fyrst Hohenlohe-Schillingsfurst afløser Grev Arnim som tydsk Gesandt i Paris. Grev Arnim mistænkes for hemmelig Forbindelse med mig. Min Reise i Tydskland i Oktober 1874. Forskjellige Besøg i Berlin og i Baden. Dagbog. En Liebhaber af Konchylier.

Som allerede meddeelt var Hertugen af Decazes mod Slutningen af 1873 indtraadt i Ministeriet og paabegyndte nu den Ledelse af Frankrigs udenrigske Anliggender, der efterhaanden skaffede ham Navnet af en Diplomat af første Rang. Det blev snart klart for Alle, der havde Leilighed til at komme i Berøring med Udenrigsministeriet, at Styrelsen var kommet i Hænderne paa den rette Mand, som med

en mærkværdig Smidighed og rolig Sikkerhed forstod at lede Frankrigs Politik igjennem alle de Farer, der fra forskjellige Sider truede det. At disse vare meget alvorlige, derpaa give de ved den arnimske Proces fremkomne Aktstykker det bedste Beviis. Intet bidrog mere end de til at belyse den Mistænksomhed, hvormed man i Berlin betragtede Udviklingen i Frankrig, og i det Hele taget Forholdet imellem de to Lande. Den tyske Rigs-kantsler ansaae det for givet, at Frankrig ved den første Leilighed, der tilbød sig, vilde søge at skaffe sig Revanche. Han betragtede det derfor, i Modsætning til den monarkisk sindede Grev Arnim, som en klog Politik at støtte Republiken i Frankrig som den Statsform, der gav bedst Udsigt til, at Landet vilde forblive svagt og ude af Stand til at skaffe sig Allierede. Derhos betragtede Fyrst Bismarck Mac Mahons udpræget konservative Tendentser som farligere for Tydskland end en Regjering som Thiers' eller en lignende, mere afgjort republikansk sindet.

Det kan derfor ikke undre, at den tyske Rigs-kantsler, der ikke pleiede at lade en formodet Modstander komme til Kræfter, paa enhver Maade søgte at svække Frankrigs moralske Styrke og skaffe det ubehagelige internationale Spørgsmaal paa Halsen. Kunde han ikke opnaae at bringe Frankrig i krigerske Forviklinger, saa var det ham dog muligt bestandig at holde det i Aande og forhindre det fra at arbeide i Ro paa sin Regeneration.

Men det var ogsaa under disse Omstændigheder,

at Hertugen af Decazes fik Leilighed til at lægge sine Egenskaber for Dagen, som en under vanskelige Forhold koldblodig og rolig Minister.

Den første Vanskelighed kom i Januar Maaned 1874, da den franske Geistligheds Optræden og navnlig et Hyrdebrev fra Biskoppen af Nancy opvakte stor Vrede hos den tyske Regjering, der var midt i den heftige kirkepolitiske Kamp. Den tyske Rigs-kantsler sendte, som man dengang sagde, »en kold Vandstraale« til Versailles og lod den franske Regjering forstaae, at hvis den ikke kunde standse sine Biskoppers Ophidselser, skulde Tydskland vel vide at skaffe sig selv Ret. Hertugen af Decazes raadete til at stille Tydskland tilfreds. De franske Biskopper fik en fortrolig Advarsel; Bladet L'Univers, der havde offentliggjort Hyrdebrevet, blev suspenderet, og den umiddelbare Fare blev afvendt, skjøndt ganske vist Spændingen imellem Tydskland og Frankrig endnu vedvarede.

Omtrent paa denne Tid truede det saakaldte Orénoque-Spørgsmaal med at forstyrre det gode Forhold til Italien, en Eventualitet, som Fyrst Bismarck sandsynligviis havde seet med Tilfredshed. Denne Situation foranledigede Hertugen af Decazes til at afgive følgende Erklæring i Nationalforsamlingens Møde den 20de Januar 1874:

„Vor Politik ligeoverfor Italien maa i al Korthed være den, uden nogen Bagtanke at bevare det fredelige og venskabelige Forhold til dette Land, som Frankrigs Vel fordrer, og som tillige vil gjøre os det muligt

at værne om vore store moralske Interesser. Jeg kunde tilføie, at vor almindelige Politik overfor den hele Verden har den samme Drivfjeder og udelukkende er besjælet af det samme Princip. Vi ønske Fred, og vi ønske Æren, fordi vi ansee Fred for en nødvendig Betingelse for vort Fædrelands Storhed og Lykke; fordi vi troe, at den er Gjenstanden for hele det franske Folks meest brændende Ønsker. For at sikkre Freden, ville vi utrættelig arbeide paa at opklare og sprede enhver Misforstaaelse og forebygge enhver Konflikt; og ligesaa fuldt ville vi værne om Freden ligeoverfor tomme Ordgyderier og Ophidselser, hvorfra de saa komme. Ingen skal sige, at vi derved krænke Frankrigs Ære og Værdighed. Frankrigs Ære vilde kun krænkes ved en eventyrlig, letsindig Politik, som ufeilbarligt vilde tvinge os til at vælge imellem at give efter eller at begaae en Galskab. Mine Herrer, Frankrig, som det falder saa let i Munden at kalde afmægtigt, mister Intet af sin Storhed og sin Styrke, fordi det forbeholder sig Retten til, ja den Pligt at følge en fornuftig Politik.“

Denne Ministerens Erklæring blev modtagen med udeelt Tilfredshed i Indlandet og gjorde et godt Indtryk i Udlandet. Imidlertid indsaae han vel, hvor vanskeligt det vilde blive at hidføre den for Frankrig saa absolut nødvendige, fredelige Situation, med mindre han hos en Stormagt kunde finde en kraftig Støtte og Modvægt imod Intriguer af dem, hvis Interesse det var at forstyrre Europas Ro. Det var vistnok ingeniunde den franske Udenrigsministers Hensigt at søge en Alliance; hvilken Magt vilde vel ogsaa indgaae en saadan med et Land som Frankrig, hvor Forholdene endnu vare meget langt fra at være

konsoliderede? Derimod vilde det være politisk klogt at gjøre Bestræbelser for at vinde Sympathi og Velvillie hos en Magt, der var stærk nok til under en farefuld Situation at sige det afgjørende Ord.

Det er fra dette Synspunkt, at Hertugen af Decazes' Bestræbelser for at vinde Ruslands Sympathi for sit Land maae opfattes. Navnlig lagde han an paa at finde den ønskede Bistand hos Keiser Alexander, der var saa bekjendt for sin høisindede og humane Karakter.

Der var paa den Tid megen Tale om en Reise, som Czaren vilde gjøre til England, hvor hans eneste Datter i Begyndelsen af Aaret var bleven gift med Hertugen af Edinburg. Det var et levende Ønske i Frankrigs høieste Kredse, at Czaren enten paa Hjemreisen til London eller paa Hjemreisen derfra skulde lægge Veien over Frankrig, hvilket unegtelig vilde være af Betydning for Marschal Mac Mahons Regjering; men dette Ønske var vanskeligt at realisere og ikke let at forebringe paa rette Maade. Denne sidste Betragtning maa det vistnok tilskrives, at jeg først i April 1874 fik det ærefulde Hverv at søge at udforske, hvad Czaren og Kabinettet i St. Petersborg vel vilde sige til denne Plan. Forsynet med en Anbefalingsskrivelse reiste jeg til Dresden, for at have en Samtale med en derboende russisk Adelsmand, der stod i Venskabsforhold til Fyrst Gortchakoff, og derefter i Selskab med ham at reise videre til St. Petersborg. Ankommen til Dresden forebragte jeg Hensigten med min Sendelse for den russiske Adelsmand,

der imidlertid, førend han bestemte sig til at ledsage mig, vilde indhente Fyrst Gortchakoff's Mening, med hvem han kunde føre hemmelig Korrespondance. Han tilskrev da ogsaa den russiske Rigskansler og fik faa Dage efter en telegraphisk Meddelelse, hvorefter Reisen til St. Petersborg ikke kunde nytte, da Keiserens definitive Reiseplan allerede var lagt.

Jeg vendte derpaa med uforrettet Sag tilbage til Paris, hvor imidlertid den en Gang fattede Plan ikke blev opgivet, idet man nu søgte at bevæge Czaren til, naar han var kommet til London, da at vende hjem over Boulogne sur mer.

Keiser Alexander ankom da ogsaa til London i den anden Uge af Mai Maaned, og jeg begav mig til samme Tid dertil for om muligt at interessere nogle høit staaende Personer i England for det i Marschal Mac Mahons Omgivelser nærde Ønske: et Besøg af Czaren paa fransk Territorium. Der blev virkelig talt, endogsaa indtrængende til Keiser Alexander desangaaende; men Politiken forbød ham at foretage et Skridt, som han vist ellers ikke vilde have sat sig imod, og han reiste tilbage til Rusland over Brüssel og Tydskland.

Czarens Besøg i London havde iøvrigt en fuldstændig privat Karakter, og jeg veed, at han iblandt Andet yttrede til den franske Gesandt, Hertugen af Rochefoucauld-Bisaccia: »De kan sige til Marschal Mac Mahon, Hr. Hertug, at mit Besøg her ikke har Noget med Politiken at gjøre, og at den Visit, som

jeg om nogle Dage agter at aflægge i Chislehurst, kun er et simpelt Høflighedsbesøg.«

En ret interessant Episode under Czarens Ophold dannede det Besøg, som Greven af Paris aflagde hos ham i Buckingham Palace. Det vil erindres, at de orleanske Prindser hidtil ikke havde staaet paa nogen meget hjertelig Fod med Czaren, og at der siden Louis Philippes Død ikke havde existeret noget nærmere Forhold imellem disse to fyrstelige Familier. Greven af Paris havde længe ønsket en Forandring heri, og da den russiske Gesandt i Paris, Fyrst Orloff, nogle Maaneder forinden gjorde en Reise til St. Petersborg, fik han af Czaren Paalæg om ved sin Hjemkomst at komplimentere Greven af Paris og meddele ham Czarens Ønske om at gjøre hans Bekjendtskab. I Henhold hertil benyttede Greven den Leilighed, der tilbød sig ved Czarens Ophold i London, til at aflægge ham det omtalte Besøg, ved hvilket han havde vel en halv Times meget ven-skabelige Samtale med Czaren. To Timer senere gjengjældte denne Grevens Besøg i Claridge Hotel, hvor jeg, der netop havde Audiens hos Greven, for første Gang saae et Glimt af denne Souverain. Jeg maatte give de Mange, der have skildret Czarens Personlighed, Ret i, at hans Ydre især bærer Præget af en stor Hjertensgodhed, parret med noget paa en Gang Sørgmodigt og i høi Grad Majestætisk.

Hvad man ønskede i Frankrig, blev saaledes denne Gang ikke opfyldt, men jeg har dog Grund til at troe, at disse gjentagne Henvendelser til Czarens

Velvillie gjorde et gunstigt Indtryk paa ham og hans Regjering og ikke vare uden Indflydelse med Hensyn til den kraftige Haandsrækning, som Rusland snart skulde finde Leilighed til at yde Frankrig.

Det kan ogsaa her bemærkes, at senere hen paa Aaret, da den største Deel af de europæiske Magter anerkjendte Serranos Regjering i Spanien, der stillede sig fjendtlig til Frankrig, vægrede Rusland sig ved at følge dette Exempel. Det lykkedes forøvrigt ogsaa Hertugen af Decazes ved sin baade forsonlige og faste Besvarelse af det bekjendte, lidet diplomatiske spanske Memorandum at gjøre Ende paa denne Forvikling med Spanien, ved hvilken Leilighed han kraftigt understøttedes af Grev de Chaudordy; der i September Maaned var bleven forflyttet fra Bern til den franske Ambassade i Madrid. Opgaven var ikke let for denne Diplomat, der overtog sin Post i et Øieblik, da Karlistkrigen og de i den Anledning opstaaede Grændsevanskeligheder imellem Frankrig og Spanien gjorde Forholdet imellem de to Regjeringer temmelig bittert. Det lykkedes imidlertid hurtig Grev de Chaudordy at gjenoprette den gode Forstaaelse imellem de to Lande. Han lod sig hverken afskrække ved den spanske Presses Angreb, der beskyldte den franske Regjering for at begunstige Karlisterne, eller ved det Sprog, som den spanske Gesandt førte i Paris. Han opnaaede at vinde hele Regjeringen og den offentlige Mening i Spanien for en mere retfærdig Betragtning af Forholdet; og takket være hans Bestræbelser bragtes et bedre Forhold imellem de to

Lande tilveie. Den monarkiske Restauration i Spanien og Alphonse den Tolytes Thronbestigelse, der lovede en lykkeligere Fremtid for hans Fædreland, gjenoprettede endelig fuldstændigt den gode Forstaaelse mellem Frankrig og Spanien.

Paa samme Tid havde Hertugen af Decazes heldig afviklet Konflikten med Italien ved at gjøre Ende paa det saa meget omtalte Skib Orénoque's Station i Civita-Vecchia. Selv Forholdet til Preussen bedrede sig noget i den sidste Halvdeel af 1874, og den arnimske Proces, der kastede et saa mærkeligt Lys paa Fyrst Bismarcks Politik overfor Frankrig, medførte ingen Forandring heri.

Imidlertid var Grev Harry Arnim den 15de Mai bleven afskediget som tysk Gesandt i Frankrig, og den 24de i samme Maaned overrakte Fyrst Hohenlohe-Schillingsfürst sine Kreditiver som Grevens Efterfølger til Republikens Præsident. Kort Tid efter havde jeg den Ære at blive forestillet for Fyrst Hohenlohe, som gjorde Indtrykket paa mig af en fuldendt Diplomat. Hans egen høie Stilling i Tydskland og hans Giftermaal med en Dame af meget fornem, russisk Byrd maatte lette ham Adgangen til de aristokratiske Kredse i Frankrig, og hans forekommende Væsen var vel skikket til at behage Franskændene i det Hele, for saa vidt der for Tiden overhovedet kunde være Tale om et taaleligt socialt Forhold imellem Franskænd og Tydskere. Fyrst Bismarck havde uden Tvivl i ham fundet den rette Mand til denne vanskelige Post. I Efter-

sommeren blev det aftalt imellem en af mine Venner, en fransk Publicist, og mig, at vi vilde gjøre en Reise til Tydskland, for at gjøre os bekendte med Stemningen der, navnlig overfor Frankrig. Fyrst Hohenlohe blev underrettet om vor Hensigt, og jeg tilskrev i den Anledning flere Politikere i Tydskland, med hvilke vi ønskede at tale, for at beramme Tiden og Stedet, hvor vi kunde træffe dem. I den Anledning tilskrev jeg ogsaa Grev Harry Arnim et Par Ord, som jeg afsendte til Godset Nassenheide, hvor jeg formodede, at han opholdt sig. Jeg vidste dengang Intet om, at Greven var truet med en Proces, ja endog ikke langt fra at blive arresteret. Saaledes skete da det Pudserlige, at en høi Embedsmand i det tydske Udenrigsministerium, Hr. von Philippsborn, ved Postbureauet i Grambor lod mit høist uskyldige Brev opfange og senere derpaa støttede en Formodning om, at der bestod en høist kompromitterende Forbindelse imellem den forhenværende Gesandt og min Ringhed.

Jeg lod mig dog heraf ikke afskrække fra at foretage min Reise, hvori min franske Ven var bleven forhindret fra at deeltage, og som det vil sees af efterfølgende Dagbogsnotitser, var sammes Udbytte ikke blottet for Interesse.

Baden-Baden, den 20de Oktober 1874.

Strax efter min Ankomst opsøgte jeg en gammel Bekjendt, en tydsk Politiker, der havde trukket sig

tilbage fra Verdens Larm til Badestedets fredelige Omegn.

Talen faldt selvfølgelig strax paa Forholdene i Tydskland og da navnlig paa Preussens og dets Hovedstads Stilling i Riget.

»Berlinerne holde meget af at paastaae,« sagde han, »at deres Stad er en Verdensstad. Kan dette nu virkelig med Rette siges om Berlin, eller med andre Ord: har den i den ene eller den anden Henseende for Verden Betydningen af et Centrum? Indbyggerantallet alene kan ikke gjøre Udslaget. Rigtignok er dette i de sidste Aartier taget overordentlig til; men i lignende Forhold have mange andre Stæder udviklet sig, uden derfor strax at gjøre Paastand paa Prædikaten Verdensstad. Og Berlin kan heller ikke i anden Retning siges at være af Betydning for Verden. Den Kunst og den Videnskab, som er voxet frem paa dens Jordbund, bærer snarest Stemplet af Tilbagekridt fra Kristendommens Lys til et ubestemmeligt Hedenskabs Mærke; men med Mærke oplyser man ikke Verden. Hvad Handelen angaaer, da er det saa langt fra, at Berlin skulde være et Mellemlid derfor, at det ved sin Handel kun stiller sin egen Trang. Hvad Smag og Sæder angaaer, da ere de i Berlin af en saadan Art, at de ikke tiltale noget andet Land, ikke engang nogen anden Deel af Tydskland.«

»Hvorfor er denne By da bleven Residensstad for den mægtigste Regjering i Verden? Det er, fordi den er Sædet for alle Administrationens Dele og navnlig en Garnisonsby. Forlægger man Regjeringens Sæde

andetstedshen, forsvinder Navnet Berlin af Geographien. Den er kun Sædet for en Regjering og ikke engang saa meget Hovedstad som München, Stuttgart, Dresden ere det for deres respektive Lande. De preussiske Provindser og især de tyske Stater udenfor Preussen fornegte enhver Forbindelse med og aandelig Afhængighed af Berlin. Mændene søge deres Dannelse, Kvinderne deres Sæder, og begge deres Grundsætninger andetsteds fra. Derfor danner Berlin heller intet Tiltrækningspunkt for de Fremmede. Kun den, der har Forretninger med Regjeringen, kommer dertil, men Ingen for sin Fornøielses Skyld. Landadelen skyer den kjedelige Residensby; den Industridrivende, der efter mange Aars Arbejde trækker sig tilbage i Ro, foretrækker ethvert andet Opholdssted end Berlin. Derfor mangler Byen ogsaa Luxus og Glands. Kun for Embedsstanden, der i Preussen er talrigere og mægtigere end i noget andet Land, er Berlin et Paradiis. Men hvad Berlin dog fremfor alt Andet er, det er en militair By. Det Militaire gennemtrænger Alt og danner den egentlige Noblesse. I denne Henseende ligner den enhver anden Garnisonsby. Det Eneste, der udmærker den, er, at den er den største Garnisonsby i Verden, eftersom den er en Millionstad.«

»Berlins Beliggenhed forbyder den endelig at være Tydsklands Hovedstad. Da Østerrig i 1863 vilde omskabe Tydskland, tænkte det paa at lægge sammes Centrum i Frankfurt; alle dets Planer gik ud paa et Centrum der eller i Nærheden. Det er

en dristig Tanke, som Ingen har næret tidligere, at lægge Centrum i Berlin. Bismarck har ogsaa lært sin Macchiavelli daarlig, naar han i det Punkt ikke har raadspurgt ham. Macchiavelli siger nemlig, at det eneste Middel til at beherske et erobret Land, er at lægge Hovedstaden i dets Midte. Det gjorde Czar Peter, da han erobrede Landene ved Østersøens Bredder; det gjorde Italien, da det forlagde Hovedstaden til Rom, og Preussen har selv gjort det tidligere, da det flyttede Hovedstaden fra Königsberg til Berlin.«

»De tre Preussere, Keiser Vilhelm, Bismarck og Moltke, som ville beherske Tydskland fra Berlin, have derfor neppe grundlagt et Værk, som vil overleve dem ret længe.«

Baden-Baden, den 22de Oktober 1874.

Keiserinden af Tydskland bliver her stadig beleiret af Katholiker, som utrættelig angribe Rigs-kantsleren.

Man synes at være endeel bonapartistisk sindet i den badensiske Hofcirkel. Storhertugen og Storhertuginde af Baden have besøgt Keiserinde Eugenie i Arenenberg, og de troe fuldt og fast paa Keiserprindsens Sag og paa hans Fremtid.

I en Samtale imellem en af Keiser Wilhelms Adjudanter og den russiske Fyrstinde Mentchikoff skal Førstnævnte have yttret:

»Vor Konsul Lindau's Optræden i Bayonne er en Skændsel for os og kan umuligt Andet end ned-

sætte os i de europæiske Regjeringers Omdømme. Det spanske Memorandum er en Uforskammethed, som formodentlig har passeret Varzin, inden det saae Dagens Lys.«

Baden-Baden, den 23de Oktober 1874.

Jeg traf idag en forhenværende Diplomat, der yttrede Følgende om Situationen:

»Det er meget muligt, at de officielle Kredse i Berlin vise Sympathi for Bonapartisterne, thi disse ere stærke nok til at lægge Hindringer i Veien for en virksom Regjering i Frankrig. Da det hører med til Fyrst Bismarck's System at forhindre, at nogen Regjering sætter sig fast i Sadlen i hiint Land, saa er det fuldstændigt konsekvent, at dette Systems Tilhængere favorisere dem, der kunne berede den nuværende Regjering Vanskeligheder.«

»Forresten kan jeg desværre fortælle Dem, at man i Tydskland betragter Frankrig som halvveis fortabt, fordi det ødsler hele sin Kraft bort paa indre Splid og Partikampe.«

»Hvad den almindelige Politik angaaer, da stræber Fyrst Bismarck naturligviis efter at forhindre Frankrig i at opnaae en Alliance, navnlig med Rusland. Det er ogsaa derfor, at han ikke ønsker en Regjering i Spanien, der kunde gaae hen og alliere sig med sin nordlige Nabo. Fyrst Bismarck viser intet Spor af Moderation i sin udenlandske Politik. Han er fordømt til altid for enhver Priis at maatte fremad, og jeg forudseer en ny Krig, uden at jeg dog paa

nogen Maade er istand til at angive Tidspunktet for sammes Udbrud. Men jeg er overbevist om, at enten ville Fyrst Bismarck og Preussen tilsidst bukke under for en europæisk Koalition, eller ogsaa ville vi en Dag opleve Gjenopstandelsen af det gamle germaniske Keiserdømme, som det var paa Topunktet af sin Vælde, beherskende Franche-Comté, Nederlandene og alle de tydske Lande. Rigskantalerens Politik gaaer ud paa, at det tydske Keiserdømme skal betragtes som den eneste virkelige Hersker i Europa, og at dets Villie skal være alle de andre Landes eneste Lov.«

»Det nye Projekt med Landsturm-Loven er vel skikket til at vække de øvrige Magters Mistanke. Det vil i Virkeligheden sige det Samme som hele Nationen bevæbnet og rede til at gaae imod Fjenden i samme Øieblik, der udbryder Krig.«

Berlin, den 25de Oktober 1874.

Imorges havde jeg en Samtale med en fremragende Skribent af det national-liberale Parti.

»Man bør ikke,« yttrede han, »gjøre sig overdrevne Forestillinger om Kampen imod de Ultramontane. De foraarsage ganske vist Regjeringen en Deel Bryderier; men da denne kan støtte sig til hele den oplyste og liberale Deel af Nationen, vil den snart faae Bugt med disse Herrers Modstand. Staten maa absolut gaae seirrig ud af Kampen imod Kirken; jeg skulde tage meget feil, om der ikke allerede er umiskjendelige Tegn paa, at de Ultra-

montane inden lang Tid ville være tilbøielige til en Slags Overeenskomst eller Fred med Rigskansleren.«

»I det Hele taget ere Keiserdømmets indre Forhold tilfredsstillende, og det synes ikke i den forestaaende Session at skulle komme til de sædvanlige heftige og irriterende Diskussioner i Rigsdagen.«

»Med Hensyn til Bonapartisterne veed jeg, at Fyrst Bismarck kun udtaler sig med det største Forbehold; derimod lægger han ikke Skjul paa sin personlige Antipathi mod Orleanisterne. Jeg maa iøvrigt erindre Dem om, at i alle disse dynastiske Spørgsmaal er Bismarck ikke absolut Enehersker, men maa her tage Keiser Wilhelm med i Regningen; thi denne betragter disse Spørgsmaal som henhørende til sit specielle Omraade.«

Berlin, den 26de Oktober 1874.

Idag havde jeg en længere, interessant Samtale med en fremmed Diplomat, der er vel bekjendt med Forholdene i Tydskland.

»Jeg er overbeviist om,« sagde han, »at Fyrst Bismarck i dette Øieblik ikke pønser paa en ny Krig. Keiser Wilhelm er gammel og vil helst nyde sine Laurbær i Ro. Jeg siger ikke, at det ikke vil komme til en ny Krig, hvis den skulde vise sig at være absolut nødvendig; men Keiseren vil vanskeligt lade sig overtale dertil. Betænk blot, hvilke farlige Vanskeligheder de Ultramontane og Keiserdømmets øvrige indre Fjender vilde berede Rigskansleren i Tilfælde af en Krig med Udlandet.«

»Det vil, saa vidt jeg kan see, lykkes Fyrst Bismarck at gennemføre Tanken om Tydscklands Eenhed. Det er hans Hovedformaal, og han vil naae det uden at behøve at tage sin Tilflugt til en Krig. Men det kan ikke undre, at han saa meget som muligt søger at hindre Frankrigs Regeneration. Han driller og ægger det for at bringe det ud af dets Ro. Han bruger for Tiden Spanien til at hjælpe sig hermed; men der eksisterer ingen skriftlig Traktat imellem de to Regjeringer, og Rigskansleren vil sikkerlig ikke føre Krig for Spaniens Skyld. Den spanske Gesandt, Hr. Rascon, fører ganske vist et Sprog, som om han ventede sig noget Stort »af det venskabelige og intime Forhold, der hersker imellem de to Regjeringer i Madrid og Berlin.« Men jeg har gode Grunde til at troe, at han gjør sig Illusioner.«

»Fyrst Bismarck anstrenger sig for Tiden for at holde Hertugen af Decazes Stangen. Det er interessant at see, hvorledes Frankrigs dygtige Udenrigsminister har forstaaet at tilkæmpe sig en Stilling endogsaa i Tydsckland.«

»Hvad Arnim-Affairen angaaer, da ere alle de Liberale meget tilfredse med de Sikkerhedsforanstaltninger, som ere tagne ligeoverfor den forhenværende Ambassadeur. I de diplomatiske Kredse har man alene kunnet forklare sig hele denne Sag ved den Antagelse, at Arnim maa have tabt Hovedet.«

»Det er lykkedes Rigskansleren at bringe Udvandringen i Tydsckland til at aftage, derved at han af Reptiliefondet har betalt et stort Antal Artikler

og Breve fra Amerika, som med de sorteste Farver udmale den Skjæbne, der venter Emigranterne derovre. Disse Artikler have bragt en Mængde Folk, der vare bestemte paa at udvandre, til at forandre deres Beslutning.«

»Det tydske Folk maa nu ubetinget i sin Heelhed siges at være opfyldt af Ønsket om Fred. Det har altid været tilbøieligt til at ville dysse sig selv i Søvn, naar det har vundet en Seir. Det var, hvad der skete efter Syvaarskrigen, og Følgen deraf var Nederlaget ved Jena. Moltke og Blumenthal ville for enhver Priis forhindre, en Gjentakelse heraf, og man taler meget om al den Umage, de gjøre sig for at vedligeholde den militaire Aand i Tydskland.«

Berlin, den 27de Oktober 1874.

Jeg havde imorges en Samtale med Fyrst Hohenlohe, som er her paa Hjemreisen fra Varzin. Denne Diplomat udtalte sig paa følgende Maade om Situationen: »Det er unøiagtigt, at den tydske Regjering har tænkt paa at udsende en Note for at støtte det spanske Memorandum. I det Hele taget ansee vi denne diplomatiske Episode med Spanien for saa godt som tilendebragt. Det er kun kjedeligt, at en vis Presse stadig gjør sig det til Opgave at bagvadske Tydskland og tillægge det alle Slags slette og derhos afmægtige Hensigter. Men paa den anden Side forstaaer jeg meget vel, at Hertugen af Decazes ikke kunde kalde Hr. de Nadaillac tilbage efter den Trudsel, som Spanien henvendte til ham.«

»Hvad de dynastiske Spørgsmaal i Frankrig angaaer, saa kan jeg forsikkre Dem, at Fyrst Bismarck ikke ynder Bonapartisterne, der forøvrigt i det Høieste kunne have vundet nogen Sympathi i den herværende Dameverden.«

»Naar jeg skal udtale mig om Arnim-Affairen«, vedblev Fyrst Hohenlohe, »da troer jeg, at den i Grunden er temmelig pijnlijk for Fyrst Bismarck. Men Sagen er nu engang i Retfærdighedens Hænder; og De maa erindre, at Dommerne i Preussen ere for en stor Deel demokratisk sindede, samt at det er dem en ganske speciel Nydelse at kunne sætte en Excellence i Fængsel. De have med Begjærlighed grebet den tilbudte Leilighed hertil. Grev Arnim har valgt sig en meget uheldig Position under sin Kamp imod Bismarck. Han skal nu see heelt ynkelig ud og være bleven fuldstændig graahaaret.«

Fyrst Hohenlohe endte med Forsikringer om den tydske Regjerings fredelige Hensigter. I den Anledning oplæste han for mig af den offentlige Skrivelse, han fornylig havde henvendt til sine Vælgere i Kulmbach, de Bemærkninger, der handlede om Frankrig.

»En moralsk Støtte,« saa heed det i Skrivelsen, »er vigtig for enhver Diplomat; men fremfor Alt for Tydskslands Repræsentant i Paris. Frankrig er en Republik, i hvilken Theorien om den almindelige Stemmegivning har slaaet overordentlig dyb Rod; der er ingen Nation, som i høiere Grad lægger Vægt paa Vidnesbyrd om offentlig Tillid. Dette er

Grunden til, at min Stilling i Frankrig, som allerede nu har tilfredsstillet alle mine Forventninger, vil blive endnu betydelig forbedret ved mit Valg til Deputeret.«

»Det dreier sig her ikke om en personlig Tilfredsstillelse. Min Mission er en Fredens Mission, og De, mine Herrer, have gjort mit Arbeide i Humanitetens Tjeneste lettere ved saa beredvilligt at give mig Deres Stemmer.«

Berlin, den 28de Oktober 1874.

Imorges besøgte jeg en Deputeret af Centrums-partiet, der udtalte sig som følger:

»Katholikerne ville nok holde ud, det kan De være rolig for. De ville aldrig slutte Fred med Bismarck. Jeg kan forsikre Dem, at vi ofte ere nødte til at slaae koldt Vand i Blodet paa vore Meningsfæller og holde dem fra at overskride Lovlighedens Grændser. Thi vore Modstandere ønske selvfølgelig Intet hellere, end at see dem forløbe sig. De seneste kirkelige Love ville have en meget sørgelig Virkning paa Befolkningen.«

»Her i Berlin har Materialismen antaget ligefrem afskrækkende Dimensioner. Man spotter aabenlyst Religionen. Siden Loven om det borgerlige Ægteskab blev udstedt, er det blevet ganske almindeligt at springe den kirkelige Vielse over, fordi man derved slipper billigere. Det er ikke længere nødvendigt at lade Børnene døbe. Gaa hen i Victoria-Theatret, saa skal De see, hvorledes Mængden applauderer en

Skuespiller, der forestiller en drukken Munk, som gjør Kour til det smukke Kjen.«

»Hvis det bliver ved saaledes, ville vi inden lang Tid opleve den Dag, da Berlins Befolkning udelukkende bestaaer af Jøder og Atheister. Hertil kommer, at de lavere Klasser ere meget misfornøiede, fordi Priserne paa Alt ere stegne saa enormt. Folket har ikke seet en Skilling af de fem Milliarder, og Skattene ere trykkende. Berlin er efterhaanden bleven til den dyreste By i Europa.«

Berlin, den 30te Oktober 1874.

Jeg er idag bleven præsenteret for Hr. Marquardsen, et fremragende Medlem af Rigsdagens national-liberale Fraktion. Under den Samtale, jeg havde med ham, udtalte han sig saaledes:

»Jeg betragter den sidste Passus af Throntalen som en Paamindelse til alle Keiserdømmets Fjender om, at dette er meget stærkt baade ved sig selv og ved sine Alliancer, og at man ingenlunde tør gjøre Regning paa, at denne Magt vil lide Afbræk. Disse Ord af Keiseren forekomme mig at være fuldstændigt i Overeensstemmelse med Situationen. Jeg troer ganske vist ikke, at de Ultramontane have givet noget Tegn paa en forestaaende Forsoning med Fyrst Bismarck. Men jeg formoder, at deres Magt har naaet Høidepunktet.«

»Navnlig troer jeg ikke, at de ville kunne beholde alle deres Pladser i Rigsdagen ved de næste almindelige Valg. De havde haabet deels at kunne

skaffe Katholikerne nogle Lettelser, deels at skabe en Slags offentlig Sorg, hver Gang en Biskop eller Præst bliver sat i Fængsel. Men det Første blev der Intet af, og hvad det Sidste angaaer, da er der ganske vist bleven sat nogle Demonstrationer i Scene i de katholske Kredse; men Dagen efter ere Folk rolig gaaede i Theatrene og paa Værtshusene, som om der ingen Ting var i Veien. Ufeilbarlighedsdogmet har skadet Pavens Magt umaadeligt i alle de oplyste Kredse i Tydskland.«

Hr. Marquardsen sluttede med at forsikkre mig om, at hele Tydskland var opfyldt af Ønsket om Fred og om at faae Eenhedstanken gennemført. Han mente, at en Krig var usandsynlig, med mindre Tydskland ligefrem blev udfordret.

Berlin, den 31te Oktober 1874.

Jeg havde idag en længere Samtale med en Medarbejder af et Oppositionsblad, som gav mig en interessant Skildring af Rigskanslerens Forhold til Pressen.

»Ingen Statsmand,« yttrede min Hjemmelsmand, »har i den Grad som Fyrst Bismarck forstaaet at benytte Pressen, i og udenfor Tydskland, til Fremme af sine politiske Formaal. Naar han havde Noget isinde mod et Land, har han i Reglen begyndt med at demoralisere Bladene, for derved at influere paa den offentlige Mening. Hans Arbeide i Pressen er sat i et fuldstændigt System, til hvis Udførelse han benytter de forskjelligste Personer, der enten ere

bosatte i vedkommende Lande eller blive udsendte i specielle Missioner. Som oftest have Andre ikke ret Indblik i denne Virksomhed, skjøndt dens Spor ere umiskjendelige. Men der foreligger dog Tilfælde, hvor baade Virksomheden og den handlende Person ere blevne opdagede, stundom til Moro for Publikum. Saaledes kunde der nævnes et stort Land, hvor en Agent for Hr. von Bismarck i lang Tid stræbte at at bearbejde den indenlandske Presse og ikke sjældent havde Overflod af Midler til at opnaae sin Hensigt. Hans Aktivitet sporedes især, naar hans Herre havde store Planer i Værk. Da var han meget paa Færde og viste Tegn paa stor materiel Velvære. Men han havde en Lidenskab, der kom ham dyrt at staae og gjorde Ende paa hans Virksomhed. Han var nemlig en stor Liebhaber af sjeldne Konchylier, og naar, som sagt, hans materielle Velvære tillod det, saa købte han disse kostbare Ting i betydelige Kvantiteter. En Publicist, der havde Interesse i at følge denne Agents Bevægelser, havde faaet ham dette Liebhabereri afuret og fundet Midler til at opdage, naar han gjorde bemeldte Indkjøb. Herved kom han til at drage den Slutning, at hver Gang Vedkommende købte, saa maatte Hr. von Bismarck pøse paa et eller andet »coup«. Og det slog virkelig ikke sjældent til. Men Publicisten taug ikke stille med sin Opdagelse, og derved blev Vedkommende selv saavel som hans Virksomhed en Umulighed i det Land.«

Nittende Kapitel.

Hjemkomst til Paris i November 1874. Jeg udgiver Brochuren: A travers la Diplomatie. Fire Breve om denne. Parlamentariske Kampe i Frankrig i Begyndelsen af 1875. Wallons Forslag om Frankrig som Republik vedtages den 30te Januar. De nye Forfatningslove vedtages endelig den 25de Februar. Loven om de franske Cadres. Krigerske Artikler i den officieuse Berlinerpresse. Frygt for Krig i Frankrig og England. Mærkelig Pariserkorrespondance i Times for 4de Mai. Englands diplomatiske Intervention. Czarens Ankomst til Berlin den 10de Mai 1875. Freden sikkres.

Ved min Hjemkomst til Paris fra min tyske Rundreise i November 1874 betroede en af mine franske Venner mig en Sag, der kunde synes meget alvorlig for mig, men som tillige havde noget Komisk ved sig. Han fortalte mig nemlig, at der i den senere Tid, og navnlig under min sidste Fraværelse, var bleven udspreedt et Rygte om, at jeg var en af Fyrst Bismarcks politiske Agenter, og tilmed

en af de farligste, fordi jeg bedst forstod at skjule mit Spil. Min Hjemmelsmand kjendte de heldigviis faa Personer, fra hvem Rygtet skrev sig, men vidste ikke ret, om han skulde tilskrive det ond Villie eller Mangel paa Indsigt, eller maaskee begge Dele. Han raadede mig imidlertid til at sætte en Stopper for denne Snak, inden den greb for meget om sig, og jeg besluttede mig da til i Brochure-Form at udgive en kort Beretning om min politiske Virksomhed i Aarene 1864—1866, for derved at give et større Publikum Kundskab om, hvad jeg gjorde og vilde i Udlandet. Hele min Virksomhed havde jo forøvrigt en saadan Karakter, at den vel kunde give Anledning til Misforstaaelser, saa at det ogsaa af den Grund kunde være tilraadeligt for mig at henvende mig til Offentligheden, saameget mere som jeg Intet havde at skjule.

Min lille Bog udkom da i Begyndelsen af 1875 under Titlen: »A travers la Diplomatie« og ledsaget af en Fortale af min tidligere omtalte Ven, den ansete politiske Forfatter Jules Valfrey. Den fandt en velvillig Modtagelse saavel i Pressen som i de diplomatiske Kredse. Jeg modtog en Mængde Breve fra høit ansete Politikere, hvoraf jeg skal tillade mig at citere de fire efterfølgende, fordi de hidrøre fra Mænd, der særligt maatte kjende den omhandlede Perodes Tildragelser, og hvis Vidnesbyrd maatte paatrykke min Skildring et Præg af Sandhed, som mit Navn alene ikke kunde give den.

Paris, den 24de Februar 1875.

Min kjære Hr. Hansen.

Tak for Tilsendelsen af Deres Bog, som jeg har læst med den meest levende Interesse. Jeg har i dette Skrift gjenfundet Udtrykket af Deres varme og trofaste Patriotisme, hvorpaa hele Deres Færd havde givet mig saa mange Beviser under den Tidsperiode, som De skildrer. Modtag derfor min oprigtige Lykønskning til Deres Arbeide.

Drouyn de Lhuys.

Florenz, den 8de Marts 1875.

Hr. Hansen.

For nogle Dage siden har jeg modtaget det Exemplar af Deres Bog, som De har været saa god at sende mig, og efter at have læst den med stor Interesse, takker jeg Dem meget derfor. Naar jeg ikke har gjort dette tidligere, skyldes det mine svage Øine, som kun tillade mig at læse og skrive lidet og med Mellemlum.

Deres o. s. v.

Alphonse de La Marmora.

Rom, den 14de Marts 1875.

Kjære Herre.

Jeg skynder mig med at takke for Tilsendelsen af Deres Brochure, som Hr. Valfrey saa rigtigt har vidst at karakterisere i sin Fortale.

De, der ikke have kjendt Enkelthederne af den sørgelige historiske Arv, som Aarene 1866 og 1867 have efterladt os, finde her den fulde Sandhed fremstillet. De, der nøiere have kunnet følge disse Begivenheder, gjenfinde i Skriftet en træffende Fremstilling af de begaaede Feil. For Alle tilbyde Deres Samtaler med Fyrst Bismarck en pikant og interessant Underholdning.

Deres o. s. v.

Victor Tiby.

Kjøbenhavn, den 18de Marts 1875.

Min Herre.

Jeg har modtaget Deres Brochure: »A travers la Diplomatie«, hvoraf De har været saa god at sende mig et Exemplar. Foruden sin Betydning for de sidste Aars almindelige Historie har dette Skrift en særlig Interesse for dem, der, som jeg, have kunnet paa nært Hold lære at skatte de moralske Egenskaber og Fædrelandskjærligheden hos det Folk, hvis Sag De saa godt har forstaaet at forsvare. Jeg er Dem derfor dobbelt erkjendtlig for det Tilsendte og beder Dem modtage, tilligemed min Tak, Bevidnelsen af min Høiagtelse.

Saint-Ferriol.

Mit lille Skrift havde den Virkning, at jeg aldrig mere hørte Tale om, at jeg skulde være en preussisk

Agent, et Rygte, der forøvrigt, hvis det nogensinde skulde komme for Fyrst Bismarcks Øren, vistnok vilde faae ham til at trække paa Smilebaandet.

Imidlertid hengik Begyndelsen af 1875 med parlamentariske Kampe og Stridigheder mellem de politiske Partier i Frankrig. Efterat Majoriteten af 24de Mai var bleven opløst, havde det efterhaanden viist sig mere og mere, at kun to Partier, Bonapartisterne og de Radikale, havde et virkeligt Tilhold hos Nationen, medens Regjeringen søgte at støtte sig saa meget som muligt paa Medlemmerne af de maadeholdne Grupper, for at fremkalde en Afgjørelse af den lange og forbittrede Forfatningskamp. Den 6te Januar havde Marschal Mac Mahon i et Budskab til Nationalforsamlingen forlangt en snarlig Konstituering af Septennatet. Det var især om Vedtagelsen af Ordet Republik som Udtrykket for Frankrigs endelige Statsform, at der stredes. Republiken blev da ogsaa voteret den 30te Januar, idet Wallons bekjendte Forslag vedtoges med een Stemmes Majoritet. Men hvor vanskelig dens Fødsel var, derom vidner følgende lille Tildragelse, som jeg har erfaret af en fuldkommen paalidelig Deputeret.

Under det omtalte Møde den 30te Januar befandt en riig Deputeret fra det nordlige Frankrig, Hr. Leurent, sig henimod Kl. 5 noget upasselig og gik derfor ud i Parken ved Versailles for at trække frisk Luft. Førend han forlod Salen, anbefalede han imidlertid sin Ven og Nabo, en monarkisk-sindet Deputeret, at lægge i hans Sted en Stemmeseddel

med Nei i Urnen, naar man skulde til at stemme over Wallons Forslag. Det var nemlig tilladt at lade Stemmegivning udføre ved en Anden, undtagen naar Navneopraab fandt Sted. Den omtalte Ven forglemte imidlertid Anmodningen, uagtet den havde været indtrængende, og nedlagde kun sin egen Stemmesedel i Urnen. Da nu Republiken kun blev vedtaget med een Stemmes Majoritet, saa havde der været Stemmeligbed, hvis Hr. Leurents Seddel var bleven talt med, og efter Reglementet havde i saa Fald det wallonske Forslag været forkastet.

Republiken hang altsaa i et Haar, men den blev reddet; og den 25de Februar 1875 vedtoges omsider Forfatningslovene, ved hvilke der gaves Frankrig en Præsident, et Senat og et Deputeretkammer. Hermed var altsaa den franske Republik i Principet konstitueret, skjøndt den saakaldte Revisionsparagraph holdt Døren aaben for nye Forfatningskampe ved Septennatets Ophør. Kort efter, den 11te Marts, omdannedes Ministeriet under Buffets Forsæde, medens Hertugen af Decazes beholdt den udenrigske Portefeuille.

Til Trods for de indre Stridigheder skred Frankrig imidlertid bestandig fremad paa sin Gjenfødelses Bane; dets Velstand voxede i en overraskende Grad, og Hæren begyndte at blive meget respektabel.

Da viste der sig pludselig i April Maaned mørke Skyer paa Horizonten. Den officieuse Presse i Berlin gav sig til at støde i Krigstrompeten. Bladet »Post« offentliggjorde sin famøse Artikel »der Krieg im Sicht«,

og Publikum begyndte at blive ængsteligt. Den officielle Verden iagttog en meget reserveret Holdning og erklærede, at den Intet vidste; navnlig bevarede Fyrsten af Hohenlohe en mærkelig Taushed. Da jeg saaledes ved en Soireé i Udenrigsministeriet først i Mai Maaned tillod mig af rette et Spørgsmaal til Fyrsten i Anledning af de ængstelige Rygter, svarede han mig: »Jeg veed vel, at man i Berlin er noget utilfreds med den fjerde Bataillon, hvormed de franske Regimenter skulle forøges; men forøvrigt veed jeg Intet om Sandsynligheden af en Krig.«

Sandheden var imidlertid den, at Situationen var bleven i høi Grad alvorlig. I Berlin var man meget misfornøiet med Frankrigs hurtige Opkomst. Man havde haabet, at det ved den ulykkelige Krig ødelagte Land skulde være lammet for en Menneskealder. Denne Beregning var slaaet feil, og nu troede man i Berlin Øieblikket kommet til at gjenoprette det Forsømte og gjøre det af med Frankrig een Gang for alle.

Rigtigheden af disse Tydsklands Hensigter er bleven benegtet fra tydsk Side; men jeg maa dog bestemt fastholde Paastanden. Det er vist, at Fyrst Bismarck havde officielt yttret sin Uro over Frankrigs saakaldte Rustninger. Det er vist, at man i Berlins officielle Kredse fremstillede Nødvendigheden af at erklære Frankrig Krig, medens det endnu var svagt, som en Humanitets-Forholdsregel, for at spare den tilkommende Generation en større Udgydelse af Blod. Det er endelig vist, at den

offentlige Bevidsthed har dømt rigtig i Sagen, og at den tyske Rigskanslers vedvarende Forbittrelse imod dem, der ved en energisk Manøvre have bragt hans monstrueuse Plan til at strande, er det, der gjør dem størst Ære.

Øieblikkets Alvor og den almindelige Stemning gav sig navnlig Luft ved en høist mærkelig Artikel, som Times's Korrespondent i Paris, Hr. de Blowitz, tilsendte Bladet under 4de Mai 1875 og hvis væsentligste Afsnit lyder som følger:

Paris, den 4de Mai 1875.

Den franske Presse forholder sig taus; den tyske priser Fredens Velsignelser i høie Toner. Berlinerbladet „Post“, som bragte de første Krigsrygter ud i Verden, gaaer angerfuld i sig selv og beklager den Sensation, det har vakt ved disse Rygter. De øvrige tyske Blade kritisere deres Kollegas umotiverede og kortsynede Fremfusenhed, og efter uden nogensomhelst Reservation at have gjengivet hans Artikel bebreide de ham den nu paa den bittreste Maade. Den diplomatiske Verden er mere tillidsfuld end nogensinde. Fyrster og Keisere ere ifærd med at reise til Badestederne eller ere der allerede. Politisk talt er der en saadan Kontrast imellem de høie Lovprisninger af Freden og det uhyggelige Krigsspøgelse, der for ganske nylig manedes frem for vort Blik, at man uvilkaarlig kommer til at tænke paa en af de første Sceneri Goethes „Hermann og Dorothea“. Politiken er bleven en Idyl, og Folkene omfavne hverandre i broderlig Henrykkelse.

Forestil Dem derfor min Forbauselse, da for to Dage siden en af Hovedrepræsentanterne for den udenlandske Politik i Frankrig henvendte følgende Bemærkning til mig: „Kan De forklare mig dette? Jeg har været ved

Væddeløbene. Jeg saae der vel en Snees Personer, som alle sade og grundede med meget betænkelige Miner, og alle de, jeg talte med, viste sig at være meget urolige for, hvad de nærmest paafølgende Dage vilde bringe.“ Denne Uro, som min Ven havde bemærket, og som hverken skriver sig fra den belgiske Note eller fra de i Pressen fornyligt verserende Rygter, men som nu er i Færd med at udbrede sig iblandt de høiere Klasser i Samfundet, for senere hen at bane sig Vei ned til de lavere Sphærer, denne Uro, som man forgjæves anstrænger sig for at dræbe ved Taushed, den bliver med hvert Øieblik stærkere, uhyggeligere og mere trykkende. De alvorligste Karakterer troe nu paa en skjult og ulmende Fare; de have denne halvt ubevidste, trykkende Følelse, om hvilken man pleier at sige: „Der er Ugler i Mosen.“ Selv de Koldblodigste og bedst Underrettede have allerede i nogen Tid ikke kunnet frigjøre sig for disse ubehagelige Fornemmelser. Man haabede at skaffe sig dem fra Halsen ved at tvinge sig selv til at tie dermed; saaledes gik det ogsaa mig, men jeg føler mig nu tvungen til at maatte give slip paa dette Haab. Den Slags Ting gaae deres skjulte Gang og bane sig, maaskee langsomt, men sikkert og uimodstaaeligt Vei fremad, indtil de have naaet ned i Folks Bevidsthed. Det Bedste, man kan gjøre, er at drage dem frem for Dagens Lys, omhyggeligt søge at udforske deres Aarsag og om muligt fremsætte deres Konsekventser. Dersom de ere falske, vil Dagens klare Lys reducere dem til Intet; hvis de derimod ere sande, er det bedst, at de berøves deres mystiske Præg.

Nu vel, Sagen er den, at baade fremmede Politikere og de, der her i Frankrig prætenderer at være særlig vel underrettede, forsikre, at Spørgsmaalet om Fred eller Krig vil blive afgjort ved den tyske og russiske Keisers forestaaende Sammenkomst. Man siger, og

Ingen vil eller kan negte det, at der eksisterer et mægtigt Parti i Tydskland, som omfatter alle de militaire Kredse, og som mener, at Tydskland har sluttet en daarlig Fred med Frankrig; at de famøse 5 Milliarder — denne kolossale Sum, som endog i Bismarcks Øine maatte synes tilstrækkelig til at ruinere Frankrig — allerede ere vendte tilbage i Frankrigs Lommer; at Belfort, som det forhen var det, ogsaa nu maa være en Torn i Øiet paa Tydskland; og at Frankrigs Armee er ifærd med at undergaae en kraftig Reorganisation, ganske vist ikke hurtig nok til at gjøre det farligt for Øieblikket, men dog hurtig nok til, at Landet inden ret lang Tid vil kunne blive en værdifuld Allieret for en anden Magt.

Man tilføier, at Tydskland ikke er rigere nu end før Krigen; at dets Industri, dets Handel, Finantser og sociale Organisation ikke længe kunne bære dets nuværende Rustninger, og at det ikke uden Fare for heelt at udtømme sine Kræfter vil kunne i 50 Aar forsvare de Erobringer, som det har gjort i sex Maaneder. Hvis det paa den anden Side afvæbner for at undgaae sin Ruin, da vil Frankrig paany staae rustet og være en alvorlig Trudsel for Tydskland. Af alt dette udvikler der sig følgende Dilemma: enten at maatte ødelægge sig for at forsvare sig eller at udlevere sig til Fjenden ved at ophøre at være rustet. Der tilføies, at der aldrig har været et gunstigere Øieblik end nu til at sikkre Tydskland en lang Periode af Velvære og Fred. De, der raisonnere saaledes, gaae ud fra følgende Forudsætninger:

„Den for nylig Belgien tilstillede Note, der blev Magterne meddeelt, har beviist, at Tydskland for Øieblikket kan gjøre Alt, hvad det behager. England er tilfreds, naar man blot ikke rører ved Belgien; man vil lade Belgien i Fred, og England vil være beroliget.

Italien rivaliserer med Frankrig med Hensyn til den religieuse Indflydelse og er desuden for lang Tid skilt fra Frankrig ved Spørgsmaalet om Paven. Udenrigsministeren, Visconti Venosta, har forøvrigt erklæret, at Italien trænger ligesaa meget til Fred som til Brød. Italien vil altsaa forholde sig roligt. Østerrig, der ikke betragter sig som truet, eftersom dets Politik bestaaer i at efterkomme alle Tydsklands Ønsker, vil heller Intet gjøre. En eneste Magt er generende, og den alene maa der tages Hensyn til. Derfor har ogsaa Hr. von Radowitz fortalt i St. Petersborg, at Tydskland ikke har isinde at lægge Ruslands Politik i Orienten Hindringer i Veien. Alle Magter uden Undtagelse have indskrænket sig til beskedne og venskabelige Forestillinger i Anledning af de til Belgien henvendte Noter. Ingen Magt har viist sig truende eller blot irriteret; det var den Prøve, man havde villet anstille, og den lykkedes. Nu er Leiligheden der til at gjøre det fuldstændigt af med Frankrig, hvilket tillige er en Pligt imod Tydskland og Menneskeheden; thi Europa vil aldrig blive roligt, saalænge som denne Kamp er mulig, og Kampen vil være mulig, saalænge som man ikke har gjort Dumheden ved den sidste Traktat god igjen, der har tilladt Frankrig at beholde Muligheden for atter at samle Kræfter og for at gjenoptage Kampen paany. Tydskland føler sig urolig ved Bevidstheden om kun halvt at have knust sin Fjende, og fordi det føler, at kun den yderste Aarvaagenhed vil kunne gjøre det muligt for det at forsvare sig. Hvad der for Øieblikket kun vil koste et ubetydeligt Offer, det vilde inden to Aar derimod koste Strømme af Blod, og saa vilde Seiren endda være tvivlsom.“

De, der raisonnere saaledes, indskrænke sig ikke til abstrakte Betragtninger; de opstille en positiv Konklusion. Krigen, sige de, bør gennemføres og bringes til

et afgjørende Resultat; Frankrig bør tvinges til saadanne Betingelser, at Tydskland fuldkomment tør hengive sig til den for Landet saa nødvendige Ro, der vil fuldføre dets Storhed. Det vil blive nødvendigt at gaae over den franske Grændse, marschere imod Paris, tage Stilling paa Høiderne ved Avron, hvorfra man vil kunne beherske Hovedstaden, og sluttelig faae undertegnet en ny Traktat, der kun berører Frankrig Belfort, men tillige sætter en bestemt Grændse for dets aktive Armees Størrelse og idømmer det en Krigsbøde paa 10 Milliarder, som det skal udrede i Løbet af tyve Aar, med 5 Procents Rente, og uden nogensinde at faae Lov til at afdrage Kapitalen tidligere. Paris skulde kun angribes i det Tilfælde, at Frankrig vægrede sig ved at underskrive Traktaten.

Det vilde ikke være stemmende med Sandheden at sige, at den ovenfor gjengivne Argumentation og den Konklusion, den kommer til, billiges selv i Tydskland, undtagen netop af det Parti, der har antaget det nævnte Program. Det vilde heller ikke være korrekt at paastaae, at disse Trudsler have megen Sandsynlighed for at blive bragte til Udførelse. Den diplomatiske Verden, selv i Tydskland, forsikkrer, at man ikke kan bekrige en Fjende, som ikke søger Leilighed til at slaas; som høit og lydeligt erklærer, at den ikke vil føre Krig; som til Punkt og Prikke har opfyldt sine traktatmæssige Forpligtelser, og som erklærer sig selv forsvarsløs. Enhver hæderlig Tydsker maa fornegte saadanne Anskuelser og erklære, at slige Theorier vilde sætte en Plet paa Tydsklands Ære.

Man siger, at Keiser Wilhelm selv, med Tanken henvendt paa Historien og lyttende til Samvittighedens Røst, skal have udbrudt: „Nei, som en hæderlig Mand maa jeg holde den Traktat, jeg har sat mit Navn under.“ Men de, hvis Program gaaer ud paa en øie-

blikkelig Aktion, svare, at den høieste Pligt, den Pligt, der maa staae over ethvert individuelt Hensyn, byder at frelse Fædrelandet, og at det vilde være et skjæbnesvangert Feiltrin af Keiseren at offre Millioner af Menneskeliv, hvis Skjæbne er lagt i hans Haand, for Skrupler med Hensyn til Historiens Dom, der jo end ikke skaaner sine største og berømteste Navne. „Det er ikke den tyske Nation“, svare de Keiseren til Støtte for deres Paastand, „der har begaaet Feilen, det er Dem selv. Nationen har fulgt Dem uden Tøven. Uden Prutten har den overgivet Dem sit Guld, sine Børn og sit Blod. Det er ikke dens Skyld, naar De har begaaet den Feil, ikke at føre Sagen tilende. Naar De har undertegnet illusoriske Traktater, saa er det Deres Sag at gjøre den begaaede Feil god igjen, selv om De skulde blive nødt til at gaae en Smule paa Akkord med Deres Stolthed. De førte os i Krig med det Maal for Øie, at sikre os en varig Fred; dette Maal har De ikke naaet, thi De har kun halvt beseiret Fjenden. Hvis Frankrig absolut ikke vil slaaes, saa tving det, uden Blodsudgydelse, til at undertegne en ny Traktat. Har De intet Paaskud, saa søg et saadant. Alle Ikke-Tydkere ville dadle Dem; men Tydskland vil i sin kraftige Udvikling og blomstrende Ro velsigne Dem til evige Tider.“

Der gik mange forskellige Rygter i Paris angaaende Forfatterskabet til denne Korrespondance. Iblandt Andre beskyldte »Fama« ogsaa mig for at være Ophavsmanden til den, og jeg maatte derfor i flere Pariserblade fralægge mig denne Ære. Sandheden er, at Hr. de Blowitz var Artiklens Forfatter, men at den er sammensat af Uddrag af tyske Blade. Den var saa at sige Kvintessentsen af Alt, hvad

de officieuse Bladē i Berlin selv havde serveret Publikum for at forberede det paa en Krig.

Virksomheden af Artiklen var overordentlig. Alle rettænkende Folk i Europa følte sig oprørte over dens Afsløringer, og denne uventede Offentliggjørelse vanskeliggjorde Iværksættelsen af den røbede Plan.

Men Faren var dog endnu langtfra overstaaet. Fyrsten af Hohenlohe havde endelig talt og erklæret den franske Udenrigsminister, at hans Regjering betragtede Frankrigs Rustninger som en aggressiv Akt. Hertugen af Decazes blev selvfølgelig meget urolig herover og anmodede den russiske Gesandt, Fyrst Orloff, om at forestille sin Regjering, hvor farefuld Situationen var bleven, samt om at forlange dens hurtige Mellekomst. Paa samme Tid satte det engelske Diplomati sig i Bevægelse. Det fremgaaer af officielle Erklæringer fra Lord Derby, at der virkelig i de tyske Regjeringskredse var alvorlig Tale om at fordre de saakaldte franske Rustningers Ophør og i Tilfælde af Afslag at angribe Frankrig. »Det Sprog, der offentlig førtes i Berlin af de meest autoriserede Personer, lod ingen Tvivl tilbage i denne Henseende«, saaledes udtalte Lorden sig senere i Anledning af en Interpellation i Parlamentet, og Englands Intervention og Anstrengelser for Fredens Bevarelse vare derfor fuldt berettigede.

Men det var dog forbeholdt Keiser Alexander at sige det afgjørende Ord. Sidst i April havde den gamle General Le Flô, Frankrigs Gesandt i St. Petersborg, allerede forberedet Czaren paa Tydsklands

krigerske Hensigter og anraabt om hans Bistand. Czaren havde svaret meget imødekommende og beroliget Gesandten med de Ord:

»Jeg reiser snart til Berlin, hvor jeg vil udtale mit Ønske om Fredens Opretholdelse. Man kan ikke føre Krig uden Grund, og Frankrig giver ingen Anledning dertil. Dersom Tydskland angreb Dem nu, saa begik det samme Feil som Bonaparte i 1810, og det maatte da føre Krigen paa egen Risico.«

Paa samme Tid førte Fyrst Gortchakoff et lignende Sprog i St. Petersborg:

»Jeg lover Dem at gjøre Forestillinger i Berlin hos Fyrst Bismarck. Czaren vil gjøre det Samme hos Keiser Wilhelm.«

Den 10de Mai 1875 ankom Keiser Alexander paa Reisen til Ems til Berlin, hvor han efter Løfte talte med Keiseren af Tydskland og fremsatte sit bestemte Ønske om Fredens Bevarelse. Den følgende Dag modtog Czaren det diplomatiske Corps og erklærede for dette, at Freden var sikkert; samtidig hermed afsendte Fyrst Gortchakoff, som ledsagede sin Souverain, en fra Berlin dateret telegraphisk Meddelelse af lignende Indhold til de russiske Gesandter i Udlandet.

Dagen efter, den 12te Mai, var denne glædelige Nyhed bekjendt i Paris. Om Aftenen var den officielle Verden forenet i en Soirée hos Politipræfekten Léon Renault, og man kunde see paa de glade Ansigter, hvor tilfredse Alle vare over at være blevne befriede fra denne pinlige Stilling. Hertugen af Decazes var

tilstede, og da jeg tillod mig at lykønske ham, svarede han, at Frankrig var bleven reddet fra en stor Fare ved gode Venners Mellekomst.

»Kan Frankrig nu da virkelig«, spurgte jeg ham, »rolig fortsætte Organisationen af sin Hær; og behøver det ikke at afvæbne?«

»Nei,« svarede Hertugen, »ikke en eneste af vore Jenser. (Pas un de nos piou-piou).«

Dette truende Uveir var altsaa forbi, og Frankrig kunde nu i Ro fortsætte sin indre Reorganisation og udvikle sin Velstand. Den franske Udenrigsminister havde ved sin kloge og hurtige Optræden beviist sit Land en stor Tjeneste, og Alverden var i Grunden tilfreds, med Undtagelse af den tyske Rigskansler. Han fik dog ogsaa en Trøst, idet nemlig Grev Andrassy beviste ham den Venskabstjeneste at erklære for den engelske Gesandt i Wien, at han ikke troede og aldrig havde troet paa nogen Trudsel om Fredsbrud fra Tydsklands Side.

Denne interessante diplomatiske Episode fik iøvrigt et Efterspil i 1878, idet Fyrst Bismarck i en Samtale, som han under Kongressen i Berlin havde med Times' Pariser-Korrespondent, Hr. de Blowitz, greb Leiligheden til at sige Fyrst Gortchakoff en Deel Ubehageligheder.

»Hele denne Historie«, yttrede Rigskansleren, »der i 1875 satte Europa i Bevægelse, var kun en Opfindelse af Gontaut-Biron og Fyrst Gortchakoff, hvilken Sidste ønskede at opnaae de franske Blades Lovprisninger og at blive kaldet Frankrigs Frelser.

De havde arrangeret Affairen saaledes, at den skulde bryde løs paa den samme Dag, da Czaren ankom til Berlin. Denne skulde da komme frem paa Scenen, for at udtale sit: Quos ego, og gjengive Europa Freden ved sin blotte Nærværelse. Jeg har aldrig seet en Statsmand handle saa uöverlagt og saaledes af Forfængelighed kompromittere Venskabet mellem to Regjeringer samt udsætte sig for de alvorligste Følger, blot for at tildele sig en Frelzers Rolle, hvor ingen Fare existerede. Jeg sagde dengang til Keiseren af Rusland og til Fyrst Gortchakoff: Dersom De har en saadan Lyst til en Apotheose i Frankrig, saa har De endnu i Paris Kredit nok til at bevirke, at man paa et eller andet Theater og i et mythologisk Kostume fremstiller Dem med Vinger paa Skulderen og omringet af bengalsk Ild. Det var virkelig ikke Umagen værd at skildre os som Forbrydere, blot for at kunne sende et Cirkulære ud i Verden.«

Disse Rigskanslersens Spydigheder gjorde overordentlig Opsigt, og det behøver ikke nærmere at udvikles, hvilket Indtryk de gjorde i St. Petersborg. Deres umiddelbare Følge var uden Tvivl at styrke Fyrst Gortchakoffs Stilling. Havde Fyrst Bismarck tiet, saa havde han maaskee opnaaet Opfyldelsen af sit Ønske, nemlig at faae Grev Schuvaloff udnævnt til russisk Udenrigsminister. Men efter at have talt, som han gjorde, kunde han ikke mere haabe, at Czaren skulde tage Hensyn til hans Ønsker.

Naar endelig Fyrst Bismarck i Samtalen med

Hr. de Blowitz har villet fremstille sig selv saa reen som nyfalden Snee, da maa det være tilladt at spørge, hvorfor han da i Foraaret 1875 tillod sine officieuse Skribenter at støde i Krigstrompeten og sine Gesandter at føre et truende Sprog imod Frankrig. Eet af to maa være Tilfældet: enten var det militaire Parti i Berlin dengang saa mægtigt, at Styrelsen af den udenlandske Politik var sluppen Rigs-kantsleren ud af Hænderne, hvilket er i høi Grad usandsynligt; eller ogsaa var han enig med det militaire Parti, hvilket er det Rimeligste.

Og den rene Sandhed ligger uden Tvivl bagved de Ord, som Keiser Wilhelm nogen Tid efter de omtalte Begivenheder yttrede til den franske Militair-Attaché i Berlin, Hr. de Polignac:

»Man har villet bringe os i Kast med hinanden, men nu er Alt forbi.«

Tyvende Kapitel.

Min Audiens i Paris hos Erkehertug Albrecht i Juli 1875. Polakkens Forudsigelser. Det orientalske Spørgsmaal begynder at blive truende. Min politiske Rapport af 10de November 1875. Udgivelsen af l'Europe diplomatique i Februar 1876. Bladets Holdning. En fremmed Politikers Forpligtelser i Frankrig. En ny Fyrstinde Lieven i Paris. Det ægyptiske Spørgsmaal. Prinds Halim. Kort Udsigt over de store Begivenheder 1876-78.

Midt i Sommeren 1875 ankom Erkehertug Albrecht af Østerrig til Paris, og jeg havde den 23de Juli den Ære at blive modtaget af ham i Audiens. Da jeg havde udbedt mig Hs. keiserlige Høiheds Mening om den almindelige Situation og navnlig om Udsigterne til Krig, fik jeg følgende Svar:

»Vi nærrede i Østerrig ikke saa stor Frygt for Krig som i England og Frankrig. Vi vidste meget vel i Wien, — ikke blot Grev Andrassy, men vi Alle — at Keiseren af Rusland ønskede Fredens

Overholdelse, og at han i Berlin vilde udtale sig afgjort i denne Retning. Vi kjendte allerede fra det foregaaende Aar Czarens Hensigter i denne Henseende, og derfor ansaae vi heller ikke en Krigs Udbrud for sandsynlig, om der end kan have været dem, som ønskede den. Østerrig har ikke viist sig saa ligegyldigt, som man troer, i dette Spørgsmaal; thi vore Politikere have anseet det for i høi Grad ubilligt og beklageligt, hvis Preussen vilde falde over Frankrig, der loyalt havde opfyldt sine Forpligtelser. Dersom De nu spørger mig om min Mening angaaende Fremtiden, da troer jeg ogsaa fremdeles paa Fredens Overholdelse i Vesteuropa, hvor det sandsynligviis til næste Aar vil gaae om-trent, som det er gaaet iaar. Keiser Wilhelm ønsker ikke Krig; Fyrst Bismarck er mægtig og kan gjøre Meget, men heller ikke han kan gjøre Alt, hvad han vil. Napoleon den Første var mægtigere end han, og vi have dog seet, hvorledes han endte. Det er Historien, der gjentager sig, og vi maae have større Tillid til den guddommelige Viisdom og Retfærdighed, end til Menneskenes. See til de tyske Katholiker, der med Udholdenhed kæmpe imod Rigskansleren; de have deres religieuse Overhovod udenfor deres Land, og dog forblive de ham troe og hengivne. De afgive et smukt Exempel; de holde fast ved deres Ret uden at blive revolutionaire, og heri handle de fuldkomment værdigt og korrekt; thi Ingen ønsker en Religionskrig.«

Efter at vi endnu havde vexlet nogle Ord om

Kongen af Hannovers Stilling i Frankrig, tog jeg Afsked med den berømte Seirherre fra Custozza.

Nogle Uger efter denne Samtale modtog jeg et Besøg af en polsk Geistlig, der i nogen Tid havde været Redakteur af det berlinske Blad Germania, men var flygtet fra Berlin for at undgaae en streng Dom, han var bleven idømt for Fornærmelser imod den tyske Rigs-kantsler. Han var en meget forstandig Politiker og udtalte sig med stor Ro og Sikkerhed om Situationen. Jeg blev navnlig slaaet af to af hans Yttringer. Saaledes hævdede han, at Fyrst Bismarck ikke kunde tænke alvorligt paa Krig med Udlandet, saa længe der endnu ikke var gjort Ende paa Kulturkampen i det Indre. Skulde der derimod vise sig alvorlige Tegn paa Fred imellem Rigs-kantsleren og Katholikerne, da maatte Udlandet være paa sin Post; thi det vilde tyde paa, at Fyrst Bismarck pønsede paa Forviklinger, hvori Tydskland vilde optræde aktivt.

Den anden Bemærkning af Polakken, som især gjorde Indtryk paa mig, angik det orientalske Spørgsmaal.

»Fyrst Bismarck,« sagde han, »har ganske vist i Foraaret lidt et stort diplomatisk Nederlag ved Ruslands Mellekomst; men De maa ikke troe, at han derfor opgiver Slaget som tabt. Han trænger til Røre i Europa, og han har endnu et godt Kort paa Haanden til at fremkalde det, nemlig det orientalske Spørgsmaal. De skal see, at den lille Opstand i Herzegowina vil føre os vidt, og De kan være over-

beviist om, at Fyrst Bismarck vel skal vide, baade at fremkalde og at exploitere de Forviklinger, der sikkert forestaae paa Balkanhalvøen.«

Jeg skal ikke negte, at jeg følte mig i høi Grad slaaet ved disse Yttringer af den polske Geistlige, som nogle Dage efter begav sig til Skotland, hvor et fremragende Medlem af det britiske Aristokrati havde lovet ham et Tilflugtsted. Indtil dette Øieblik havde jeg, ligesaa lidt som de Fleste, der i Paris beskjæftigede sig med Politik, tillagt Opstanden i Herzegowina nogen stor Betydning; og det var ikke faldet mig ind, at den kunde give Anledning til at aabne det orientalske Spørgsmaal med alle dets store Konsekventser. Men i Løbet af Eftersommeren indtraf efterhaanden flere og flere Nyheder fra Balkanhalvøen, der gjorde Polakkens Forudsigelser høist sandsynlige. I det franske Udenrigsministerium begyndte man at blive urolig; jeg hørte nu ofte Yttringer om det Farefulde ved Forholdene i Orienten, og det forekom mig, at en eventuel stor Krig kunde udvikle sig heraf og medføre uberegnelige Følger, ogsaa for de smaa Stater. I den Anledning forfattede jeg og afsendte til mine politiske Venner i Danmark følgende Beretning om Situationen, idet jeg tog en mærkelig Artikel i det officielle russiske Blad til Udgangspunkt:

Paris, den 10de November 1875.

Efter Offentliggjørelsen af Manifestet i det officieuse russiske Organ have Forholdene i Orienten taget en

foruroligende og saa meget mere overraskende Vending, som de russiske Organer, der pleie at afspeile Fyrst Gortchakoffs Ideer, ikke havde indeholdt Nogetsomhelst, der kunde bebude saa pludseligt og voldsomt et Omslag i Ruslands Politik. Jeg drager heraf den Slutning, at den omtalte Artikel skyldes Keiser Alexanders Omgivelser, og at hans Kantsler Intet har havt at gjøre med den.

Hvad har nu bevæget den fredelskende Czar til at fatte en saadan Beslutning? Det er vanskeligt at besvare dette Spørgsmaal; men det Sandsynligste er, at han i Livadia er bleven bestormet af Memoirer og Breve fra Sydslaverne, der have været protegerede af indflydelsesrige Folk af det gammelrussiske Parti. Tilstanden paa Balkanhalvøen har ogsaa maattet gjøre Indtryk paa Czaren; den oprørske Gjæring tiltager i Styrke og udstrækker sig til hele den slaviske Befolkning. I Herzegovina vedvarer Opstanden uforandret; det Samme er Tilfældet i Bosnien, og i Serbien vil Fyrst Milans Stilling bestandig blive vanskeligere, hvis han modsætter sig Krigspartiets Ønsker; selv i Bulgarien synes en Opstand at være nær ved at udbryde.

Under disse Omstændigheder har Czarens Manifest seet Lyset i det aabenbare Formaal, at berolige de slaviske Befolkninger ved at forsikre dem om Ruslands bestemte Villie at forskaffe dem de fornødne Reformers. Men Slaverne ere i Politik meget positive Folk; de forlange Handlinger og nøies ikke med Talemaader; de vide ikke, hvad Diplomati er, og have ingen Tillid til dens Ressourcer. Det er meget sandsynligt, at de denne Gang ere fast besluttede paa at risikere Alt for at opnaa deres fuldstændige Uafhængighed, istedetfor at lade sig nøie med tyrkiske Reformløfter, hvilke de betragte som tomme og betydningsløse.

Hvad kan man derfor haabe af den diplomatiske

Intervention, hvorom der nu er Tale? Jeg er meget bange for, at Diplomaten vil gjøre Fiasko, hvad enten man vil afholde en Konference for at hidføre Okkupationen af Tyrkiets oprørske Provindser, eller man vil forsøge en direkte og kollektiv Intervention i Konstantinopel for at fravriste Porten Garantier for de lovede Reformers Udførelse. De veed fra det slesvig-holstenske Spørgsmaals Historie, hvad en blandet Okkupation fører til, og da den, der som sagt stilles i Udsigt, vel skulde bestaae af østerrigske og russiske Tropper, kan man være overtydet om, at en saadan, selv om den kunde sættes i Værk, vilde blive en stor Fare for Freden i Europa. Østerrig og Rusland ville aldrig kunne blive enige om at dele Levningerne af Tyrkiet; derom er jeg fast overbevist. Dertil kommer, at Fyrst Bismarck ganske vist vil gjøre alt Muligt for at fjerne Østerrig og Rusland fra hinanden i det orientalske Spørgsmaal, og jeg skulde tage meget feil, om han ikke til Syvende og Sidst vilde yde den førstnævnte Magt sin Bistand, thi det har altid været hans Politik at drive Østerrig frem imod Øst.

Det er vanskeligt at afgjøre, om Fyrst Bismarck har havt sin Finger med i Spillet i Bosnien og Herzegowina; men det er sikkert, at han ikke har kunnet glemme den Rolle, Rusland spillede som Voldgiftsmand i Berlin afvigte Foraar; og da han ikke kan ramme Czaren direkte, paa Grund af det Venskabsforhold, der bestaaer mellem denne og Keiser Wilhelm, saa er det sandsynligt, at han vil søge at skabe den russiske Regjering Forlegenheder ved at reise det orientalske Spørgsmaal, for saa selv at komme til at spille Voldgiftsmandens Rolle.

Den Mistillid, som England nærer til Rusland, og den Jalousi, hvormed det betragter Udvidelsen af Ruslands Magt, vil ogsaa bidrage til at gjøre dette Spørgsmaal

endnu mere indviklet. Det er sandsynligt, at England i det orientalske Spørgsmaal vil sympathisere med Østerrig, af hvem det Intet har at frygte.

Kort sagt, fra hvilken Side man end betragter den nuværende Situation i Orienten, forekommer det mig, at Fremtiden seer mørk ud og er svanger paa store Begivenheder.

I denne Beretning havde jeg nedlagt Resultatet af Samtaler, jeg havde havt med forskjellige Politikere angaaende den eventuelle Udvikling af det orientalske Spørgsmaal, der snart skulde gribe saa stærkt om sig og i Løbet af flere Aar fordunkle alle andre Begivenheder i Europa.

Imidlertid havde min Stilling i den franske Journalistik og i Frankrigs politiske Verden forbedret sig i den Grad, at jeg vovede mig til et Skridt, som jeg allerede længe havde havt for Øie, nemlig selv at udgive paa Fransk et internationalt Blad. Dettets første Nummer udkom i Februar 1876 under Titlen »Europe diplomatique«, et politisk Ugeskrift, der væsentligt var beregnet paa den diplomatiske Verden. Jeg vidste vel, at et saadant Foretagende vilde blive meget vanskeligt at udføre heldigt; thi den Læsekreds, hvortil jeg henvendte mig, vilde altid blive indskrænket, og Hensynet til denne saavel som et saadant Blads Karakter i det Hele taget maatte nødvendigviis paatrykke det et saadant Præg af Forsigtighed og Hensyntagen, at det umuligt kunde blive saa interessant som andre Blade. Men paa den anden Side havde jeg flere vægtige Grunde til at

begynde mit Forehavende. Jeg havde under mit lange Ophold i Paris erhvervet mig en ikke ringe Velvillie hos den største Deel af Medlemmerne af Corps diplomatique og kunde vel gjøre Regning paa nogen Støtte hos dem. Dernæst forekom det mig ønskeligt for Mange, at der dog maatte findes eet Blad, hvori man stundom kunde træffe frit udtalte Meninger og Domme om internationale Forhold, uden at føle det utaalelige Tryk, som hviler paa næsten hele den europæiske Presse siden den fransk-tydske Krig, et Tryk, der ganske vist bliver følt af de Fleste, og hvis Ophavsmand jeg ikke behøver nærmere at betegne. Hvorfor skulde jeg endelig negte, at jeg tillige haabede ved mit Blad at kunne bidrage Noget til at fastholde Opmærksomheden ved det nordslesvigske Spørgsmaal, paa hvilket jeg allerede havde offret saa mange Aar af min politiske Virksomhed?

Naar man stiller sig offentlig frem og navnlig udgiver et politisk Blad, det være sig stort eller lille, i Besiddelse af megen eller ringe Indflydelse, saa indbyder man til Kritik; og jeg har da heller ikke kunnet undgaae en saadan, navnlig med Hensyn til mit Forhold ligeover den franske Regjering. Jeg vil her benytte Leiligheden til at udtale mig uforbeholdent om dette Punkt.

Naar en Fremmed, som jeg, kommer til Frankrig, bliver vel modtagen der og nyder megen Velvillie i Landets politiske Kredse, da paatager han sig, forekommer det mig, en dobbelt Forpligtelse, naar

han vil beskjæftige sig med Politik. Den første er at blande sig saa lidt som muligt i Landets indre Anliggender; thi som hørende til en fremmed Nationalitet har han ingen Ret til at agitere for det ene eller det andet Parti eller for det ene eller det andet politiske System. Jeg indrømmer, at det er vanskeligt bestandigt at holde den rette Grændse, Men Reglen for den Fremmede maa være stort Maadehold og megen Reservation i denne Henseende; thi ellers kunne Franskændene med god Ret bede ham at vende hjem og drive Politik hos sig selv. Den anden angaaer Forholdet til Udlandet, og i den Henseende har jeg bestandig anseet det for en Fremmeds Pligt, der er bleven vel modtagen i Frankrig, ikke alene fuldstændig at afholde sig fra at laste og rive ned paa Landet, men tillige at søge at gavne det efter bedste Evne. Denne Regel har jeg ufravigeligt fulgt under mit lange Ophold i Frankrig, ved min Virksomhed baade i Pressen og paa anden Maade, og har jeg end Intet eller kun Lidet udrettet, saa kan jeg dog forlade Frankrig med Bevidstheden om, at mit høieste Ønske bestandigt har været at bidrage til dets Styrke og Lykke.

Jeg har ofte seet Exempler paa, at fremmede Politikere, der have bosat sig i Frankrig, have fulgt en anden Fremgangsmaade; men jeg har ikke seet dem have Glæde eller Held af deres Bestræbelser. Saaledes har jeg i sin Tid kjendt den nu afdøde Vallach, Gregory Ganesco, der i Keiserdømmets sidste Tid saavel som noget senere gjorde sig megen

Umage for at spille en Rolle i Frankrigs indre Politik. Han var en meget klog og begavet Mand, stiftede flere Blade i Paris og kastede sig med stor Iver ind i Landets Partikampe; men uagtet han i sin sidste Levetid var bleven naturaliseret som Fransk, vandt han dog aldrig ret Franskmændenes Tillid, og han endte uden nogensomhelst politisk Indflydelse eller Betydning.

Et andet Exempel vil jeg omtale, men med nogen Reserve, fordi den Vedkommende er en høitstaaende Dame, der i ikke kort Tid har beskjæftiget Opmærksomheden i den politiserende Verden i Paris. Jeg sigter herved til den russiske Fyrstinde Lisa Troubetzkoi. Af fornem Slægt, meget begavet, aandrigh og i høi Grand »grande dame«, naar hun vilde være det, havde hun som Russerinde alle de Egenskaber, der udfordredes til at vinde Franskmændenes Sympathi og Agtelse paa den Tid, da hun efter Keiserdømmets Fald bosatte sig i Paris. Thiers satte megen Pris paa denne Dame — han forsynede hende endog i 1872 med Midler til i St. Petersburg at grunde et fransk-russisk Blad, *La Nawa*, der dog kun fik en meget kort Levetid — det var navnlig hans Venner, som hun omgikkes, og som befolkede hendes Saloner. Hun havde uden Tvivl sat sig den bekjendte Fyrstinde Liewen til Forbillede og var opfyldt af et levende Ønske om at spille en politisk Rolle. Hendes Saloner vare i de første Aar meget besøgte. Man traf der Corps diplomatique, Thiers, Ministrene, Bonapartister og Republi-

kanere, selv af den radikale Farve, og Værtindens Aand og livlige Konversation gave virkelig en Tid lang disse reunions en ikke ringe Tiltrækning. Men efter Thiers' Fald sluttede Fyrstinde Troubetzkoi sig til Oppositionen og indtog snart en ligefrem fjendtlig Holdning imod Marschal Mac Mahons Regjering. Og hvad blev Følgen deraf? Hendes egen Regjering desavouerede hende; i Frankrig mistænkte hun for at skade Landets Interesser, hendes Saloner bleve tyndere og tyndere besatte, og endelig forlod hun for et Par Aar siden Paris, misfornøiet med Frankrig og vistnok heller ikke ganske tilfreds med sig selv. Det var beklageligt, fordi Fyrstinden ved Siden af sine glimrende Egenskaber besad Hjertensgodhed, Tjenstvillighed og Trofasthed imod gamle Venner. Men det er engang saaledes: Fransk-mændene holde med Rette ikke af, at Fremmede blande sig i deres Sager.

Ved Siden af mit Blads almindelige Holdning i den Tid, da jeg beskæftigede mig med dets Redaktion, vil jeg endnu blot omtale et enkelt Punkt, som har været kritiseret, nemlig dets Behandling af det ægyptiske Spørgsmaal. Intet er i Grunden simplere. En Dag i 1876 mødte jeg i Paris en af mine gamle franske Venner. Han havde erfaret, at jeg udgav et internationalt Ugeblad, og tilbød af og til at sende mig nogle Korrespondancer fra Kairo, hvor han nu havde boet i henved en halv Snees Aar. Jeg tog med Tak imod hans Tilbud og har senere fra ham modtaget en Mængde Breve fra

Ægypten, der med levende Farver skildrede Tilstandene i dette saa uheldigt forvaltede Land og bebudede de Katastrofer, hvortil Khedivens exempelløse Ødselhed og slette Regjering uundgaaelig vilde føre. Det tør nok siges, at han er den, der først af alle Publicister ret har taget Bladet fra Munden og ved sine træffende og derhos pikante Skildringer af Forholdene i Ægypten bidraget ikke lidet til, at den franske og engelske Regjering omsider toge Forholdsregler for at beskytte deres respektive Undersaatters pekuniaire Interesser i Ægypten. Min Korrespondent har derhos bestandig med Iver forsvaret den gamle muselmandske Arvefølge i Ægypten, ifølge hvilken Mehemed Alis yngste nulevende Søn, Prinds Halim, vilde være Ismaïl Pachas legitime Efterfølger. Dette Princip er uden al Tvivl det ene rigtige. Jeg har derom havt mange Disputer i Paris med Nubar Pacha, men af Grunde, som jeg her ikke nærmere skal omtale, vilde han dengang ikke lade sig overbevise. Senere, i 1878, havde jeg den Ære i Paris at gjøre Prinds Halims personlige Bekjendtskab, og jeg fandt i ham en særdeles oplyst og med Nutidens Ideer fuldkommen fortrolig Muselmand, der efter min Overbeviisning vilde gjøre Fyldest, hvis han blev kaldet til at bestige Pharaonernes gamle Throne.

Forøvrigt hænger dette hele ægyptiske Spørgsmaal nøie sammen med det orientalske, der var bestemt til saa godt som udelukkende at udfylde Europas politiske Historie i Aarene 1876—78. Diplomatiens viste sig ude af Stand til at løse det. Efter

en Deel mindre betydelige Forsøg paa at hidføre en fredelig Løsning traadte som bekjendt Delegerede fra Stormagterne i December 1876 sammen i Konstantinopel for at opnaae Enighed med Tyrkiet om de Indrømmelser, dette Land kunde og burde gjøre. En Stund syntes det virkelig, at Konferencen vilde føre til en Fred. Navnlig havde den franske Delegerede, Grev de Chaudordy, opnaaet store Indrømmelser af General Ignatieff. De otte Punkter, som Rusland oprindelig havde fordret indrømmede af Tyrkiet, bleve ved hans Bestræbelser lidt efter lidt reducerede til to, og Forhandlingerne syntes at være nær ved at føre til et heldigt Resultat, da pludselig Fyrst Bismarck sendte et meget energisk Telegram til den tyske Befuldmægtigede ved Konferencen, Baron Werther, hvori han beklagede sig over de gjorte Indrømmelser og erklærede, at han ikke vilde underskrive dem. Da maatte Baron Werther pludselig forandre sit Sprog, og han, der tidligere havde viist et stort Maadehold, skilte sig nu fra sine Kolleger, og Forsoningsværket blev forstyrret. Tyrkerne, der vare slet underrettede om Betydningen af denne Svingning i Tydsklands Holdning, viste sig saa umedgjørlige, at Konferencen opløstes i Januar 1877 uden Resultat.

Fra dette Øieblik var den store Krig uundgaaelig. Dens forskjellige Phaser i Løbet af Aaret 1877, Russernes Uheld i Begyndelsen af Felttoget, Tyrkernes Nederlag imod Slutningen, Østerrigs og Englands Optræden, den foreløbige Fredstraktat i St. Stefano,

Kongressen i Berlin og den endelige Fredsslutning den 13de Juli 1878 — alt dette vil endnu være i friskt Minde, og Enkelthederne ved disse store Begivenheder ligge desuden udenfor dette Skrifts Formaal.

Ligesaa lidt er det min Hensigt at dvæle ved de noksom bekendte Tildragelser i Frankrig: Ministeriet af 17de Mai 1877, den store Bevægelse i Landet, Kampen imellem Republikanerne og den konservative Regjering, Thiers' Død den 3die September, de almindelige Valg af 14de Oktober, Kabinettet Broglie-Fourtou's Fald og Republikanernes endelige Seir, der efter Partiernes Vaabenhvile under den store Verdensudstilling i 1878 omsider førte til Marschal Mac Mahons Demission.

Der staaer nu kun tilbage at omtale to Episoder af de sidste, saa bevægede Aars Historie, forinden jeg naaer til Afslutningen af min Fremstilling.

En og Tyvende Kapitel.

Rygte om Fyrst Bismarcks Demission i Foraaret 1877. Interessant Brev fra Berlin af 4de April 1877. En Soirée hos Fyrstinde Anton Radziwill. Det polske Paaskelam. Principløsheden i Fyrst Bismarcks indre og ydre Politik. Hans eksempellose Held. Hans Sympathier og Antipathier. Hvorledes han med Haardhed forfølger alle sine Modstandere. Majunkes kunstige Blomster. Wageners Fald og Laskers Unaade. Fyrst Bismarcks Ungdom og Manddomsalder. Hans religiøse Anskuelse. Bismarcks Privatliv.

Sidst i Marts Maaned 1877 overraskedes Verden pludselig ved Efterretningen om, at Fyrst Bismarck havde indgivet sin Demission, og — tilføiedes der — at hans Beslutning denne Gang var alvorlig. En stor Deel af den engelske Presse var meget tilfreds hermed. Morning Post betragtede Tildragelsen som en Velgjerning for Verden. »Den store tyske Ministers Fald« sagde dette Blad »vil fra Europas

Raad fjerne en Mand, som stadig truede det med Forstyrrelse.«

Da denne Begivenhed selvfølgelig kunde lede til de største Konsekventser, hvis den skulde bekræfte sig, saa tilskrev jeg en forhenværende Diplomat, som allerede oftere havde givet mig interessante mundtlige Meddelelser om Forholdene i Tydskland, og udbad mig hans Mening om Betydningen af denne Nyhed. Som Svar modtog jeg følgende Skrivelse, der ikke alene indeholder en Beretning om selve Kantsler-Krisen, men tillige udtaler sig udførligt om Fyrst Bismarcks Person og Politik i det Hele taget.

Berlin, den 4de April 1877.

Efter hvad jeg fra god Kilde har bragt i Erfaring, turde den nærmeste Anledning til den utvivlsomme Kantsler-Krise være at søge i en Tildragelse, som jeg nu skal fortælle Dem.

Som De veed, lever der i Berlin to Slægtninge af Keiserhuset: Fyrsterne Anton og Ferdinand Radziwill. Den første, der er Generaladjutant hos Keiseren, er formælet med en Castellane, den sidste med en Fyrstinde Sapieha, hvis Familie gjør Paa-stand paa den første Rang imellem den polske Adel. Overensstemmende med Damernes Herkomst, bærer Fyrst Antons Huus et mere fransk og Fyrst Ferdinands Huus et mere polsk Præg til Skue.

Fyrstinde Anton har hver Tirsdag Reception, hvortil Keiserinden indfinder sig ret regelmæssigt

og Keiseren temmelig hyppigt. Begge bevæge sig der mere utvungent end noget andet Sted og høre gjerne til, naar der fortælles en eller anden pikant Nyhed. Hos Fyrst Ferdinand finder der hver første Paaskedag en stor Frokost Sted efter polsk Skik. Hovedretten er et stegt Lam, al Maden er indviet, og kun Katholiker bydes til Gjæst. Hvem der faaer en Indbydelse, som altid er særdeles efterstræbt, lader sig kun ved uoverstigelige Hindringer afholde fra at tage Deel i denne eiendommelige Fest.

Torsdagen den 27de Marts var Keiseren tilstede ved en Reception hos Fyrstinde Anton. Idet han paa sin sædvanlige elskværdige Maade gik fra den Ene til den Anden, for at underholde sig med dem, kom han ogsaa til den gamle polske Grev N., en rig og uafhængig Adelsmand, der i halvhundrede Aar havde staaet i Venskabsforhold til det Radzillske Huus, og som i mange Aar har opholdt sig hver Vinter i Berlin. Keiseren tiltalte ham med de Ord: »Vi to ere vel de ældste Gjæster i det Radzillske Huus,« hvortil Grev N. bemærkede Noget om sin Glæde over at komme i et saadant Huus. Paa Keiserens Spørgsmaal: »Næste første Paaskedag vil De vel spise Paaskelam hos min Fætter Ferdinand?« svarede Grev N.: »Ja, naar Hr. Falk ikke konfiskerer os Paaskelammet.« — Keiseren: »Vær kun rolig! Det vil ikke skee, ligesaa lidet som der ellers vil hændes Dem noget Ubehageligt.« — Grev N.: »Det vilde ikke være at befrygte, hvis Alt gik til efter

Deres Majestæts naadige Hensigter. Men hvorledes kunne Deres Undersaatter føle sig sikke, naar endog Hds. Majestæt Keiserinden er saa bange for Deres Ministre, at hun maa dølge sin Goddædighed for ikke at faae Ubehageligheder?« — Da Keiseren saae spørgende paa ham, fortalte Grev N., at Keiserinden officielt havde givet de fra Berlin udviste Ursulerinder 200 Mark, men derhos endnu 1,000 Mark hemmeligt, for at Ministrene ikke skulde faae det at vide. Da Keiseren ikke afbrød ham, vedblev Grev N. med Fortællinger om Chikanerier, som Katholiker havde været Gjenstand for, idet han tilføiede, at alle slige Vilkaarligheder holdtes skjulte for Keiseren. Denne hørte taus til; hans muntre Lune var synligt borte, og han brød tidligere op end sædvanlig.

Den følgende Dag lod han Fyrst Bismarck kalde til sig, og da denne undskyldte sig med Upasselighed, kom der strax en anden Befaling fra Keiseren til ham om ufortøvet at indfinde sig, saafremt han ikke var sengeliggende; i dette Tilfælde vilde Keiseren selv søge ham i hans Bolig. Herpaa indfandt Bismarck sig i det keiserlige Palais og blev strax indladt i Keiserens Kabinet. Da han mere end en Time senere kom ud igjen, skal han have været meget rød i Hovedet, og endnu samme Formiddag indgav han Ansøgning om Afsked.

Heraf synes altsaa at fremgaae, at Fyrst Bismarcks Kirkepolitik har fundet en stærk Modstand i allerhøieste Kredse, hvilket iøvrigt ikke er forunderligt, naar man betænker, i hvor høi Grad det

katholske Element er repræsenteret i Majestæternes umiddelbare Omgivelser. Jeg kan i denne Henseende nævne Dem følgende Personer, der bekjende sig til den katholske Religion: Generaladjutanterne Fyrst Anton Radziwill og Friherre von Loë; Fløiadjudant, Friherre von Locquenghien; Overceremonimester, Grev Stillfried von Alcantara; Overhofmester, Grev von Nesselrode-Ehreshofen; Slotskommandant Raitz von Frenz; Fyrst Ferdinand Radziwill og de øvrige Prindsler og Prindsesser af dette Huus; Fyrst Hatzfeldt og Fyrstinde Carolath, begge med faste Boliger i Berlin; Fyrst Blücher, foruden Andre af mindre Betydning. Jeg har her ikke medtaget de Katholiker, der, som Hertugen af Ratibor, ikke høre til de Ultramontane, uagtet ogsaa de ere Modstandere af Forfølgelserne af Kirken. Til Hofkredsene høre endvidere Mange, som ere gifte med katholske Damer, eller som paa andre Maader ere knyttede til de katholske Interesser.

Under disse Omstændigheder var det altsaa ikke underligt, om det virkelig skulde være kommet til et Brud mellem Souverainen og Rigskansleren; men hvorlænge vil dette Brud vare, og hvorledes skal der kunne findes en Efterfølger? Det er Spørgsmaalet. Fyrst Bismarck selv tænker ganske sikkert ikke paa definitivt at forlade den politiske Skueplads. Han har allerede mere end en halv Snees Gange truet snart Keiseren, snart Rigs- eller Landdagen med sin Demission og ved disse Trudsler opnaaet, hvad han ønskede. Hvorfor skulde det da ikke

gaae saaledes ogsaa denne Gang? Han kan overhovedet af mange Grunde slet ikke for Alvor tænke paa at forlade sin Post. Den Tildragelse i det Radzivilske Huus, som jeg nylig har berettet Dem, kan have afgivet den ydre Anledning til en Krise; men vi ere endnu ikke ved Enden deraf, og hvilken er dens egentlige Grund? Hvad vil Bismarck opnaae derved? Berlin er i disse Dage fuld af Formodninger, Forudsigelser og Forhaabninger, der alle staae i Forbindelse med denne store Begivenhed; men jeg for min Deel vover ikke at udtale nogen Formening om, hvad det endelige Resultat deraf vil blive. Derimod kunde jeg vel, da jeg nu engang har grebet Pennen, have Lyst til at udtale mig gjennemgaaende om den store Rigskanslers Politik og hele Personlighed.

Hvad der i Særdeleshed karakteriserer Fyrst Bismarcks Politik, saavel den indre som den ydre, det er dens Principløshed, der giver den et næsten æventyrligt Præg. Ved dette sidste Udtryk vil jeg betegne en Politik, der gaaer saa vidt i det Dumdristige, at den derved spiller over i det Æventyrlige. Indtil Aaret 1866 udgav han sig for en Forsvarer af de konservative Grundsætninger og vidste endog at faae det østerrigske Kabinet til saa fuldt og fast at troe derpaa, at det foretog Felttoget imod Danmark i Fælleddskab med ham. Da han derpaa i Foraaret 1866 traadte op med sin anti-østerrigske Politik og med Preussens Fordring paa Herredømmet i Tydskland, havde han, takket være sin tidligere

Holdning, Alle imod sig: de Liberale, fordi de i den truende Krig saae en Krig imellem Brødre, en Stemning, der navnlig traadte frem ved Blinds Attentat; de Konservative, som med hele deres Sympathi stode paa Østerrigs Side, og som næsten meest af Alt afskyede et tydsk Parlament; Hæren, som i Østerrigerne endnu saae Vaabenfæller fra Napoleons Krige, og som mindedes den nylig i Fælleddskab førte Krig imod Danmark; de kongelige Prindser, som holdt fast ved Traditionerne fra Frederik Wilhelm III's Tid og ved den Formaning, som han paa sit Dødsleie havde givet sin Efterfølger, at holde fast ved Rusland og ved Østerrig. Kongen alene havde Bismarck paa sin Side, idet han nemlig havde overbeviist ham om, at Østerrigerne vare de Angribende. Vil man end ikke kalde Foretagendet selv æventyrligt, eftersom det lykkedes saa fuldstændigt og glimrende, saa kan man dog ikke betegne Forberedelserne dertil, ved hvilke Bismarck handlede lige stik imod alle Partier og mod alle politiske Faktorer, anderledes end som æventyrlige. Heller ikke den Politik, som han fulgte i de efter den østerrigske Krig følgende Aar fra 1866 til 1870, kan frikjendes for samme Bebreidelse for Æventyrlighed. At han i dette Tidsrum lagde sig ud med det store konservative Parti og drev liberal Politik, var ikke blot en høist besynderlig Handlemaade, men tillige et helt unødvendigt Vovestykke, som ikke kunde være lykkedes, hvis ikke den

franske Krig havde bragt ham en meget kjærkommen Hjælp.

Det overordentlige Held i 1871 gjorde Rigs-kantsleren formelig svimmel og forledede ham til ligefrem taabelige Foretagender, paa hvilke han tidligt eller sildigt engang maa lide Skibbrud. Hvad den indre Politik angaaer, da kunde det kun falde en Fusentast ind at forsøge paa at tilintetgjøre den katholske Kirke ved borgerlige Love, ved Majoritetsbeslutninger af et nylig oprettet Parlament, ved Politistraffe og lignende Vaaben. Et Værk af æventyrligt Overmod var det fremdeles, uden nogen Anledning, just som Kampen med den katholske Kirke var begyndt, at støde det konservative Parti fra sig med grove Fornærmelser, uagtet dette havde været svagt nok til ogsaa at ville følge Kantsleren i hans kirkepolitiske Felttog. Uden tænkelig Grund at udæske store og mægtige Kredse, kan aldrig en besindig Statsmand gjøre. En saadan vil ikke bygge paa sin »bonne fortune« eller søge at grunde et Partiherredømme, men vil rette sig efter Statens Interesser og søge en Støtte for sin Politik hos det samlede Folk.

I det Ydre har Bismarcks Politik ganske det samme Præg. Istedetfor ved Maadehold og viis Selvindskrænkning at adsprede og fjerne Europas Bekymringer for videre voldsomme Foretagender fra det nye tyske Riges Side, agiterer den tyske Kantsler i alle Lande, tildeels for Ting, hvis Nytte for Tydskland ikke i fjerneste Maade kan øines. I Østerrig

bestræber han sig for at danne et Parti, som skal virke for det tyske Østerrigs Tilslutning til det tyske Rige. Paa Balkanhalvøen vil han den syge Mand til Livs. Belgien terroriserer han, og Sveits holder han saaledes under sin Indflydelse, at han bruger det til en Experimenterings-Mark. Ja selv i England søger han at faae Fodfæste, snart ved at arrangere Meetings, snart ved at paavirke Pressen. At den tyske Politik kunde have Noget at gjøre i Spanien, maatte forekomme Enhver en fuldstændig Gaade; og alligevel har denne Politik's Leder været nær ved en væbnet Intervention i dette Land. Men er ikke en saa urolig og allevegne omkring famlende Politik en Æventyrpolitik?

Til Forklaring, om ikke til hans Undskyldning, tjener det rigtignok, at Fyrst Bismarck har ophobet saa megen Utilfredshed med sin Politik og sin Person, at det ligger i hans Interesse aldrig at lade Tydskland komme til Ro. Skulde de internationale Forhold i Europa eller de indre Forhold i det tyske Rige konsolidere sig, saa vilde alle Fredens og Ordenens Elementer i og udenfor Tydskland vende sig imod Bismarck; og hans politiske Rolle vilde saa snart være udspillet. Vil han ikke selv berede sig Vanskeligheder, maa han allevegne puste til Ilden.

Hvad ovenfor er sagt om, at Bismarck personlig lider af de uheldsvangre Følger af sin Politik, fremgaaer ogsaa deraf, at Ingen vil identificere sig med denne. Bismarcks Politik er ikke fremgaaet af Na-

tionens Trang og er ikke baseret paa faste Forhold, men svæver i Luften, er en Skabning af en reen Vilkaarlighed. Der gives naturligviis Folk nok, som søge at drage Fordel af enhver politisk Konstellation og derfor ogsaa yde den i Øieblikket Mægtige deres Tjeneste. Men de gjøre det kun for deres egen Interesses Skyld for at drage Nytte af Tidens Gunst; blegner Magthaverens Stjerne, da vende de ham strax Ryggen. En Æventyr-Politik pleier kun at bestaae, saalænge som dens Bærer forbliver i Besiddelsen af Magten; saasomt dette er forbi, er det ogsaa forbi med hans Politik, og hans Eftermænd slaae snarest om til det Modsatte. Fyrst Bismarcks Politik er knyttet til hans Person. Døer han, eller bliver han afskediget, saa er det til Ende med den. Følelsen af, at det forholder sig saaledes, er almindelig i hele Tydskland, selv om man ikke allevegne veed at give Grunde derfor. Denne Politik store Vilkaarlighed er et Vidnesbyrd om dens korte Varighed. Enhver betragter den som en Episode, selv om de, der finde Behag deri, ikke gjerne ville tilstaae det. Heraf lader desuden Meget sig forklare: paa den ene Side en voldsom Fremadstormen af alle dem, der haabe at kunne høste Fordeel under Bismarcks Styrelse, paa den anden Side en afventende Holdning af Alle, der ikke som Katholikerne ere nødte til Kamp for deres Existens. Denne Tilbageholdenhed hos anseelige Partier grunder sig paa Troen paa det herskende Systems snarlige Sammenstyrtning. Med et System,

der er saa usikkert, vil Ingen uløselig sammenknytte enten sin politiske eller sin økonomiske Existens.

Meget karakteristisk for denne Opfattelse er det, at af alle Politikere, der mene at turde regne paa en Fremtid, er der ikke en Eneste, som helt og holdent har viet sig til Bismarcks Politik. Kultusminister Falk er en ganske ubetydelig Personlighed, som Kantsleren kun har valgt paa Grund af hans Uselvstændighed og Føielighed. Alle andre Ministre optræde altid med stor Reserve. De høiere Embedsmænd, som omgaaes med den Tanke, engang at kunne komme i Spidsen for Styrelsen, undgaae altid enhver ligefrem Tilslutning; og selv saadanne Førere for de liberale Fraktioner i Rigs- og Landdagen, som ønske politisk at overleve Kantslerens Fald og at vedblive at være Muligheder, indlade sig ikke paa at slutte sig saa nøie til Regjeringspolitikken, at de derved forhindres fra siden at kunne gjøre en Svingning.

Kortsagt, fordi Fyrst Bismarck har Magten i Hænde, finder han Tilhængere, Tjenere og Haandlangere i stort Antal, som gjerne udføre hans Befalinger, og som med Glæde putte Lønnen for deres Lydighed i Lommen; men han finder Ingen, som er tilbøielig til med ham at bære Ansvar for hans Politik.

For den, der med Opmærksomhed har fulgt Fyrst Bismarcks Karriere, vil det være klart, at han meget snarere har sit exempelløse Held at takke for sin store Magt og Berømmelse end sin Klogskab

eller Dybde og Fiinhed i at kombinere. Med stor Dristighed og Energi har han betjent sig af de Midler, man havde lagt i hans Haand, fremfor Alt af den fortrinlige Armee, som Keiseren og Moltke havde vidst at danne. Hans Kunst som Diplomat har navnlig bestaaet i Overraskelser. Havde de andre Kabinetter i Europa kjendt ham lidt bedre, vilde han ikke have kunnet vinde saadanne Triumpher som dem, han vandt 1864 over Danmark, 1866 over Østerrig og 1870—71 over Frankrig. Men man kjendte ham ikke, og man var slet ikke forberedt paa, i den anden Halvdeel af det nittende Aarhundrede atter at see ugeneert Hensynsløshed, Snuhed og Utaknemlighed spille samme Rolle i Forholdet imellem Europas Kabinetter som for to hundrede Aar siden. General La Marmoras Afsløringer afgive Beviser nok herpaa. Nu er der neppe Nogen mere i Europa, som lader sig skuffe af hans Forsikkringer og Løfter. Men Diplomaterne have for silde faaet Øinene op for hans virkelige Karakter, og i det Hele taget kan det ikke negtes, at de Statsmænd, der have havt at kæmpe med Bismarck, i Reglen ikke have været deres Kald voxne, og at det er denne Omstændighed ved Siden af den udmærkede Hær, som han fremfor Alt skylder sit Held.

Forøvrigt vil det ikke have undgaaet dem, som have fulgt Fyrst Bismarcks Politik med Opmærksomhed, at han ofte har ladet sig lede af reent personlige Sympathier og Antipathier. Det er saaledes høist rimeligt, at hans anti-østerrigske Politik før 1866

ikke alene gjaldt Preussens Udvidelse og Oprettelsen af et under dets Ledelse staaende tysk Rige, men ogsaa Revanche for de Krænkelser, han som preussisk Gesandt i Frankfurt havde maattet lide fra østerrigsk Side. Ligesaa har det siden 1875 bestaaende mindre gode Forhold imellem Bismarck og Gortchakoff nærmest sin Grund i, at den Førstnævnte tørster efter Hævn over Rusland for sin Ydmygelse ved Begivenhederne i bemeldte Aars Mai Maaned. I de indre Forhold gaaer det paa samme Maade. Fyrst Bismarck er bekjendt for aldrig at glemme en formodet Fornærmelse og for at forfølge med et uudslukkeligt Nag samt ofte paa en smaalig Maade alle sine Modstandere, selv om disse indtage beskedne Stillinger i Samfundet. Saaledes ere Sypiger blevne forfulgte og dømt for Fornærmelser mod Rigs-kantsleren. I særegen Grad har han altid udviist Haardhed mod de Blade og Journalister, der have angrebet hans Politik eller hans Person, og Antallet af de Pressedomme, som han har udvirket i Tydskland paa Grund af Fornærmelser mod ham selv, overstiger langt tre Tusinde. Hertil kommer, at han har sørget for, at saadanne politiske Domfældte blive behandlede meget strengt, hvilket ikke tidligere var Tilfældet i Preussen. De maae nu i Reglen sidde sammen med grove Forbrydere og arbeide paa Ting, som ikke staae i Samklang med deres tidligere Sysler og Vaner. Geistlige, Publicister og Adelsmænd maae i Fængslet ofte klistre Poser, lave Cigarfederaler og forrette lignende aandløst Arbeide. Slægt og Venner maae

de kun sjældent see, og altid i Overværelse af en Embedsmand. Til Sundhed o. desl. tages kun lidet Hensyn. Da Hovedredakteuren af »Germania«, Præsten Majunke, der er Medlem af Deputeretkammeret, for Fornærmelser mod Rigskantsleren blev dømt til et Aars Fængsel og blev bragt til Straffeanstalten i Plötzensee, kunde den svage Mand ikke opnaae at blive forsat til et andet Fængsel. Og dog havde han ved Lægeattester beviist, at han paa Grund af den Lungesyge, han leed af, ikke kunde taale den Opvarmning med varm Luft, som bruges i denne Anstalt. Majunke sad der og maatte lave kunstige Blomster. Ingen Embedsmand ved en Straffeanstalt drister sig til at forbedre nogen saadan Domfældts Kaar; han veed altfor godt, at han derved vilde paadrage sig Rigskantslerens Vrede.

Flere af de national-liberale Koryphæer maae være paa deres Post; thi Bismarck har et stærkt Horn i Siden paa dem. Saaledes har han sikkerlig ikke glemt Professor Gneist hans Ytring om »at bære Forfatningsbrydernes Kainsmærke paa Panden«, hvormeget Professoren end senere har søgt ved underdanig Lydighed atter at vinde hans Gunst. Fremfor Alle er Lasker forhadet af Rigskantsleren, fordi han er Skyld i, at denne kom til at miste sin fortrolige Ven Wagener. Venskabet imellem Bismarck og Wagener stammer fra Aarene 1848—50, da den Sidste redigerede Kreuzzeitung, og da Bismarck kæmpede i Spidsen for det saakaldte »Kreuzzeitungs-Parti.« Wagens store videnskabelige Dan-

nelse øvede en ikke ringe Indflydelse paa det dengang temmelig vilde Skud Bismarck. Da denne 1862 overtog Ministeriet, gjorde han strax Wagener til sin intimeste Raadgiver, og han blev nu Sjælen i den Kamp, Bismarck dengang førte med Kammerets Majoritet; men han paadrog sig ogsaa herved de Liberales Forbittrelse. Denne steg endelig til det Høieste, da Bismarck satte igjennem, at Wagener fik personligt Foredrag hos Kongen, Noget som Majestæten dog kun nødigt var gaaet ind paa, da han aldrig havde kunnet lide Wagener. En tvetydig Handling af Sidstnævnte — han skal have taget imod Tilbudet af en »pot de vin« af 20,000 Thaler, der forresten aldrig bleve ham betalte, til Belønning for, at han ved sin Indflydelse i Handelsministeriet fik udvirket Anlægget af en Jernbane i Pommern — og Angivelsen af en underordnet Embedsmand fra denne Egn, som for Misligheder var bleven afsat uden Pension, kostede Wagener hans Stilling. Da Lasker nemlig havde faaet Sagen at vide, forebragte han den strax for Deputeretkammeret, og det paa den meest skaanselløse Maade. Øiemedet blev naaet; Wagener fik sin Afsked, og Bismarck mistede sin bedste og troeste Raadgiver. Men siden den Tid har han luret paa Leilighed til Hævn over Lasker.

Fremfor Alt er Bismarck en sangvinsk Natur; han ledes af Lidenskab og Herskesyge og holdes kun lidt i Tømme af politiske Grundsætninger. Hans Ungdoms og første Manddoms Historie vise aldeles utvetydigt, at hans Aand ikke er bleven disciplineret ved

Opdragelse, ikke vænnet til alvorlige Former for Tænkning og ikke bleven styret i regelmæssige Baner. Som Følge heraf har hans alvorlige Manddomsalder beholdt noget Burscheagtigt og Flot, der karakteriserer hans hele Færd, hans Tale og alle hans Foretagender, hvad der saa meget mere maa overraske, som det Modsatte ellers altid pleier at give sig tilkjende hos Folk i slige fremragende Stillinger. Ofte har denne eiendommelige, tilsyneladende saa trohjertede Optræden skuffet hans Modstandere og har ydet den snue Diplomat gode Tjenester. Hvorledes Benedetti, der dog var almindelig anerkjendt som en fin Politiker, har ladet sig fange af Bismarck, er bekjendt nok; og flere andre Gesandter have ikke havt stort mere Held med sig. I denne Nonchalance bestaaer Rigskantslerens saa høit priste Elskværdighed. Den frapperer hos en saadan Mand og tages gjerne for Fordringsløshed, medens den snarere er et Produkt af Ringeagt.

Hverken i Politik eller i Religion tilhører Bismarck en bestemt Retning, og han lader sig derfor ogsaa langt mindre lede af dyb Overbeviisning og fast Tro end af Hensyn til det Nyttige, af hvad der pirrer og tilfredsstillter de menneskelige Lidenskaber. Noget Blik for den hos et Folk virkende Længsel, for dets sædelige Trang eller for de Kræfter, som danne, styrke og vedligeholde Stater, besidder han slet ikke. I det Høieste begriber han Nationalitetsvindelen, saaledes som den dyrkes af Revolutionen og dens Eftersnakkere, de National-Liberale. Man

kan ikke sige om Bismarck, at han ikke er Kristen; men det er ligesaa vist, at han ikke er nogen levende Kristen, og han fatter ikke Begrebet af det Kirkelige. Men fordi Kirkens Opgave, Berettigelse og Magt over Sjælene er noget helt Fremmed for ham, saa ere i hans Øine Religion og Tro, naar de gjøre sig gjældende paa Statens Omraade, kun enten unyttige eller skadelige Potenser, men aldeles ikke Magter, som heelt og holdent opfylde og beherske Menneskene. Efter Bismarcks Opfattelse beroe derfor ogsaa Kirkens Fordringer paa Anmasselser, dens Styrke paa Mængdens Overtro, og dens Seire paa Modstandernes Svaghed og Daarskab. I ærlig Konsekvens hermed troer han derfor ogsaa paa en Statsalmagt, som kan træde istedetfor Kirken med dens ikke forstaaede Magt. Deraf kommer paa den ene Side den Vægt, han, for Preussens Udvidelses og Lykkes Skyld, lægger paa Erhvervelse af Landstrækninger, og paa den anden Side hans Fjendskab imod den katholske Kirke. Paa Grund af hans almindelige Aandsretning og den mangelfulde videnskabelige Underviisning, som han i sin Tid har faaet af rationalistiske Lærere, veed han ikke, at det gamle tyske Rige var grundet af Kirken og paa Kirken, og at det af Kirken er blevet udstyret med sine høieste Attribute. Efter den vulgaire, fra Raumer og Konsorter stammende Historieskrivning antager han tvertimod, at Riget er bragt til Forfald ved Kirken, og derfor er hans Løsen: Bort med den almindelige Kirke, og i dens

Sted en af Staten heelt afhængig saakaldet tydsk Nationalkirke!

I Privatlivet er Fyrst Bismarck en Mand af Sandhedskjærlighed og Ære. Skulde Nogen troe ham istand til i ikke-politiske Forhold at afvige fra Sandhed og Ret, da vilde han gjøre Manden Uret. Og dog holder han i Politiken Forstillelse for tilladt, naar man derved kan føre Modstanderne bag Lyset og befordre sine egne Planer. At mistænkeliggjøre politiske Modstandere er for ham aabenbart ikke noget Forkasteligt, i det Mindste naar man slutter fra bekjendte Tildragelser. Denne skarpe Modsætning imellem de Grundsætninger, han følger i sit offentlige og i sit private Liv, har ikke sin Grund i en slap, men i en feilagtig Moral. Det er den gamle »oraniske« Politik, som tillader sig Alt, holder sig for berettiget til og istand til at heelt at emancipere sig fra de sædelige Love, og som hyppig er forenet med stor personlig sædelig Reenhed.

Som en Følge af disse Grundsætninger har Bismarck ofte, uden reent ud at svige Folks Tillid, skuffet dem ved halve Løfter og forespeilede Forhaabninger. Denne Bebreidelse har navnlig været gjort ham i Anledning af hans Forhold til det konservative Parti, idet han beskyldes for at have forraadt dette ved sin Overgang til de Liberale. For denne Beskyldning maa han imidlertid vistnok frikjendes. Sagen er snarere den, at de Konservative have ført sig selv bag Lyset. Bismarck har aldrig

noget Øieblik af sin politiske Virksomhed været konservativ eller havt konservative Tilbøieligheder. I Aarene 1848—1851 var han snarere en aandrig, maaskee ogsaa noget overmodig Landadelsmand, som med Mod og Duelighed traadte op imod Revolutionens Uartigheder og Naragtigheder, og hvem en Kontra-Revolution vilde være meget tilpas. Herimod maa man ikke opstille Yttringer af ham fra denne Tid, som hans bekjendte Ord: »Kirken er den Klippe, paa hvilken Tidens Narreskib vil lide Skibbrud.« Saadanne Ord kom ikke fra nogen dyb Overbeviisning; de vare i hans Mund kun en velklingende Floskel, slet ikke mere. Da han i 1862, efterat være bleven afslebet ved den diplomatiske Tjeneste i Udlandet og befriet fra en Deel af sit sprudlende Mod, kom tilbage til Berlin, overtog han ingenlunde Regjeringen i den Hensigt at styre Statsskibet ind i et konservativt Farvand; men han kom med den bedste Villie til at lede Regjeringen i Forstaaelse med de liberale Partier. Kun den Omstændighed, at de liberale Fraktioner i Deputeretkammeret i den Grad havde løbet sig fast i forkerte Forudsætninger og Forhaabninger, at de troede at maatte fraraade enhver Forbindelse med en Mand som Bismarck og derfor viste den fremstrakte Haand tilbage, nødte ham til at henvende sig til et andet Parti. Havde de Liberale dengang taget imod det »Olieblad fra Avignon«, som Bismarck rakte dem, saa vilde de sidste ti Aars Historie være kommet til at see heelt anderledes ud. Nu tog han sig af det konservative

Parti, der stillede sig til hans Disposition, fordi han dog var nødt til at have eet Parti bag ved sig; men han gav det ogsaa Afsked, da et andet Parti syntes ham bedre at kunne tjene hans Øiemed. Noget evigt Forbund havde han ikke afsluttet med de Kon-servative. Bismarck hører i det Hele slet ikke til noget Parti og bekymrer sig ikke om, hvem det er, der stiller sig under hans Ledelse, naar de blot yde ham de forlangte Tjenester. Heller ikke de National-Liberale ville kunne undgaae den Skjæbne, en skjøn Morgen at vaagne op af den herlige Drøm, i hvilken de nu vugge sig, og de ville opdage, at de ikke ere Folk efter deres høie Herres Hjerte.

Af samme Grund er det Bismarck ligegyldigt, hvilke politiske Overbeviisninger hans Hjælpere have, og om de tjene ham med ærlige Hjerter, eller de derved komme i Strid med deres Samvittighed; naar de blot gjøre, hvad han vil, er han fornøiet. Deraf kommer den brogede Farve hos det om ham samlede Selskab, hvilket Windthorst har betegnet som »altfor blandet«. Wagener, Keudell, Bucher og Michaelis ved samme Bord tage sig unegtelig noget snurrigt ud. Mænd med fast og sikker Overbeviisning kan Bismarck ikke bruge; thi han for-langer ikke Raad, men Lydighed, og han taaler ingen Modsigelse. Otte Aars uafbrudte Held har i høi Grad uddannet hans Herskergave, og hans Om-givelser have i rigt Maal bidraget deres dertil. En Følge heraf er, at de gamle Venner, der føle sig frastødte af Herskesygen selv i dens meest elsk-

værdige Skikkelse, mere og mere trække sig tilbage, og at en ny Omgang har dannet sig. Der, hvor man før kun saae uafhængige Adelsmand, store Herrer fra Landet, træffer man nu næsten ikke andre end Embedsmænd.

Fyrst Bismarck er en tro og øm Ægtefælle, en kjærlig Fader og en god Huusholder. Ligesaa ere hans Tilbøieligheder for Livet paa Landet, for Jagt og en fra Selskabslivets Baand befriet Livsnydelse bekjendte nok. »Den markiske Junker er det Bedste ved ham«, er et Ord, der hidrører, ikke fra hans Modstandere, men fra hans Venner, som dermed ville henvisse til den sunde, dygtige Kjerne, han har reddet fra sit bevægede Liv. Udmattet og træt kan Ingen sige at have truffet ham; og Alt, hvad man fortæller om hans sygelige Nedslagenhed, om hans Afmattelse o. desl., er Opspind. Hans Arbeidsomhed er stor og har slet ikke nødtigt at skildres med de servile Blades Overdrivelser. Thi arbejder han end med stor Flid, saa skeer det dog aldrig saaledes, at han bliver udmattet deraf. Hans Forretninger ere heller ikke af den Beskaffenhed, at Sligt let kunde skee. De ere meget afvexlende og bestaae i at modtage Foredrag, i Konferencer med Ministre og fremmede Gesandter, i Foredrag hos Majestæten, Gjennemsyn af Beretninger og Indstillinger. Selv skrive, gjør Bismarck kun sjeldent, og han indskrænker sig da altid til korte Notitser, Bemærkninger og Dekreter. Hyppigt afbryder han Arbeidet for at aflægge et flygtigt Besøg hos Fyrstinden, eller ogsaa gaaer

han ind i en af sine Fortroliges Arbeidsværelser, i den senere Tid meest hos Bucher.

Han spiser og drikker gjerne rigeligt og godt; i sit Hjem drikker han helst Wiener-Øl, hvis Virkning paa ham er kjendelig at spore. I Aaret 1862 var han smal og smækker; nu ere hans Former runde. Ved Bordet eller om Aftenen hengiver han sig gjerne til utvungen munter Underholdning; han holder af at ligge i magelige Stillinger og søger saa meget som muligt at frie sig for Etikettens Fordringer. Uden at sige Nogen et Ord derom, gaaer han undertiden alene ud om Aftenen, enten til et lille Theater for at more sig ved en Farce, eller hen i en Restaurant, hvor han er sikker paa at finde godt Selskab. Her kan han, hvis han træffer paa god Underholdning, blive siddende ved et Glas Champagne til længe efter Midnat; eller ogsaa hænder det, at han med sine Venner en smuk Nat kan gaae en Tour op og ned »Unter den Linden«.

Om Bismarcks Kirkelighed har Talen allerede flere Gange været. Han besøger kun sjældent en Gudstjeneste. Til Slutning kun den Bemærkning, at denne Mand, som har en saa stærk og uafhængig Aand, ikke er fri for at have samme Svaghed som andre store Mænd, nemlig en vis muselmansk Tro paa sit Kald til visse Bedrifter og Idrætter, som mulig ikke vil vise sig at holde Stik lige til det Sidste.

To og tyvende Kapitel.

Samtale med en Russer. Karakteristik af Fyrst Gortchakoff. Grunden til, at han beholder sin Post. Hans voxende Mistillid til Fyrst Bismarck. Tydskland opmuntrer Keiser Alexander til Krig. General Schweinitz reiser til Livadia. En fremmed Strategs Plan. Finantsminister Reuters Memoire. Fyrst Gortchakoff arbejder i Efteraaret 1876 forgjæves paa Fredens Overholdelse. Krigspartiet seirer i Livadia. Czarens Tale i Moskov den 11te November 1876. Krigen begynder i April 1877. Den fremmede Strategs „Kavalcade“ til Balkan udebliver. Uheldene foran Plewna. Rumæniens Optræden. Østerrigs tvetydige og Englands fjendtlige Holdning mod Rusland. Tydskland bevarer nu Tausheden. Russernes dristige Tog over Balkan i Januar 1878 lykkes. San Stefano-Traktaten møder Modstand hos de andre Magter, selv hos Tydskland. Grev Münsters Aabenbareelser. Fyrst Bismarcks Holdning paa Berliner-Kongressen. Han begunstiger Østerrig paa Ruslands Bekostning. Bindet falder fra Czarens Øine.

En Dag i December 1878 havde jeg i Paris en høist interessant Samtale med en Russer angaaende den hele ved Berlinerkongressen skabte Situation

og om Fyrst Gortchakoffs Stilling før og efter denne. Min Hjemmelsmand, der allerede for længere Tid siden havde trukket sig tilbage fra den diplomatiske Virksomhed og nu levede som Privatmand i Frankrig, kjendte nøie den russiske Rigs-kantsler, og da han uanseet sin Retraite med Interesse har fulgt de store politiske Begivenheder, kunde maaskee Ingen bedre end han give en korrekt Skildring af Ruslands og dets ledende Ministers Politik.

Jeg optegnede strax Indholdet af hans Udtalelser og skal her gjengive dem saa korrekt som muligt:

»Saavidt jeg kan skjønne«, begyndte den russiske Diplomat, »er den europæiske Politik i dette Øieblik indtraadt i en ganske ny Phase, der kan drage de største Konsekvenser efter sig. Det er første Gang i Løbet af ni Aar, at en saa gennemgribende Forandring har fundet Sted i den Situation, der har medført og tilladt Frankrigs Sønderlemmelse. Alliancen mellem Rusland og Preussen, saavel som den mellem de tre Keisere existerer ikke mere. De ere begge begravede, og Lord Beaconsfield har Ret til at være glad; han har naaet sit Maal, og dog er den, som nu har størst Ret til at triumphere, i Virkeligheden ikke ham, men Fyrst Gortchakoff. Ingen kjender endnu tilfulde, og først Historien vil engang i Tiden ganske opklare den personlige og bittre Kamp, som i længere Tid har været ført imellem Ruslands og Tydsklands Kantslere. Kun deres Fortrolige kjende Noget til den; thi det intime Forhold mellem deres Souverainer og Politikens

Krav have tvunget de to Statsmænd til at skjule deres virkelige Hensigter. Men denne Kamp har nu dog ført til det Resultat, som Fyrst Gortchakoff vilde opnaae, nemlig at overbevise Keiser Alexander om, at han, ved at knytte Ruslands Politik til Tydsklands, kun ragede Kastanierne af Ilden for Fyrst Bismarck og fremmede Tydsklands Interesser. Dette Maal er nu naaet. Keiser Alexander er overbevist og kommen til en klar Erkjendelse af, at han hidtil har misforstaaet den tyske Rigskanslers Sindelag mod Rusland.«

»Hvad man ellers kan sige om Fyrst Gortchakoff, saa kan man visselig ikke frakjende ham en udmærket Forstand, meget liberale Anskuelser og en høi Følelse af sit Lands Værdighed. Ved sin altid klare Opfattelse af Situationen besidder han i høi Grad den Evne at tillægge den mindste Begivenhed dens rette Betydning og at drage de fjerneste Konsekvenser af en enkelt Yttring, der vilde forekomme Andre at være uden Vigtighed. Han opfatter en Situation i et Øiekast og holder, som han selv siger, af »les grandes lignes«; derimod ynder han ikke Detailerne og overlader dem helst til sine Medarbeidere. Mange Russere, selv blandt Fyrstens Fortrolige, have gjort ham den Bebreidelse, at han klynger sig fast til Magten og synes at ville beholde den til evige Tider ligesom disse gamle Sangerinder, der ikke kunne leve fjernede fra Lamperækken. Disse hans Venner anføre, hver efter sin Opfattelse, som Grund for denne Vedholdenhed snart Lysten

til at samle Formue ved store Indtægter, hvoraf han ikke udgiver en Tiendedeel, snart Trangen til at spille en stor Rolle, snart en umættelig Jalousi, der lader ham fatte Nag til Enhver, der under hans heftige Gigtanfald føres paa Listen over hans Efterfølgere.«

»Jeg kan imidlertid forsikkre Dem, at Fyrst Gortchakoff har ladet sig lede af en langt ædlere Følelse, naar han har ønsket og endnu ønsker at bevare sin høie Post. Hans Fortrolige have ofte kunnet høre ham, kort før han begav sig til Keiseren i et Øieblik, hvor Souverainen fulgte en anden Vei end hans i Politiken, debatterte det Spørgsmaal, om det dog ikke var bedst, at han strax tilbagegav sin Portefeuille i Majestættens Hænder. Saaledes f. Ex. den Dag, da Spørgsmaalet om Krigen med Tyrkiet skulde definitivt afgjøres i et hos Keiseren afholdt Statsraad. Da havde Fyrsten, som var afgjort stemt mod Krigen og fastholdt denne sin Mening i Statsraadet, længe overveiet med to af sine Fortrolige, om ikke hans Værdighed gjorde ham det til Pligt at trække sig tilbage. Han beviste tydeligt, at for Fremtiden Intet holdt ham tilbage ved Magten undtagen den Overbeviisning, at Rusland endnu trængte til ham. Af Æresbeviisninger havde han Intet mere at opnaae, og hans Formuesomstændigheder vare særdeles gode. Derhos kom han tilbage til sin Yndlingsidee at tilbringe sin retraite i Paris, denne By, hvor han efter sin hele Aandsretning og alle sine Tilbøieligheder vilde befinde sig saa vel.

Men da formærkedes pludselig hans Aasyn. »Hvem skal være min Efterfølger!«« udraabte han, »Nei, jeg kan ikke forsvare at anmode Keiseren om min Afsked i et saa alvorligt Øieblik««. Og han blev.«

»Hans egne Tilhængere have bebreidet ham, at han ikke trak sig tilbage efter Berlinertraktatens Afslutning. »Man kan forstaae««, sagde disse, »at han har ønsket at ende sin brillante Karriere med en diplomatisk Akt, der udslettede Ruslands Ydmygelse i 1856, men derefter burde han ogsaa trække sig tilbage; nu derimod overlever han sig selv og vil ikke finde en saa smuk Leilighed mere til at ende sin Virksomhed paa en ham værdig Maade.« De smaa Aander, der bedømme Alt efter deres egne Beregningers Maalestok, søgte dengang en Forklaring af hans Forbliven ved Magten i den Jalousi, som han følte ved Grev Pierre Schouvaloffs Kandidatur til Udenrigsminister-Portefeullen og ved hans Ønske om at bringe denne til at strande. Sandheden er imidlertid følgende. Da Fyrst Gortchakoff i Berlin havde et Anfald af Gigt, som forværredes ved en stærk, ved Nydelsen af Jordbær frembragt Indigestion, hvilken Upasselighed forhindrede ham i at overvære flere af Kongressens Møder og i 24 Timer lod frygte for hans Liv, da havde Grev Schouvaloff umiskjendeligt store Chancer for at blive Udenrigsminister. Den irritable Tilstand, som man dengang bemærkede hos Fyrst Gortchakoff, havde ingen anden Grund, end at han var ude af Stand til at møde i Kongressen netop i det Øieblik, da

de for Rusland vigtigste Spørgsmaal, navnlig det angaaende Øst-Rumelien, bleve diskuterede. Dengang indsaae han især, hvor lidet han nogensinde havde taget fejl i sin Dom over Fyrst Bismarck, og i hvor høi Grad denne lod Rusland i Stikken netop i det meest afgjørende Øieblik. Han kunde ikke lide, at Grev Schouvaloff lod sig for stærkt paavirke af den tyske Rigskansler, at han for ofte søgte ham og forlangte hans Raad. Forøvrigt er det jo ogsaa bekjendt nok, at Fyrst Bismarck dengang var og endnu er Grev Schouvaloffs Velynder.«

»For ganske nylig, da Berliner-kabinettets seneste Optræden klarlig havde aabenbaret dettes Politik overfor Rusland og aabnet Keiser Alexanders Øine for, hvad han kunde vente sig af Tydskland, spurgte en Diplomat Fyrst Gortchakoff, om Fyrst Bismarck bestandig ønskede, at han skulde trække sig tilbage til Privatlivet. Hertil svarede den gamle russiske Rigskansler, »»Min Demission opnaaer Bismarck neppe, saalænge jeg lever!««

»Kort sagt, de, der daglig omgaaes Fyrst Gortchakoff og derved blive istand til at høre og erfare Meget, der undgaaer Andres Opmærksomhed, de føle sig overbeviiste om, at Hovedgrunden til hans Fastholden ved Magten er hans Kamp mod Bismarck og hans Overbeviisning om, at det Øieblik maaskee ikke er fjernt, hvor denne Kamp vil blive aabenbar for Alle, og hvor hans Nærværelse i Regjeringen vil være nødvendig for hans Fædrelands Interesse.«

»Forøvrigt maa det siges«, vedblev min Hjemmelsmand, »at Fyrst Gortchakoff hidtil næsten altid har trukket det korteste Straa under denne lange Kamp; det er det, der forklarer hans Udholdenhed. Hvem veed? Lykken er vexlende; den leer bedst, som leer sidst. Det maa ogsaa indrømmes, at Fyrst Bismarck er i væsentlige Henseender heldigere stillet end sin Modstander. Tydskland har et Parlament, udprægede politiske Partier og en offentlig Mening, der har sine Organer og sin legitime Indflydelse. Alt dette er mægtige Hjælpemidler i en klog og energisk Førstemisters Haand. Fyrst Gortchakoff er til Trods for sin Popularitet meget uheldigere stillet. Han har større Vanskeligheder ved at manoevrere, maa anvende større Taalmodighed og i høiere Grad gjøre Regning paa at vinde Tid. Han kunde saaledes ikke hindre Tydskland i at overvinde Frankrig, men senere formaaede han dog sin Souverain til i Berlin at forhindre Bismarck i at falde over Frankrig, hvis Regeneration kom for hurtigt for Tydskland. Ligeledes maatte Fyrst Gortchakoff finde sig i, at det platoniske Forbund mellem de tre Keisere blev stiftet, men det lykkedes ham at berøve det enhver virkelig Betydning, idet han bestandig vægrede sig ved at underskrive noget skriftligt Dokument desangaaende. Fyrst Bismarck har Ret til at være meget vred paa Fyrst Gortchakoff, fordi denne ved kategorisk at modsætte sig hans længe nærede Plan om Afslutningen af en Tripel-Alliance

hindrede ham i at opnaae sin skjulte Hensigt, at gjøre sig Rusland for bestandig undergiven.«

»Men nu er en heel ny Situation fremkommen for de to Modstandere. Forstaaelsen mellem de tre Keisere er hævet og har givet Plads for megen Utilfredshed og gjensidig Mistillid, der efter Omstændighederne kan frembringe mange Forandringer i de tre Landes indbyrdes Stilling.«

»Det er paa Kongressen i Berlin, at Fyrst Gortchakoff ret er bleven overbeviist om, hvor rigtigt han allerede tidligere havde bedømt den tydske Rigs-kantsler, og med hvor megen Ret han havde havt Mistillid til ham. Det har ofte været paastaaet, at det var Preussen, som havde fremkaldt Krisen i Orienten og drevet Rusland til at begynde Krigen, men kun Faa vide, hvilke Midler Preussen har anvendt for at naae dette Maal. Det har endnu ikke kunnet oplyses, hvilken Haand der uddelte det Guld, som opmuntrede de ulykkelige Beboere af Herzegowina til at fortsætte deres Opstand; derimod har man erfaret, fra hvilken Kant Keiser Alexander i 1876 ideligt og ideligt opmuntredes til at gribe ind og understøtte Sultanens misfornøiede Under-saatter. Man veed, fra hvem de Breve kom, der lode Czaren forstaae, at han skyldte sit Navn og sin Regjerings Ære at gjengive Rusland Bessarabien, som det havde mistet ved Traktaten i Paris. Man kjender den Militair-Attaché, der saa vel og saa ofte bestyrkede Keiser Alexander i denne Idee, at den ellers saa fredelskende Souverain lidt

efter lidt kom til den Overbeviisning, at Krigen var bleven en Nødvendighed for ham. Alt dette holdtes lang Tid hemmeligt; men Fyrst Gortchakoff erfarede det dog ved en Hændelse og indsaae strax, hvem der havde støbt Kuglen. Fra dette Øieblik gjorde Fyrsten alt Muligt for at forhindre Udførelsen af den snilde Plan og aabenbare de Farer, som den kunde medføre for Rusland.«

»Keiser Alexander, der troede fast paa Oprigtigheden af den gamle Alliance med Preussen og gjerne lyttede med Tillid til Alt, hvad der direkte eller indirekte kom fra Berlin, agtede i Begyndelsen ikke meget paa den gamle Rigskanslers mørke Forudsigelser; men der kom dog et Øieblik, da Fyrst Gortchakoff havde grundet Haab om at gaae af med Seiren, idet alle Ministrene og de høie Statstjenere med Undtagelse af General Ignatieff og tildeels Krigsministeren, General Milioutine, erklærede sig imod Krigen. Endog Generalerne, og det de ældste og meest erfarne, der, som den gamle General Kotzebue, tidligere havde været med til at bekrige Tyrkerne, forestillede Czaren, at en Krig med Tyrkiet var umulig med det Antal Tropper, man dengang virkelig kunde stille i Marken, og at det var ufornuftigt at gaae et sandsynligt Uheld imøde. Czaren vaklede i sin Beslutning. I Grunden ønskede han ikke Krig; det var ham vel magtpaaliggende at faae Bessarabien tilbage, men det var ham dog endnu mere om at gjøre ikke at tabe alle Fordelene af en tyveaarig Fred og af de ærefulde Reformer. Men disse fredelige

Tendenser varede ikke længe. Det var i Livadia, at den afgjørende Beslutning endelig blev tagen. Man erfarede pludselig, at den tyske Gesandt i St. Petersborg, General Schweinitz, var reist derhen, hvor allerede den preussiske Militair-Attaché, General Werder, befandt sig. Det rygtedes, at denne Sidste havde paa Keiser Wilhelms Vegne lovet Czaren et Armeekorps; og man vidste meget at fortælle, om at der angaaende forskjellige Punkter i den russiske Felttogsplan var kommet Raad og Vink fra store taktiske Autoriteter i Berlin. Selve Felttogsplanen gik ud paa, at Donau ikke frembød en Grændse, der kunde forsvares, at Tyrkernes sande strategiske Linie dannedes af Balkanbjergene, hvor de hidtil ikke havde opført større Forsvarsværker, og at følgelig under disse Omstændigheder en Armee paa 200,000 Mand vilde være fuldkommen tilstrækkelig til at tvinge Sultanen til Fred. Det kom derfor kun an paa ikke at spille Tiden, at skynde sig med at passere Donau paa to forskjellige Punkter og derpaa dele Armeen i tre Dele. Den ene Deel skulde danne venstre Fløi henimod Dobrudscha; den anden skulde danne høire Fløi og række Serberne Haanden; den tredie, der skulde være Armeens Elite og indbefatte meget Kavalleri, skulde marschere rask lige mod Balkan for at overraske Tyrkerne der, forinden de kunde faae Tid til at samle sig til Forsvar. Denne dristige Plan behagede især Storfyrst Nicolaus, der ligeledes befandt sig i Livadia. Han var krigersk stemt og saae i denne Plan et Middel til at over-

vinde de Skrupler, som Utilstrækkeligheden af disponible Tropper kunde fremkalde. Og den ridderlige Czar, der betragtede sig som Slavernes naturlige Beskytter, blev selv mægtig greben af den krigerske Begeistring. Fra denne Dag var han besluttet paa Krig. Paa samme Tid ankom til Livadia en »message«, der meldte Czaren, at man fra Berlin havde gjort de nødvendige Skridt i Bucharest for at sikre den russiske Overgeneral den hurtige Afslutning af en Konvention angaaende de russiske Troppers Gjennemmarsch i Rumænien. Dette Land vilde desuden, for at vinde sin Uafhængighed, gjøre fælles Sag med Rusland, hvilket altsaa vilde forøge Styrken af den Krigsmagt, der skulde angribe Tyrkiet. Nu forstaaer man, hvad General Werder mente med det Armeekorps, som, efter hans Yttringer nogle Maaneder tidligere til Czaren, den tyske Keiser stillede til hans Disposition, og dette forklarer, hvorledes det lille Rumænien efter Russernes Uheld foran Plevna havde i kort Tid kunnet samle et Korps paa 40—50,000 Mand.«

»Alt dette glædede overordentligt den keiserlige Familie i Livadia, og General Schweinitz var Dagens Løve i al den Tid, han tilbragte der. Dertil kom de panslavistiske Deputationer fra Moskov, der bleve protegerede af Keiserindens Omgivelser og navnlig af den keiserlige Livlæge Dr. Botkine. Keiser Alexander troede, at den krigerske Stemning, hvoraf disse Deputationer vare besjælede, deltes af hele den russiske Nation; han troede fast paa det hellige

Ruslands Mission og paa Herrens Salvedes hellige Pligter, og han var overbeviist om, at Gud vilde det saaledes. Man vil nu forstaae, hvilken Modtagelse der midt under denne opløftede Stemning ventede den ulykkelige Lord Loftus, som ifølge sin Regjerings Befaling var kommen til Livadia for at søge at bekæmpe Krigspartiets Indflydelse. Den dygtige Finantsminister Hr. de Reutern, der forudsaae, at al Frugten af hans lange og møisommelige Arbeide vilde gaae tabt paa en eneste Dag, fik en ikke bedre Modtagelse. Hans gode og gavnlige fanantsielle Reformer havde allerede bragt Rusland i en uventet Tilstand af Velvære, paa hvilken han havde offret sine Nætter og sin Sundhed, og som han haabede endnu at forøge ved Fuldførelsen af sit store Jernbanenet og især ved Exploiteringen af de rige Kul- og Jernminer i det store Bassin ved den lille og store Don. Hertil behøvede Hr. de Reutern endnu 10 Aars Fred, og nu var han kaldet af Keiseren for af sin Souverains Mund at erfare, at han maatte skaffe de fornødne Penge tilveie til en Krig. Som en ærlig og tro Statsjener svarede han Majestæten, at Ruslands Finantser ikke tillod det at føre Krig, naar det skulde opfylde sine alt indgaaede Forpligtelser. Da Czaren havde talt til ham om et Laan, yttrede han, at Europa var saaledes sindet ligeoverfor de krigerske Planer, som man tiltroede Rusland, at det ikke vilde laane det en Skilling uden paa ødelæggende Betingelser, som han aldrig vilde underskrive; at de blotte Krigsrygter allerede lod Rusland

tabe betydelige Summer paa Grund af Baissen af dets Fonds og paa Grund af den Kurs, han var nødt til at opretholde. Han overleverede derhos Keiseren en meget mærkelig Memoire, i hvilken han beviste:

1. At Rusland netop nu var naaet til det Punkt af Udvikling og Velvære, hvorunder en Krig vilde blive det meest fordærvelig. Paa Grund af de nye Banker og Kreditens Udvidelse var hele Ruslands Grundeendom nu repræsenteret i Værdipapirer, der endnu vare unge og ikke havde opnaaet den Soliditet, som fremmede Papirer vare i Besiddelse af. Hvis man nu vilde føre Krig, vilde man bringe disse Værdipapirer ned til en meget lav Kurs og derved skade Grundeierne, Rentiererne og selve Bankerne. Det var klart, at Agerdyrkning, Industri og Handel vilde lide overordentlig meget herved.
2. Den store Kapital, som Rusland skyldte Udlandet i rede Mønt, var bleven laant til Opførelsen af det store Jernbanenet og under Forudsætning af en lang Fredsperiode, og Landet kunde kun paa denne Betingelse betale Renterne. Hvis nu en Krig udbrød, saa maatte Landet laane paa haarde Betingelser for at kunne betale disse Renter og Udgifterne ved Krigen, hvorved det vilde bebyrde sine Finantser overordentlig og for en uoverskuelig Tid.
3. Rusland vilde ved en Krig, som væsentlig førtes til Fordeel for Andre, ikke alene tabe Fordelene

af sine tyve sidste lykkelige Aar, men tillige behøve tyve andre Aar for atter at komme tilbage til samme Standpunkt, og det endda under den Forudsætning, at den Krig, der nu udbrød, ikke vilde føre andre med sig.

4. Den Nød og Fattigdom, der nødvendigviis vilde hjem søge de arbejdende Klasser, kunde blive farlig, især da Revolutionen allerede begyndte at reise Hovedet, og Czarens saa vel begyndte og ærefulde Regjering fortjente en bedre Afslutning end den, en saadan Tilstand vilde stille i Udsigt.«

»Denne Memoire gjorde ganske vist et betydeligt Indtryk paa Czaren; men han følte, at han allerede var gaaet for vidt og ikke mere kunde trække sig tilbage fra, hvad han ansaae for en hellig Pligt. Han bevilgede Finantsministerens Begjæring om Afsked, men anmodede ham om at vise ham den Tjeneste ikke nu at svigte ham i Farens Øieblik og at beholde sin Portefeuille indtil Krigens Afslutning, til hvilken Tid han da selv kunde vælge sin Eftermand. Hr. de Reutern gav efter for sin Souverains Ønske og har først trukket sig tilbage efter Fredens Afslutning. Men de Midler, ved hvilke han, uden at gjøre noget udenlandsk Laan, har vidst at forskaffe sig de fabelagtige Summer, der hver Uge ankom i Guld og Sølv til det russiske Konsulats-hotel i Bucharest, ville visselig for Alle i lang Tid forblive en Gaade. Havde han hemmelig samlet en Skat i Banken i den Hensigt at anvende den til de

talrige Fabriker og Jernbaner, som han havde foresat sig at skabe i det store Bassin ved Donatz, der er saa rigt paa Jern- og Kulminer, og som han i Almindelighed kaldte »det store Belgien«? Det er ikke umuligt; thi dette Projekt, hvilket han betragtede som Kronen paa sit Værk, laae ham meget paa Hjerte, og han vilde sikkert have anvendt store Summer for at fulbyrde det. Nok er det, Pengene til Krigen bleve skaffede tilveie.«

»Fyrst Gortchakoff, der havde ledsaget Czaren til Livadia i det Haab at kunne overvinde den fra Konstantinopel hidkaldte General Ignatieffs Indflydelse, indsaae snart Umuligheden af aabenlyst at bekæmpe en saa mægtig Koalition som den, der dannedes af Kabinettet i Berlin, de slaviske Deputationer fra Moskov, Keiserinden, Storfyrst Nicolaus og General Ignatieff. Han søgte derfor at vinde Tid og at forhindre enhver Handling og enhver Beslutning, der kunde gjøre Krigen med Tyrkiet uigjenkaldelig. Han negtede sin Hjælp til Alt, der kunde bringe den nærmere. Han lod det heller ikke mangle paa Advarsler. Da man saaledes en Dag havde roest General Schweinitz for ham, gjentog han den bekjendte Sætning: »timeo Danaos, et dona ferentes«.

»Omsider forlod Hoffet Livadia, og Czaren reiste til Moskov, hvor Terningene endelig bleve kastede i Faveur af Krigen. I den faste Tro, at hele Rusland tænkte som den panslavistiske Deputation fra Moskov, holdt Czaren, uden at raadspørge sin Kantsler eller

sin Fortrolige, Grev Alexander Adlerberg, uformodet sin bekjendte Tale, ved hvilken han gjorde Krigen uundgaaelig. Da Fyrst Gortchakoff den følgende Dag i La Gazette de Moscau havde læst den mærkelige Yttring, der gik ud paa Befrielsen af alle Slaverne i det tyrkiske Rige, hvilken Yttring gjorde saa stærkt Indtryk i Wien, spurgte han Keiseren, om han virkelig havde udtalt sig saaledes. Hertil svarede Keiseren, at han ikke troede at have sagt dette, men at hans Tale hverken havde været nedskreven eller forberedt. Man anmodede derfor det nævnte Blad om en Berigtigelse; men dets redacteur en chef, Hr. Katkoff, negtede med Bestemthed at gjøre dette, idet han erklærede, at han havde hørt den nævnte Yttring med sine egne Øren.«

»Ved sin Ankomst til St. Petersburg fandt Czaren sig henflyttet til et heelt andet Element; her var ingen løftet Stemning, ingen Enthusiasme, men tvertimod en Kjølighed for og almindelig Opposition mod Krigen. Ikke en Minister, ikke en Politiker undlod at fraraade Krigen. Hertil kom, at Finantsministeren, der imidlertid havde udbudt et Krigslaan i Indlandet, kom og meldte Czaren, at det var fuldstændigt mislykket, hvilket viste, at denne store Enthusiasme for de slaviske Brødre Intet betød, naar den skulde vise sig i Praxis. Da vaklede Czaren tredie Gang i sin Beslutning, og Fredspartiet begyndte at haabe. Men det var for silde; Talen i Moskov havde vakt for stor Opsigt i Rusland og hele Europa, til at Keiseren kunde træde tilbage.

Ruslands Ære stod paa Spil, Krigen maatte blive til Virkelighed.«

»Som bekendt forhindrede en Række uforudsete Omstændigheder, hvilke en forudseende Generalstab burde have havt Øie for, dennes Plan fra at blive udført med den Hurtighed, den havde tilraadet. Først forsinkede den store Stigning af Donaus Vande i flere Uger Passagen over Floden; dernæst kom Veienes forfærdelige Tilstand, der paa ingen Maade favoriserede denne brillante Kavalkade fra Donau til Balkan, som Generalstaben ligeledes havde anbefalet; endelig kom Modstanden ved Plevna. Fra det Øieblik, da de russiske Tropper lede det første Nederlag foran dette andet Sebastopol, hørte man Intet mere hverken fra General Werder eller fra General Schweinitz eller overhovedet fra Berlin. Opmuntringer og Raad fra den Side hørte fuldstændig op. Efter det andet og især efter det tredje Tab ved Plevna bemærkedes betænkelige Symptomer fra Østerriigs Side. Fyrst Gortchakoff, der var reist til Bucharest, sigende, »at omend han ikke kunde udrette noget Godt der, kunde han dog maaskee forebygge noget Ondt,« havde imidlertid bestemt og heldigt modsat sig de direkte Underhandlinger, som Storfyrst Nicolaus havde begyndt med Serbien for at drage dette Land ind i Krigen, hvilket vilde stride mod det, hvorom man var bleven enig med Grev Andrassy. Disse Underhandlinger bleve derfor afbrudte, hvilket man fik at vide i Berlin. Ikke destomindre kom der foruroligende Efterretninger til den russiske Leir om

de østerrigsk-ungarske Troppers Bevægelser ved Grændsen. Stillingen blev kritisk for Russerne, der kunde risikere pludselig at blive omgaaede af Østerrigerne. Dertil kom, at England begyndte at indtage en truende Holdning og syntes at vinde Østerrig for sin Politik. Under disse Omstændigheder henvendte Czar Alexander sig til Berlin med Anmodning om, at man der vilde fraraade Østerrig ethvert fjendtligt Skridt mod Rusland; men hvor stor blev ikke hans Forbauselse, da hele det Svar, han modtog fra Berlin, bestod i Raad om at være forsigtig og slutte Fred saa snart som mulig.« . .

»Det var det første Led i Rækken af de Handlinger, der senere klart skulde vise, hvor lidet Rusland kunde stole paa Tydsklands Venskab.«

»Kort efter opstod Vanskeligheder af en temmelig delikat Natur med den rumænske Regjering, og det var let at mærke, hvorledes Forandringen i dette lille Lands Holdning traf sammen med den pludselige Kjølighed, som mærkedes i Berlin efter det første Uheld ved Plevna. Keiser Alexander blev personlig meget ubehagelig rørt heraf. Da Plevna stadig stod imod, betroede Czaren General Todtleben det Hverv at indtage denne befæstede Stilling. Grunden til, at denne udmærkede General ikke tidligere var bleven stillet i Spidsen for Hæren, var, som man sagde i de høie militære Kredse, at hele Krigen kun vilde blive en simpel Promenade, der ikke udfordrede en saadan Kapacitets Overledelse; men at der herved var gaaet megen kostbar Tid

tabt, maatte være klart for enhver Uhildet. Plevna faldt imidlertid, og denne Begivenhed indbragte Czaren et Lykønskningstelegram fra Keiser Wilhelm; men det var ogsaa Alt. Englands Holdning blev nu mere og mere truende. Det begyndte at tage Forholdsregler, hvis fjendtlige Karakter det var umuligt at miskjende, og en engelsk-russisk Krig blev mere og mere sandsynlig.«

»Imidlertid foregik der mærkelige Ting i Bulgarien og paa Krigsskuepladsen. Czaren, der allerede var revet ud af Illusionerne med Hensyn til Generalstabens »militaire Promenade«, vilde ikke udsætte sin Garde, der allerede havde lidt meget ved Plevna og i de andre Slag paa høire og venstre Fløi, for den farlige og vanskelige Overgang over Balkan i Vinterens Hjerte. Han havde derfor besluttet til det kommende Foraar at udnævne sin Søn, Storfyrst-Thronfølgeren til Overgeneral for den saakaldte Balkan-Armee. Denne Prinds, hvis Adfærd under Krigen, uagtet den aldrig blev omtalt i Overgeneralens officielle Rapporter, havde været ophøiet over al Roes, fik en fortrolig Meddelelse om denne Plan af sin Fader ved den Sammenkomst, som han havde med denne før hans Tilbagereise til St. Petersburg. Men saasomt som Storfyrst Nicolaus havde faaet Nys herom, sendte han øieblikkelig Ordre til Generalerne Gourko, Skobelev og Andre om at overskride Balkan, hvad det saa end kostede, og fortsætte Marschen mod Adrianopel. Resultatet af denne heltmodige, halvt fortvivlede Marsch er tilstrækkelig bekjendt.

Russernes Held var saa uformodet og saa afgjørende, at Tyrkiets Skjæbne blev afgjort i Løbet af faa Dage. Da fremkom de ved dette uventede Held forblindede Førere for det yderliggaaende Parti, General Ignatieff, Fyrst Tcherkasky og Andre med Planen til det phantastiske Kort, der udvidede det uafhængige Bulgariens Grændser indtil det ægæiske Hav, og som dannede Grundlaget for Traktaten i St. Stefano. Den Første, der blev underrettet om denne Plan, var Fyrst Bismarck; derefter blev den engelske Regjering bekendt med den, og fra dette Øieblik begyndte den Række af Forholdsregler fra Englands Side, der paa et hængende Haar havde ført til en Krig mellem dette og Rusland. Fyrst Gortchakoff, der nu var i St. Petersborg, og med ham alle alvorlige Folk modtog St. Stefanotraktaten med et Smil og ansaae den for en uheldig Spøg. General Ignatieff selv tilstod, at han vel forstod, at denne Traktat ikke vilde blive accepteret af Europa, men at man havde maattet fordre Meget for at have Noget at slaae af paa. Øieblikket var imidlertid for alvorligt til at befatte sig med Extravagancer; man maatte enten risikere en Krig med England eller berolige dette Land. Dette blev givet Grev Shouvaloff i Hverv, og som bekendt lykkedes det ham ogsaa at tilfredsstille England, der i Grunden ikke ønskede Krig. Den russiske Gesandt havde en Deel venskabelige Samtaler med Lord Salisbury, hvorunder disse to Statsmænd alvorligt drøftede deres Landes Interesser og den hele Situation; og det var under

en af disse, at den engelske Udenrigsminister ret overtydede ham om Udstrækningen af Preussens Venskab for Rusland. Han viste ham nemlig en fortrolig Meddelelse, som røbede Russernes Hensigt at ville skabe en bulgarisk, det vil sige russisk Havn i det ægæiske Hav og saaledes omgaae Konstantinopel. Det vil let forstaaes, i hvor høi Grad denne Meddelelse havde vakt Englændernes Vrede, og ligeledes hvor tilfredse de bleve ved den høitidelige Forsikkring, som Grev Schouvaloff gav dem i Czarens Navn, at nemlig denne aldrig havde givet slige Instruktioner til General Ignatieff, og at han strax gav Afkald paa denne Deel af Traktaten i St. Stefano. Om trent paa samme Tid erfarede man, at der fra tydsk Side gjordes virksomme Skridt i London, for at opnaae en Alliance med England.«

»Det var det andet materielle Beviis paa, hvor grundigt de forandrede Forhold havde modificeret det Interesse-Fællesskab, der forhen saa oprigtigt havde knyttet Tydskland til Rusland.«

»Et tredie Beviis laa i den Maade, hvorpaa Kabinettet i Berlin sluttede sig til de andre Magter, der lode strenge Ord falde i St. Petersburg i Anledning af Traktaten i St. Stefano. Paa dette Tidspunkt kjendte Czaren og hans Minister endnu ikke det lille karakteristiske Træk fra preussisk Side, der nylig er fortalt; thi Grev Schouvaloff aabnede det først ved sin Ankomst til St. Petersburg, nogle Dage førend Kongressen i Berlin aabnedes. I denne Mellemtid bleve derfor ogsaa Underhand-

lingerne mellem England og Rusland angaaende den paatænkte Kongres førte ved Fyrst Bismarcks Mellemkomst, og det var ved denne Leilighed, at han betegnede sig selv som »den ærlige Mægler.« Men fra den Dag, da Kabinettet i St. Petersborg fik Beviser i Hænde paa, hvorledes den tyske Rigskansler opfyldte sit Hverv som Mægler, bleve Underhandlingerne med London førte direkte, og fra dette Øieblik gik det rask fremad mod en god Forstaaelse med England, idet Misforstaaelserne uden Vanskeligheder løstes.«

»Det fjerde materielle Beviis paa Tydsklands Sindelag fik man i Fyrst Bismarcks Holdning under Berliner-Kongressen. Naar undtages to eller tre Punkter, med Hensyn til hvilke det var ham umuligt ikke at understøtte Rusland, idetmindste tilsyneladende, offrede han dettes Interesser i alle de Spørgsmaal, der laae det meest paa Hjerte, saaledes blandt Andet i det, der angik Adskillelsen mellem Bulgarien og Øst-Rumelien. Fyrst Bismarck havde under hele Kongressen kun to Hovedformaal, for hvilke han anvendte hele sin Indflydelse: for det Første, at Kongressen skulde lykkes og endes saa hurtigt som mulig, og dernæst at skaffe Østerrig Bosnien og Herzegowina. Havde ikke den første italienske Befuldmægtigede forudseet og afværget Følgerne deraf, saa vilde det endog være lykkedes for ham i den Artikel, der indeholdt Bestemmelsen om disse to Provindser, at indsmugle et Ord, der var synonymt med Annexion istedetfor Okkupation.«

»Nu senere, da man har lært at kjende Østerrigs Ønsker med Hensyn til Novi-Bazar og som Følge deraf ogsaa med Hensyn til Jernbane-Knudepunktet ved Metroviza, vil man forstaae hele Fyrst Bismarcks vel gennemførte Plan siden Begyndelsen af Opstanden i Herzegowina. Naar Østerrig kommer i Besiddelse af et Punkt, der behersker baade Banen til Konstantinopel, og den, der fører til Salonichi, hvilket altsaa vil sige de to korteste Veie til Asien og Indien, da ville to store Udførselsveie være aabnede for tyske Produkter. Og hvis det lykkes Østerrig at gennemføre hele dette Foretagende, hvortil det er blevet drevet af den tyske Rigs-kantsler, da vil denne have gavnet sine producerende Landsmænd særdeles meget, og man fatter da tillige Betydningen af det nye Toldsystem, som han har bebudet. Lykkes derimod Foretagendet ikke for Østerrig, da er det forbi med det dualistiske System; det slaviske Element vil blive det herskende i Habsburgernes Monarki, og da vil det tyske Østerrig med Triest forene sig med Tydskland og falde som en moden Frugt i Hohenzollernes Hænder. Paa den ene eller paa den anden Maade vil saaledes Fyrst Bismarcks bekjendte Udtryk om Østerrig som den slaviske Donau-Magt, der skal holde Rusland i Skak, blive til en Sandhed, medens den tyske Eenhed vil blive endelig fuldbyrdet.«

»Disse ere de hidtil kun i en snever Kreds bekjendte Kjendsgjæringer, der have brudt Trekeiser-Forbundet og endelig, skjøndt for silde, aabnet

Øinene paa den russiske Regjering for Fyrst Bismarcks Politik. Efterat have lemlæstet og isoleret Frankrig, har han ad andre Veie villet isolere Rusland og gjøre det afmægtigt for lang Tid. Saaledes har han villet skaffe sig frie Hænder i Europas Centrum, og ved at alliere sig med Østerrig-Ungarn har han af dette villet skabe sig et Redskab til at berige og styrke Tydskland, ved Salonichi i den ene og ved Triest i den anden Retning.«

»Det vil let indsees,« saa sluttede den russiske Diplomat, »at denne tydsk-østerrigske Alliance vil gjøre Ruslands Stilling meget vanskelig, og at dets Statsmænd ville have stor Agtpaagivenhed og Forsigtighed behov, for at redde deres Land fra Fare. Fyrst Bismarck er umættelig, og Preussens Grændser imod Øst ere i hans Øine neppe de ønskeligste. Mange ville vistnok endnu erindre de Yttringer, som i Februar Maaned 1863 faldt fra den daværende Minister-Præsident von Bismarck-Schönhausens Mund under en Samtale med en af Deputeretkammerets Vicepræsidenter, Hr. Behrend. Talen dreiede sig om den imellem Preussen og Rusland afsluttede Konvention til den polske Opstands Undertrykkelse, og Ministrens Yttringer vakte overalt den største Opmærksomhed. De antydede nemlig, at Kampen kunde antage saadanne Dimensioner, at Preussen vilde blive foranlediget til at besætte russisk Polen og tage det i Besiddelse for sig selv; at Russerne vanskelig kunde beherske de civiliserede Polakker, hvorimod dette var en let Sag for de Tydske, der i tre Aar

vilde kunne germanisere Polen; at russisk Polen da maatte indtræde i Personal-Union til Preussen og de polske Deputerede mødes i Warschau istedetfor i Berlin. Men mærkeligst var dog den Yttring af Hr. von Bismarck, at en saadan Ordning lettest kunde iværksættes efter den første store Krig, der vilde udbryde i Orienten.«

»Disse Yttringer bleve vel officieust dementerede, men de vakte, som sagt, stor Opsigt, og maaskee ligger der i dem mere Fremtid end Mange troe.«

Saavidt min Hjemmelsmand. Jeg har allerede i Indledningen til dette Kapitel bemærket, at disse høist interessante Meddelelser ikke beroe paa mine egne umiddelbare Iagttagelser; men det bør tilføies, at deres indre Sandsynlighed i høi Grad bekræftes ved den Belysning, som senere Begivenheder have kastet over den daværende Situation.

Treogtyvende Kapitel.

Kongen af Hannovers Død og Jordefærd i Juni 1878. Min personlige Stilling under Verdensudstillingen. Udsigt over det nordlesvigske Spørgsmaals forskjellige Phaser i Perioden 1868—79. Den danske Befolknings Demonstrationer. Fyrstelige Besøg. Forhandlingen den 19de April 1877 i den tyske Rigsdag om Krügers Forslag. Krügers Tale. Statsminister Bülow's Erklæring. Konventionen af 11te Oktober 1878. Spørgsmaal om dens Tilblivelse. Hvorledes den bedømmes i Europa. Dens Virkning i Danmark og Nordlesvig. Den danske Note af 12te Februar 1879. Ulykken kommer. Jeg beslutter at afbryde min politiske Virksomhed.

Midt under den store Verdensudstillings Fester og Larm, den 12te Juni 1878 Kl. 6 om Morgenen, døde temmelig uformodet Kong Georg den Femte af Hannover i sit Hotel, Rue de Presbourg i Paris. Hans langvarige, oprindeligt ved Anæmi fremkaldte Sygdom havde ganske vist svækket ham i betydelig Grad; men Intet lod dog ane et saa nært Endeligt.

Tvertimod havde Kong Georg siden sit Besøg i England i Forsommeren 1876 været synlig oplivet, og han udtalte sig ofte om den fortræffelige Modtagelse, der var bleven ham og hans Familie til Deel saavel fra det engelske Folks som fra Regjeringens Side. I Særdeleshed dvælede Kongen med Velbehag ved sine Samtaler med Lord Beaconsfield, der havde yttret sig meget dadlende om Preussens Adfærd mod Hannover og med stor Bitterhed beklaget, at Whigernes kortsynede udenlandske Politik havde muliggjort Skabelsen af to nye Flaader i Europa, nemlig den tyske og den italienske, som England ikke kunde undlade at tage Hensyn til. Kong Georg havde endnu bevaret noget Haab om, at en europæisk Konstellation vilde indtræde, hvorunder Englands Indflydelse kunde gøre sig gjældende til Fordeel for hans og hans Huses Rettigheder; men da overraskedes han pludselig af Døden, hvis umiddelbare Aarsag var en Fedtdannelse om Hjertet.

Kongens Begravelse fandt Sted Torsdagen den 18de Juni med megen Høitidelighed og under stor Medfølelse fra Befolkningens Side. Det var interessant at see, hvorledes det store Ligtog med Prindsen af Wales og den Afdødes Søn i Spidsen hilstes med Ærbødighed og Deeltagelse af den umaadelige Menneskemasse, der dannede Spalier fra Triumphbuen for Enden af de elyseiske Marker indtil det protestantiske Kapel i Rue Chauchat. Den ridderlige fordrevne Fyrste var bleven meget populær i det republikanske Paris, og de lavere Klasser af

Befolkningen vare ikke de mindst ivrige i at bringe den Afdøde deres Hyldest. Nogle Dage senere bragtes Kongens Liig til St. Georges Kapel i Winchester under Ledelse af Adjudant, Baron Pawel-Rammingen, en af de troblevne hanoveranske Officerer, der med en sjelden Hengivenhed tjente sin Konge indtil dennes sidste Øieblikke.

Efter den ved dette notable Dødsfald foranledigede Afbrydelse fortsattes Verdensudstillingens Fester og officielle Receptioner, som de vare begyndte. Dette store internationale Rendez-vous var sikkert nok det meest vellykkede, som nogen Regjering endnu havde sat Verdens Industridrivende, og det efterladte Indtryk maatte blive overordentligt saavel for de blotte Besøgende som for alle dem, der paa en eller anden Maade havde en Funktion ved Udstillingen. Som Medlem af Juryen for Danmarks Vedkommende havde jeg en riig Leilighed til at udvide min Bekjendtskabskreds blandt Franskmænd og blandt Udlændinge, og de Erindringer, som knytte sig til Omgangen med saa mange interessante Personligheder, høre til de bedste i mit Liv. Iblandt Andet blev jeg forestillet for den tidligere Ministerpræsident, Hr. Jules Simon, der var Formand for min Gruppe, og fik jeg derved Leilighed til at bedømme hans vidunderlige Veltalenhed, da han ved en festlig Sammenkomst holdt en improviseret Tale i en for største Delen af Udlændinge bestaaende Kreds.

Virksomheden for Alle, der havde med Verdensudstillingen at gjøre, krævede megen Tid og meget

Arbejde; men den var lærerig og behagelig. Derhos kan jeg sige, at min personlige Stilling i Paris havde til samme Tid naaet et Punkt, der langt overgik de beskedne Ønsker, hvormed jeg femten Aar tidligere havde gjort min Indtrædelse i Frankrigs Hovedstad. Nu havde jeg den Glæde at kunne regne en Mængde Franskmand og den største Deel af de Danske, der frekventerede Frankrig, iblandt mine Omgangsvener; og selv Medlemmer af de første franske Familier gjorde mig den Ære at være Gjæster i mit Huus. Udbyttet af min Virksomhed i Frankrig var i det Hele meget tilfredsstillende for mig, og jeg havde al Grund til at være taknemlig for den Bistand og Opmuntring, der fra mange Sider ydedes mig.

Men denne lykkelige Periode blev ikke langvarig, og, som det Følgende udviser, skulde Aaret 1879 gjøre Ende paa nogle af mine bedste Forhaabninger.

Vi have i denne Fremstilling forladt det nordslesvigske Spørgsmaal ved Aaret 1868, da de imellem den preussiske og danske Regjering Aaret forud paa begyndte Underhandlinger om Udførelsen af Pragerfredens § V bleve afbrudte. I de ti mellemliggende Aar havde de vedkommende Regjeringer officielt holdt sig udenfor Sagen; men denne havde dog ved konfidentielle Meningsudvekslinger imellem fyrstelige Personer, ved den nordslesvigske Befolknings Demonstrationer, ved Debatter i de tyske Parlamenter og ved Pressens Udtalelser i alle Europas Lande stadig sysselsat det politiserende Publikums Opmærksomhed.

I September Maaned 1869 underskrevet saaledes

overalt i Nordslesvig, af Befolkningen indtil noget Sønden for Linien Flensborg-Tønder, en Adresse til Kongen af Preussen, som opnaaede omtrent 28,000 Underskrifter og lyder som følger:

Deres Majestæt! Tre Aar ere nu henrundne, siden Deres Majestæt den 23de August 1866 sluttede Fred med Keiseren af Østerrig. I denne Fredstraktats Artikel V blev efter de Franskes Keisers Tilskyndelse indsat den Bestemmelse, at de nordlige Dtsstriker af Slesvig skulle tilbagegives til Danmark, saafremt Befolkningen ved en fri Afstemning tilkjendegiver Ønsket om at blive gjenforenede med Danmark. Denne Afstemning har endnu ikke fundet Sted, og Prager-Fredstraktats Artikel V venter endnu paa sin Fuldbyrkelse. Vi længes inderlig efter den Dag, der skal forene os med vore fraskilte Brødre, saa meget mere, som hele vort Land lider under den nuværende svævende Tilstand. Tvende Gange have vi forsøgt at forebringe Deres Majestæt vore Bønner, men vi have hverken kunnet naae til Deres Majestæts Throne eller til Deres Majestæts Regjering. Intet formaaer at rokke vor Tro paa, at hiin Traktat og den os deri hjemlede Ret vil skee Fyldest, men Tilstanden her er saaledes, at vi ikke have troet at kunne forsvare for os selv at undlade paany at henlede Deres Majestæts Opmærksomhed paa de sørgelige Tilstande, som Traktatens Ikke-Udførelse har fremkaldt.

Men denne Adresse blev aldrig modtaget af Kong Wilhelm, og den Deputation af danske Slesvigere, som vare reiste med den til Berlin, maatte vende med uforrettet Sag tilbage.

Imidlertid lod den danske Regjering ligesaa lidet som det danske Hof sig paavirke af den lidet gun-

stige Stemning, søm i de høieste Kredse i Berliu yttrede sig for Danmarks Sag. Tvertimod, da nogle Aar senere, i August 1873, den tydske Kronprinds efter en Reise i Sverrig besøgte det danske Hof ifølge Kong Christian den Niendes Indbydelse, fik han af Hoffet paa Fredensborg den bedste Modtagelse, og Hovedstadens Beboere behandlede ham med den Udmærkelse, som skyldtes Kongens Gjæst. Om Forholdene i Nordslesvig have været berørte ved denne Leilighed, vides ikke; dog skal den tydske Kronprinds, da den danske i Malmø overbragte ham Indbydelsen til Besøg ved det danske Hof, have sagt halvt skjemtende: »Ja, jeg tager med Fornøielse mod Indbydelsen, men saa ville Folk vel strax troe, at jeg bringer Paragraph V med i Lommen.«

Hvorledes nu end dette forholder sig, saa er det vist, at den tydske Kronprinds var tilfreds med sin Modtagelse i Danmark, og at Keiser Wilhelm bad den danske Minister, Kammerherre Quaade, at overbringe sin Tak derfor.

I Mai Maaned 1875 besøgte Kong Oscar Hoffet i Kjøbenhavn og tilkjendegav ved denne Leilighed sin Hensigt at ville tale om Slesvig paa sin forestaaende Reise til Berlin. Dette har den svenske Konge virkelig ogsaa gjort, og han har navnlig talt med Fyrst Bismarck om Sagen. Denne skal have yttret for Kong Oscar, at han selv personlig ikke var utilbøielig til at affinde sig med Danmark paa en billig Maade, men at han stadig mødte Modstand hos Keiser Wilhelm i dette Punkt.

Paa en lignende Maade skal ved en senere Leilighed Feltmareschal Moltke have udtalt sig.

I disse forskjellige Udtalelser fra officielle Personligheder laae altsaa intet Tilknytningspunkt for noget Haab om en tilfredsstillende Afgjørelse af Sagen, og ligesaa Lidet kom der ud af de Skridt, som under Berliner-Kongressen i Sommeren 1878 gjordes fra dansk Side for at opnaae en Løsning af den nordslesvigske Sag.

Imidlertid havde den trofaste Befolkning af det omtvistede Land med stor Udholdenhed vedblevet at manifestere sit danske Sindelag ved enhver Leilighed, hvor dette lod sig gjøre til Trods for det store Tryk, der hvilede paa den. Dens uforandrede Sindelag viste sig bedst ved de hyppige Valg til den tyske Rigsdag og til det preussiske Deputeretkammer, ved hvilke Nordslesvigerne bestandig med den samme overvældende Majoritet gjenvalgte de danske Deputerede og navnlig den djerne og udholdende H. A. Krüger. Denne Mand, hvis Fortjenester af den danske Sag i Slesvig aldrig skulle glemmes, havde endelig efter mange forgjeves Forsøg i Foraaret 1877 opnaaet at samle det Antal Stemmer i den tyske Rigsdag, der var nødvendigt til at faae det efterfølgende, af ham stillede Forslag bragt under Forhandling:

„Rigsdagen ville beslutte at opfordre og bemyndige Rigskansleren til at træffe Forberedelser til, at den Slesvigs nordlige Distrikter ved Pragerfredens §V garan-

terede Ret til fri Afstemning om deres statsretslige Forbindelse snarest mulig maa blive virkeliggjort.“

Diskussionen fandt Sted i Rigsdagens Møde den 19de April 1877, og jeg skal her gjengive nogle af de Udtalelser, der have størst Interesse, navnlig Krügers Tale in extenso, fordi den korrekt og fyldigt fremstiller Sagens Kjerne.

Den lyder som følger:

Mine Herrer, et lignende Forslag er nylig blevet fremført i det preussiske Underhuus, dog uden at opnaae den fornødne Understøttelse og Indvilgelse i dette Huus. Naar jeg nu i Dag tillader mig at indbringe det samme Forslag i Rigsdagen, saa skeer det ikke alene for at fremme og varetage mine Vælgeres Interesser, men ogsaa og i Særdeleshed, fordi jeg med Rette tør paastaae, at dette Spørgsmaal hører ind under dette Huses Beslutningsomraade, eftersom Rigsdagen ikke alene repræsenterer den preussiske Stats, men ogsaa samtlige tyske Staters Interesser. Den Maade, hvorpaa en enkelt Stat i det tyske Rige forholder sig til og søger at opfylde sine internationale Forpligtelser, er ikke alene af Vigtighed for den paagjældende eller forpligtede Stat, men den er af stor Betydning for Staterne i hele det tyske Rige, ikke alene fordi internationale Forpligtelser derved berøres, men ogsaa fordi Konsekventserne af et sligt Skridt ramme og berøre hele det tyske Rige.

At Preussens Stilling til Pragerfredens Artikel V alvorlig berører det tyske Rige, vil det være en let Sag for mig at bevise.

I Aaret 1864 bleve Hertugdømmerne Slesvig, Holsteen og Lauenborg uden nogensomhelst historisk Ret hvad der ogsaa fremgaaer af de preussiske Kronjurister

Kjendelse, erobrede fra Kong Christian IX af Danmark paa Grundlag af Nationalitetsprincipet. Erobringen anerkjendtes af Europas Magter i Medfør af det samme Princip. Paa de Dele af det ældgamle danske Land Slesvig, hvor, saaledes som i de sydligste Distrikter, de indvandrede Tydske have Overtallet, eller hvor, saaledes som i de sydlige Distrikter, den danske Folkestamme i Tidernes Løb var bleven fortydsket under en svag og uforstandig Regjerings Styrelse, lod det nævnte Princip sig anvende. Men Erobringen af Slesvigs nordlige Distrikter, hvor den danske Folkestamme havde holdt sig reen og ublandet, og hvor der kun forefindes et forsvindende Antal af indvandrede Tydske, lod sig ikke retfærdiggjøre ved Nogetsomhelst og maatte nødvendigvis staae som en reen Voldsdaad, naar Annexionen skete imod den nævnte Folkestammes Villie. Den offentlige Retfærdighedsfølelse reiser sig imod enhver Annexion, som skeer imod det annekterede Lands Villie.

For at beskytte den danske Folkestammes Frihed, blev der tillagt den Selvbestemmelsesret i Pragerfredens Artikel V. Tidspunktet for Udførelsen, som ikke var angivet i Artikel V, kunde kun gjøres afhængigt af Opnaaelsen af faktiske Beviser for, indenfor hvilke Grændser den danske Folkestamme boede i et overveiende Antal. Nordslesvigs Befolkning har med største Iver efterkommet den til den rettede Opfordring og har ved talrige Massepetitioner og slaaende Valgresultater skarpt tegnet Nationalitetsgrændsen, og den har gjort det saa mange Gange, at en Fortsættelse ikke alene maa synes overflødig, men endog uværdig. Tvinger man Befolkningen til at blive i sin nuværende Stilling, saa vil enhver fremtidig Deeltagelse i Valgene ene og alene gaae ud paa at protestere imod den preussiske Regjerings uberettigede Herredømme og med Omhu at vaage over den Nordslesvigerne givne humane

Selvbestemmelsesret, eftersom denne nødvendigviis maa være Grundlaget for de Bestræbelser, ved Hjælp af hvilke Europa skal opnaae den fredelige Tidsalder, hvorefter det saa saare længes.

Den preussiske Regjering har ikke alene ikke efterkommet sine traktatmæssige Forpligtelser, men den har med stor Iver benyttet de efter Annexionen forløbne Aar til hurtigst muligt og med Magt at fortydske den danske Befolkning. Alle Befolkningens Bestræbelser for paa lovlig og loyal Maade at kundgjøre sin Nationalitet og sin politiske Stemning, ere ivrig blevne bekæmpede af Embedsmændene og mangen Gang blevne udlagte og revsede som strafværdige Handlinger, hvorved der er indtraadt en beklagelig Retsforvirring. Ved de sidste Rigsdagsvalg blev der endog tilstillet Lærerne i Nordslesvig en Regjeringskrivelse, hvori de gjordes opmærksomme paa den Fare, de udsatte sig for ved at give mig deres Stemme. Høitstillede Embedsmænd have benyttet deres Stilling til offentlig at latterliggjøre Befolkningens Tro paa Preussens Ærlighed og til i Ord og Handlinger at erklære Artikel V for ugyldig. Uagtet Loven truer dem med streng Straf, som offentlig opfordre til at erklære afsluttede Traktater for ugyldige, har den nuværende Regjering endnu aldrig desavoueret en slig lovstridig og strafværdig Adfærd.

Der er fuldtop af Beviser for at kunne paastaae, at Forbundsstaten Preussens nuværende Regjering ikke vil udføre Pragerfredens Artikel V, uagtet den aldrig officielt har erklæret denne Artikel for ugyldig og under Luxemburg-Affæren endog gav sig Udseende af at ville gjøre indledende Skridt for selv at minde om dens Existens og i dette Øiemed knyttede Skinforhandlinger med Danmark. Over for den danske Folkestamme optræder den nuværende Regjering som en reen Erbringsmagt, som, støttende sig til sin Vælde, truer

denne Folkestammes Existens og derved nødvendigviis maa vække berettiget Uro og Frygt ikke alene hos dette, men ogsaa hos alle andre svagere Nabofolk. Saaledes som Historien tydelig lærer, kan en slig Adfærd ikke være heldig for Forbundsstaten Preussen og altsaa heller ikke for det samlede Rige; den kan i det høieste kildre et farligt Overmod. Billiger det samlede Rige denne Adfærd, hvad der jo er umuligt, eftersom det kalder sig et Fredens Rige, saa vilde der ogsaa med Rette blive tillagt det erobringssyge Tendenser, og den saa ofte fremhævede Fredskjærlighed vilde Ingen fæste Lid til. Ved ikke at udføre Artikel V begaaer Preussens nuværende Regjering en aabenlys Traktatkrænkelse, og selv om denne hidtil ingen Følger har dræget efter sig, saa maa den dog nødvendigviis i sig skjule Spirer til Forviklinger og medføre Farer, saasnart det under vældige Rustninger sukkende Europa forlanger ordnede og stabile Forhold og overalt er nødt til at kræve en loyal Udførelse. En frivillig loyal Udførelse af Artikel V kan kun geraade det mægtige Tydskland til Ære; hvis den skete efter Befaling, saa vilde det være en bitter Ydmygelse, som maatte krænke det tyske Folk, og hvorfør det kan forlange sig forskaanet af sin Regjering og sin Repræsentation.

Den Opgave, som det samlede Tydskland officielt har sat sig; er at beskytte og fremme Europa's Fred, og det tyske Folk, som har maattet bringe saa tunge Ofre, trænger sandelig til den europæiske Fred. Billiger det tyske Folk ved sine Repræsentanter Traktatkrænkelsen og en anden Folkestammes Undertrykkelse, uagtet det selv har samlet sig i Medfør af Nationalitetsprincippet, saa vilde det aldrig løse denne Opgave; thi hvor stor end dets materielle Magt er, vilde det dog mangle den moralske. I Fredens og det tyske Folks Interesse

apellerer jeg til dets Repræsentanter, at de med mig skulle forlange Artikel V's snarlige loyale Udførelse.

Paa en Tid, da der reiser sig mægtige sociale Bevægelser, og da det gjælder om at yde Autoriteten moralsk Styrke, kan det umulig gavne det tyske Folkeliv, naar en eller anden Forbundsstats Regjering med Magt undertrykker Retten og tilintetgjør Tilliden til og Troen paa Autoriteten. Dette maa i Særdeleshed være farligt, naar en slig Magtanvendelse udøves af en Forbundsstat med en overveiende Magtstilling; paa det første Skridt følger let det andet.

Den uberettigede Annexion af 200,000 Danske bringer ikke det tyske Rige det mindste Spor af reel Nytte, medens den skader og svækker Rigets Magtstilling. Men over Nordslesvig's Befolkning have Aarene efter Annexionen dænget alle de Lidelser, som et Folk føler, hvis politiske og nationale Tilværelse man vil tilintetgjøre med Haardhed. Disse Lidelser ere saa meget bittrere, som de ere uforskyldte og paaføres os tvertimod al Ret. Og naar alligevel alle en saa energisk Regjerings, som den nuværende preussiske Regjerings, Bestræbelser have været frugtesløse, hvad alle Valgudfaldene lære enhver upartisk eller opmærksom Tilskuer, saa maatte det være Dem, mine Herrer, det meest slaaende Bevis paa, hvor stor denne lille Folkestammes Ret maa være, da Retten er den eneste Magt, hvortil den kan holde sig og holder sig. Dette maa ogsaa vise Dem, hvor stort det Ansvar er, De paalægge det tyske Folk ved at billige den imod os forøvede Uret, og man maa huske paa, at ikke engang det mægtige Tydskland med sit Vidende ustraffet kan kæmpe mod Retten. Hvis den preussiske Regjering i vor Sag blev nødt til at gjøre en Befolknings Villie og Ønsker Koncessioner, saa kunde Forbundsstaten Preussens Stilling maaske vække nogen Betænkelighed, men vi forlange ingen Konces-

sioner, kun en loyal Udførelse af en Traktat, som det seirende Preussen høitidelig har underskrevet i Guds Navn. Man maa fremdeles huske paa, at til Grund for Artikel V ligger den Tanke, som Preussen paa Londonkonferencen lod forelægge og ivrig forsvare af sin Befuldmægtigede.

Mine Herrer, jeg beder Dem stemme for mit Forslag.

Centrums Fører, Hr. Windthorst, var ikke ubetinget en Modstander af Forslaget, men han vilde dog af Opportunitetsgrunde ikke stemme for Sagen.

Jeg vil ikke — yttrede Hr. Windthorst — stemme for Forslaget, men ikke fordi jeg troer, at det er absolut umotiveret og utilstedeligt, idet jeg tvertimod er af den Mening, at om ikke Danmark, saa dog Indvaanerne i de paagjældende Distrikter ganske vist have erhvervet Rettigheder ved denne Traktat. Og naar det er sandt, hvad tvende foregaaende Talere have sagt, at Fleertallet i de paagjældende Distrikter ganske afgjort er for definitivt at blive ved Preussen og Tydskland, saa vilde det simpleste jo være at konstatere dette generelt ved en Afstemning; og mine Herrer, jo livligere De stadig remonstrere imod Forslaget, desto større bliver min Tvivl om Rigtigheden af Deres Paastande.

Jeg stemmer ikke for Forslaget alene af den Grund, at jeg troer, at dette saare delikate Spørgsmaal ikke lader sig oversee af os fra alle Sider, og fordi jeg troer, at Tidspunktet og Modaliteterne for Forhandlingerne maae vælges saaledes af vor Regjering, som de offentlige Forhold i Europa gjøre det tilraadeligt. Da jeg i saa Henseende ikke kan see klart, saa kan jeg ikke i dette Øieblik stemme for Forslaget; thi naar jeg gjorde det, vilde jeg troe at forlange, at Regjeringen strax skal gaae frem paa den foreslaaede Maade. Men jeg gjentager,

at, naar jeg af disse Grunde ikke i Dag stemmer for Forslaget, saa maa jeg dog i fuld Maade anerkjende den Nordslesvigerne efter Pragerfredens Artikel V tilkommende Ret, og det er ikke heldigt at udsætte slige Sager og ligesom at ville bringe dem i Forglemmelse. Den Slags Ting glemmes ikke, men dukke meget ofte atter frem netop i det allermeest ubeleilige Øieblik. Men jeg har den Tillid til vor udenrigske Ledelse, at den vil gribe det første det bedste Øieblik, der frembyder sig, til at skaffe denne Sag ud af Verden.

Den ene af de ærede Rigsdagsmænd har truet vor Kollega Krüger med at ville i Underhuset foreslaae Artikel V's Ophævelse. Mine Herrer, det er virkelig en høist kuriøs Trudsel. Kan man da afskaffe europæiske Traktater i Preussens Underhuus? Denne Trudsel er mig uforstaaelig.

Derimod blev Krügers Forslag ivrigt bekæmpet af en lærd Deputeret, Dr. Hänel, Professor Juris ved Kiels Universitet, hvis Foredrag tillige udgjorde det komiske Element ved Forhandlingerne.

Min Overbeviisning gaaer ud paa, yttrede Hr. Hänel, at der ikke mere behøves nogen Ophævelse af Pragerfredens Artikel V, men at denne Artikel fra et folkeretligt Standpunkt allerede den Dag i Dag er indholds- og betydningsløs. Mine Herrer, for at bevise dette, vil jeg kun ganske kort gjøre to Antydninger.

Den første bestaaer i, at hvem der læser Artikel V, om kun ganske overfladisk, maa sige sig selv, at dens Udførelse kun kan skee under ganske bestemte Forudsætninger, som efter Sagens Natur kun kunne afgjøres ved en Overeenskomst mellem Preussen og Danmark — jeg kan nu maaske sige mellem Tydskland og Danmark. Disse Overeenskomster maae indeholde en anerkjendt, en

paa begge Sider anerkjendt Udjevning af kolliderende Interesser. Nu vel, mine Herrer, Preussen har fra sin Side og i sin Tid præciseret de Forudsætninger, som overhovedet gjøre enhver Udførelse af Artikel V mulig, og gjort Danmark Tilbud derom. Dette er skeet i Forhandling, som have fundet Sted her mellem Hr. Quaade og Herr Lothar Bucher fra Marts 1867 til Marts 1868. Det er notorisk, at det er Danmarks Vægning, som har betaget Preussens Tilbud deres Betydning, og at altsaa Danmark ikke har ladet det komme til de Forudsætninger, som overhovedet betinge Muligheden af en Udførelse af Artikel V. Det er det første Punkt.

Men et andet Punkt er fra et folkeretligt Standpunkt endnu vigtigere. Hvem er den Berettigede efter Traktatens Artikel V? Formelt Østerrig. Nu vel, mine Herrer, vi have ganske bestemte officielle Erklæringer fra Østerrig. Som saadanne kan man allerede ansee visse Deduktioner i den østerrigske røde Bog. Endnu snarere vil man som saadanne kunne ansee officielle Noter, offentliggjorte Noter, som den daværende Udenrigsminister Grev Beust har rettet til Grev Karolyi. Her har Østerrig udtrykkelig afviist en Kontrahents, en efter selve Traktaten Berettigets Rolle; det har udtrykkelig erklæret, at det i denne Henseende kun var Modtager (Depositar) af Løfter. De ville mindes Oprindelser til Artikel V; det var Frankrig, som fremkaldte denne Artikel, og som materielt ansaa sig for den egenlige Berettigede efter denne Artikel. Nu vel, mine Herrer, hvad ligger der mellem Stipulationerne materielt med Frankrig og kun i Depositform, om jeg tør udtrykke mig saa, med Østerrig — hvad ligger der imellem? Den franske Krig og Fredslutningen i Frankfurt. I denne Frankfurterfred er det folkeretlige Princip blevet aldeles reent gennemført, at Traktaterne mellem de tvende krigsførende Stater ophævedes; hvorefter altsaa alle paa traktatmæssige

Stipulationer beroende Forpligtelser bortfaldt paa nær de — hvis jeg ikke tager fejl — i Artikel XI udtrykkelig betegnede Traktater og traktatmæssige Forpligtelser. Nu spørger jeg, hvorledes staaer Sagen da egentlig? Naar ikke Stipulationen i Artikel V havde antaget den eendommelige, aldeles tilfældige Form af en slig Mellemkomst af Trediemand som Depositar, men naar den saaledes som den egentlige Hensigt, saaledes som Sagen krævede, var bleven nedlagt i Form af en Protokol mellem Preussen og Frankrig, hvad vilde da Konsekvensen have været? Mine Herrer, hele Sagen vilde som Følge af den fransk-tydske Krig være falden til Jorden, og Artikel V vilde være bortfalden, baade den og den tilhørende Protokol. Det er en gammel Sætning i Folkeretten, at den formelle Betragtning stedse maa staae tilbage for de materielle Betragtningss Grunde, for de materielle Synspunkter, som følge af hele Situationen, retlig taget. Nu paastaaer jeg, at vi ved en slig forunderlig forkvaklet Formulering maae kunne sige: da den egentlige Interessent, den egentlig Berettigede ikke kan kræve nogensomhelst særlige traktatmæssige Forpligtelser af os, saa ere ogsaa Forpligtelserne efter Pragerfredens Artikel V bortfaldne, og den her valgte Form for Depositumet er faktisk uden Indhold.

Denne lærde Mands Udtalelser ere virkelig høist besynderlige og betegnende for den Begrebsforvirring, hyortil en Deel af hans Landsmænd ere naaede i den senere Tid. Hans Theori om, at en Forpligtelses Gyldighed alene afhænger af de Vanskeligheder, som den Forpligtede reiser, er jo kun en Fornegtelse af al den Retslære, man tidligere har kjendt; hans foregivne historiske Data ere fuldstændig urigtige, og hans Paastand, om at Traktaten i Frankfurt imellem

Frankrig og Tydskland har ophævet Indholdet af Pragerfredens Artikel V, er ligefrem latterlig. Men som sagt, Hr. Dr. Hänel er vist ikke den eneste Tydsker, som Seiersrusen har gjort ør i Hovedet.

Den største Interesse har selvfølgelig den officielle Erklæring om Sagen, som afgaves af den Befuld-
mægtigede i Forbundsraadet, Statsminister von Bülow, og som lyder saaledes:

Mine Herrer, jeg har af nærliggende Grunde ikke ønsket at deeltage i Forhandlingen, men er dog, efter hvad der nylig er blevet udtalt, nødt til at gjøre det, selv med Fare for, som man siger, atter at aabne Diskussionen. At gaae ind paa selve Spørgsmaalet, maa jeg i det Væsentlige afslaae. At afgive en Erklæring derom, vilde jeg alene af politiske Grunde i dette Øieblik ikke være i Stand til, og jeg skulde troe, at det høie Huus vil indsee, hvorfor jeg netop nu ønsker at undgaae at tale om Underhandlinger, hvormed Rigsregjeringen ganske vist i mange Aar ikke har beskæftiget sig. Men jeg vil dog ikke bag efter bebreide mig selv, at jeg havde tiet til nogle af Forslagsstillerens sidste Bemærkninger og undladt at klare Sagen overfor en tvivlsom og uklar Opfattelse saa vidt, at her i al Fald skal konstateres, at Rigsregjeringens Opfattelse af dette Spørgsmaal er den selvsamme som den, der af Rigskantsleren, hvem jeg har den Ære at repræsentere, blev opstillet, den Gang Forslagsstilleren indbragte et Forslag om ikke at slaae Preussens og det daværende nordtydske Forbunds Grændser fast, fordi Pragerfredens Artikel V var uafgjort. Den daværende Præsident for Forbunds-kommissærerne sagde simpelt-
hen, at der forelaa en Traktat af hvilken ingensomhelst Slesviger — og derpaa maa jeg frem for alt gjøre

Hr. Kryger, som her har talt om en bestemt Ret, opmærksom — var beføiet til at udlede Rettigheder. Der foreligger en Traktat mellem Hans Majestæt Kongen af Preussen og Keiseren af Østerrig, en Traktat, om hvis Udførelse, om hvis Anvendelse, om hvis Forhold til Interesserne, til de politiske og militære Hensyn, til Hensigtsmæssighedsgrunde alene Hans Majestæt Kongen af Preussen har at tage Bestemmelse og blive enig med den anden høie Kontrahent. Saaledes er Forholdet simpelthen vedblevet at være, og disse ti Aars, altsaa et helt Decenniums, Erfaringer have paa ingen Maade kunnet bevæge Rigsregjeringen til at forandre denne Opfattelse og sin Mening om, hvorledes denne Sag skal behandles. Idet jeg saaledes konstaterer, at jeg paa Rigsregjeringens Vegne ikke kan anerkjende Slesvigernes Ret som saadan, maa jeg, uagtet jeg gjerne vil tage et vist Hensyn til den synlige Bevægelse, hvorved Forslagsstilleren har talt, endnu tilføie, at naar de Advarsler, han her har udtalt over for Rigsregjeringen eller til andre Sider, have antaget Karakteren af Trudslar, medens han tillige vil fremstille sig som Fredens og den gode Forstaaelses Apostel, saa vil den Virkning og den Effekt, han synes at vente, blive lige det Modsatte.

Af denne Udtalelse fremgik, at den preussiske Regjering fastholdt sit tidligere Standpunkt i Sagen, men dog endnu bestandig ansaae den traktatmæssige Bestemmelse som bindende for sig. Derhos laa der i Statsministerens Slutningsord upaatvivlelig en Slags Trudsel, der ikke vidnede godt om den tyske Regjering's endelige Hensigter med Nordslesvig og syntes at antyde, omend kun svagt, at den vilde be-

nytte den første gunstige Leilighed til at sige sig løs fra Forpligtelsen.

Denne Leilighed lod heller ikke vente meget længe paa sig. Først i Februar 1879 overraskedes Verden pludselig ved Efterretningen om, at Østerrig og Preussen vare blevne enige om at afslutte en Konvention, som formelt ophævede Pragerfredens Bestemmelse om en eventuel Tilbagegivelse af Nord-slesvig til Danmark. Denne høist mærkelige Overeenskomst, som bar Datum af 11te October 1878 og altsaa var afsluttet, imedens den tyske Kronprinds var midlertidig Regent under Keiser Wilhelms Sygdom, bestemmer i to Artikler kort og godt, at Pragerfredens § V er og bliver udslettet (est et demeure supprimé), forsaavidt angaaer det deri med Hensyn til Nordslesvig tagne Forbehold. Konventionen er senere bleven ratificeret af Østerrigs og Tydsklands Keisere. Den var ikke som Pragertraktaten afsluttet i den hellige Treenigheds Navn, og, saavidt vides, har den ikke givet Anledning til en Ordensudvexling imellem Berlin og Wien.

Denne Traktat, som den 4de Februar 1879 blev paa høist uformodet Maade offentliggjort i den tyske »Reichsanzeiger«, var først Dagen forud kommet til den danske Regjerings Kundskab ved en officiel Henvendelse til den danske Udenrigsminister fra den østerrigske Gesandt i Kjøbenhavn, Grev Kálnoky. De andre europæiske Regjeringer have vistnok været holdte i ligesaa stor Uvidenhed som den danske. Der blev fortalt en Tid, at Fyrst Bismarck havde under-

rettet den franske Gesandt i Berlin om, at en saadan Traktat vilde blive afsluttet; men Sagen forholder sig uden Tvivl ikke saaledes. I ethvert Tilfælde fik den franske Regjering den første Meddelelse derom ved et Telegram, som den daværende første Sekretær ved det franske Gesandtskab i Wien, Vicomte Emmanuel d'Harcourt, afsendte sildigt om Aftenen den 3die Februar til Udenrigsministeriet i Paris. Frankrig blev altsaa ligesaa overrasket ved denne Begivenhed som de europæiske Regjeringer, der ikke vare indviede i Fyrst Bismarcks og Grev Andrassys Planer.

Der har været reist Spørgsmaal om, fra hvilken Tid denne Overeenskomst i Virkeligheden skriver sig, og dette Punkt er endnu ikke fuldstændigt opklaret. Sandsynligt er det, at Fyrst Bismarck og Grev Andrassy i det Væsentlige ere blevne enige om Sagen under Berliner-Kongressen, og at den Førstnævnte har forlangt denne Venskabsbeviisning af Østerrig som et Afdrag paa de Tjenester, han under Kongressen viste det. Fremdeles vil man vide, at den østerrigske Militær-Attaché i Berlin, Fyrst Aloïs Lichtenstein, engang i September 1878 overbragte Keiser Wilhelm, som dengang var til Manœuvre i Cassel, Keiser Franz Josefs skriftlige Samtykke til Traktaten. Da omtrent i de samme Dage Forlovelsen fandt Sted i Sydtydskland imellem Prindsesse Thyra af Danmark og Hertugen af Cumberland, have Nogle meent, at denne Forbindelse kunde have indvirket paa Traktatens Tilblivelse. Men denne

Mening er feilagtig. Thi for det Første var, som allerede omtalt, Sagen uden Tvivl afgjort under Berliner-Kongressen; og dernæst var Forbindelsen imellem Kong Georg den Femtes Søn og den danske Prindsesse vistnok fuldkommen ligegyldig for Fyrst Bismarck, om han end senere, da Bryllupet fandt Sted, benyttede sig deraf til at gjøre megen Larm i Pressen og beskyldte den danske Regjering for at have fornærmet den tyske. Det kan have været ret snildt af den tyske Rigskansler, at offentliggjøre Traktaten under denne Belysning, for derved at søge at afklæde den noget af dens odieuse Karakter; men i Udlandet lod man sig heraf ikke skuffe i sin Bedømmelse af selve Sagen. I Paris følte Mange, at Traktaten af 11te Oktober udslettede det sidste Spor af Frankrigs Indflydelse i de senere Aar; i St. Petersborg indsaae man, at Fyrst Bismarck neppe havde gjort dette Skridt, naar ikke Rusland var bleven svækket ved den tyrkiske Krig, og i London følte man sig temmelig forlegen ved Bevidstheden om, at England, selv om det havde Villien dertil, Intet kunde gjøre for at hindre et saadant Brud paa Folkeretten.

I Østerrig var den officiøse Presse selvfølgelig tilfreds med Overeenskomsten; men jeg skulde dog neppe troe, at den vandt ubetinget Bifald hos alle Monarkiets Folkeslag. En uheldig Politik har i den senere Tid ført Østerrig til at gjøre Danmark megen Fortræd, hvilket hverken svarer til østerrigske Interesser eller til den Sympathi, der til Trods for

Alt forener Danske og Østerrigere. Der fortælles, at den haardt prøvede Keiser Frantz Joseph i sine Øieblikke af Mismod pleier at yttre: »Jeg kan gjøre hvad jeg vil til Bedste for min Regjering og for mit Riges Lykke; det er dog min sørgelige Lod, altid at træffe det uheldigste Valg.« Hans Forbund med Preussen i 1864 bragte store Ulykker over Danmark; men Østerrig høstede kun Tab og Nederlag deraf. Fjorten Aar senere er Østerrig for anden Gang blevet enigt med Preussen om at forurette Danmark. Blot ikke dette andet Forbund maa medføre ligesaa for-dærvelige Følger for den habsburgske Keiserstat som det første!

I det store Tydskland hævede der sig, saavidt mig bekjendt, ikke en eneste Stemme imod selve Oktobertraktaten, imedens »Kölnische Zeitung« dog udtalte det Haab, at den ikke skulde hindre en mindelig Overeenskomst med Danmark. Men det bismarckske Tydskland er aabenbart ikke stemt for at øve Retfærdighed imod en lille Stat, uagtet det vilde være en saa ubetydelig Sag for det mægtige Tydskland, at gjøre gammel Uret god igjen imod det danske Folk, der ganske vist ønsker at leve i god Forstaaelse med sine sydlige Naboer. Fyrst Bismarck er endnu bestandig begunstiget af Lykken og synes ikke i mindste Maade at frygte for Nemesis.

I Danmark endelig, hvor man længe havde følt og vidst, at under de nuværende Forhold i Europa et Lands Betydning og Sikkerhed, hvor hæderlig dets Fortid end har været, kun beroer paa Antallet

af de Troppekorps, som det kan stille i Marken, fandt man sig i det Uundgaaelige med Resignation, især da man i lang Tid havde været vant til haard Medfart. Den danske Regjering fandt i en Note af 12te Februar 1879 Anledning til at udtale, hvorledes den for sit Vedkommende opfattede det Skete. Den tyske Regjerings Svar, der kom vel omtrent en Maanedstid senere, var efter Forlydende lidet imødekommende.

Paa de danske Slesvigere virkede Traktaten naturligviis nedslaaende, men dog ikke bedøvende. I mange Aar have de været vante til at lide og kæmpe for deres Nationalitet og Modersmaal; og der er ingen Grund til at troe, at tunge Tilskikkelser ville forandre deres danske Sindelag.

Sagen staaer altsaa nu saaledes: Det positive Grundlag for Nordslesvigernes Ret til Gjenforening med Danmark er bortfaldet ved Traktaten af 11te Oktober, forsaavidt som man vil indrømme, at en Bestemmelse, der var gaaet over i den europæiske Folkeret, kan eensidig ophæves. Men endnu staaer tilbage den Basis, hvorpaa Pragerfredens § V hvilede, at der nemlig i Nordslesvig findes en Nationalitet, hvilken den moderne Statsret ikke havde kunnet negte en Ret til at blive traktatmæssig anerkjendt. Hvad Skjæbne der forøvrigt er de danske Slesvigere forbeholdt, det maa afhænge af Forsynet og Fremtiden, hvilken selv Fyrst Bismarck dog vel neppe kjender.

At Oktobertraktaten var et haardt Slag for mig,

der, til Trods for al Modgang, ikke havde opgivet Haabet om en snarlig og tilfredsstillende Løsning af en Sag, for hvilken jeg saa længe havde virket, vil ikke kunne undre Nogen. Kort Tid efter Traktatens Offentliggjørelse rantes jeg derhos, under et Besøg i Danmark, af en meget tung Familiesorg. Da sank mit Mod, og jeg følte, at Tabet af physiske og moralske Kræfter nødte mig til at afbryde min politiske Virksomhed, for at gjenvinde nogen Styrke og Ro efter de femten bevægede Aar, som jeg havde tilbragt i Udlandet.

